Analyse en situering van het verzet in de stad Kortrijk: 1940-1944.

Petra Demeyere

Scriptie voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,
voor het behalen van de graad van
Licentiaat in de Geschiedenis.

Academiejaar: 1999-2000

Universiteit Gent

Promotor: Dr. Bruno De Wever

Voorwoord

Hierbij wil ik alle personen danken die mij hebben gesteund en de realisatie van deze verhandeling mogelijk hebben gemaakt. Vooreerst dank ik mijn promotor Dr. Bruno De Wever die mij voor dit onderwerp warm heeft gemaakt en altijd klaarstond om zijn kennis met mij te delen. Daarnaast wil ik ook de andere leden van de Vakgroep Nieuwste Geschiedenis erkentelijk zijn. Jan Feys en Ilse Declercq, beiden afgestudeerd, gaven mij raad en hun kennis was voor mij een goeie basis.

Ook het personeel van de bezochte instellingen verdienen een bloemetje voor hun sympathiek onthaal en bereidwillige medewerking, met in het bijzonder Ward Adriaens, conservator van het Joods Museum van Deportatie en Verzet, Guy Van Poucke, conservator van de Unie der Verbroederingen van het Geheim Leger, Louis Hamelrijk en Jean-Jaques Bouchez, beiden werkzaam in het Nationaal Museum van de Weerstand, Niklaas Maddens, voormalig stadsarchivaris, Paul Vancolen en Pieter-Jan Verstraete, beiden werkzaam in de stadsbibliotheek van Kortrijk.

De medewerking van José Vanbosselе stel ik erg op prijs. Altijd stond hij klaar met zijn persoonlijk archief en met een antwoord op mijn vragen. Bovendien was hij altijd bereid om zijn uitgebreide kennis met mij te delen en zette mij in mijn onderzoek op het rechte pad. Daarnaast dank ik volgende personen voor het ter beschikking stellen van hun privé-archief, namelijk Jozef Vandeleene, Raphaël Baert, de familie Kempiniaire, Omer Vandemeulebroucke en Frieda Laverge. Laatste twee sprongen voor mij altijd in de bres en ik dank hen voor hun lieve bezorgdheid en vriendelijke ontvangst.

Ook de geïnterviewde personen mogen niet in de vergeethoek geduwd worden. Alhoewel de onderwerpen vaak gevoelig lagen, bleven ze altijd hun medewerking en vriendelijkheid bewaren. Speciale dank gaat uit naar Albert Deconinck, Omer Vandemeulebroucke, Frieda Laverge, de familie Vandenbulcke, M.B. en haar man Jan Olsen. Aan Jozef Lagae, inmiddels overleden, en alle anderen draag ik dit werk postuum op.

Graag wil ik volgende personen danken voor hun computerlessen en het geduld dat ze hierbij opbrachten, namelijk Dirk Moyaert, Michaël De Schrijver, Frank Hosten en Jean-Pierre Decorte.

Omdat een thesis schrijven niet altijd even gemakkelijk is en mij soms de moed in de schoenen zakte, kon ik altijd op mijn parate ouders en lieve zus rekenen, die het geloof in mij nooit hebben verloren. Dankzij hun steun en medewerking hebben ze een zware last van mijn schouders afgenomen. Daarnaast wil ik volgende personen bedanken voor hun morele steun en het altijd vrijmaken van tijd wanneer ik aan hun deur klopte: Mounia Kalaï, Frederik Bossuyt, Bram Lievrouw, en vele andere vrienden en kennissen die altijd een luisterend oor voor mij hadden.

Inleiding

A. Algemeen

a) De Probleemstelling

De Tweede Wereldoorlog en de rol van het verzet hierin, blijft een onderwerp waar nog steeds een grote belangstelling voor bestaat. Dit vertaalt zich dan ook in de grote hoeveelheden algemene geschiedkundige werken hierover. Ons doel bestaat erin om eveneens het verzet te behandelen, maar we gooien het hier over een andere boeg. Het gaat hier niet om een macro-analytische benadering, maar om een lokale studie, namelijk een studie van het verzet in de stad Kortrijk. Deze studie sluit aan bij diverse gelijkaardige studies, die reeds aan deze universiteit werden uitgevoerd.

Een lokale studie van het verzet heeft zijn voordelen en biedt nieuwe invalshoeken omtrent de oorlogsgeschiedenis in al zijn facetten, maar men mag niet verzaken aan een totale geschiedschrijving. Er moet een bredere tijdscontext ingelast worden, omdat de visie op het verzet vanuit lokaal perspectief pas een meerwaarde krijgt, indien het geïntegreerd wordt in een globale kijk op alle politieke stromingen en families in Kortrijk en indien de voor-en naoorlogse periode erin betrokken worden. Rudi Van Doorselaer is een groot voorstander van dergelijke lokale studies. Verzet en collaboratie zijn volgens hem "*slechts tijdsgebonden randverschijnselen en werden hoofdzakelijk gedragen door groepen uit de politieke marge en deze groepen belandden daar -om diverse redenen en kanalen- opnieuw in na de bevrijding*". [1]

Hoe schept men een breder kader rond een lokale studie van het verzet? Onze studie bestaat eigenlijk uit drie luiken, namelijk de vooroorlogse periode, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog en als laatste de naoorlogse periode. Op die manier wordt de mogelijkheid gecreëerd om bepaalde sociale fenomenen, zoals verzet en collaboratie, tegen een maatschappelijke achtergrond te plaatsen. Het verzet en collaboratie worden op die manier onttrokken uit de enge chronologie van de bezettingstijd en zijn dus gevolgen van een welbepaalde gemeenschap, van een concrete voorgeschiedenis.

Een andere vraag duikt op bij de studie van het verzet, namelijk hoe brengt men het verzet in kaart? Twee hoofdvragen zijn belangrijk, namelijk "welke verzetsgroeperingen opereerden in het Kortrijkse" en "wie was de man of vrouw achter de verzetsstrijder". Om een sluitend antwoord te geven op de eerste vraag, is niet echt een specifieke methodologie vereist, daar men via de gebruikelijke bronnen deze informatie snel kan achterhalen. Om noch van het beoogde doel af te wijken, namelijk de analyse van die verzetsorganisaties waartoe de Kortrijkse verzetsstrijders behoorden, noch te verdrinken in het bestaande bronnenmateriaal zijn ook hier een aantal subvragen opgesteld: wanneer en hoe ontstond het verzet in Kortrijk, wie waren de kopstukken, hoe waren ze georganiseerd, op welke bestaande diensten entte het verzet zich, waaruit bestonden hun activiteiten en hoe gingen ze in de praktijk te werk, wat was de rol van het verzet tijdens de bezetting, welke politieke als ideologische overtuiging primeerde in de organisatie, kunnen we voorbeelden geven van enkele acties,…Toch dient hierbij opgemerkt te worden dat we alleen die personen behandelen die vanaf het "eerste uur" bij de weerstand betrokken waren en na iedere organisatie die personages en hun activiteiten nog eens afzonderlijk besproken worden.

Waarom worden alleen de "weerstanders van het eerste uur" behandeld? Ten eerste bemerken we, na het doornemen van de dossiers van de weerstanders, dat het ledenaantal van de bestaande verzetsorganisaties op het einde van de oorlog zienderogen stijgt. Het is onmogelijk om deze personages elk afzonderlijk te gaan behandelen. Ten tweede hebben deze niets met de stichting van de organisatie te zien. Het doel van het eerste luik van de studie is een beeld te scheppen over het ontstaan van de organisaties en de "verzetsstrijders van het eerste uur", waardoor weerstanders die op het einde van de oorlog zijn toegetreden uit de boot vallen.

De vraag wie de man of vrouw achter de verzetsstrijder was, laat zich niet makkelijk beantwoorden. Welke methodologie is geschikt om een beeld te schetsen van de modale verzetsman of-vrouw? De oplossing werd gevonden in de verhandeling van Bert Boeckx en die van Jan Feys, daar deze laatste het verzet in een naburige gemeente van Kortrijk behandelde en de verschillen met Kortrijk bijgevolg niet erg groot kunnen zijn.[2] Beiden opteren voor een prosopografische onderzoeksmethode die ook in mijn studie zal toegepast

worden. Het voordeel van deze benadering is dat men inzicht krijgt in de persoonlijke motieven en drijfveren van diegenen die tot het verzet toetraden, maar bovendien wordt de maatschappelijke context waaruit deze mensen stammen bekend. Via deze methode kan er een "robotfoto van de actores" opgeleverd worden. Deze is niet algemeen geldend en krijgt pas een meerwaarde indien deze resultaten in relatie gebracht worden met eerder opgestelde, gelijkaardige studies en de gegevens onderling met elkaar vergeleken worden. Hierin worden wel alle verzetsstrijders opgenomen, zowel deze van die actief bij de stichting betrokken waren, als deze die op het einde van de oorlog tot het verzet toegetreden waren.

b) De structuur

In het eerste hoofdstuk wordt de aandacht gevestigd op het vooroorlogse Kortrijk. Hierbij wordt eerst de geografische ligging van de stad beschreven. Hoe zag Kortrijk er economisch, sociaal en politiek uit aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog? Welke waren de voornaamste industrieën? Welke waren de dominante politieke stromingen? Wie waren de bewindvoerders? Het tweede hoofdstuk heeft als doel op een bondige manier de ervaringen van de Kortrijkse bevolking tijdens de mobilisatie, de Duitse inval, de Leieslag en de reactie op de capitulatie in kaart te brengen.

Het derde hoofdstuk behandelt de bestuurlijke organisatie van de stad onder de Duitse bezetting. Welke waren de bewegingen die later in het collaboratiekamp terechtgekomen zijn en wie waren hun prominenten? In hoeverre hebben deze hun stempel gedrukt op het politieke verloop? Was er een continuïteit van het vooroorlogs politiek personeel? In het vierde hoofdstuk wordt het dagelijkse leven in Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog bondig beschreven.

Het vijfde hoofdstuk behandelt het verzet. Hierbij wordt eerst een algemene schets van de bestaande groeperingen uit de doeken gedaan. Wanneer en hoe ontstonden deze groepen en wie waren de voornaamste kopstukken? Daarna komen we tot de statistische analyse van de verzetsstrijder. Wie waren de personen achter de weerstanders? De laatste drie hoofdstukken, behandelen de rol van het verzet tijdens de bevrijding. Hoe zat het met de repressie en de rol van het verzet hierin? In hoeverre werd het vooroorlogse gemeentelijk bestuur hersteld na de oorlog?

B. Bronnenbespreking en methodologische problemen

Een studie van het verzet in Kortrijk blijkt oneindig te zijn. Wanneer is dergelijk onderzoek afgerond? Op deze vraag moeten we antwoorden met "nooit". Men kan blijven doorgaan en verzinken in het aanwezige bronnen-en archiefmateriaal. Daarom hebben we onderzoeksterrein goed moeten afbakenen. In dit hoofdstuk zullen de bronnen besproken worden en wat was hun functie ter vervulling van het beoogde doel hierbinnen?

Vertrekpunt voor de studie vormden de erkenningsdossiers die normaliter bewaard worden op het Ministerie van Volksgezondheid en Gezin, dienst Oorlogsgetroffenen. Deze dossiers hebben we niet ter plekke geraadpleegd, daar deze door Jozef Vandeleene ter beschikking werden gesteld. Na de oorlog was hij diegene die zich bezighield met de aanvragen van de Kortrijkse verzetsstrijders. Bij het raadplegen van de dossiers duiken al twee methodologische problemen op. Welke dossiers komen in aanmerking voor ons onderzoek en hoe vullen we de hiaten op? De oplossing voor het eerste probleem is het volgende. We hebben alleen die personen in ons onderzoek gebruikt die voor en/of tijdens de oorlog in de stad Kortrijk woonden. De personen die niet in Kortrijk zelf woonachtig waren, maar wel betrokken waren bij het Kortrijkse verzet hebben we in de geschiedenis van het ontstaan van het Kortrijkse verzet vermeld, maar niet opgenomen in de persoonlijke bespreking en de statistische analyse. We behandelen dus alleen de verzetsstrijders binnen de muren van de stad Kortrijk! Een tweede probleem is het volgende. In de dossiers wordt de oorlogsactiviteit van de betrokken personen beschreven. In sommige gevallen werden diepgaande onderzoeken gevoerd, in andere gevallen werd slechts oppervlakkig aangehaald wat men tijdens de bezetting had verricht. Dit is een hiaat wat vooral te betreuren valt in de dossiers van de politiek gevangenen. De verklaring hiervoor ligt hem in het feit dat statuut het meest lonend was en zij hun verzetsbelang tijdens de oorlog niet moesten aantonen. Hoe hebben we deze hiaten trachten op te vullen?

Het Nationaal Museum van de Weerstand was hierbij een voorname bron. Daar ook in het Kortrijkse de Partizanen en het Onafhankelijkheidsfront actief waren, is dit een evidentie. Het bewaart niet alleen individuele dossiers,

maar ook actieverslagen en documenten met betrekking tot de organisatie in de stad. Hier vonden we vaak de personen achter de verzetsdaden terug, waardoor het hiaat van de erkenningsdossiers werd opgevuld. Maar toch moeten we vermelden dat alhoewel het museum over een grote verzameling beschikt, een gebrekkige inventarisatie het onderzoek belemmert. Bovendien werden vaak documenten, diegene die voor de studie relevant waren, niet teruggevonden. Sommige dossiers werden eerst doorgenomen vooraleer de vorser die mocht raadplegen. Vaak werden daarbij stukken uit de dossiers verwijderd! Toch leverde deze instelling veel informatie op.

Ook de Unie der Verbroederingen van het Geheim Leger was een aangewezen bron, daar deze verzetsorganisatie ook in Kortrijk aanwezig was. Maar ook hier hebben we bepaalde dossiers niet teruggevonden, alhoewel we met zekerheid kunnen stellen dat de betrokken personen in dit verzet actief waren. We hebben hier een groot aantal individuele dossiers doorgenomen. Maar wat wel te betreuren valt, is het feit dat alleen maar individuele dossiers kunnen geraadpleegd worden. Actieverslagen en documenten omtrent de ontstaansgeschiedenis van het Geheim Leger in Kortrijk waren niet aanwezig. Alles moest uit de dossiers opgemaakt worden, wat soms niet altijd even gemakkelijk was, omdat ook hier de acties van de ene persoon uitvoeriger beschreven werden dan van de andere.

Toch leverden de dossiers van deze drie instellingen de gewenste informatie op, waardoor het mogelijk werd de doorsnede van de modale verzetsgroep te geven. Hierin werden volgende criteria teruggevonden, namelijk het geslacht, de geboortedatum en -plaats, de woonplaats, de burgerlijke stand, hoeveel kinderen er in het gezin aanwezig waren, de ideologische of politieke strekking, graad van onderwijs, het beroep, de taal, de leeftijd bij de aansluiting tot het verzet, de plaats en datum van aanhouding, hoelang ze opgesloten werden, de tol van de verzetsactiviteit, de statuten en titels die na de oorlog werden toegekend en de woonplaats na de oorlog. Dit zijn dan ook de criteria waaraan de betrokken personen zullen onderworpen worden in de statistische analyse.

Het Rijksarchief van Kortrijk leverde informatie op van diverse aard. Ten eerste werden verslagboeken van de gemeenteraad en van het College van Burgemeester en Schepenen doorgenomen. Ook na de afschaffing van de gemeenteraad in mei 1941 werd er toch een archief aangelegd omtrent de beslissingen die genomen werden door de burgemeester en de schepenen. Ook

stukken over de gemeenteraadsverkiezingen, het politiek personeel, het dagelijkse leven, de bevrijding, het naoorlogse herstel van de gemeenteraad en het politiek bestuur werden doorgenomen en leverden een goede bron van informatie op. Toch moeten we hierbij vermelden dat het archief van tijdens de oorlog, namelijk de bundel Wereldoorlog II en zijn gevolgen, veelbelovend klinkt, maar er weinig relevante informatie in te vinden was., zowel over collaboratie en verzet.

Ook het Provinciaal Archief in Brugge was voor de vooroorlogse en naoorlogse periode interessant. Aangezien het politiearchief in Kortrijk zelf niet bestaat, werden veel van deze documenten overgemaakt aan dit provinciaal archief. Documenten over verkiezingen, bestuursdaden en het rijkswacht-en politiekorps werden er geraadpleegd. Het Rijksarchief van Kortrijk en het Provinciaal Archief in Brugge leverden beide belangrijke informatie op voor het algemeen kader rond het verzet.

Het Krijgsauditoraat werd niet geraadpleegd. Ten eerste is het zo dat het lange wachten op een al dan niet zekere toelating wilde vermeden worden. Ten tweede wilde ik met mijn onderzoek naar de collaboratie eerst nagaan wat er in de stad zelf hieromtrent te vinden was. Maar ik heb hierbij het deksel op de neus gekregen. Ik moest vaststellen dat processen verbaal omtrent de betrokken personages helaas niet te raadplegen waren en het archief van de politie en rijkswacht praktisch onbestaande waren.[3] Ik werd bijgevolg van het kastje naar de muur gestuurd. Ook wist ik bijna zeker, aan de hand van de lijst die ik had opgesteld dat de toelating tot het Krijgsauditoriaat onbestaande was. [4] Indien ik dan al een toelating zou verkregen hebben, dan zou dit alleen omtrent enkele bekende personages geweest zijn, waarover al veel geschiedkundige bronnen bestaan. Daarom heb ik het principe "terug naar de bron" in dit deel van mijn onderzoek niet kunnen hanteren. Ik heb mij dus voornamelijk gebaseerd op bestaande literatuur en interviews afgenomen met nabestaanden van de betrokken personen of de betrokken personen zelf. Dit bleek heel interessant te zijn en bood een nieuwe kijk op de geschiedenis van het verzet. Ook het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-Nationalisme en het Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven konden mij niet verder helpen. [5]

In het Studie-en Documentatiecentrum voor Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, heb ik vooral de verschillende fondsen over verzet, collaboratie en politiek bestuur geraadpleegd. Hierbij moest ik vaststellen dat er niets nieuws in gevonden werd. De interviews van Rudi Van Doorselaer waren zeer interessant, niet alleen voor de informatie, maar ook gaven ze me een kijk op de manier waarop men verzetsstrijders aanpakt in een interview. Daarnaast werd de uitgebreide collectie van de sluikpers en een aantal basiswerken geraadpleegd.

In mijn onderzoek naar het verzet leek het mij ook interessant om volgende archieven te raadplegen: Archief Documentatie-en Onderzoekscentrum van het Liberalisme, het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging en het Katholiek Documentatie-en Onderzoekscentrum. Het doel van ons bezoek lag hem erin om na te gaan of deze over documenten beschikten omtrent eventuele verzetsstrijders en het politieke leven in de stad. Het AMSAB en KADOC brachten hierover niets nieuws aan het licht. Het liberaal archief insgelijks. Toch lieten ze mij weten dat de familie Kempinaire meer wist over het liberalisme in het verzet en de stad Kortrijk. Op die manier werd het privé-archief van Marie-Louise Lottin aan mij overgemaakt. Dit bracht een nieuwe kijk op de liberale aanwezigheid in het Onafhankelijkheidsfront van Kortrijk.

Naast het privé-archief van Marie-Louise Lottin brachten volgende private bronnen nieuwe informatie aan, namelijk dat van Omer Vandemeulebroucke en Frieda Laverge, José Vanbossele en Raphaël Baert. Ook de memoires van bijvoorbeeld Albert Deconinck en André Verhaeghe waren leerrijk. Deze archieven boden een nieuwe kijk op het bestaande verzetsorganisaties en hun leden. Toch wil ik dit hierbij kwijt. In deze archieven vonden we een aantal namen terug van "verzetsstrijders", alhoewel we deze niet hebben teruggevonden in de dossiers. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat ze niet betrokken waren in de verzetsorganisatie. Wat is de eventuele verklaring voor? Ten eerste hebben deze personen misschien na de oorlog geen statuut aangevraagd of werd hen dit statuut geweigerd. Ten tweede is het ook mogelijk dat deze personen niet teruggevonden werden in de dossiers van het M.V.G. betreffende de stad Kortrijk, daar ze na de oorlog ergens anders woonden en hun aanvraag in de dossiers van hun woonplaats na de oorlog terug te vinden zijn. Als laatste was hun rol in het verzet misschien wat overroepen. Toch hebben we deze personen in de geschiedenis van het verzet opgenomen, maar niet behandeld in de persoonlijke beschrijvingen en statistische analyse.

Ook de stadsbibliotheek van Kortrijk, Marke en Wevelgem stelden ons lokale literatuur, tijdschriften en dag-en weekbladen ter beschikking. Ook de bibliotheek verbonden aan het Provinciehuis Boeverbos bracht ons werken aan die niet in de voorgaande bibliotheken te raadplegen waren.

Als laatste bron nemen de interview een bijzondere plaats in. Geschreven bronnen zijn omtrent bepaalde zaken niet altijd voorhanden of geven slechts een eenzijdige blik. Aan het begin van ons onderzoek, namelijk al in december 1998, namen we contact op met verschillende personen die ons de nodige inlichtingen konden verschaffen. We vroegen hen of ze bereid waren een interview toe te staan, wanneer ons onderzoek al gevorderd was. De reacties en vaak hevige emoties waren uiteenlopend. Velen gooiden de telefoon toe of vonden dat dit onderwerp nog altijd veel te gevoelig lag en ze er liever niet meer over spraken. Toch waren velen bereid een interview toe te staan. Uit het eerste contact bleek vaak dat de meeste mensen niet veel wilden lossen. Naarmate het onderzoek gevorderd was en de vragen doelgerichter werden, bleek het interview vruchtbaarder te worden. Maar ook hier ondervonden we zelfs na een goeie vertrouwensrelatie problemen. Vaak werd na het stellen van een vraag het antwoord in een bepaalde richting geduwd, waardoor ze het eigenlijke antwoord schuldig beleven. Ook werden bepaalde aspecten van de geschiedenis op een romantische wijze benaderd, waardoor het vaak moeilijk werd de scheidingslijn tussen waarheid en fictie te trekken. In bepaalde gevallen, namelijk met een ex-verzetsstrijder uit Zwevegem, werden de emoties zo hevig dat het interview moest worden afgebroken en mij nadien de vraag werd gesteld dit interview niet te gebruiken, wat dan ook gedaan werd. Meerdere keren werd mij op het hart gedrukt deze informatie binnen de muren van de universiteit te houden, vooral inzake de interviews omtrent collaboratie. Bij de selectie van potentiële informanten ondervonden we volgend probleem. De personen die vaak tot de kopstukken van het verzet behoorden wilden geen interview afstaan, waren niet meer te vinden of waren inmiddels overleden. Dit laatste is iets waar we meerdere keren mee geconfronteerd werden.

Voor de voorbereiding en de afname van het interview steunden we op de tips en de handleiding van Bruno De Wever. [6] Het was immers de eerste keer dat we dergelijke interviews afnamen en de praktische modaliteiten waren mij immers vreemd. Vaak werd toch enig bezwaar getoond tegen de bandrecorder, en moesten we alles noteren. Het tonen van een getuigschrift met de

handtekening van mijn promotor Dr. B. De Wever waarin stond dat de informatie op een wetenschappelijke manier in een verhandeling zou verwerkt worden en het niet in de bedoeling lag bepaalde personen door het slijk te halen, stelde velen gerust.

De laatste stap was het toepassen van de historische kritiek op deze bron, in bepaalde gevallen niet makkelijk. Vaak werden pertinente onwaarheden teruggevonden. Het is namelijk zo dat in bepaalde gevallen het geheugen de geïnterviewde personen vaak in de steek liet. Daarnaast en interessanter is het feit dat bepaalde zaken uit het verleden "verbloemd" werden. Dit laatste hangt nauw samen met het "collectief geheugen", waarbij mensen uit hetzelfde milieu na een tijd naar elkaar groeien en waarbij een nieuwe herinnering wordt geschapen. Vaak waren de interviews doorspekt met clichés en inconsistenties. [7] Toch hebben we besloten deze niet uit mijn studie weg te laten. We zullen deze dan ook afwegen tegen de bestaande bronnen en literatuur.

Hoofdstuk I: De voorstelling van de stad

In dit eerste hoofdstuk gaan we wat dieper in op drie belangrijke punten die tot doel hebben een algemeen beeld van de stad te schetsen. Eerst komt de geografische ligging van Kortrijk aan bod, waarbij de nadruk wordt gelegd op de belangrijkste verkeersaders van de stad, omdat deze een belangrijke militaire en strategische rol zullen spelen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Als tweede facet zullen we de sociaal-economische kenmerken van de stad toelichten, waarbij we een antwoord zullen geven op de volgende vragen: wat zijn de dominante industrieën aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog? Wat is de belangrijkste troef van de Kortrijkse nijverheid? In welke sectoren concentreert zich de werkgelegenheid het meest? Welke zijn de belangrijkste bedrijven en wie heeft deze in handen? Na de economische kenmerken, komen de sociale aan bod. Volgende vragen duiken hierbij op: wat is de bestuurstaal van Kortrijk, welke maatregelen zijn tijdens het interbellum genomen die hun eventuele stempel hebben gedrukt op het dagelijkse leven en hoe zit het met het bevolkingsaantal?

Als laatste punt nemen we het politieke leven onder de loep, waarbij we eerst een algemene schets geven van het politieke verloop tot aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1932. De bedoeling is de macht en invloed van alle traditionele partijen, namelijk katholieken, socialisten en liberalen, te schetsen. Ook gaan we wat dieper in op het Vlaams-nationalisme dat in die periode in Kortrijk van de grond zou komen. We stellen ons hierbij een supplementaire vraag: wie zijn de belangrijkste politieke voormannen en is hun rol belangrijk of verschenen ze slechts eenmalig op het politieke toneel? Bovendien is het niet onbelangrijk om binnen de katholieke overheersing van de stad, de houding inzake de Kerk ten opzichte van de opkomst van het sociaal-marxisme te schetsen. Wanneer we een antwoord op deze vragen hebben gegeven, belichten we specifieker de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 en 1938. Op volgende vragen zal een antwoord geboden worden: welke partij is de overwinnaar en wie zijn de grote verliezers, welke partij krijgt de meeste invloed in het College van Burgemeester en Schepenen en met welk schepencollege gaat Kortrijk de Tweede Wereldoorlog in?

1. De geografische beschrijving

De stad Kortrijk bevindt zich in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen en behoort tot het arrondissement Kortrijk. De fusie, van kracht op 1 januari 1977, maakte van Kortrijk een nieuwe entiteit gespreid over Heule, Bissegem, Marke, Aalbeke, Rollegem, Bellegem, Kooigem en Kortrijk zelf. [1] Het centrum van de stad Kortrijk beschikt over vier belangrijke verkeersaders: de Leie, het kanaal Kortrijk-Bossuit, de rijksweg Kortrijk-Gent en de spoorlijn die hetzelfde traject volgt. Deze spoorlijn werd, na de inwijding door koning Leopold I in 1839, in de daaropvolgende jaren uitgebreid door de aanleg van een buurtspoorwegennet en door de totstandkoming van andere lijnen vanuit Kortrijk (Kortrijk-Brugge, Kortrijk-Ieper en Moeskroen-Kortrijk).[2] Niet onbelangrijk waren het in de buurt liggende vormingsstation Kortrijk-Marke en het vliegveld Bissegem-Wevelgem, die beide tijdens WereIdoorlog II een belangrijke militaire en strategische rol zullen spelen.[3] Kortrijk is tevens een belangrijk regionaal stedelijk verzorgend centrum voor het zuiden van West-Vlaanderen met vooral een belangrijke handelsfunctie door de aanwezigheid van een drukke vlasbeurs.

2. De sociaal-economische kenmerken

2.1. De dominante industrieën aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog

Vanaf 1880 kende Kortrijk een ongekende welvaart, te wijten aan de industriële expansie van de 19de eeuw. Dankzij de vruchtbare zand- en kleigrond en de aanwezigheid van de Leie (de "Golden River") kon het bogen op een hoge landbouwproduktie en een uitbating van de kleigronden, waarvan de produkten een internationaal en nationaal afzetgebied hadden en een actieve textielnijverheid die de meest diverse schakeringen vertoonde: vlas, katoen, jute, wol werden er verwerkt in spinnerijen, weverijen, wasserijen, kantwerk en gecombineerd met alle bijkomstige artisanale activiteiten.[4] Dankzij de vlasbewerking groeide Kortrijk uit tot een belangrijke vlasvezelmarkt. Dit is nu nog altijd zo, hoewel het vlas sinds de Tweede Wereldoorlog veel van zijn belang heeft ingeboet.[5]

Na de Eerste Wereldoorlog brak voor Kortrijk een periode van sterke economische expansie aan met een sterk industrieel karakter, waarbij de landbouw op de achtergrond werd geplaatst. Textiel bleef de belangrijkste troef van de Kortrijkse nijverheid. Na de hoogconjunctuur van 1928 volgde de crisis van 1930-1934. De Kortrijkse textielnijverheid reageerde hierop door resoluut de richting in te slaan van een doorgedreven mechanisatie in de vlasvezelbereiding en het op de markt brengen van nieuwe artikelen als katoentapijt en fluweel, waardoor ook het aantal werkplaatsen steeg. Voor de constructie van machines en weefgetouwen voor tapijten en meubelstoffen zorgde de firma Van de Wiele in Marke. [6]

In de periode tussen 1910 en 1947 bleek dat de werkgelegenheid in alle aanwezige industrieën zich vooral concentreerde in vier sectoren: ten eerste in de textielnijverheid en de bedrijfstak kleding, schoeisel en leer. Zeer belangrijk was ook de hout-en meubelnijverheid en op de vierde plaats kwam de bouwnijverheid, waartoe zowel de aannemersbedrijven als de produktie van bouwstoffen gerekend werden.[7]

Bedrijfstak	1910	1930	1937	1947
extractieve nijverheid	-	-	-	-
voeding drank tabak	6,12 %	4,32 %	3,35 %	4,06 %
Textiel	51,05 %	48,78 %	43,17 %	49,12 %
Kleding schoeisel leer	13,77 %	9,55 %	10,80 %	7,70 %
hout meubelen	10,09 %	14,24 %	21,95 %	13,84 %
Chemie	1,44 %	0,56 %	1,03 %	1,37 %
papier drukkerij uitgeverij	2,54 %	1,46 %	3,09 %	3,90 %
klei ceramiek glas cement	4,04 %	9,52 %	3,79 %	3,37 %
zware metaalnijverheid	0,33 %	0,64 %	0,81 %	0,92 %
metaalverwerking	2,97 %	4,61 %	3,16 %	4,95 %
Diverse nijverheden	1,63 %	1,28 %	2,26 %	3,10 %
Bouw	5,97 %	5,07 %	6,36 %	7,63 %
Totaal van de actieve	7200	11878	14297	14154

bevolking				

De bloei van de hout- en meubelbranche in Kortrijk is vooral toe te schrijven aan het ingenieuze economische inzicht van Jozef De Coene. Het bedrijf "Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene" werd opgericht in 1897 en de in 1905 opgezette meubelzaak breidde zich voortdurend uit. Het bedrijf specialiseerde zich tijdens de depressie van de jaren '30 in de triplexafdeling. In 1937 waren ongeveer 3000 mensen in die bedrijfstak werkzaam. [8]

Een belangrijk bedrijf van schrijnwerkers in Kortrijk was de "Firma Vandenbulcke Vankor". Twee broers, namelijk Jozef, architect van beroep, en Julien Vandenbulcke, een schrijnwerker, later oorlogsschepen van Kortrijk en actief lid sinds 1936 van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), hadden dit familiebedrijf begin jaren '20 opgestart. Tijdens het interbellum kregen ze vaak de opdracht om kloosters te bouwen, waaronder dit van Kruishoutem en St. Kathelijne Waver. [9] "*Maar vanaf het moment dat Jozef Vandenbulcke lid werd van het VNV in 1936, werden de opdrachten voor de kerk geschrapt. Ze hadden dus geen werk meer. Ze werden dan specialist in deuren maken. In 1939 hebben ze een aanbesteding aangegaan met het Belgisch leger en werkten dus als schrijnwerkers*." [10]

Niet onbelangrijk in deze kleistreek was het bouwbedrijf. De klei werd in de streek gegraven en tot stenen en dakpannen gebakken. Het in 1920 opgerichte "Kortrijks Dakpannenkantoor" verenigde alle pannenfabrieken in de buurt. Deze nijverheid creëerde een niet onbelangrijk aantal arbeidsplaatsen en vanaf 1937 bemerkte men zelfs een lichte stijging in de werkgelegenheid.[11]

Uit de nijverheidstelling van 1937 blijkt dat het aantal tewerkgestelden in de Kortrijkse textielnijverheid het hoogst was in de katoenweverijen (22 bedrijven met samen 1154 tewerkgestelden) en de mechanische katoenspinnerijen (3 bedrijven met samen 1037 tewerkgestelden).[12] Een belangrijk bedrijf, dat een groot deel van de tewerkstelling in de katoenspinnerij vertegenwoordigde, was de "Kortrijkse Katoenspinnerij", een met "Vlaams kapitaal" opgericht bedrijf, in handen van Tony Herbert, leider van de Vlaams Nationale Centrale voor Sociale Actie (VNCSA) en medestichter van het VNV. Dit bedrijf was ondergebracht in een textielholding met veel Vlaamsgezinde katholieken,

namelijk de "NV Algemene Textielmaatschappij".[13] Een ander niet onbelangrijk textielbedrijf in Kortrijk was de firma "Vetex", waarvan Frans Strubbe beheerder-bestuurder werd. Hij bekleedde deze functie ook in de firma "NV Algemene Fluweelweverij", "NV De Kortrijkse Katoenspinnerij" en de "SV Union des Tisseurs de Jute de Belgique". [14]

2.2. De sociale kenmerken

2.2.1. Kortrijk werd eentalig Nederlands

Het belangrijkste kenmerk van het interbellum was de volledige vernederlandsing van de administratie en het onderwijs in heel Vlaanderen. Deze ondervond ongetwijfeld de druk van het Vlaams-nationalisme en van de Vlaamse Beweging, die zich het eerst manifesteerden in de geïndustrialiseerde gebieden, zoals in Kortrijk-Roeselare.[15] Hoewel tot kort voor Wereldoorlog I het Frans een onaangetaste positie bleef bekleden als bestuurstaal, spraken er in 1890 op 30.389 inwoners slechts 317 Kortrijkzanen uitsluitend Frans, terwijl 22.149 zich enkel in het Nederlands konden uitdrukken.

Pas met de installatie van een nieuwe gemeenteraad op 15 januari 1912 deed er zich een grondige wijziging voor en werden de notulen in een tweetalige versie opgesteld, op verzoek van de socialistische en christen-democratische gemeenteraadsleden. Diezelfde gemeenteraadsleden wilden dat alle opgestelde stukken, uitgaande van het Kortrijkse stadsbestuur, in het Nederlands werden opgesteld en dat in de gemeenteraad de tussenkomsten in de taal van de Kortrijkse bevolking zou gebeuren. Meer en meer zal het verzet tegen het Frans groeien en pas met de wet op het taalgebruik in de administratie , bekrachtigd op 28 juni 1932, werd de regionale eentaligheid erkend. [16]

2.2.2. Enkele initiatieven op sociaal vlak

Op het sociaal vlak voerde men in de periode 1919-1940 een aantal belangrijke maatregelen door in verband met de privaatbouw van woningen en de oprichting van de Commissie van Openbare Onderstand (COO). Op 27 mei 1923 werd overgegaan tot de oprichting van de "S.M. Goedkope Woningen" onder het voorzitterschap van burgemeester Vercruysse. Deze maatschappij

heeft in aanzienlijke mate bijgedragen tot het bouwen, het herinrichten, de verkoop en de verhuur van goedkope woningen en tevens haar aandacht gericht op de aankoop van gronden om de oprichting van woonhuizen en tuinwijken mogelijk te maken. De zware economische crisis van 1931-1935 remde de bouwactiviteiten in aanzienlijke mate af.[17]

De organieke wet van 10 maart 1925 bracht een totale omwenteling op het gebied van de steun aan de behoeftige klasse en groepeerde voortaan twee bestaande instellingen, namelijk de Burgerlijke Godshuizen en de Burelen van Weldadigheid., waaronder ook de Berg van Barmhartigheid ressorteerde. De COO was geboren en zal in 1976 vervangen worden door het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn . Als voorzitter van de COO in Kortrijk werd Paul Van Den Peerenboom aangeduid. Gaston Bossuyt was tevens lid. [18]

De jaren '30 werden gekenmerkt door een crisisperiode. De vele stakingsinitiatieven, waarvan de belangrijkste in 1932 en 1936, werden ook in de stad Kortrijk gehouden. Aanvankelijk waren het de loonsverminderingen in de talrijke sectoren die bij de arbeiders onrust veroorzaakten. De werkgevers probeerden immers de verworven rechten van de arbeiders op allerlei manieren aan te tasten door bijvoorbeeld loonaftrek en het niet betalen van sommige feestdagen. Dit gaf aanleiding tot verschillende stakingen, en vaak werd het werk neergelegd onder het motto van "*grooten loonaftrek*".[19] Ook de eis voor de 40-uren week kan men aflezen op de leuzen op de spandoeken. In Kortrijk zal Jozef Coole, socialistisch gemeenteraadslid, de Kortrijkse werklozen naar aanleiding van het vaak niet behouden van de werkloosheidsvergoedingen op straat roepen "*tegen de gemeentebesturen die den bijleg geschorst hebben ofwel niet betalen*".[20]

2.2.3. Het bevolkingscijfer als maatstaf voor de toenemende welvaart

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw steeg, in correlatie met de toenemende welvaart, de bevolkingsaangroei gestadig. Rond de eeuwwisseling waren er 33.143 inwoners geteld. Op 31 december 1939 waren er 41.320 inwoners op een totaal van 268.376 voor het arrondissement Kortrijk. In 1940 was het bevolkingsaantal nog nooit zo hoog geweest in vergelijking met de vorige jaren: 41.464 mensen waren woonachtig te Kortrijk.[21] Toch kunnen we hieruit concluderen dat de Kortrijkse bevolking geen echte explosie heeft gekend.

3. De politieke evolutie tot aan de Tweede Wereldoorlog

3.1. Algemene schets tot 1932

Het politieke leven in de stad Kortrijk was gekenmerkt door een volledige katholieke overheersing. Het burgemeestersambt werd vanaf de ambtsperiode van 8 oktober 1830 steeds bekleed door katholieke burgemeesters. De katholieken hadden, behoudens het liberale intermezzo van 1855 tot 1864 met als eerste liberale burgemeester Danneel Benoit, steeds ononderbroken de politieke macht in handen gehad, wat nog steeds het geval is in de stad Kortrijk.[22]

Alleen de liberalen konden de katholieken enigszins naar de kroon steken. In een katholiek bastion als Kortrijk was het moeilijk voor de socialistische partij om in het begin een belangrijke stempel op het politieke leven te drukken. Pas met de wetgevende verkiezingen van 1906 werd August Debunne, afkomstig uit het eerste socialistische bolwerk, namelijk Menen, tot de eerste socialistische volksvertegenwoordiger verkozen in het arrondissement Kortrijk.[23] Het socialisme van Debunne zal zijn stempel drukken op de socialistische beweging van Kortrijk:" *Debunne die de ziel van heel de beweging in het Kortrijksche was, wist zijn geestdrift op de anderen over te zetten. Overal waar hij de leiding in handen nam, kwam er leven en bedrijvigheid." [24]* Het was niet zo dat Debunnes sympathisanten alleen in de kieskantons Moeskroen of Menen leefden. In het kieskanton Moeskroen haalde hij 4.423 voorkeurstemmen, maar ook in het kanton Kortrijk bekwam hij een niet onbelangrijk aantal van 3.876 stemmen.[25] Toch is deze score opmerkelijk zwakker en door de overdonderende katholieke meerderheid in Kortrijk werd de Belgische Werklieden Partij (BWP) voor jaren naar de oppositie verwezen.[26]

Met de gemeenteraadsverkiezingen van 1911 kwamen belangrijke figuren naar voor die in het verdere politieke leven van Kortrijk een belangrijke rol zullen spelen: Arthur Mayeur voor de katholieke partij, Jozef Coole voor de socialisten en Robert Gillon voor de liberale partij. Mayeur was een kandidaat van de Gilde. Ook Gillon startte zijn politieke loopbaan met deze gemeenteraadsverkiezingen.

Hij was een advocaat en scoorde hoog op de liberale lijst door toepassing van de evenredige vertegenwoordiging. Jozef Coole zal zich opwerken tot de spilfiguur van de socialistische partij in Kortrijk, maar was nu nog niet in aanmerking gekomen voor de toepassing van de evenredige vertegenwoordiging, want de kieswet van 1895 hield slechts een beperkte toepassing van de evenredige vertegenwoordiging in.[27]

De eerste naoorlogse verkiezingen van 16 november 1919, die voor het eerst volgens het enkelvoudig algemeen stemrecht gehouden werden, brachten een grondige wijziging in het politieke leven met zich mee. De katholieken verloren hun absolute meerderheid in de Kamer, wat de noodzaak van coalitievorming impliceerde.[28] De partij werd onder de benaming van Katholieke Unie heringericht op basis van de standenvertegenwoordiging. Op plaatselijk vlak probeerde men na de oorlog zo vlug mogelijk de syndicale werking weer vlot te krijgen. Ook in Kortrijk diende de katholieke gemeenschap alles opnieuw op te bouwen. De Gilde bestond niet meer. Gaston Bossuyt had, samen met René Debruyne uit Gent, de indruk moeten geven dat de Gilde toch nog leden had, anders zouden ze niet bij de naoorlogse onderhandelingen betrokken worden. De best functionerende vakvereniging was die van de drukkers, in 1899 door Arthur Mayeur gesticht. De werking van de katholieke Gilde schoot na de Eerste Wereldoorlog veel trager op gang dan de vakvereniging van de socialisten, waarvan het ledenaantal zienderogen steeg. Op het syndicale en coöperatieve vlak waren deze beter en meer georganiseerd.[29] Priester Honoré Maes zal trachten het christelijk syndicaat terug nieuw leven in te blazen. Dankzij Gaston Bossuyt, Arthur Catteeuw en Isidoor De Greve kwamen talrijke vakverenigingen van de grond.[30]

De gemeenteraadsverkiezingen van 1921 betekenden een verdere vooruitgang voor de socialisten, die voor het eerst in de Kortrijkse gemeenteraad vertegenwoordigers hadden en een verder achteruitgang voor de liberalen. Jozef De Coene, een belangrijk Kortrijks industrieel, zal op de landdag van het Liberaal Vlaams Verbond te Kortrijk in 1931 scherp uithalen naar de liberalen. Hij verweet hen "*elke voeling met de massa te hebben verloren omdat het liberalisme te lang synoniem was geweest van anti-vlaams en anti-volks*". Verder verweet hij de liberalen "*te lang de kloof tussen de leidende klasse Frans en de arbeidersklasse Vlaams geduld te hebben*".[31] Dit zal bij de liberalen, vooral bij Valère Tahon, niet in goede aarde vallen. De Coene was een

uitgesproken liberaal, maar speelde behalve als lid van de gemeenteraad van 1927 tot 1938 nooit een belangrijke politieke rol in Kortrijk. [32]

Meer en meer zou de katholieke eenheid van voor de oorlog en ook van 1919 uitmonden in een verdeeldheid. Voor het eerst in de Kortrijkse geschiedenis zouden de katholieken in 1921 tegen katholieken opkomen. Aan de ene zijde stond de oude conservatieve Associatie, die in haar spoor de Middenstandsvereniging en de Boerengilde meesleepte, en aan de andere kant stond het Werkersverbond. Voor de parlementsverkiezingen van 20 november 1921 behaalden de christen-democraten in het arrondissement Kortrijk twee verkozenen, met name Arthur Catteeuw en Henri Duchatel, terwijl de Verenigde Katholieken slechts 1 zetel haalden.[33] De parlementsverkiezingen van 1921 waren voor de Frontpartij een ontgoocheling. In Kortrijk kwam in 1921 de Frontpartij voor het eerst op met een bescheiden 2,1% als resultaat.[34] De in 1923 genomen beslissing om een zelfstandige katholieke Vlaams-nationalistische organisatie op te richten in West-Vlaanderen, leidde in 1925 tot de stichting van het Katholiek Vlaams Nationalistisch Verbond (KVNV). Leidend figuur in het Kortrijkse KVNV was de advocaat Frans Strubbe. Strubbe was eveneens lid van het Katholiek Vlaams Verbond (KVV), een Kortrijkse organisatie die de "Vlaamsgezinde elite" verenigde. Toen in 1925 het KVNV werd opgericht, waren Tony Herbert, Frans Strubbe en Paul Beeckman de leidende krachten hierachter. [35]

Met de wetgevende verkiezingen van 1925 zou, naast de gemeenschappelijke lijst van fronters en daensisten, een andere kleine lijst aan de verkiezingen deelnemen, namelijk die van de rooms-katholieke Vlaams-nationalisten. Dit bewijst nogmaals dat in West-Vlaanderen het Vlaams-nationalisme een sterk katholiek profiel had.[36] Dit was echter een vrij kleine lijst want ze telde maar twee kandidaten, Vandenwalle en Seys. Die zullen slechts eenmalig op het Kortrijkse politieke toneel verschijnen en verder geen belangrijke rol meer vertolken in het politieke beleid. De lijst kwam enkel voor de Kamerverkiezingen op, net zoals de lijst van de daensisten, de fronters en de communisten. Hun programma bestond hoofdzakelijk uit het behoud van Vlaanderen voor de Vlamingen en Wallonië voor de Walen. Op het gebied van onderwijs werd de opheffing van de "fransche" staatsuniversiteit Gent en de gelijkstelling met het vrij onderwijs geëist. Wat de buitenlandse politiek betrof, diende naar internationale vermindering van bewapening en naar de afschaffing van het Geheim Frans-Belgisch Militair Traktaat gestreefd te worden. De

diensttijd moest tot 6 maanden worden beperkt en ook de militaire uitgaven moesten worden besnoeid.[37]

De toekomst voor het socialisme zag er in 1925 rooskleurig uit. Jozef Vandevelde, een belangrijk voorman van de Kortrijkse socialisten, werd burgemeester in Moeskroen en Debunne in Menen. Voor het eerst kwam in Kortrijk een communistische lijst bij de verkiezingen op. In 1925 dienden de communisten een kamerlijst in, waarvan Albert Vanovertveldt de lijst aanvoerde. Verder waren Jean Penot, François Parqui, Victor Staelens en Jerome Huyse kandidaat.[38]

De vrees voor de opkomst van het socialisme-marxisme was in het interbellum ook bepalend voor de houding van de Kerk inzake de sociale problemen. Het belangrijkste pauselijke document van die jaren was de sociale encycliek Quadragesimo Anno door Pius XI uitgegeven. In alle katholieke kringen werd de nieuwe encycliek met open armen ontvangen. In Kortrijk werd in 1932 binnen de werkgeversorganisatie een Quadragesimo Anno-kring gesticht, waar regelmatig vergaderingen ter bespreking van de wereldbrief werden gehouden en waarbij proost Hilaire Van Overbeke een van de drijvende krachten was.[39] De roep naar bedrijfsorganisatie, die vooral na het uitbreken van de economische crisis een van de meest actuele problemen was geweest, werd vooral door de katholieke werkgevers in echte plannen omgezet. Met hun eerste landelijk congres op 16 en 17 september 1933 in Kortrijk, onder het voorzitterschap van de industrieel Léon Bekaert en Van Overbeke als secretaris, beten ze zelfs de spits af.[40] Tegen het particularisme in van de regionale afdelingen bracht Léon Bekaert in de loop van de jaren 1935-1940 het Algemeen Christelijk Vak-en Werkersverbond (ACVW) tot een volwaardige gesprekspartner.[41] De Vlaams-nationalisten probeerden ook eigen sociale organisaties op te richten. Eind 1931 werd een VNCSA opgericht. De drijvende kracht hierachter was Tony Herbert, een Kortrijks bedrijfsleider en industrieel, die tevens voorzitter werd van de VNCSA.[42]

3.2. De gemeenteraadsverkiezingen van 1932

Het belang van deze verkiezingen lag hem in het feit dat voor de eerste keer één verkozene voorkwam op de Vlaams-nationalistische lijst, zo ook in Kortrijk. De opkomst van een Vlaams-nationalistische partij viel niet overal in goede aarde en velen behoedden hun kiezers, zo ook de liberalen: "*zooals elk*

ene het weet, vielen de Vlaamsch nationalisten reeds in verschillende groepen uiteen. De zotste bende van dien zotte boel stelde zich onder de orders van den Hitleriaansch –Communiseerende Vlaamsche Nationalist Van Severen, een echte gloeiende beeste die in zijn lijfblad "De West-Vlaming" van zondag laatst 't volgende antwoord gaf: Op! Tegen het verderfelijke partijensysteem…". **Verder vroegen de liberalen de kiezers zich niet te laten beetnemen.[43] In Kortrijk behaalde het VNV 1 zetel die werd toegewezen aan Beeckman, één van de medestichters van het VNV. De liberalen behaalden drie zetels waardoor ze op een status quo bleven; de socialisten maakten één zetel winst. Aan het katholieke front werden afzonderlijke lijsten ingediend in Kortrijk. Onder de benaming Katholieke Werkerslijst behaalde de fractie zes zetels, de Verenigde Katholieken behaalden eveneens zes zetels. Alhoewel het aantal stemmen iets hoger lag bij de Werkerslijst, sloten de Verenigde Katholieken en de Werkerslijst een akkoord af voor de samenstelling van het schepencollege.[44] Voor het eerst in de Kortrijkse geschiedenis werd een christen- democraat voorgedragen als kandidaat-burgemeester in de persoon van Arthur Mayeur. Op 2 januari 1933 werd hij burgemeester van de stad Kortrijk.[45]**

3.3. De gemeenteraadsverkiezingen van 1938

De grootste winnaar was het Christelijk Werkersverbond met tien zetels. Het maakte deel uit van de Katholieke Vlaamse Volkspartij die ook boeren, burgers en middenstanders omvatte. Maar in West-Vlaanderen, en vooral in Kortrijk, waren de tegenstellingen scherp, hoewel de vier standen samen de stad bestuurden. In 1938 kwam het Werkersverbond afzonderlijk op. De overige drie groepen vond men onder de lijst van de Verenigde Katholieken die 4 zetels haalden. De socialisten haalden er zes, wat één zetel verlies betekende en de liberalen behielden er drie. De grote verliezers waren het VNV, Rex en de communisten die geen enkele zetel behaalden.[46] Na de gemeenteraadsverkiezingen van 16 oktober 1938 waar de Katholieke Werkerslijst 10 mandaten veroverde, werd per 1 januari een homogeen ACW-minderheidscollege gevormd weliswaar met de neutrale goodwill van de vier gekozenen op de Katholieke Lijst van Burgers, Middenstanders en Boeren. Met de vier schepenen, Gaston Bossuyt, Jules Coussens, Vital Depraetere en De Taeye Alfred en burgemeester Arthur Mayeur, allen behorende tot het Christelijk Werkersverbond (CWV), ging Kortrijk de Tweede Wereldoorlog in.[47]

[1] N. Maddens, Geschiedenis van Kortrijk tot 1945 in vogelvlucht, Vichte, 1983, p. 35.

[2] R. Tanghe, P. Vancolen, Gedenkboek Stad Kortrijk 1830-1976, Kortrijk, 1978, p. 132.

[3] J. Rommel, Kortrijk tijdens Wereldoorlog II, Kortrijk, 1986, p. 4.

[4] P. Vancolen, De Hedendaagse Tijd, In: De geschiedenis van Kortrijk, Tielt, 1990, p. 497.

[5] N. Maddens, op.cit., p. 45. Het vlas werd uit het binnen- en buitenland aangevoerd, tot zelfs uit Rusland, voor de root en verdere bewerking. Kortrijk speelde hierin wel een mindere rol in vergelijking met de andere Leiegemeenten.

[6] s.n., Kortrijk, het Westvlaams industriecentrum, s.l., 1985, p.13.

[7] P. Vancolen, op.cit., p. 504.

[8] K. Speelman, De Kortrijkse Kunstwerkstede in de economische collaboratie, In: De Leiegouw, XXXIX, 1977, pp. 231-233.

[9] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met H.V. op 12/03/00.

[10] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.

[11] s.n., Kortrijk, het Westvlaams ..., op.cit., pp. 26-27.

[12] N. Maddens, op.cit., p. 62.

[13] B. De Wever, Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945,Tielt, 1994, p. 81.

[14] B. Van Causenbroeck, Frans Strubbe. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).

[15] L. Schepens, De Provincieraad van West-Vlaanderen 1921-1978, Tielt, 1979, p. 301.

[16] R. Tanghe, P. Vancolen, op.cit., pp. 199-200.

[17] R. Tanghe, P. Vancolen, op.cit., pp. 192-194.

[18] M.S.A.K., COO leden en personeel 1925-1944, bundel 2780.

[19] V. Mortier, W. Roets, S. Debaere, F. Santy, e.a., Een eeuw christelijk syndicalisme in het arrondissement Kortrijk, Kortrijk, 1992, p. 49.

[20] De Vrijheid, 13/02/1932.

[21] N. Maddens, op.cit., p. 71.

[22] L. Schepens, op.cit., p. 176.

[23] G. Vanschoenbeeck, De oorsprong van de sociaal-democratische aanwezigheid in de Vlaamse gemeentepolitiek, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970), Brussel, 1992, p.120.
[24] M. De Rijcke, August Debunne en de werkersbeweging in het arrondissement Kortrijk, Brussel, 1931, p.135.
[25] L. Pauwels, De eerste wereldoorlog als breukpunt in het politieke leven te Kortrijk, 1900-1932, Gent, OLV, 1978, p. 33.
[26] G. Vanschoenbeeck, op.cit., p. 120.
[27] L. Pauwels, op.cit., p. 51.
[28] G. Van Haver, Onmacht der verdeelden. Katholieken in Vlaanderen tussen democratie en fascisme 1929-1940, Berchem, 1985, p. 23.
[29] M. De Rijcke, op.cit., pp. 161-178.
[30] V. Mortier, W. Roets, S. Debaere, F. Santy, e.a., op.cit., p. 35.
[31] L. Pauwels, op.cit., pp. 74-104.
[32] N. Maddens, Jozef De Coene. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[33] I. J. Lambrecht, 50 jaar sociaal en politiek engagement, Kuurne, 1985, p. 19.
[34] B. De Wever, op.cit., p. 42.
[35] B. van Causenbroeck, Frans Strubbe. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[36] B. De Wever, De Vlaams-nationalisten in de gemeentebesturen tijdens het interbellum, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970), Brussel, 1992, p. 195.
[37] L. Pauwels, op.cit., p. 134.
[38] L. Pauwels, op.cit., p. 143.
[39] G. van Haver, op.cit., pp. 55-58.
[40] G. Van Haver, op.cit., pp. 86-87.
[41] H. Balthazar, Het maatschappelijk politiek leven tussen twee wereldoorlogen, In: Algemene geschiedenis van de Nederlanden, XIV, Haarlem, 1979, p. 189.
[42] B. De Wever, op.cit., p. 81.
[43] De Vrijheid, 8/10/ 1932.
[44] M.S.A.K., Gemeenteraadsverkiezingen van 1932, bundel 455.

[45] M.S.A.K., Burgemeester en schepencollege, samenstelling. Huldiging van burgemeesters, bundel 2462.

[46] M.S.A.K., Gemeenteraadsverkiezingen van 1938, bundel 457.

[47] P. Vancolen, R. Tanghe, op.cit., pp. 337-344.

Hoofdstuk II: De Duitse inval

In dit hoofdstuk wordt belang gehecht aan de ervaringen van de Kortrijkse bevolking tijdens de mobilisatie en de Duitse inval. Niet onbelangrijk was het feit dat er, in de nacht van 22 op 23 mei, een allerlaatste stelling in gereedheid werd gebracht, namelijk op het afwateringskanaal van de Leie en de Leie van Gent tot Menen. We zullen nagaan hoe deze Leieslag verliep. In het laatste punt wordt de capitulatie besproken en gaan we na hoe de Kortrijkse bevolking tegenover de Duitse bezetter stonden.

1. De mobilisatie

Wanneer Hitler op 13 maart 1938 Oostenrijk bij Duitsland inlijfde en in september van datzelfde jaar aanspraak maakte op het Sudetengebied in Tsjechoslovakije, kondigde België op 27 september om 14 uur de "Pied de Paix Renforcé" af. Dit betekende dat België, net als zijn buurlanden Nederland en Frankrijk, overgegaan was tot de mobilisatie van zijn troepen. De mobilisatie van de burgerbevolking viel niet overal in goede aarde: " *Wie gaat de mobilisatiekosten betalen? …de armen mogen optrekken, maar de rijken zullen niet betalen"*. [48] Op 2 oktober werd de demobilisatie bevolen.[49]

België had op 26 augustus 1939, na de ongelukkige mobilisatie van september 1938, een nieuw plan in vijf fasen uitgewerkt, waarbij de soldaten vaak nodeloos in paraatheid werden gebracht. [50] Er werd gemord omdat alleen de "doppers" (uitkeringsgerechtigden) onder de wapens moesten; de andere werklozen niet. "*Dit was allemaal de schuld van de munitiefabrikanten, de vrijmetselaars, de verkochte diplomaten en de Joden*", schrijft "De Waarheid".[51] De ploegarbeiders van de Kortrijkse Kunstwerkstede werkten zich sinds maanden uit de naad om de bestellingen voor het Franse leger, namelijk houten barakken, te voltooien. [52]

Enkele maanden voordat Frankrijk en Engeland op 3 september 1939 de oorlog aan Duitsland verklaarden, omwille van de inval in Polen, riep kardinaal van Roey alle scholen op tot een bedevaart naar een of ander Mariaheiligdom. In het "Onze Lieve Vrouw ter Engelen" in Kortrijk organiseerde Moeder Celeste

in mei een vredestocht voor de hele school naar het beeld van de O.L.V. van Groeninghe in de St.-Michielskerk.[53]

2. Het einde van de schemeroorlog en de Blitzkrieg

Hoewel Duitsland met Frankrijk en Engeland op voet van oorlog leefde, brak er nog steeds geen oorlogsgeweld uit en bleef België er als bufferzone tussenin liggen. Zowel de bevolking als de soldaten werden in paraatheid gebracht; anderzijds werd hen een vals gevoel van veiligheid opgezadeld: " *Veel werd gesproken en geschreven over de Siegfriedlijn aan Duitse zijde en over de Maginotlinie aan Franse zijde. Men wilde de bevolking doen geloven dat het beide oninneembare vestingen waren die de oorlog wellicht konden voorkomen en dat alles zou kunnen geregeld worden door onderhandelingen*." [54]

Toch had het stadsbestuur al de nodige maatregelen getroffen vóór september 1938 om Kortrijk tegen eventueel oorlogsgevaar te beschermen. In een nota van 31 oktober 1936, opgemaakt door de gouverneur, betreffende de veiligheidsmaatregelen te nemen in oorlogstijd in Kortrijk, staat dat alle openbare gebouwen moesten voorzien worden van een bomvrije en gasvrije schuilplaats.[55] In december 1937 werden onderrichtingen rondgestuurd betreffende lessen over bescherming tegen de luchtaanvallen.[56]

Maar in de loop van 10 en 11 mei werd de bevolking wakker geschud. Op 10 mei 1940 werden zonder enige oorlogsverklaring, in de vroege ochtend zowel Nederland, het Groot-Hertogdom Luxemburg en België door de Duitse troepen aangevallen. Fase E van het mobilisatieplan trad in voege. Tevens werden de hulpdiensten en het NMBS -personeel burgerlijk gemobiliseerd en gingen de scholen dicht. [57]

Reeds op 10 mei 1940, rond 18 uur, werd Kortrijk het slachtoffer van een dodelijke luchtaanval door de Duitse luchtmacht die het vormingsstation als uitgelezen doelwit had uitgekozen. De eerste doden vielen toen de bommen ook de nabijgelegen fabriek van de Kunstwerkstede De Coene troffen. Op 11 mei, rond 21 uur, eiste een Duits luchtbombardement in de omgeving van de Gentsesteenweg en de Stasegemstraat opnieuw burgerlijke slachtoffers.[58]

Ondanks het feit dat de Kortrijkse bevolking in paniek verkeerde en in allerijl de schuilkelders opzocht, werd de stad overspoeld door een immense stroom vluchtelingen die het verkeer stremde en waardoor de eenheden, die zich naar het frontgebied begaven, iedere samenhang dreigden te verliezen. Een Brits kolonel kwam op het stadhuis met aandrang vragen of alle vluchtelingen naar de rijksweg Kortrijk-Brugge zouden afgeleid worden en dat ze zeker ten noorden van de Leie zouden blijven. [59] Bovendien moest die vluchtelingenstroom, bestaande uit mensen afkomstig uit de bedreigde gebieden en anderzijds uit diegenen die de grensstreek verlaten hadden omdat ze Frankrijk niet binnen mochten, geherbergd en gevoed worden. Het schepencollege bleef op post en trachtte zowel de bevolking als de tienduizenden vluchtelingen te helpen door het leveren van vers stro, dekens en etenswaren. [60]

De snelheid waarmee de Duitsers het grondgebied veroverden, leidde ertoe dat de Belgen zich reeds in de nacht van 22 op 23 mei moesten terugtrekken tot op het afwateringskanaal van de Leie en op de Leie van Gent tot Menen. Deze allerlaatste stelling werd in allerijl in gereedheid gebracht om er de vijand een halt toe te roepen. [61]

3. De ultieme krachtsinspanning: de gevechten aan de Leie en het afwateringskanaal

Het terrein waar de gevechten zich zullen afspelen, hield veel nadelen in voor de verdediging en was allerminst te vergelijken met de stellingen die de Belgen tot dan toe hadden ingenomen. Ten eerste waren de Leie en het afwateringskanaal slechts een 20-tal meter diep en vertoonde de Leie vele bochten, wat het omsingelen en afsnijden van de vijand in het gedrang kon brengen. Bovendien maakten de dichte plantengroei en de bewoonde agglomeraties vijandelijke infiltraties mogelijk tot vlak bij de oevers. Ten derde waren er geen bunkers, mijnen, prikkeldraadversperringen of andere obstakels aanwezig. Het ging hier dus om een geïmproviseerde en zwakke verdedigingslijn. [62]

De toestand in en rond Kortrijk zag er op 24 mei 1940 als volgt uit: tussen het kanaal Roeselaere-Leie en Menen was over een front van ongeveer

20 km. het IVe legerkorps onder leiding van generaal Bogaerts opgesteld. Het IVe korps was samengesteld uit de 1.I.D. onder leiding van generaal Coppens, de 3.I.D. onder leiding van generaal Lozet, de 10.I.D. onder leiding van generaal Pire en het 1. Lichte Regiment. De 1.I.D. ging tussen Kuurne en Menen in stelling; het 24.Lie in Bissegem en het 4.Lie in Wevelgem; het 1.Art.Reg. plaatste zich achter de rijksweg Kortrijk-Menen. De 3.I.D. bezette de sector Kuurne-Ooigem tot aan het kanaal van Roeselare waarbij het 12.Lie in Kuurne, het 25. Lie in Bavikhove en het 1.Lie in Ooigem werden opgesteld. De vier groepen van het 3. Art.Reg. stelden zich achter de rijksweg Kortrijk-Ingelmunster op. De 10.I.D. en het 1.Lichte Regiment lagen achter de lijn Ingelmunster-Ledegem in reserve.[63]

Keren we nu terug naar het 24.Lie dat te Kortrijk in stelling lag. Het eerste bataljon was opgesteld langs de Leie, de 1e compagnie aanleunend tegen de 12.Lie, vervolgens de 3e compagnie en dan de tweede compagnie ter hoogte van het Albertpark en het college. Het bataljon werd versterkt met 3 kanonnen, kaliber 47. Het tweede bataljon lag volledig in de stad, de 5de compagnie tegenover het hospitaal en de 6e compagnie rechts tot juist voorbij de spoorwegbrug. De 7e compagnie bevond zich achter de 5e compagnie samen met de commandopost van het bataljon. Het bataljon was uitgerust met 3 kanonnen, kaliber 47 en een peloton mitrailleurs. De commandopost van het 24e Lie bevond zich in een molen op Heule-Watermolen terwijl de artillerie, in steun van het regiment, opgesteld stond tussen Watermolen en Sint-Katharina. Ondertussen hadden de Britten alle bruggen in Kortrijk opgeblazen. De troepen die op Kortrijk afstevenden, behoorden tot het Duitse IVe legerkorps onder bevel van generaal von Schwedler. Het Duitse commando had beslist recht op Kortrijk op te rukken en de Britten aan te vallen op de Leie.[64]

Op vrijdag 24 mei 1940, om 9.u.30, vaardigde het Duitse legerkorps zijn order uit voor een aanval op de Leie en om 15.u.40 ging deze van start. Maar tussen 10 en 11 uur was het al de beurt aan het Belgische 24e Lie. Ook andere divisies lagen onder het spervuur. Drie Duitse divisies meldden aan het korps dat de aanval goed vooruit ging en dat er een groot aantal Belgen gevangen genomen was. Om 15.u. 30 meldde de commandant van het eerste bataljon aan Belgische zijde dat een peloton van de 3e compagnie zich had teruggetrokken en dat een dertigtal Duitsers de Leie hadden overgestoken en zich schuil hielden in een hoeve op 400m van de Groeningebrug. Onmiddellijk werden er orders gegeven om tussen te komen met de artillerie en de mortieren op de

oversteekplaats en de hoeve. Tevens werden de nodige troepen ter beschikking gesteld van het eerste bataljon om een tegenaanval uit te voeren. Ondertussen waren in Bissegem en Harelbeke de Duitsers erin geslaagd om de Leie over te steken. Tegen de avond waren er overal al flinke bressen in deze allerlaatste stelling geslagen, maar deze werden in de nacht van 24 op 25 mei zo goed als mogelijk gedicht en de opstelling van de troepen werd aangepast.

Op zaterdag 25 mei, om 6u., vielen de Duitsers weer aan. Een bedreiging ontstond op de linkerflank waardoor het 24e Lie. dreigde te worden omsingeld door een doorbraak ten noorden van Heule. Om 10 uur gaf de commandant van het 24e Lie het bevel aan de nog overblijvende troepen om zich terug te trekken naar Sint-Eloois-Winkel. De 5e en de 6e compagnie die zich op de Leie bevonden, konden niet meer ontsnappen aan de Duitsers en werden om 11.30 u. uitgeschakeld. Enkele mitrailleurs van de 13e compagnie, opgesteld in de stad, houden nog tot in de namiddag stand.[65]

De gevechten in en rond Kortrijk waren volledig ten einde in de namiddag van 25 mei, maar de Leieslag ging verder. Op zondag 26 mei slaagden de Belgen erin, dankzij de doeltreffende steun van hun artillerie de Duitse opmars te verhinderen en vooral te vertragen. Op maandag 27 mei hielden de Belgen stand aan het volgende front: het afleidingskanaal Leie vanaf Heist- een lijn Maldegem-Zomergem- het afleidingskanaal Leie van Zomergem tot Nevele-Vinkt-Tielt-Ingelmunster-Roeselare-Zonnebeke-Langemark. In de voormiddag, omstreeks 10.30 u. werd het hoofdkwartier van het IVe legerkorps, in het Sint-Jorispark aangevallen door vliegtuigen waarbij veel doden vielen en een gedeelte der transmissiemiddelen vernield werd. Het Belgisch leger had geen reserves meer en alle beschikbare troepen stonden als infanteristen in de eerste lijn opgesteld. Ook de ravitaillering kon nog moeilijk volgen. In de namiddag oordeelde het commando dat het Belgisch leger volledig was uitgeput en onmogelijk de volgende dag de strijd terug kon aanvatten. Een terugtocht op de IJzer werd zelfs niet meer in overweging genomen. Om 17 u. vertrok generaal Derousseaux als onderhandelaar naar de Duitse linies om de voorwaarden te kennen voor het stopzetten van de vijandelijkheden. De Duitsers eisten de "onvoorwaardelijke capitulatie".[66]

4. De capitulatie

Gezien de uitzichtloze toestand en na kennis genomen te hebben van de Duitse eisen, vroeg koning Leopold III de capitulatie van het Belgisch leger aan bij het Duitse opperbevel op 27 mei. De Duitsers eisten een onvoorwaardelijke overgave die effectief inging op 28 mei om vier uur. Uit een brief van de stadssecretaris Louis Desmet en de burgemeester Mayeur en schepenen aan de koning blijkt dat: *"de gemeenteraad der stad Kortrijk in zitting vergaderd op 8 juli 1940 hen opdracht gegeven had U (de koning) mede te deelen hoezeer de Kortrijksche bevolking U, om uw wijs besluit, looft en erkentelijk is"* .[67] De Achttiendaagse Veldtocht had aan 12000 Belgen het leven gekost, waarvan iets meer dan de helft burgers.[68] Einde mei 1940 werd Kortrijk bezet en dit gedurende vier lange oorlogsjaren.

De eerste reactie van de Belgen ten overstaan van de Duitse bezetter was er een van angst, vermengd met een vleugje nieuwsgierigheid; van waardigheid vermengd met ontzetting. De Duitse mannen vertoonden geen enkele gelijkenis met *"de barbaren, de brandstichters en plunderaars"* van de Eerste Wereldoorlog. Zij waren daarentegen correct, gedisciplineerd en wekten zelfs een vertrouwen op. Hun eerste zorg bleek er zelfs een van orde en handhaving van de rust te zijn.[69] W.V., zoon van de latere oorlogsschepen Julien Vandenbulcke en leider van de Dietse Blauwvoetvendels, was het ermee eens:" *iedereen was voor de Duitsers omdat ze prachtig georganiseerd waren en tucht hadden ten opzichte van '14-'18. Dat gaf het gevoel van zekerheid"*. [70] Zo heeft de bekende dichter en priester Cyriel Verschaeve, niettegenstaande zijn katholieke geloofsovertuiging zich in volgende bewoordingen uitgesproken: *"De wereld moet God danken dat hij Hitler heeft geschapen. De aansluiting van Vlaanderen bij Duitsland zal voor de Vlamingen een geluk zijn ".* [71] Toch stelt L.V.: "*Wij waren voor de Duitsers, ja, maar niet voor de Duitse overheersing. We waren Vlaams-nationalist, ja, principieel zelfs*." [72]

De sporen van de oorlog werden door de Duitse overheid zo vlug mogelijk weggewerkt. Dit blijkt uit een brief aan de burgemeester waarin de bezetter laat blijken dat *"de vele aanplakbrieven die in de vele steden en de dorpen nog te zien zijn en die herinneren aan de mobilisatie van het Belgische leger en aan de krijgsvoering tegen Duitsland onmiddellijk en zo voorgoed uit het straatbeeld moeten verdwijnen".* [73]

[48] Voor Allen, 20/11/1938.

[49] L. De Vos, F. Decat, Mei 40, Van Albertkanaal tot Leie, In: België in de Tweede Wereldoorlog, Kapellen, 1990, p. 19.

[50] L. De Vos, F. Decat, op.cit., p. 21.

[51] De Waarheid, 7/01/1940.

[52] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Kroniek naar het dagboek van dokter Robert Mattelaer. Deel I, Kortrijk, 1986, p. 25.

[53] A. Verschaeve, 't Fort 150 jaar: "Geschiedkundig overzicht van 1843-1993. O.L.V. ter Engelen, Kortrijk, 1992, p. 104.

[54] J. Lambrecht, 50 jaar politiek en sociaal engagement, Kuurne, 1985, p. 54.

[55] M.S.A.K., Nota van de gouverneur aan het stadsbestuur betreffende de veiligheidsmaatregelen te nemen in oorlogstijd, 31 oktober 1936, bundel 7507.

[56] M.S.A.K., Onderrichtingen betreffende de lessen over de bescherming tegen de luchtaanvallen, december 1937, bundel 2851.

[57] J. Vanbossele, op.cit., p 27.

[58] R. Tanghe, P. Vancolen, Gedenkboek Stad Kortrijk, 1830-1976, Kortrijk, 1978, p. 205.

[59] J. Vanbossele, op.cit., p. 32.

[60] J. Lambrecht, op.cit., p. 57.

[61] J. Rommel, Kortrijk tijdens Wereldoorlog II, Kortrijk, 1986, p. 2.

[62] L. De Vos, F. Decat, op.cit., p. 84.

[63] J. Vanbossele, op.cit., p. 48.

[64] J. Rommel, op.cit., pp. 4-5.

[65] J. Rommel, op.cit., pp. 6-12.

[66] J. Rommel, op.cit., p. 13.

[67] M.S.A.K., Bekendmakingen aan de bevolking, 1940-1945, bundel 2821.

[68] L. Devos, F. Decat, op. cit., p. 90.

[69] J. de Launay, J. Offergeld, J. Van Den Drie, Belgen en bezetters. Het dagelijkse leven tijdens de bezetting 1940-1945, Antwerpen, 1983, p. 48.

[70] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[71] A. De Jonghe, Het Derde Rijk, De Vlamingen vormen een netelig probleem, In: Knack, 29/11/1972, p. 89.

[72] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.

[73] P.A.B., Omzendbrief voor het bestuursmemorial, 30 januari 1941, bundel 1996/45.

Hoofdstuk III: De bestuurlijke organisatie onder de Duitse bezetting

Vooraleer we overgaan tot het bespreken van het politieke bestel van Kortrijk tijdens de bezetting en we de continuïteit of discontinuïteit ervan analyseren, is het noodzakelijk eerst de aanwezige bewegingen die in het collaboratiekamp terecht gekomen waren en hun prominenten te schetsen. Het is niet onbelangrijk na te gaan in hoeverre deze hun stempel hebben gedrukt op het verdere politieke verloop, zowel buiten als binnen Kortrijk. Daarna belichten we het College van Burgemeester en Schepenen onder de bezetting en de machtstoename van het VNV hierin. We zullen ook nagaan in hoeverre de burgemeester en schepenen, die tijdens de bezetting waren aangesteld, hun invloed hebben aangewend in het beleid van de stad Kortrijk.

1.De Nieuwe Orde-gezinden

1.1. Naar de Eenheidsbeweging - VNV

1.1.1. De stichting van het VNV en de betrokkenheid van de Kortrijkse Groep

Het VNV werd door Staf De Clercq gesticht op 7 oktober 1933. Het was de eerste keer dat de Vlaams-nationalisten als een gesloten groep in het Belgische parlementaire leven verschenen.[74] De belangrijkste ontwerpers van het eerste programma van het VNV behoorden tot de zogenaamde "Kortrijkse Groep", waarbij twee Kortrijkzanen een belangrijke rol zullen spelen, namelijk de bedrijfsleider en industrieel Tony Herbert en de advocaat Paul Beeckman, voorzitter van het KVNV -afdeling Kortrijk.[75] Ook de latere oorlogsburgemeester Luciaan Rijckeboer , die als burgerlijk ingenieur in dienst genomen werd door de "Kortrijksche Katoenspinnerij", onderhield een goede relatie met Tony Herbert, zijn directeur, en zal tevens een actieve rol spelen in de oprichting van het VNV. [76] Over hem hebben we het later in dit hoofdstuk.

We zullen eerst wat dieper ingaan op de politieke rol die Tony Herbert en Paul Beeckman hebben gespeeld binnen het VNV. Alhoewel ze beiden ten zeerste

betrokken waren bij de stichting van de partij, zullen zij na enkele maanden het VNV verlaten wegens het opleggen van een te autoritaire structuur. Staf De Clercq had hen duidelijk gemaakt dat hij de koers zou bepalen. Tony Herbert, die in het VNV geen politieke functie had, verdween tegen het einde van 1933 uit dit kader. Vanaf dat moment stond Herbert politiek min of meer geïsoleerd. Hij nam geleidelijk afstand van het Vlaams-Nationalisme en van het anti-belgicisme. Hij voelde zich meer en meer aangetrokken tot het Verbond van Dietse Nationaal Solidaristen (Verdinaso) van de Nieuwe Marsrichting, kantte zich tegen het separatisme en werd een overtuigd aanhanger van de onafhankelijkheidspolitiek die Leopold III in oktober 1936 afkondigde. [77] Paul Beeckman was de eerste die een poging ondernam om een officieel programma voor het VNV op te stellen. Eind 1933 diende hij een ontwerp in, waarin hij sprak over een standen-staat en hij zich een voorstander toonde van een sterk fascistisch maatschappijmodel. Het stuk van Beeckman werd afgewezen en hij gaf begin 1934 zijn ontslag als leider van de Politieke Centrale die met hem tegelijk verdween. [78]

Het verdwijnen van Beeckman en Herbert heeft niet geleid tot organisatorische problemen in West-Vlaanderen noch in het arrondissement Kortrijk. De industrieel Frans Strubbe- door Herbert naar voor geschoven als eventuele arrondissementsleider- bleef in het VNV, waardoor hij als enige leider overbleef in Kortrijk na het ontslag van Beeckman en Herbert. Hij werd arrondissementsleider van Kortrijk van 1932-1944.[79] Alhoewel hij arrondissementsleider was en de continuïteit van het VNV garandeerde in het Kortrijkse, verliep de uitbouw van het VNV zeer moeizaam. Bij de parlementsverkiezingen van 1936 voerde Strubbe de lijst aan, maar hij werd niet verkozen. Bij de verkiezingen van 1939 stond hij deze plaats af aan Beeckman en vatte zelf post als tweede kandidaat op de senaatslijst. [80]

Toch zal Hendrik Borginon Beeckman opnieuw trachten te betrekken in het VNV. In welke omstandigheden gebeurde dit? Met het vooruitstellen van het ontslag van Jeroom Leuridan zou Borginon, toen hij vernomen had dat aan hem werd gedacht als mogelijke eenheidskandidaat voor Antwerpen met de parlementsverkiezingen van 1936, aandringen bij Staf De Clercq om Paul Beeckman aan te wijzen als kamerlid op de plaats van Jeroom Leuridan. Zijn ideeën waren immers van radicaal en fascistisch geëvolueerd naar een voorstander van het federalisme en van een samenwerking met de Katholieke Partij. Maar van de benoeming van Beeckman zal geen sprake zijn. Borginon

zag in Beeckman immers een mogelijkheid om een homogene en degelijke parlementaire vertegenwoordiging te bekomen en op die manier een koerswijziging in het VNV te realiseren. Met Jeroom Leuridan was dit volgens hem niet mogelijk.[81]

Na de electorale overwinning van het VNV met de parlementsverkiezingen van 1936 ontstonden er drukke contacten tussen de verkozen leden van het VNV en de Katholieke Partij. Vooral het blad "Nieuw Vlaanderen" speelde hierin een bindende rol. Bovendien was in maart 1936 het Katholiek Vlaams Oud-hoogstudentenverbond (KVOHV) opgericht als ondersteunende organisatie van het weekblad, waar Paul Beeckman ook lid van was. Bij de oproep voor een "Congres der Vlaamse Concentratie" te Leuven op 19 juli 1936 bleek Beeckman toch nog altijd dezelfde ideeën te koesteren als bij het begin van de stichting van het VNV. Langs ACW-zijde kon men het vinden met zijn gedachten.[82] Toch was hij nog altijd voorstander van een samenwerking met anderen buiten het VNV die het federalisme voorstonden. Dat was in de praktijk moeilijk want het VNV kon moeilijk met andere organisaties samenwerken. Paul Beeckman evolueerde dus voor 10 mei 1940 tot een pleiter voor de Vlaamse Concentratie. [83]

Hoe sterk stond het VNV voor de Duitse inval in Kortrijk? Over het vooroorlogse VNV in Kortrijk weten we dat het met de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 één zetel behaalde, ten voordele van Paul Beeckman. De parlementsverkiezingen van 1936 betekenden een politieke en electorale doorbraak, hoewel de winst in het arrondissement Kortrijk echter eerder zwak uitviel. In Kortrijk trad de arrondissementsleider Frans Strubbe als lijsttrekker voor de Kamer op.[84] Met de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 zal het VNV een nederlaag lijden. Op de Vlaams-nationalistische lijst stonden ook Jozef Vandenbulcke, schrijnwerker, later oorlogsschepen en actief lid van het VNV sinds 1936, samen met Jozef Supplie, apotheker en later ook oorlogsschepen, en Luciaan Rijckeboer, de latere oorlogsburgemeester van Kortrijk. Zij werden echter niet verkozen. "*Het is door deze opkomst voor de lijst van het VNV dat zij later allen in het schepencollege mochten zetelen*". [85] Met de parlementsverkiezingen van 1939 kwam het VNV, zoals in 1936, op met Vlaams-Nationale Blok-lijsten. In Kortrijk kwam Paul Beeckman op de eerste plaats van de kamerlijst, een plaats die hij al altijd geambieerd had en dit ten nadele van Frans Strubbe. Alhoewel er in Kortrijk een lichte winst was, had Beeckman niet voor een doorbraak kunnen zorgen. [86] Hij heeft dan zijn VNV

stempel doorgedrukt toen hij op 20 augustus, onder druk van de Duitsers, Commissaris voor Lonen en Prijzen werd, en ongeveer 1500 controleurs benoemde, allemaal van VNV-strekking. [87]

1.1.2. De stichting van de Eenheidspartij

De concentratiepogingen en de contacten tussen het VNV en het Verdinaso liepen niet van een leien dakje. Ondertussen werd er vanwege enkele Dinaso's ook toenadering tot Tony Herbert gezocht. Hij was nauw betrokken geweest bij de oprichting van het VNV, maar voelde steeds meer voor het Verdinaso. Het was vooral Franz van Dorpe die in hem een aanwinst zag. Van Severen zelf zag echter minder in Herbert; ook zijn persoonlijkheid lag hem niet. [88] Maar naarmate het Verdinaso steeds meer evolueerde naar een door het establishment aanvaarde vorm, zullen ook de spanningen tussen het Dinaso Militanten Orde (DMO) en de politieke vleugel stijgen. Vooral het feit dat Van Dorpe eventueel Joris van Severen wilde vervangen door Tony Herbert zou de al broze verstandhouding nog meer vertroebeld hebben.[89]

In mei 1941 werd uiteindelijk overgegaan tot de samensmelting van het VNV, het Verdinaso en Rex Vlaanderen in de Eenheidspartij. In de praktijk gebeurde dit onder druk van het Militaire Bestuur dat een opslorping van de laatste twee groepen door het VNV wilde.[90] Dit betekende niet dat alle leden van de drie bewegingen tot de Eenheidspartij overgingen. Een kleine minderheid van de leden van het Verdinaso sloot zich bijvoorbeeld bij deze partij aan. Binnen de nationalistische groeperingen bestond er immers een grote verscheidenheid en veel te weinig eensgezindheid.[91] *"Het Verdinaso was nog altijd zelfstandig gebleven en grote bewonderaars van Van Severen. Het Verdinaso bleef Verdinaso."* [92] Binnen de verschillende nationalistische groeperingen betwistte de Dinasobeweging een tijdlang de leiding van het VNV. Over deze machtsstrijd uitte Frans Strubbe, een Kortrijks advocaat en arrondissementsleider van het VNV, zich als volgt: *"eens voor goed moet de VNV kordaat stelling nemen tegen de grove scheld en lasterpraktijken, koketteren met Dinaso uitsluiten en dan zijn eigen weg gaan".* [93]

Een belangrijk voorbeeld dat het doorleven van de Dinaso-gedachte aantoont, leverde de pers. Met de oprichting van de eenheidsbeweging werd het Dinaso blad "Hier Dinaso!" omgedoopt tot "De Nationaalsocialist". Dit blad verscheen voor het eerst op 14 juni 1941 en dit betekende eveneens dat het VNV terug

over een weekblad beschikte. Hoofdredacteur hiervan werd Pol Le Roy. Zijn voornaamste medewerkers waren twee Dinaso's, namelijk Albert Derbecourt en Albert Deckmijn. De VNV-leiding durfde het dus aan een partijorgaan in handen te laten van gewezen Dinaso's, weliswaar onder de strikte richtlijnen van Reimond Tollenaere. [94] Dit blad zal toch in botsing komen met de standpunten van het VNV. Dit toont ten eerste aan dat, hoewel de Dinaso's opgeslorpt werden door het VNV, hun standpunten toch bleven doorleven. Ten tweede kunnen we stellen dat Deckmijn en Derbecourt behoorden tot die groep van Dinaso's die in het VNV bleven, maar dan als actief element van de Grootnederlandse dissidenten binnen de partij. We zullen wat dieper ingaan op de figuur Albert Derbecourt die via dit blad zijn Dietse standpunten naar voor kon schuiven en op die manier zijn politieke stempel heeft kunnen doordrukken.

Eind 1941 werd hij de redactiesecretaris van het weekblad. Hij werd geboren op 9 november 1917 in Kortrijk. Hij liep school in de Waalse sectie van het Koninklijk Atheneum in Gent, waar hij Hendrik Jozef Elias, de latere VNV-leider als geschiedenisleraar had. Van huis uit werd hem het Belgisch patriottisme met de paplepel ingegeven en de stap naar het Belgisch Nationaal Legioen van Paul Hoornaert was klein. In Gent was hij de plaatselijke leider van de Legioenvoorwacht. Naast het spreken op meetings gaf hij zelf een eigen strijdblad uit, namelijk "Jong en Kloek! Veertiendaagsch kampblad der Legioenvoorwacht voor 't Vlaamsche Land". Van hieruit zette hij in 1936 gemakkelijk de stap naar het Verdinaso. De anti-marxistische gezindheid en het Dietse karakter spraken hem het meeste aan en hij schreef voor het weekblad van het Verdinaso "Hier Dinaso". Na de moord op Joris van Severen vestigde de jonge advocaat zich in Kortrijk, waar hij in contact kwam met Albert De Jonghe, een leraar aan het Kortrijks Atheneum en reeds lang actief in het VNV.

In juni 1941 verscheen het eerste nummer van "De Nationaalsocialist" en hierin publiceerde Derbecourt artikelen. Vanaf september werd hij er de redactiesecretaris van. Heel wat vroegere medewerkers van "Hier Dinaso", waaronder Marcel Monnier, André van der Haeghen, Toon Maes en Karel Wiedeman, publiceerden in dit blad. Haast alle redactieleden, samen met vele andere ex-Verdinaso leden, werden mettertijd lid van het Dietsch Eedverbond, een ongeorganiseerde fractie binnen het collaboratiekamp, gestimuleerd door de priester Maurits Geerardyn. Het uitte vooral zijn ongenoegen over de door het VNV gevolgde politiek. In "De Nationaalsocialist" publiceerde Albert Derbecourt samen met Albert Deckmijn de Dietse standpunten. Steevast had hij

het over het Dietse rijk, dat in zijn visie overeenkwam met de Zeventien Provinciën. [95]

Derbecourt en Deckmijn waren er dan ook als de kippen bij om hevig te reageren tegen het feit dat Le Roy artikelen met Groot-Germaanse strekking in het blad plaatste. Na het vertrek van Le Roy werd Deckmijn hoofdredacteur. Onder de invloed van Deckmijn en Derbecourt werd "De Nationaalsocialist" soms de spreekbuis van de dissidente Groot-Nederlanders. Het weekblad verscheen zelfs begin 1943 met de ondertitel "Algemeen weekblad voor de Zuidelijke Nederlanden". Dit zal dan tijdens de laatste jaren van de bezetting leiden tot de schorsing van Deckmijn als redactiesecretaris, vooral te wijten aan de publikatie van het Verschaeve-artikel. Ook de redactiesecretaris, Derbecourt, was weggevallen daar hij omgekomen was bij een geallieerd luchtbombardement. Antoon Mermans werd de nieuwe hoofdredacteur van het op 17 juni 1944 opnieuw verschijnend VNV-weekblad, waarmee de spreekbuis voor de Groot-Nederlandse gedachte ook meteen stil gevallen was. [96]

De integratie van Rex-Vlaanderen in de Eenheidsbeweging VNV betekende ook een nieuwe slag voor Degrelle. We kunnen aannemen dat Rex-Vlaanderen, net zoals het Verdinaso, door het Militair Bestuur werd gedwongen te onderhandelen. De besprekingen zullen voor beide partijen, in tegenstelling tot het Verdinaso, zonder veel problemen verlopen.[97] Ook in Kortrijk verliep de integratie in de Eenheidsbeweging makkelijk. Twee belangrijke families binnen Rex waren de familie Stock, afkomstig uit Moeskroen, en Vindevogel. " ***Anne Marie Stock, één van de acht kinderen van deze familie, werd streekleidster voor de kerlinnekes. Dat waren (zowel de familie Stock als Vindevogel) goeie krachten en leden voor de jeugdbeweging. We hadden daar echt geen klagen over*****". [98] Over Rex hebben we in Kortrijk zelf niet veel gevonden. Veel leden zijn niet bekend. Het enige wat we kunnen achterhalen hebben is dat het financieel erg sterk stond en hun ledenaantal vooral uit industriëlen bestond. [99]**

1.1.3. De organisatie van het VNV

De verticale uitbouw van het VNV was een continuïteit van de bestaande structuren, waarbij de lagere echelons een spiegelbeeld van de centrale leiding vormden. De organisatie van het VNV zag er als volgt uit: aan het hoofd stonden de leider en de Raad van Leiding. Daarna volgden de propagandaleider en een

gouwleider voor iedere provincie.[100] Voor de provincie West-Vlaanderen was dat Jeroom Leuridan. Iedere gouw werd dan nog eens opgesplitst in arrondissementen. Voor het arrondissement Kortrijk was de leider Frans Strubbe verantwoordelijk. Hij was het vooral die zich bezighield met de werving van leden. " *De werving gebeurde van man tot man. Hij was diegene die mij en mijn broer kwam vragen of we geen lid wilden worden van de jeugdbeweging*".[101] Hij werd bijgestaan door Gaston Halsberghe, de adjunct-arrondissementsleider en leraar aan het Koninklijk Atheneum. [102] Vanaf midden 1943 was zijn adjunct de feitelijke arrondissementsleider, maar het was toch Strubbe die de circulaires bleef ondertekenen. De arrondissementssecretaris was J.J. Huysentruyt. Strubbe werd eveneens bijgestaan door de arrondissementsleidster mevrouw Strubbe-Lambrecht. De gewestleider was Foulon. Hij werd vervangen vanaf 1942 door Gaston Samyn. De arrondissementsveiligheidsleider was Lepere. Een gewest werd gevormd door een aantal door hun ligging aangewezen afdelingen.[103] Aan het hoofd hiervan stond de afdelingsleider Michel Verkindere.[104] Op 2 juli 1941 werd hij tot arrondissementscommissaris benoemd voor Kortrijk. Hij volgde hierbij Victor François op, die de ouderdomsgrens had bereikt. Zijn tegenkandidaat was Louis Desmet.[105] Verdere afdelingsleiders voor stad Kortrijk waren "Bert" Meuris en Michel Loosfeld. Uit de verklaring van W.V. blijkt dat Loosfeld werd aangesteld door de schepen Julien Vandenbulcke als tolk voor de inkomende en uitgaande brieven van de Duitsers. " *Het eerste wat mijn vader deed toen hij als schepen aangesteld werd, was zich op een zekere dag ontbieden op de Kommandatur om te vragen of alle brieven in het Nederlands konden opgesteld worden. Hij weigerde om Duits te spreken, Michel Loosfeld werd de tolk…*". [106]

De horizontale uitbouw van het VNV kwam tot uiting in een aantal "Diensten". De dienst Pers en Propaganda werd het eerst uitgebouwd. Algemeen propagandaleider was Reimond Tollenaere. Hij begon al eind 1940 met de benoeming van regionale en propagandaleiders op het vlak van arrondissementen en gewesten. De propagandaleider voor het arrondissement Kortrijk was Depanthieu. De aandacht van Tollenaere ging vanaf het begin uit naar eenheid in de pers. In een brief aan Staf Declercq, 20 november 1933, uit hij zijn ongenoegen over het feit dat er in de Vlaams-nationalistische pers "…*welk een onzin, welke tegenstrijdigheden…"* voorkomen. Over het Kortrijkse blad "Leieland" schrijft hij vol ongenoegen: " *wat u (Staf De Clercq) anders in*

***Brabant doet zal het "Leieland" (Tony Herbert en Paul Beeckman) wat pseudo-dynamisch verkoopen, in vertaalde duitsche termen….*". [107]**

Af en toe manifesteerde het VNV zich openlijk. In maart 1943 werd tot deelname aan een *"anti bolsjevistische betooging"* in Kortrijk opgeroepen. *"het comunistisch (sic) monster (dat) dreigend zijn kop naar omhoog steekt"* moest bezworen worden. Niemand mocht ontbreken op deze manifestatie. "*Geen uitzonderingen worden aanvaard…Wie het eerlijk met de Nationaal Socialistische gedachte (eens is) zal op post zijn. Wie geen durven (sic) is brenge zijn lidkaart terug binnen en verdwijne uit de revolutionaire beweging van het V.N.V."* We kunnen hier de vraag die Jan Feys zich stelt met betrekking tot het Harelbeekse VNV ook voor Kortrijk opwerpen: zijn deze verplichtingen nodig omdat er al enkele leden de bijeenkomsten niet meer bijwoonden en enkelen al zagen dat de wind aan het keren was.[108] Over het feit dat bepaalde vooraanstaanden, zoals bijvoorbeeld Tony Herbert, zich uit het VNV hadden teruggetrokken, rijst een negatieve reactie (is deze na de oorlog ontstaan, of was deze reactie tijdens de oorlog al aanwezig) vanuit de Vlaams-nationalistische middens: *"dat zijn zo van die slimmeriken die zagen dat er veranderingen op touw waren die hun karre hebben gedraaid, zoals bijvoorbeeld een Tony Herbert. Natuurlijk zijn het dan de kleintjes die na de oorlog gepakt geweest zijn* ". [109]

Ook organiseerde het VNV voordrachten met bekende sprekers in de stadsschouwburg van Kortrijk. Op 23 maart 1941 hield bijvoorbeeld Staf De Clercq een redevoering in de stadsschouwburg. Dit viel niet in goede aarde. Verzetslieden hadden immers al de affiches afgescheurd of overschilderd. Ook Reimond Tollenaere, algemeen propagandaleider van het VNV, hield op 9 mei 1941 een toespraak die eigenlijk een werving voor de SS-Standarte Westland was.[110] Vaak waren deze voordrachten doorspekt met propaganda voor het Oostfront. Toen op uitnodiging van het VNV Odiel Daem kwam praten over het Nationaalsocialisme of Bolsjewisme, was het niets meer dan propaganda voor het Oostfront. [111] Maar de vraag of de oostfrontwerving alleen uit de collaborerende hoek kwam, en hoeverre de kerk als instelling daar een rol heeft in gespeeld, blijkt nog altijd omstreden te zijn en een onderwerp waar we ons in dit onderzoek niet aan zullen wagen. We halen toch volgend citaat aan, om aan te tonen wat er nog omtrent dit onderwerp bij de geïnterviewde mensen leeft: " *Mijn broer (Jozef Vandenbulcke) die eigenlijk zich op het politieke vlak nooit had geëngageerd, werd door de geestelijken van het college overtuigd om*

naar het Oostfront te trekken. Iedereen die dacht dat ik ging gaan, maar ik ging niet, het was mijn broer die op zijn 18 jaar naar het Oostfront trok." **[112]** ***" De Kerk heeft zeker ook een rol gespeeld bij de werving voor het Oostfront. Ook mijn broer ging vechten tegen het "mensonterende bolsjewisme" meer uit geloofsovertuiging, dan uit politieke overtuiging*"**. [113]**

1.1.4. Het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond (VNVV) en de Jonge Vrouwen Afdeling (JVA)

Reeds op 9 maart 1930 bestond de afdeling voor vrouwen en hun werking in het VNV was vooral van sociale aard. Het VNVV was dus geen organisatie opgericht met als doel te ijveren voor meer politieke rechten voor de vrouw. Ze hielden zich onder andere bezig met Voor Onze Jongens aan het Oostfront (VOJO). [114] Begin september 1942 werd het VOJO plaatselijk uitgebouwd. Albert Gruwez was daarbij aangeduid als Comitéleider voor het arrondissement Kortrijk. Verder bestonden er de verenigingen "Voor Moeder en Kind", "Gezinshulp" en de "Duitse Rode Kruis Zusters". [115]

Naast een vrouwenafdeling bestond ook een Jonge Vrouwen Afdeling (JVA). Deze vereniging ving alle meisjes op die op 18-jarige leeftijd de Dietse Meisjes Scharen van de Nationaal Socialistische Jeugd Vlaanderen moesten verlaten. In Kortrijk kwam deze afdeling op 26 juli 1942 van de grond. Op de stichtingsvergadering van De Jonge Vrouwen, afdeling Kortrijk, werd mevrouw Van der Biest, vrouw van de studieprefect aan het Atheneum, tot plaatselijk leidster verkozen. Gastsprekers op de stichting waren Dr. G. Yserbyt en mevrouw Dr. Rosseel. [116] ***"Bij mevrouw Yserbyt en mevrouw Strubbe kon men zich ook gaan inschrijven, indien men lid wilde worden van de organisatie*"**. [117]**

1.1.5. De Nationaal Socialistische Jeugd Vlaanderen (NSJV)

Het ontstaan van de NSJV is voortgevloeid uit de besprekingen tussen Lehembre, Wachtelaer en Van Haegendoren. Er zou een nieuwe jeugdbeweging worden opgericht met Lehembre als leider en Wachtelaer als adjunct. De organisatie zou niet meer afhankelijk zijn van het VNV en stilaan zou de invloed van DeVlag de overhand weten te nemen. Op 8 juli 1941 was het dan zover: de NSJV werd gesticht door samensmelting van volgende bestaande organisaties: het Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond (AVNJ) onder leiding van Edgar

Lehembre, de Vlaamse Jeugd met Alfons Wachtelaer en Jet Jorssen, de Dietse Meisjesscharen (DMS) met Jetje Claessens, de Vlaamse Jeugd Meisjes, de Vlaamse Jeugdherbergcentrale onder leiding van Dis Verstraete en het Vlaams Instituut voor Volksdans en Volksmuziek (VIVO) onder leiding van Edgar Wouters. De NSJV verzamelde maar een kleine minderheid van de georganiseerde jeugd. Grote jeugdgroepen zoals het Vlaams Verbond van Katholieke Scouts (VVKS) traden niet toe. De bedoeling bestond erin de Eenheidsbeweging VNV na te volgen en de eenheid te verzekeren onder de jeugdgroeperingen die alle een andere oorsprong hadden.[118]

Maar na de verwijdering van Lehembre als VNV leider hield de NSJV ook op te bestaan. In november 1943 werd het NSJV opgesplitst in enerzijds de *Dietsche Blauwvoetvendels* en anderzijds de *Dietsche Meisjesscharen*. Tot verbijstering van de NSJV -leiding volgde op 14 november de stichting van de *Hitlerjeugd Vlaanderen*, die in 1944 het tijdschrift "Tijl" uitgaf.[119] De jongens werden verenigd in de Dietse Blauwvoetvendels (DBV) en de meisjes tot hun 18 jaar in de Dietse Meisjesscharen (DMS). Beide kregen een eigen leiding. "De Jonge Nationaalsocialist" van december 1943 was het laatste nummer dat onder deze naam verscheen, vanaf 1944 heette het blad "De Blauwvoet". [120]

1.1.5.1. De inrichting van de DBV

Het DBV, de jongensafdeling van de in juli 1941 opgerichte NSJV, werd ingedeeld in gebieden, namelijk Oost- en West-Vlaanderen. De gebiedsleider voor West-Vlaanderen was Albert Hendrickx. Hij werd later vervangen door Herman Van Dommele en later nam Albert Dewildeman zijn functie over. Deze gebieden werden nog eens opgesplitst in gouwen, waarbij Kortrijk onder de gouw "Leieland" viel. De gouw "Leieland" werd verdeeld in de volgende scharen: Kortrijk, Avelgem, Lauwe, Gistel. [121] De hoofdschaarleider voor Kortrijk was W.V., zoon van de oorlogsschepen Julien Vandenbulcke. Hij werd in 1938, op 12- jarige leeftijd, al lid van het AVNJ en was een overtuigd Vlaams-nationalist. Dat sommige leiders ijverden om de notie Diets te behouden en opriepen tot het zuiveren van alle Duitsgezinde elementen binnen de jeugdbeweging, blijkt ook zo te zijn in Kortrijk, waar Werner leider was en Diets-gezind: "*gans de oorlog heb ik mij recht gehouden met de principes van Van Severen. Wij waren volledig anti-Duits. Wij waren trouwens de eerste die zouden gelikwideerd worden, moesten de Duitsers de oorlog gewonnen hebben*". [122]

De strijd tegen de SS-Vlaanderen werd vooral op het intellectuele vlak gevoerd via het blad "De Blauwvoet" dat de "De Jonge Nationaalsocialist" vanaf 1944 verving. Maar voor 1944 verscheen er een clandestiene Blauwvoet, die werd opgesteld door Grootnederlandse dissidenten in de jeugdbeweging. In dit blad waren ook citaten te vinden van Deckmijn. [123] Af en toe kwam het tot een openlijke confrontatie met de SS-Vlaanderen, vooral "*wanneer we niet wilden meemarcheren met de SS-Vlaanderen en de DeVlag". *[124]

De werving van de leden binnen de jeugdbeweging gebeurde van "man tot man". Het omvatte ongeveer 200 man, waaronder 160 vendeljongens.[125] Het doel van deze jeugdbeweging bestond er volgens W.V. in " *zoveel mogelijk tucht na te streven en zich naar buiten toe voorbeeldig te gedragen. Wanneer ouders problemen hadden met hun kinderen stuurden ze hen naar mij. De jeugdbeweging stond in voor een deel van de opvoeding. Er bestonden ook goede contacten onderling en we waren de beste kameraden. Af en toe werd ook de geschiedenis van Vlaanderen en de Dietse landen gegeven, waarover we dan politiek debatteerden; we noemden dit "gedachtenwisselingen". De zaterdagnamiddag en zondagnamiddag deden we ook aan ontspanning: we gingen dan bijvoorbeeld met de fiets naar de Ardennen en gingen kijken naar volksdansen". *[126]

De broer van Werner, L.V., was vendelleider. "*Wij waren de jeugd die steunde wat het VNV voorstond en wij steunden ook het Nationaal socialisme. Wat Hitler en zijn kornuiten hadden verwezenlijkt was iets prachtigs. In 10 jaar tijd kon hij Duitsland terug opbouwen tot een uitgebreide macht. Wij geloofden werkelijk in de spreuk "Hier ons bloed, wanneer ons recht?" We geloofden niet meer in het Belg zijn, maar in de Vlaamse erkenning". We waren idealist en niemand kan ons dat verwijten. Toch hebben ze de jeugd misbruikt en niet alleen in onze jeugdbeweging en dat doet pijn. Ook de Kerk heeft hier een rol in gespeeld en daarom ben ik nog altijd kwaad op de Kerk, ze hebben ons iets voorgelogen".* De scharen werden nog eens ingedeeld in ploegen waarvan de ploegleider Stock was, afkomstig uit Moeskroen. [127]

1.1.5.2. De inrichting van de DMS

De DMS was begin 1941 ontstaan in de schoot van het VNVV als een aparte organisatie voor meisjes en jonge vrouwen tot 25 jaar en werd datzelfde

jaar de meisjesafdeling van de NSJV. Net als bij de jongens bestond ook hier het gebied Oost- en West-Vlaanderen, dat vroeger samenviel, waarvan de gebiedsleidsters Maria de Fraine en Els De Vidts, voor Oost-Vlaanderen en M.B, voor West-Vlaanderen, waren. M.B was 19 jaar en leerlinge aan het Koninklijk Atheneum te Kortrijk, toen ze toetrad tot de DMS. Ze had zich ingeschreven bij mevrouw Strubbe-Lambrecht omdat ze leidster wilde worden van de "kerlinnekes". Zij verwees haar door naar Marva Declercq (later getrouwd met Herman Vandommele), en zo werd ze eerst gouwleidster, daarna streekleidster binnen de jeugdbeweging. Haar motivatie was *"zoals velen had ook ik gedacht dat de Duitsers de redding voor Vlaanderen waren. Bovendien was ik erg sociaal-voelend en omdat ik geen lerares kon worden, wilde ik op die manier met kinderen omgaan en hen iets bijbrengen".* [128]

Het doel van de jeugdbeweging bestond volgens Maria uit: "*zingen, dansen, met de natuur bezig zijn, knutselen. We waren ons eigenlijk niet echt van de politiek bewust. Ik vraag mij af of dit bij de jongens zo was? We wisten niet af van het bestaan van de kampen en zo. We kregen wel Vlaamse geschiedenis, dat wel, maar echt bezig zijn met de politiek waren we niet".* [129] Op het jeugdfeest van de NSJV op 18 september 1941 marcheerden de DMS en was Edgar Lehembre aanwezig waar hij alle jongens en meisjes van de groep Leieland aan de Grote Hallen, het latere Schouwburgplein, aanschouwde. [130] De DMS marcheerden bijvoorbeeld ook nog op 16 mei 1943 tijdens het Lentefeest, naar aanleiding van de tentoonstelling "Adel en schoonheid". Op 14 augustus 19'4 organiseerden de DMS nog een feest van de Dietse jeugd; ook de Kortrijkse DMS was hierbij betrokken. [131] "*Het ledenaantal bestond op een gegeven moment uit 250. Er waren er toch veel die het lieten afweten, omdat ze dachten dat het om een gezellig samenzijn ging. Maar we hadden wij geen gezellig samenzijn met Zwarte Brigade, we hadden zelfs weinig contact met andere bewegingen, zoals de DeVlag, Zwarte Brigade en SS-Vlaanderen. Ik ken daar zelf weinig mensen van."* [132]

1.1.6. De Militie: Dietse Militie-Zwarte Brigade (DM.ZB)

1.1.6.1. Algemeen

De DM ontstond bij de vorming van de Eenheidsbeweging VNV door de samensmelting van de volgende militie-orden: de Dietse Militanten Orde van het Verdinaso, de Vlaamse Rex Wacht en de Grijze Werfbrigade van het VNV. De DM

werd in maart ’43 onderverdeeld in vier brigaden: de Zwarte Brigade, de Motorbrigade, de Hulpbrigade en de Wachtbrigade. Enkele maanden later , in november 1943, kwam er een nieuwe wijziging waarbij de eerste drie brigaden werden omgevormd tot één enkele: De Dietse Militie (DM). De Wachtbrigade bleef wel onafhankelijk voortbestaan van de DM. [133]

1.1.6.2. Het ontstaan in Kortrijk

De drijvende kracht achter de Zwarte Brigade was de Kortrijkse advocaat Reimond Tollenaere. De brigade diende tot een stevig gedrilde militie uitgebouwd te worden. Officieel werd de brigade op 7 juli 1940 opgericht. Op maandag 5 augustus vond in Kortrijk de eerste manifestatie van de Zwarte Brigade plaats. De bevelhebber was Reimond Tollenaere. Ook Frans Strubbe sprak die dag in de Kortrijkse Stadsschouwburg.[134]

Aan het hoofd van de brigade Kortrijk stonden Buysse en Quintens Ferdinand, officier van de DM-ZB en arrondissementscommissaris van Roeselare-Tielt. Zij werden bijgestaan door de heerbanleider Mares en Luciaan Rijckeboer, de latere oorlogsburgemeester. Twee belangrijke banleiders waren de Craene en Callemeyn. Deze laatste was tevens hopman van vendel 10. Jan Acke, was Schülungsleider van de Zwarte Brigade, eveneens lid van de Germaanse SS en redactiesecretaris van de SS-Man. [135]

1.2. De DeVlag

1.2.1. De vooroorlogse DeVlag en de verhouding met het VNV

In de tweede helft van de jaren 30 verscheen in het Vlaamse verenigingsleven een nieuwe groepering: de Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap(DeVlag). De contacten met Duitsland waren al van voor de oorlog aanwezig. Duitse en Vlaamse universiteitsprofessoren en -studenten poogden elkaars volk en cultuur beter te leren kennen. De band tussen de verschillende betrokkenen werd gelegd door de oprichting van het tijdschrift “DeVlag” in november 1936. De artikels behandelen meestal onderwerpen uit de culturele sfeer. Soms doken al nationaal-socialistische opvattingen in de Duitse bijdragen op. Een tweede taak die de DeVlag op zich nam was het

bevorderen van de samenwerking tussen en de uitwisseling van Vlaamse en Duitse studenten. In het verlengde van deze reizen lag een derde activiteit, namelijk de organisatie van de Vlaams-Duitse cultuurdagen. In het begin was het overduidelijk dat het culturele engagement primeerde bij de DeVlag. [136]

Bij de Duitse inval in Polen staakte de DeVlag alle werkzaamheden. Haar kopstukken zaten in mei 1940 niet stil en reeds tijdens de eerste weken van de bezetting klonk de wens door om van de vereniging een beweging te maken die een belangrijke rol zou kunnen spelen in de uitwerking van de nationaal-socialistische ideeën in Vlaanderen. Een eerste poging om het maandblad "DeVlag" op te richtten, mislukte, want Reeder weigerde de toelating. Maar de initiatiefnemers legden zich niet bij het veto neer en zonder enige goedkeuring van het nieuwe bestuur verscheen in augustus het eerste nummer van DeVlag. Vooral toen de cultuurbeweging steun kreeg van de SS begon ze politieke doeleinden na te streven. In '42 groeide de tegenstelling en kwam het tot een breuk. Het Militair bestuur gaf een bevoorrechte plaats aan de DeVlag in plaats van aan het VNV.[137]

Ook in Kortrijk zal men deze breuk waarnemen. Vooral in het schepencollege, zowel bij de afstelling van Gaston Bossuyt op 13 mei 1942 als de aanstelling van een oorlogsburgemeester, zullen zowel het VNV als de DeVlag elkaar bekampen. Beiden zullen een kandidaat naar voor schuiven, maar de DeVlag zal hierbij voor een voldongen feit staan, namelijk het VNV zal een toenemende invloed in het gemeentebestuur verkrijgen, maar dit komt later in dit hoofdstuk aan bod.

1.2.2. Het ontstaan en de organisatie van de DeVlag in Kortrijk

De DeVlag was al actief in Kortrijk voor de bezetting, als een uitsluitend culturele vereniging. Om een sterke actie doorheen het hele land te verzekeren, besloot de algemene leiding over te gaan tot een systematische organisatie van de beweging. Volgens Brussel werd de cel in Kortrijk rond december 1940 opgericht. Louis Desmet, de stadssecretaris, stelde echter dat de stichting van zijn cel begin 1941 moest gesitueerd worden. De vergadering van december 1940 was te aanzien als een culturele vergadering.[138]

De cel Kortrijk zou een gewestcel worden. Celleider Desmet werd bijgestaan door Gevaert, zaakleider, en Alfons Vandenbulcke, secretaris. Louis

Desmet maakte tevens deel uit van de in mei 1941 gestichte eenheidsbeweging. Het was namelijk zo dat veel leden van de Devlag ook tot het VNV behoorden. Op het einde van 1942 werd de polarisatie tussen de DeVlag en het VNV ook in Kortrijk duidelijk zichtbaar. " *De strijd tussen het VNV en de DeVlag was eigenlijk een ideologische strijd. De DeVlag was eigenlijk veel te uitgesproken Duits-gezind. Het VNV wilde niets te maken hebben met een zogezegde culturele vereniging die pro-Duits was"* [139] Toen het VNV in september 1942 al zijn leden had verboden nog langer lid te blijven van de DeVlag en de betrokken personen voor de keuze gesteld werden in het VNV te blijven en hun functie in de DeVlag te laten varen, nam Desmet zijn ontslag. Alfons Vandenbulcke zette toen het werk voort van de celleider, terwijl Boussemaere waarnemend gewestleider werd. Ook Albert Derbecourt, eveneens celleider, nam oktober 1943 eveneens ontslag uit de DeVlag, naar aanleiding van het verbod op dubbel lidmaatschap door Hendrik Elias.[140] Begin 1943 keerde Louis Desmet op zijn besluit terug en stapte uit het VNV en trad opnieuw, maar nu als gewestleider, tot de DeVlag toe. Op 23 januari 1943 werd hij tot de gewestleider van het gewest "Leieland" benoemd dat overeenstemde met het arrondissement Kortrijk.[141]

De gewestleider werd bijgestaan door de propagandaleider. Deze taak werd uitgevoerd door Roelstraete en die werd in juni 1941 vervangen door De Jonghe. Ook de zaakleider stond de gewestleider bij. Tot eind 1943 was dat Boussemaere, opgevolgd door Defuster en op zijn beurt vervangen door Piette. De scholingsleider was Deloore; de gewestelijke leider van het WAB was tot februari Vandevelde, daarna vervangen door Bruneel. De voorzorgsleider was Vlieghe; de leidster voor vrouwenwerken was mevrouw Depreitere en de financieleider was Alfons Vandenbulcke. [142]

Op het niveau van de cellen was de leiding voornamelijk in handen van de celleider, de zaakleider en de secretaris. Daarnaast waren er celleden en de gewone leden. Het contact tussen de verschillende DeVlag-fracties bestond uit geschreven richtlijnen en vergaderingen voor de landelijke, gewestelijke en plaatselijke leiding tot de eenvoudige leden toe. De bekleders van de gewestelijke ambten hadden een maandelijkse vergadering in Brussel, voorgezeten door de respectievelijke landsfunctionarissen. Het gewestelijk bestuur kwam regelmatig bijeen teneinde haar welomschreven onderrichtingen aan de cel-en steunpuntleiders te bespreken.

De acties die de DeVlag in het Kortrijkse ondernam, waren vooral gericht op het sturen van kinderen naar het platteland of naar Duitsland, namelijk de Kinderlandverschickung. Een groot aantal "Vlaamsche kinderen" ging "met verlof in Duitsland". Het hoofdcomité van de DeVlag in Kortrijk organiseerde deze reizen, waarvan Alfons Vandenbulcke secretaris was. Van de 700 kinderen die naar Duitsland gestuurd werden, waren 140 kinderen lid van DeVlag. Kortrijk omvatte wel Kuurne, Moeskroen, Roeselare, Tielt, Ieper, Kortrijk, Ronse, Diksmuide, Izegem, Ronse; Tielt en Oudenaarde.[143] Dus we hebben niet kunnen opmaken hoeveel er juist tot de stad Kortrijk behoorden.

Ook werden vaak ten voordele van Winterhulp acties en feesten ondernomen.[144] Toch werd niemand toegelaten tot deze gelegenheden indien men geen lidkaart kon voorleggen van de DeVlag. Ter gelegenheid van feesten en tentoonstellingen werden dan ook leden geworven. [145] ***"Het feit dat het VNV aan het eind van de oorlog minder leden had dan de DeVlag was het gevolg van de actieve ledenwerving van de DeVlag. Het gebeurde zelfs dat wanneer men een bepaalde positie aan een persoon wilde toekennen; en indien dit via de DeVlag gebeurde, men zich lid moest maken van de organisatie. Dit was voor benoemingen door het VNV gedaan, niet het geval ." [146]***

De leden omvatten tot halfweg 1942 hoofdzakelijk intellectuelen en dit in het kader van een culturele instelling. Voor het ledenaantal baseren we ons op de cijfergegevens die in de verhandeling van Ilse De Clercq zijn verwerkt. Toch is niet met duidelijkheid te zeggen of deze cijfergegevens allemaal het ledenaantal Cel Kortrijk betroffen. In april 1942 werd een ledenaantal bereikt van 500 man. In maart 1943 trad een verdubbeling op en vier maand later kon de DeVlag rekenen op 1800 leden. Bij de bevrijding van Kortrijk was men 2000 man sterk. Dit toont aan dat de men over bekwame kaderleden beschikte. De Kultuurdagen werden daarom georganiseerd en in oktober 1943 ontstond het Ambt Scholing.[147]

De Kortrijkse spreekbuis van de DeVlag, via dewelke ze al haar activiteiten kenbaar maakte was het weekblad "Publicity". In "Leieland", dat vanaf 22 maart 1942 Publicity verving, had de DeVlag zelfs haar eigen rubriekje onder de naam "DeVlag Hoekje".[148]

De DeVlag had naast de belangrijke subsidiëring van de Duitse instanties ook nog eigen bronnen van inkomsten. Vooreerst was er het lidgeld, dat 30 frank bedroeg. Daarnaast maakte de DeVlag ook winst op de inrichting van

tentoonstellingen, concerten en voorstellingen. Ook was er sprake van giften van particulieren. Hiermee bemoeide zich een speciale organisatie, namelijk NV De Pionier.[149] Als comparanten bij de stichting van de nieuwe NV waren Rik Wijckmans, zaakleider bij de DeVlag, Schalenbourg, leidingsreferent bij de DeVlag, Jan Acke en andere betrokken.[150]

Toch kan men stellen dat de DeVlag ook enorm veel uitgaven had. Een belangrijk voorbeeld hiervan is wat er met de drukkerij-uitgeverij Steenlandt gebeurde. De zetel was eerst gevestigd in Kortrijk en daarna naar Brussel overgebracht. In februari 1942 werd de "PVBA Steenlandt" gesticht waarvan de voornaamste participanten Jan Acke en Rik Wijckmans waren. Het kapitaal van het bedrijf bedroeg 2 miljoen frank, waarvan 83% door Jan Acke aangebracht. Niettegenstaande zijn betrokkenheid in de DeVlag, verzette hij zich tegen de overname van zijn uitgeverij door deze beweging. [151] In 1943 werd Jan Acke door het verzet in Brussel gedood. Volgens een ooggetuige had een onbekende het vuur aangestoken aan een zending pas gedrukte teksten "Stalingrad ist gefallen". Jan Acke en Geert Clarysse, de broer van de oorlogsburgemeester van Harelbeke en rechterhand van Acke, werden in de achtervolging door de dader neergekogeld.[152] De vrouw van Acke nam als zaakvoerder het bedrijf over .[153] In Kortrijk werd de plechtige uitvaart van Jan Acke gehouden. Louis Desmet, gewestleider van de DeVlag, sprak de rouwrede uit. Het Requiem werd gehouden in de St. Maartenskerk.[154]

1.2.3. De Algemene SS-Vlaanderen

1.2.3.1. Algemeen

De Algemene SS-Vlaanderen werd op 30 november 1940 op initiatief van Berger en Himmler opgericht als een organisatie die boven de partijen zou staan en waarin zich de elite van de Vlaamse nationaalsocialisten zou verzamelen. De organisatie bestond eigenlijk al enkele maanden voordien door de initiatieven van René Lagrou, die ook de leider werd. In feite was de stichting een zet van de Duitse SS tegen het VNV en een geslaagde poging van Himmler tot "hineinregieren". De structuur werd ontleend aan de Duitse "Algemeine SS". Als lid van de Algemeene- SS Vlaanderen kreeg men in zijn vrije tijd paramilitaire oefeningen en werd men ideologisch geschoold. De ideologische denkbeelden van de SS hielden in dat men Vlaanderen als een deel van het Duitse Rijk beschouwde zonder dat enige zelfstandigheid werd geëist.

Dit zorgde ervoor dat slechts weinig mensen zich geroepen voelden om tot de organisatie toe te treden. Op 1 september 1941 werden de Vlaamse Schutsscharen als eerste Standaard Vlaanderen in de Reichs SS opgenomen. Maar naarmate de oorlog vorderde, verloor de SS-Vlaanderen steeds meer aan politiek belang voor de SS. De DeVlag vormde toen de belangrijkste SS-organisatie in Vlaanderen. De SS-Vlaanderen werd vooral berucht door haar betrokkenheid bij aanslagen op verzetslui. [155]

1.2.3.2. Het ontstaan in Kortrijk

De stichter van de afdeling in Kortrijk was Alfons Vandenbulcke, de latere secretaris van de DeVlag en de Zekerheidsdienst. Rond oktober 1940 werd Vandenbulcke uitgenodigd door de advocaat Lagrou en tijdens hun besprekingen werd besloten een vergadering te houden in het café "St-Georges" waar René Lagrou zijn gedachten zou uiteenzetten over een nieuwe politieke organisatie, gezien alle andere zouden ontbonden worden. Al diegenen die zich wensten aan te sluiten zouden zich moeten inschrijven bij Vandenbulcke. In totaal kwamen er een 20 à 30 inschrijvingen binnen en als vergaderlokaal werd hen het Vlaams Huis in de Groeningestraat aangeduid.[156] Ook Jan Acke sloot zich bij de SS-Vlaanderen aan, maar hij was enkel lid en oefende hierbinnen geen enkele functie uit. Binnen de DeVlag had hij echter het referaat Sociale politiek gekregen. [157]

Niemand wist echter wat het precieze opzet van de afdeling was en waarmee men zich moest bezighouden. "*Toen er iets heel anders achter stak dan een gewone politieke partij trokken veel mannen zich terug samen met Vandenbulcke. Veel mensen verlieten de organisatie*". [158]

Uit gegevens afgeleid uit de verhandeling van Ilse Declercq, blijkt dat toch nog ongeveer 23 man deel uitmaakten van de Storm 11/1 Kortrijk. De spanningen met de DeVlag zorgden ervoor dat slechts twee kamerleden van de DeVlag , namelijk Cardoen en Tanghe, zich aansloten bij de Algemene SS-Vlaanderen. Met de oprichting van het Veiligheidskorps zou daar verandering in komen.[159]

2. Wijzigingen in het bestuur

2.1. De "Militärverwaltung" en de organisatie van de bezettingsmacht

Hitler installeerde in België en de Franse departementen Nord en Pas-de-Calais een Militair Bestuur, o.l.v. Alexander Freiherr von Falkenhausen. Aan de beslissing om de bezettingsadministratie aan een militair gouverneur toe te vertrouwen, die zowel militaire als burgerlijk-administratieve macht had, ging een maandenlange machtsstrijd tussen het leger en de NSDAP vooraf.[160] Voor het uitoefenen van zijn mandaat liet von Falkenhausen zich bijstaan door twee staven: de Kommandostab en de Verwaltungsstab. De Kommandostab was een louter militair orgaan en zijn bevoegdheid strekte zich uit over de bezettingstroepen. Het stond o.l.v. Majoor Bodo von Harbou, een persoonlijke vriend van de gouverneur. De Verwaltungsstab o.l.v. Eggert Reeder, bijgestaan door Franz Thedieck, greep op ieder vlak van het openbaar leven in en was dan ook veel belangrijker dan de Kommandostab, daar zijn bevoegdheden veel verder reikten.[161]

Diezelfde dubbele structuur is terug te vinden in de lagere echelons van de bezettingsadministratie: 5 Oberfeldkommandaturen (Brussel, Gent, Luik, Mons en Rijsel), 10 Feldkommandaturen, 17 Kreiskommandaturen, 10 Ortskommandaturen en 2 Truppekommandaturen. Onder de OFK ressorteerden de FK. Onder de bevoegdheid van Gent vielen Brugge (FK 578) en Kortrijk (FK 503). Kortrijk werd eind 1940 KK I/ 652 en medio '43 KK I/630 waarvan de bevoegdheid zich uitstrekte over ongeveer het huidige arrondissement. Men stelt vast dat de Duitsers de geleding van het bezettingsbestuur zoveel mogelijk in overeenstemming brachten met de bestaande bestuurlijke inrichting van het land: iedere Duitse dienst had op hetzelfde niveau een Belgische tegenspeler. De administratieve tegenspeler van de Militärverwaltungschef was het comité der secretarissen-generaal of het terzake bevoegde lid, van de Oberfeld-of Feldkommandant was dat de provinciegouverneur, van de Kreiskommandant de arrondissementscommissaris(sen) en van de Orstkommandant de burgemeester. [162]

Om zijn gezag uit te oefenen beschikte de bezetter over de Landesschutzverbande, de Feldgendarmerie en de Geheime Feldpolizei. Later werden zijn diensten uitgebreid met de Geheime Staatspolizei, de

Sicherheitsdienst-Sicherheidspolizei en de ter plaatse gerekruteerde milities voor het bewaken van vliegvelden, spoorwegen, fabrieken en politionele opdrachten. De Landesschutzverbanden waren de eigenlijke bezettingstroepen. De FG, o.l.v. Oberkriegsverwaltungsrat Dr. Leiber, was de traditionele militaire politie, in de Kortrijkse volksmond "Markepakkers" genoemd. Ze hadden een bevoegdheid over Duitse militairen of leden afhankelijk van de Wehrmacht die inbreuken hadden gepleegd. Tevens stonden ze in voor de orde en discipline en begeleidden ze militaire konvooien. Later werden ze ingeschakeld in de strijd tegen werkweigeraars en zwarthandel. De taak van de GFP was veelomvattender. Oorspronkelijk waren ze bevoegd voor het oplossen van misdaden gepleegd tegen de leden van de Wehrmacht, de veiligheid van de troepen en de bezettingsorganen. Later zullen ze ingezet worden als repressieorgaan tegen het verzet, de clandestiene pers en alle andere "Rijksvijandige houdingen". Ze traden tenslotte ook op als executieve van de Abwehr. De geheime inlichtingsdienst was in België vertegenwoordigd door de Abwehrstelle. In december 1941 en ook in juni/ juli '42 was een beperkte groep van de Ast. Belgiën in Kortrijk actief. Ze hielden toezicht op "Le Roi du Caoutchouc", op de Grote Markt, die als dekmantel diende voor een Russisch spionagenet, dat beter bekend was onder de codenaam "Rote Kapelle". [163]

2.2. Een installatie van gunstig gezinden

2.2.1. Algemeen

Tijdens het eerste bezettingsjaar werden onder druk van het Militaire Bestuur VNV'ers of VNV-sympathisanten op hoge bestuursposten geplaatst. Dit was het meest geslaagd in de provinciale besturen. Na de inval hadden de Duitsers de provincieraden onmiddellijk geschorst, waardoor de gouverneurs en de arrondissementscommissarissen hun bevoegdheden konden uitbreiden. In West-Vlaanderen werd bestendig afgevaardigde Michiel Bulckaert aangesteld tot waarnemend gouverneur. De greep op de provinciebesturen was dus groot en dit had natuurlijk zijn weerslag op de benoemingen in de gemeentebesturen. [164]

Het VNV zal tijdens de bezetting erin slagen om in ongeveer de helft van de Vlaamse gemeenten het bestuur geheel of ten dele in handen te krijgen. Dit werd mogelijk gemaakt door een serie begeleidende besluiten van het Comité van de secretarissen-generaal, de succesvolle infiltratie op de hogere niveaus

en de Duitse verordeningen. [165] Wat waren nu de Duitse verordeningen? Alhoewel de burgemeesters en schepenen krachtens de wet van 5 maart 1935 (de wet "Bovesse") en de daaruit volgende richtlijnen van het "Burgerlijk Mobilisatieboekje" bij een inval ter plaatse hadden moeten blijven, waren er heel veel onder hen gevlucht. De Duitsers maakten hiervan gebruik om tot een zuivering over te gaan. Ten eerste werden de gevluchte ambtenaren die op 1 oktober niet in hun gemeente teruggekeerd waren, uit hun ambt ontheven. Ten tweede werd met de verordening van 18 juli 1940 gestipuleerd dat de gevluchte ambtenaren en openbare gezagsdragers hun functie niet opnieuw konden opnemen zonder de toestemming van het Militair Bestuur. Maar vooral de Duitse verordening van 7 maart 1941, waarbij de leeftijdsgrens voor openbare gezagsdragers tot 60 jaar werd teruggeschroefd, maakte het mogelijk om de gemeentebesturen te vernieuwen en de kans te geven aan Nieuwe Orde-bewegingen.[166] We zullen trachten na te gaan in hoeverre de Duitse verordeningen een verandering hebben teweeggebracht in het Kortrijkse bestuur waarbij we vooral de aandacht zullen schenken aan de invloed van het VNV in het politieke bestel van Kortrijk tijdens de bezetting.

2.2.2. De Kortrijkse casus

Bij het besluit van 28 mei 1941 werden de bevoegdheden van de gemeenteraad overgeheveld naar het College van Burgemeester en Schepenen. In dit kader moet de volgende beslissing gezien worden. Op een geheime gemeenteraadszitting werd beslist "*Overwegende dat in de omstandigheden van de leden van het College van Burgemeester en Schepenen verhoogde prestaties en verantwoordelijkheid is gevergd, zullen de wedden verhoogd worden*". [167]

In Kortrijk zullen de Duitse verordeningen in het begin geen verandering teweegbrengen in de bestaande politieke situatie. Op de lijst van de overheden en ambtenaren die tijdens de oorlogsgebeurtenissen hun ambt of post hebben verlaten, komt Kortrijk niet voor.[168] We kunnen hieruit concluderen dat het Kortrijkse schepencollege gedurende de Achttiendaagse Veldtocht op post gebleven was. Dit wordt eveneens bewezen aan de hand van een brief die de burgemeester op 28 november 1940 naar de arrondissementscommissaris had gestuurd, waarin hij stipuleerde dat geen enkele van de schepenen hun ambt en de stad tussen 10 mei en 18 mei hadden verlaten.[169] In tegenstelling tot vele

andere gemeenten zou het schepencollege van januari 1939 tot halfweg 1942 bijna ononderbroken en zonder veranderingen qua samenstelling zetelen.[170]

Ook in de gemeenteraad was iedereen tijdens de meidagen op post gebleven en kon niemand voor de Commissie van Advies worden gedaagd. De plaatsen van Jozef Coole, die overleden was, en van Valère Tahon werden door wettelijk verkozenen ingenomen. Jozef Coole was overleden op 11 juli 1940 te Mazamet in Frankrijk.[171] Dat Valère Tahon zijn ambt niet meer uitoefende, lag hem in het feit dat hij een week voor 18 juli 1940 parlementariër werd en de gevluchte regering was gevolgd. Hij diende daarop zijn ontslag als gemeenteraadslid in. Of dit ontslag onder dwang was gebeurd en wanneer, is niet duidelijk. Valère Tahon tekende in een brief beroep aan tegen zijn ontslagname omdat hij, volgens zijn brief, na zijn terugkeer in België, op aandringen van Michiel Verkindere zijn post moest verlaten. Op 29 juli 1940 diende hij dan zijn ontslag in.[172]

Tot de afzetting van de schepen Gaston Bossuyt op 13 mei 1942 en zijn vervanging door Luciaan Rijckeboer, bleef het schepencollege gevrijwaard van pro-Duitse figuren. Dit was echter niet het geval in het ambtenarenkader en vooral niet met de belangrijkste functie, namelijk die van de stadssecretaris die door Louis Desmet bekleed werd. Louis Desmet, de latere cel- en gewestleider van DeVlag Kortrijk, bleek al lid te zijn van voor de oorlog van de toen nog culturele DeVlag. Hij maakte tevens ook deel uit van het Zuiveringscomité dat tot eind juli actief bleef. [173] De ouderdomsverordening van 7 maart 1941 bracht niet onmiddellijk een wijziging, daar er, net als in het schepencollege, nog niemand de 60-jarige leeftijd bereikt had.

2.2.3. De afzetting van de burgemeester en de toenemende invloed van het VNV in het schepencollege

De oudste van het hele gezelschap was burgemeester Arthur Mayeur die 60 jaar werd op het einde van 1942. In januari 1943 zou hij de plaats moeten ruimen voor een jongere kandidaat. Zijn ambt werd overgenomen door Luciaan Rijckeboer, die van januari 1943 tot september 1944 de stad bestuurde. Wie was Rijckeboer en hoe kwam hij aan de macht?

Rijckeboer was een overtuigd Vlaams-nationalist. Vanaf 1925 was hij in zowat alle Vlaamse studentenorganisaties actief, zoals de Vlaamse Technische Kring

(V.T.K.) van de RUG, het Algemeen Vlaams Hoogstudenten Verbond (A.V.H.V.), het St.-Thomasgenootschap, V.T.K. Gent en hij was tevens medestichter van de Katholieke Vlaamse Ingenieurs Vereniging (K.V.I.V.). Hij werkte bovendien actief mee aan de oprichting van het VNV.[174] Hij was de uitgelezen kandidaat voor het burgemeesterschap en Frans Strubbe zal hem dan ook steunen in de opklimming naar dit ambt. Luciaan Rijckeboer verklaarde zelf: "*alles liet voorzien dat ik de nieuwe kandidaat zou zijn. Mijn drukke bezigheden in de textielcentrale maakten mij het vooruitzicht weinig aanlokkelijk. Zo probeerde ik de leiding van het VNV te overtuigen dat het niet wenselijk was mijn benoeming door te drijven. Mijn voorstel vond goedkeuring , maar wij stonden voor de noodzakelijkheid de Duitse instanties voor mijn standpunt te winnen."*[175] Om dit te verwezenlijken nodigde Frans Strubbe de Kreiscommandant von Kaltenegger uit voor een onderhoud tussen de drie. Maar op 1 januari 1943 ontving Rijckeboer een brief van de Kreiskommandatur dat Arthur Mayeur uit zijn ambt was ontzet en dat hij intussen het burgemeesterschap moest waarnemen. "*Na het burgemeestersambt overgenomen te hebben bleek alras dat het totaal van mijn activiteiten van mij veel zou vergen, wellicht teveel. Daarom drong ik bij de VNV-leiding aan opdat naar een andere kandidaat zou uitgezien worden. Men kwam tot het besluit dat Robert Coene als kandidaat misschien de best geschikte was. Daarbij werd rekening gehouden met de schitterende diensten die hij aan de Kortrijkse bevolking had bewezen onmiddellijk voor de bezetting in '40 en de eerste dagen die erop volgden. Spijts de uitstekende persoonlijke betrekkingen tussen Coene en von Werder werd de kandidatuur door deze laatste afgewezen. Dat is de uitleg dat ik het ambt tot september '44 heb waargenomen."* [176]

De spanningen tussen de DeVlag en het VNV zullen ook bij de aanstelling van een nieuwe burgemeester de kop opsteken. Het was de verwachten dat DeVlag het bij de toenemende invloed in het schepencollege van het VNV niet zou laten. Met de opruststelling van Mayeur in het verschiet zou de DeVlag de kandidatuur van Louis Desmet, de stadssecretaris en lid van de DeVlag, naar voor schuiven. Frans Strubbe wou de DeVlag voor zijn, uit vrees voor de benoeming van een kandidaat van de DeVlag. Dit zou een ongunstige weerslag hebben op het stadsbeleid, terwijl de benoeming van een Rijckeboer, die om zijn gematigdheid bekend stond, het aanzien van het VNV ten goede zou komen. Dit is dan ook de reden voor zijn onderhoud met Rijckeboer medio november 1942. Toch wilde Rijckeboer in geen geval als tegenkandidaat tegen Desmet uitgespeeld worden. Ook de Kreiskommandant gaf de voorkeur aan Rijckeboer en zag hem liever op

deze plaats dan een eventuele DeVlag kandidaat, zoals bijvoorbeeld Robert Coene. Op zaterdag 2 januari 1943 stond DeVlag voor een voldongen feit: Rijckeboer was oorlogsburgemeester geworden. [177]

Vooraleer hij burgemeester werd, bekleedde Rijckeboer al een belangrijke positie in het schepencollege. De eerste stap werd gezet toen op 13 mei 1942 de schepen Gaston Bossuyt op advies van de Bestendige Deputatie door de gouverneur uit zijn ambt werd ontzet. De redenen waren het aanvragen van een grote hoeveelheid brandstof voor de reinigings- en de technische dienst van de stad. De aangevraagde hoeveelheden werden niet gebruikt voor het aangewezen doel, en bepaalde hoeveelheden werden aan particulieren gegeven zodat de bestemming van de 1750 liter gasolie niet verantwoord kon worden.[178]

Deze afzetting hing al een hele tijd in de lucht en werd eind april in de afdelingsvergadering van het VNV te berde gebracht door de arrondissementscommissaris Michiel Verkindere. Wellicht na overleg met Frans Strubbe besloot de vergadering Luciaan Rijckeboer, burgerlijk ingenieur scheikunde en tijdelijk verbonden aan het Commissariaat voor Wederopbouw, diensthoofd van de Textielcentrale afdeling Kortrijk en sedert juli 1942 schepen van financiën en urbanisatie, als vervanger naar voor te schuiven.[179] Begin augustus legde Rijckeboer de eed af in aanwezigheid van burgemeester Mayeur en schepen Depraetere.[180]

Het VNV verkreeg vanaf 1942 meer macht in het College van Burgemeester en Schepenen. Het resultaat was een schepencollege bestaande uit vier man, waarin slechts Vital Depraetere nog als wettelijk verkozene zetelde. Op 4 juli 1942 verving de VNV-er Luciaan Rijckeboer Gaston Bossuyt. Toen de Oberfeldkommandant van Gent Jules Coussens verboden had zijn ambt van schepen nog langer uit te oefenen en ook schepen De Taeye rond 25 juni 1942 van eenzelfde verbod op de hoogte werd gebracht, werden beide schepenen op 31 juli 1942 vervangen door Julien Vandenbulcke en Jozef Supplie. [181] Met de benoeming van Julien Vandenbulcke en Jozef Supplie, beiden lid van het VNV, telde het schepencollege dus in totaal drie VNV-leden. Op een zitting van 7 augustus 1942 werd overgegaan tot de verdeling van de bestuurszaken. De takenverdeling onder de schepen zag er als volgt uit: Vital Depraetere nam de dienst van de burgerlijke stand, de bevolking, de militie, de kiezerslijsten, de maatschappelijke voorzorg, de stedelijke Commissie van Openbare Onderstand,

de bevoorrading en de rantsoenering in. Luciaan Rijckeboer was bevoegd voor de financiën, Julien Vandenbulcke kreeg de dienst van openbare werken toegewezen en Jozef Supplie werd belast met het openbaar onderwijs. [182]

2.3. Een politiek van het minste kwaad?

Tijdens het burgemeesterschap van Arthur Mayeur nam het stadsbestuur weinig maatregelen die indruisten tegen de bezetter. De burgemeester zal zelfs herhaaldelijke keren de bevolking aanmanen om de sabotage te staken en de collaborateurs zo weinig mogelijk lastig te vallen. [183] Het in de gunst vallen bij de Duitsers bleek van primair belang. Een belangrijke maatregel daartoe werd reeds in oktober 1940 getroffen. Het schepencollege besliste bij de overbrenging van de Verwaltungsleider Von Werder en Feldkommandant Kaldrach twee Leibruggen naar hen te noemen. [184] Dit was een beslissing die vooral de burgemeester duur te staan zal komen na de bevrijding. Deze maatregel werd per brief overgemaakt en later wist een bediende van het stadhuis zelf verdacht van collaboratie, de hand te leggen op deze brieven en speelde ze door naar o.a. "De Vooruit" die ze publiceerde. De bal ging rollen en leidde tot de afzetting van de burgemeester na de bevrijding.[185]

We kunnen ons nu de vraag stellen of onder het burgemeesterschap van Rijckeboer en de machtstoename van het VNV in het bestuur, het schepencollege geen weerloze pion werd? Uit een interview met L.V., zoon van de oorlogsschepen blijkt: " ***Mensen zoals Rijckeboer , Julien Vandenbulcke en Jozef Supplie wensten een zelfstandig beleid te voeren*****.** ***Zij waren de enigen die durfden optreden tegen de Duitsers. Zij waren de enige die durfden zeggen "neen Duitsers" wij hier, jullie daar en hun functie op die manier konden vrijwaren.*** **" [186] We zullen trachten na te gaan in hoeverre het bestuur zijn stempel heeft kunnen doordrukken op andere facetten van de samenleving en in hoeverre het VNV zijn invloed kon vergroten.**

2.3.1. De benoemingen binnen het politiekorps

Algemeen kan men stellen dat de Duitsers en de collaboratiebewegingen er niet in geslaagd zijn Nieuwe Orde-gezinden in de magistratuur en de politiediensten binnen te brengen in de mate waarin ze dat hadden gewild. [187] Maar dat wil niet zeggen dat het nieuwe Kortrijkse stadsbestuur

eventueel kandidaten naar voor zal schuiven, vaak tegen de wil in van de Duitsers. Een eerste voorbeeld hiervan was het naar voor schuiven van Jeroom Vanbiervliet en Léon Bolsius als kandidaat door Rijckeboer, Vandenbulcke en Supplie. Dit gebeurde toen op 6 maart 1944 adjudant- commissaris Robert Deltour, verkozen op 16 april 1920, op verdenking van hulp aan het verzet, uit zijn ambt werd ontzet. [188] Of de naar voor geschoven personen tot het collaboratiekamp behoorden, werd niet teruggevonden. [189] Een zaak kan toch in vraag gesteld worden: vier personen, waarvan we weten dat ze tot VNV of DeVlag behoorden, drongen ten stelligste aan op deze benoemingen. Waarom?

Uit een vorig feit blijkt eveneens dat Luciaan Rijckeboer en Louis Desmet graag zelf hun kandidaten naar voor zullen schuiven. Toen op 10 oktober 1943 de Duitse overheid besliste om 12 agenten op proef aan te stellen voor het gemeentelijk politiekorps in Kortrijk, schoven beiden volgende kandidaten naar voor, namelijk Claus Roger uit Harelbeke en De Schuitener uit Kortrijk. ***"Voornoemde agenten schenken ons de grootste voldoening"*****, poneerden ze. De Duitse overheid daarentegen tekende bezwaar aan . [190] Was dit omdat ze vreesden voor een te grote invloed van het VNV in het politiekorps? Toch stelt W.V. :*****" Het deed er niet toe of de mensen die mijn vader en Rijckeboer graag op een bepaalde plaats hadden gezien, tot het VNV behoorden, als het maar goeie werkkrachten waren.*** **" [191]**

Een voorbeeld van het feit dat Rijckeboer -alhoewel de Duitsers een andere mening toegedaan waren- tegen hen durfde optreden, was het volgende. Wanneer Kreiskommandant von Papendick het ontslag van de politiecommissaris Jozef Depoorter eiste, omdat hij vond dat de politie te laks optrad, weigerde Rijckeboer pertinent dit ontslag.[192] We kunnen dus met enige voorzichtigheid stellen dat het vernieuwde Kortrijkse bestuur een autonome politiek wenste te voeren. Het feit of ze daar werkelijk in geslaagd zijn, is natuurlijk een andere zaak. Men had nog altijd de toestemming van de Duitsers nodig.

2.3.2. De cultuur

Het VNV zal veel aandacht besteden aan de cultuur. Omdat ze op het nationale vlak ingetoomd werd door het Militair Bestuur, zal de partij haar invloed versterken in de provinciale instellingen. Vier provinciale

Cultuurdiensten werden op het einde van 1941 opgericht. Als koepel voor deze diensten fungeerde de nieuwe Interprovinciale Cultuurdienst. Daarbij sloten een aantal andere nationale organisaties aan: Volk en Kunst, De Kunstenaarsgilde, Volk en Wetenschap en de Vereeninging voor Wetenschap.[193]

Eén van de taken van de Provinciale Cultuurdienst was het verlenen van steun aan de gemeenten en steden. Op 2 maart 1943 gaat het College van Burgemeester en Schepenen over tot de oprichting van een stedelijke Kultuurcommissie bestaande uit de voorzitter Jozef Supplie, schepen van onderwijs en schone kunsten, de leider A. Gevaert, leraar aan het Koninklijk Atheneum en lid van DeVlag en het VNV, en de secretaris Stockmans, stedelijk inspecteur van het onderwijs. De leden waren ondermeer Albert Deckmijn, lid van de Bestendige Deputatie en het VNV, Luciaan Rijckeboer, oorlogsburgemeester; Louis Desmet, stadssecretaris, lid van het VNV en DeVlag; Van der Biest, studieprefect aan het Koninklijk Atheneum en aangesteld voor Volk en Wetenschap; Lepeer, voor Volk en Kunst en Willem Putman, gewestelijk kunstverspreider. De voorzitter van de Kunstenaarsgilde werd ook in de cultuurdienst opgenomen. [194]

In Kortrijk was er een Kortrijksche Kunstenaarsgilde aanwezig, waarvan de voorzitter Willem Putman was. Deze Gilde is een onderdeel van de Federatie der Vlaamsche Kunstenaars, onder het voorzitterschap van Emiel Hullebroeck. Willem Putman verklaart: "*Deze organisatie is vanzelfsprekend geroepen een voorname rol te spelen in een op corporatieven leest geschoeid landsbestuur. Die enigszins vertrouwd is in de stichting van een nieuwe orde, zal dat wel weten." [195]* Op zondag 19 januari zal de plechtige opening van een tentoonstelling in de schouwburg van Kortrijk doorgaan. Vele sprekers zijn daar aanwezig , o.a. ook Cyriel Verschaeve, voorzitter van de Vlaamse cultuurraad die er spreekt over Volk en Kunst. Ook de kunstschilder Albert Servaes, onder-voorzitter van de Federatie der Vlaamsche kunstenaars, was aanwezig en hekelt het politiek systeem van België. "*Het politiek systeem van België was schadelijk voor de kunstenaars en verheugt zich dat wij nu eindelijk behooren tot de grote Germaanse familie. Hij looft het uur waarbij Vlaanderen de ketenen van het lijf geslagen werd*. *Alle germaansche stammen zullen kunnen samenwerken in de nieuwe politieke ordening.* " [196]

Tijdens de bezetting zullen vaak Kortrijkse Kunst-en Kultuurdagen georganiseerd worden, waarin de gevarieerde programma's aangeboden werden door de Kortrijksche Kunstenaarsgilde. De opbrengsten van deze Kultuurdagen gingen vaak naar Winterhulp.[197] We hebben dus aangetoond dat ook het VNV in Kortrijk belang hechtte aan de cultuur.

2.3.3. De zekerheidsdienst en het onderwijs: pionnen van de DeVlag?

Waar de DeVlag het volledig naar het zeggen had, was de Zekerheidsdienst. Deze dienst had de taken overgenomen van de Territoriale Burgerlijke Wacht. Dit was de dienst die instond voor de bescherming van de stad en de bevolking bij eventuele luchtaanvallen. Louis Desmet, stadssecretaris, was er directeur. Reeds in mei 1941 slaagde hij erin Alfons Vandenbulcke -die ook zijn rechterhand zou worden bij de DeVlag- als secretaris aan te stellen. Wanneer er geen bomaanvallen waren, werden dagelijks een 10-tal leden opgetrommeld om werkjes uit te voeren voor de DeVlag, met name het helpen in de schouwburg bij DeVlag feestjes. [198]

Ook uit het ledenaantal van de Burgerlijke Wacht bleek dat het overgrote deel lid waren van de DeVlag. Van de 17 leden bleken er na de bezetting 11 op de ledenlijsten van de DeVlag voor te komen Dit was dus een dienst waar het VNV niet veel invloed heeft kunnen laten gelden. Ook in het onderwijs verwierf de DeVlag steeds meer macht. In oktober 1943 ontstond het ambt van gewestelijk scholingsleider. Voor Kortrijk was dat Albert De Jonghe, leraar aan het Koninklijk Atheneum te Kortrijk. [199] Het feit dat in maart 1943 het College van Burgemeester en Schepenen overgaan was tot het oprichten van een Kultuurcommissie, is misschien de oorzaak van de oprichting van dit ambt.

[74] A. De Jonghe, Het Derde Rijk. De Vlamingen vormen een netelig probleem, In: Knack, 29/11/1972, p. 86.

[75] B. De Wever, Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945, Tielt, 1994, p. 96.

H.J. Demoen, Jeroom Leuridan, recht en trouw, Zulte 1963, p. 223.

[76] J. Vanbossele, Luciaan Rijckeboer, oorlogsburgemeester van Kortrijk. In: Curtricke, 1992, 175, p. 45.

[77] D. Luyten, Tony Herbert, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[78] B. De Wever, op.cit., pp. 111-117.
[79] B. De Wever, op.cit., p. 157.
[80] B. Van Causenbroeck, Frans Strubbe, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[81] B. De Wever, op.cit., pp. 206-208.
[82] B. De Wever, op.cit., pp. 223-229.
[83] B. De Wever, op.cit., p. 361
[84] B. De Wever, op.cit., pp. 205-216.
[85] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.
[86] B. De Wever, op.cit., pp. 253-258.
[87] E. Vandewalle, L. Vandeweyer, Paul-Felix Beeckman. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[88] J. Creve, Recht en trouw. De geschiedenis van het Verdinaso en zijn milities, Antwerpen, 1987, p. 83.
[89] J. Creve, op.cit., p. 85.
[90] B. De Wever, op.cit., p. 391.
[91] A. De Jonghe, op.cit., p. 88.
[92] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.
[93] PJ. Verstraete, Reimond Tollenaere. Biografie, Kortrijk, 1996, p. 198.
[94] B. De Wever, op.cit., p. 400.
[95] P.J. Verstraete, Albert Derbecourt, pleiter voor de nieuwe orde. In: De Leiegouw, XXXVI, 1994, 1, pp. 3-27.
[96] B. De Wever, op.cit., pp. 400-551.
[97] B. De Wever, op.cit., p. 392.
[98] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[99] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[100] B. De Wever, op.cit., p. 472.
[101] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.
[102] Privé-archief van Marie-Louise Lottin, lijst met de Nieuwe Orde-gezinde leraars aan het Koninklijk Atheneum in Kortrijk.
[103] B. De Wever, op.cit., p. 473.

[104] Privé-archief van José Vanbossele, Brief van Luciaan Rijckeboer aan Vanbossele.
[105] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Kroniek naar het dag boek van dokter Robert Mattelaer. Deel II, Kortrijk, 1987, p. 54.
[106] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[107] P.J. Verstraete, op.cit., p. 173.
[108] J. Feys, Analyse en situering van het verzet in een middelgrote gemeente: Harelbeke 1940-1944, Gent, OLV, 1995, p. 21.
[109] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[110] J. Vanbossele, op.cit., pp. 29-40.
[111] J. Vanbossele, op.cit., p. 57.
[112] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[113] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.
[114] B. De Wever, Het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[115] I. Declercq, Het politieke leven in Kortrijk (1938-1947), Leuven, OLV, 1993, pp. 70-71.
[116] J. Vanbossele, op.cit., p. 174.
[117] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[118] B. De Wever, op.cit., pp. 497-498.
[119] B. De Wever, op.cit., p. 552.
[120] B. De Wever, op.cit., p. 610.
[121] I. Declercq, op.cit., p. 74.
[122] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[123] B. De Wever, op.cit., p. 610.
[124] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[125] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[126] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[127] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.
[128] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[129] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[130] J. Vanbosselе, op.cit., p. 84.
[131] B. De Wever, De Dietsche Meisjesscharen. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM). Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[132] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[133] B. De Wever, op.cit., pp. 396-398.
[134] P.J. Verstraete, op.cit., pp. 335-337.
[135] I. Declercq, op.cit., p. 78.
[136] F. Seberechts, DeVlag, van kultuurbeweging tot partij (1940-1944). Een studie over nationaal-socialistische machtsverwerving, Gent, OLV, 1989, pp. 13-15.
[137] B. De Wever, op.cit., pp. 448-455.
[138] I. Declercq, op.cit., p. 80.
[139] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
[140] P.J. Verstraete, Albert Derbecourt, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[141] I. Declercq, op.cit., p. 81.
[142] I. Declercq, op.cit., p. 80.
[143] M.S.A.K., Vlaamse kinderen op vakantie in Duitsland, bundel 5039.
[144] Leieland, 01/01/1942-31/12/1943.
[145] F. Seberechts, op.cit., p. 29.
[146] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 113/03/00.
[147] I. Declercq, op.cit., pp. 83-84.
[148] Leieland, 22/03/1942.
[149] B. Crombez, Jan Acke, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[150] F. Seberechts, op.cit., p. 30.
[151] B. Crombez, op.cit., CD-ROM.
[152] J. Vanbosselе, op.cit., p. 24.

[153] F. Seberechts, op.cit., p. 32.
[154] J. Vanbossele, op.cit., p. 245.
[155] B. Crombez, De SS-Vlaanderen. In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[156] I. Declercq, op.cit., p. 84.
[157] B. Crombez, Jan Acke, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).
[158] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met H.V. op 12/03/00.
[159] I. De Clercq, op.cit., pp. 84-85.
[160] A. De Jonghe, Hitler en het politieke lot van België, Kapellen, 1982, p.19.
[161] E. Verhoeyen, België bezet. 1940-1944, Brussel, 1993, p. 13.
[162] De Kommandatur werd in april '41 definitief ondergebracht naar de Rijselsestraat 26 en later werden haar kantoren gedeeld met die van de GFP.J. Vanbossele, op.cit., p. 121.
[163] J. Vanbossele, op.cit., pp. 121-122. Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B op 27/03/00.
[164] B. De Wever, op.cit., pp. 425-430.
[165] B. De Wever, op.cit., p. 430.
[166] E. Verhoeyen, op.cit., p. 50.
[167] M.S.A.K., Vaststelling der wedde van burgemeester en schepenen, bundel 2461.
[168] P.A.B., Ambtsverlating van mei 1940: Enkwest over de ambtsverlating door gemeentepersoneel in mei 1940, bundel 1996/42.
[169] M.S.A.K., Nota's van de burgemeester in 1940, bundel 1257.
[170] I. Declercq, op.cit., p. 68.
[171] M.S.A.K., Toestand van sommige personen, bundel 2823.
[172] P.A.B., Ontslag van gemeenteraadsleden tijdens de bezetting, Kortrijk, Valère Tahon, bundel 712-145.
[173] I. Declercq, op.cit., p.68.
[174] J. Vanbossele, Luciaan Rijckeboer, Oorlogsburgemeester van Kortrijk. In: Curtricke, 1992, 175, pp. 43-45.
[175] Privé-archief van José Vanbossele, Brief van Luciaan Rijckeboer aan José Vanbossele.
[176] Privé-archief van José Vanbossele, brief van Luciaan Rijckeboer aan José Vanbossele.
[177] J. Vanbossele, op.cit., p. 47.

[178] M.S.A.K., Brief aan de gouverneur van het stadsbestuur, 13 mei 1942, bundel 2458.

[179] J. Vanbossele, op.cit., p. 225

[180] Privé -archief van José Vanbossele, brief van L.uciaan Rijckeboer aan José Vanbossele. M.S.AK., Brief aan de gouverneur van het stadsbestuur, 13 mei 1942, bundel 2458.

[181] Privé -archief van José Vanbossele, brief van Luciaan Rijckeboer aan José Vanbossele.

[182] M.S.A.K., loc.cit.

[183] J. Vanbossele, op.cit., p.22.

[184] M.S.A.K., Nieuwe naamgeving door het stadsbestuur aan twee Leiebruggen, bundel 9226.

[185] I. Declercq, op.cit., p. 69.

[186] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.

[187] E. Verhoeyen, op.cit., p. 79.

[188] P.A.B., In disponibiliteitsstelling van Commissaris Deltour, bundel 23.

[189] In het P.A.B. werd een dossier opgevraagd waarin zich een lijst had moeten bevinden met de leden van het politiekorps in Kortrijk behorende tot het VNV en DeVlag, maar die was blijkbaar verdwenen.

[190] P.A.B., Kortrijk, benoemingen van 12 politieagenten op proef, bundel 1996/145.

[191] Verzameling eigen documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[192] F. Seynhaeve, Politie Kortrijk door de jaren heen, Evolutie van het korps 1830-1977, Kortrijk, 1997, p. 42.

[193] B. De Wever, op.cit., pp. 444-445.

[194] I. Declercq, op.cit., p. 71.

[195] De Waarheid, 23/03/1941.

[196] De Waarheid, 12/01/1941.

[197] J. Vanbossele, op.cit., pp. 18.

[198] I. Declercq, op.cit., pp. 71-75.

[199] I. Declercq, op.cit., pp. 113-114.

Hoofdstuk IV: Het dagelijkse leven onder de bezetting

Na de inval hervatte het normale leven zich, maar dan in een nieuw decor. Niet alleen was het straatbeeld veranderd, maar ook de structuur van de Belgische samenleving werd tot in haar kleinste geledingen omgevormd. "Ruhe und Ordnung" en het in dienst stellen van het menselijk en economisch potentieel voor de Duitse oorlogvoering waren de hoofdmotieven van de bezettingspolitiek.[200]

Het dagelijkse leven werd gekenmerkt door de vrees voor de bomaanvallen en de kolen- en voedselschaarste. Dit laatste baarde grote zorgen. Ons land was alleen voor wat aardappelen, eieren, inlands fruit en groenten, suiker en boter zelfstandig, maar voor het overige was België afhankelijk van de invoer. Dit werd verhinderd door de Engelse blokkade. De afhankelijkheid van het buitenland kan geïllustreerd worden door het voorbeeld van de vleesbehoeften. Voor het normale verbruik volstond de eigen stapel ruimschoots, maar die moest voor 50% met ingevoerde veevoeders gekweekt worden.[201] Reeds voor de oorlog had de Belgische regering bepaalde voedingswaren gerantsoeneerd. Deze politiek zal de bezetter tijdens de oorlogsjaren verscherpen in het kader van de orde- en rusthandhaving.

Op 12 augustus 1940 had de Militärverwaltung al aangedrongen op een meer efficiënte organisatie van de voedselvoorziening en werd de dienst bevoorrading onder het Ministerie van Landbouw geplaatst. Teneinde de verhouding tussen de producent en de verbruiker te regelen, kwam op 27 augustus 1940 de Nationale Voedings- en Landbouwcorporatie (NVLC) tot stand.[202] Het voedsel werd gerantsoeneerd en verschillende noodzakelijke levensmiddelen konden enkel in ruil voor rantsoeneringszegels verkregen worden. De Nationale Voedings- en Landbouwcorporatie omvatte tien hoofdgroeperingen, onderverdeeld in bedrijfs-en vakgroeperingen en stond in voor de produktie, de afzet en de voorraden. Aan het hoofd van iedere provincie, ieder gewest en kanton werd een verantwoordelijke leider aangesteld en -om het toezicht te verbeteren- werden de provincies ingedeeld in landbouwstreken. Kortrijk werd landbouwstreek nummer 4 en telde 17 omschrijvingen.

Toch slaagde de NVLC er niet in de problemen omtrent de ravitaillering op te lossen. De bevolking begon te hamsteren, waardoor de meest levensnoodzakelijke produkten uit de handel verdwenen en in een parallel circuit, namelijk de zwarte markt terecht kwamen.[203] De Kortrijkse handelsbeurs groeide uit tot een druk bezochte zwarte-markt-beurs, waar smokkelaars en rijke boeren uit de omliggende gemeenten hun zaken kwamen regelen.[204]

In de periode 1940-'41 heerste er een enorme aardappelschaarste; de zwarte markt floreerde. Toch bleef Kortrijk van de aardappelcrisis enigszins gespaard doordat de omliggende landelijke gemeenten voor een voldoende aanvoer zorgden. Dit bleef duren tot de boeren overrompeld werden door opkopers en stedelingen die op zoek waren naar aardappelen. Vanaf dan werd de aardappel een hoogst zeldzame groente en deze schaarste zal blijven aanhouden tot het tweede kwartaal van 1942. Om aan het probleem te ontsnappen, besloot de overheid in het teeltplan in een uitbreiding van het aardappelareaal te voorzien. Vanaf 1941 werden alle braakgronden opgemeten en in percelen verdeeld. Stadsparken, weilanden tot zelfs spoorwegbermen werden omgetoverd tot moestuintjes. Na de herfst van '42 was het ergste voorbij en tot het einde van de bezetting zal de bevolking zich regelmatig het normale rantsoen kunnen aanschaffen. [205]

Met het vlees was het erger gesteld. De gewone burger ging dan ook over tot het kweken van kippen en vooral van konijnen. De konijnen werden gekweekt in kleine hokjes en het voeden van deze dieren zorgde voor weinig problemen: na de schooltijd sneden vaak kinderen het gras van de Leieboorden af. Daarenboven kon men met de konijnehuid gevoerde wanten en pantoffels maken die tijdens de koude wintermaanden voor de nodige warmte zorgden, daar ook kolen schaars waren. Om kolen uit te sparen werd de wintervakantie ingevoerd en het stadsbestuur stelde de verwarmde schouwburgzaal ter beschikking voor het publiek. Maar ook dit zou weinig baten en het gebeurde vaak dat kolentransporten overvallen en leeggeplunderd werden. In het station moesten de kolenstocks permanent bewaakt worden. [206] Het Kortrijkse stond als vlasstreek tevens bekend voor het clandestien vervaardigen van bruine zeep vervaardigd uit lijnzaadolie.[207]

Op 29 oktober 1940 werd Winterhulp, met als sleutelfiguur secretaris-generaal De Winter, opgericht. Tussen die datum en het einde van de oorlog zal de organisatie ruim 1.300.000 noodlijdenden, onder wie 750.000 kinderen, helpen.[208] Alfred De Taeye, die toen schepen was te Kortrijk, werd de voorzitter van Winterhulp, afdeling Kortrijk. Voordien werd, onder de leiding van Alfred De Taeye, een "Comiteit tot steun aan de behoeftige families" opgericht, dat in februari 1941 opgeslorpt werd door het Nationaal Werk van Winterhulp.[209] Maar op maandag 23 november 1942 werd hij met ingang van 19 november uit zijn ambt ontzet en vervangen door Caessens, omwille van een vermeende fraude in zijn boekhouding. [210] Geregeld kwam het voor dat de opbrengsten van de *"Kortrijkse Kultuurdagen"* en van de *"Kortrijkse Toneelgroep"* aan Winterhulp werden geschonken. Op maandag 17 maart 1941 trad zelfs de muziekkapel van de Luftwaffe gratis op ten voordele van Winterhulp.[211] In de periode 1940-1945 werden jaarlijks ca. 2.500 gezinnen ondersteund en gesteund onder de vorm van soepbedeling, hulp aan de schooljeugd en zwakke kinderen, aan zwangere vrouwen, aan ondersteunden en bejaarden, het geven van goedkope maaltijden en het verlenen van hulp aan geteisterden. Tevens zal Winterhulp de braakliggende stadsgronden benutten om aardappelen te telen en zelfs een varkensfokkerij inrichten om de voedselnood te lenigen.[212]

Op 6 oktober 1942 ging de bezettende overheid over tot het instellen van de verplichte arbeidsdienst in Duitsland. Deze maatregel viel niet in goede aarde, temeer daar men in de beginperiode zowel mannelijke als vrouwelijke werkkrachten, vooral jonge meisjes, opvorderde. Twee Kortrijkzanen, namelijk Jozef Demeyere, stadsingenieur en Godelieve Lamoral pleitten - op aandringen van vele vooraanstaanden - bij de Werbestelle om deze maatregel niet uit te voeren. Vanaf het begin kwam ook reactie vanuit de vooroorlogse syndicale middens. Het initiatief ging uit van Jozef Lambrecht, (de latere burgemeester van Kortrijk van 27 januari 1959 tot 31 december 1976) die eind 1942 contact zocht met Georges Vandeghinste (Liberale Partij), Pierre Tytgat (BWP) en Albert Delbaere (Bond Moyson). De bedoeling was zoveel mogelijk arbeiders en vooral vrouwen in het land te houden. Anderzijds kwamen de arrondissementsafgevaardigden van de K.A.J. wekelijks samen in de dekenij aan het St.- Maartensplein. Op deze vergaderingen werden die gevallen besproken die in aanmerking kwamen voor vrijstelling van de arbeidsplicht in Duitsland.[213]

Zoals overal was het succes van de eerste vrijwillige werving in Kortrijk te wijten aan de ongezonde economische situatie, gekenmerkt door werkloosheid en extreem lage lonen. De propaganda liet zich hierin niet onbetuigd: "*Wij hebben van in den beginne een grote waarde gehecht aan de vrijwillige arbeidsneming in het Rijk…".*[214] De regionale bureaus van de Nationale Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Toezicht (NDAT) zouden de werkaanbiedingen aanplakken. Directeur Hendriks van het NDAT in Kortrijk toonde zich erg ijverig en zijn verslag over zijn reis naar Duitsland beëindigde hij als volgt: " *Als de wenschen die we vooropgezet hebben inzake een weinig brood, vleesch en een regelmatige verzending van het loon in een gunstiger zin opgelost worden, dan ben ik de meening toegedaan dat het een sociale plicht is de werklieden aan te sporen naar Duitsland te gaan werken*." [215]

Maar vanaf 1943 sloeg het weekblad Leieland alarm: " *Het aantal der achterblijvende opgeroepenen, degenen die niet op het geneeskundig onderzoek of op het vertrekuur verschijnen, heeft inderdaad reeds zulke hoogte bereikt…".* [216] De verklaring hiervoor was dat op het eind van de oorlog in het Kortrijkse een clandestiene beweging aanwezig was die de ondergedoken werkweigeraars voorzag in geld, levensmiddelen en slaapgelegenheid. [217] Op 5 oktober 1943 richtte de afdeling Kortrijk van de DeVlag zich tot alle celleiders van het gewest in een rondschrijven waarin werd aandrongen "*zich volledig in te zetten voor het verzamelen van materiaal betreffende de ontduiking van de Arbeitseinsatz van de jaarklassen 1920-1921".* [218] Dit wijst erop dat de DeVlag ook in Kortrijk een actieve rol heeft gespeeld bij de arbeidswerving. Gemiddeld zouden van april 1941 tot maart 1945 ongeveer 575 Kortrijkzanen in Duitsland verbleven hebben.[219] Op een bevolking van 41.464 is dat 1,3 %, wat weinig is.

Naast de voedsel-en kolenschaarste kwam nog eens de schrik voor de bomaanvallen. De nabijheid van uitgelezen doelwitten, als het rangeerstation Kortrijk-Marke en het vliegveld van Wevelgem, zorgde ervoor dat Kortrijk meermaals het slachtoffer werd van geallieerde luchtaanvallen. Vanaf 1943 ging de bevolking zich aan de nieuwe situatie aanpassen en werden overal schuilkelders ingericht. Om de geteisterden een voorlopige woonplaats te bezorgen werd een Dienst voor Huisvesting opgericht in Kortrijk. Tevens zorgde de Passieve Luchtbescherming voor de controle op het dempen van de verlichting en het onderhoud en versterken van de schuilplaatsen. De plaatselijke afdeling van het Nationaal Steunfonds voor Geteisterden

groepeerde vanaf 1943 het Rode Kruis en de bestaande steuncommissies van de stad en verleende geldelijke steun en huisgerief om de eerste nood te lenigen. Dit comité zette zijn activiteiten stop op 1 januari 1947.[220]

Kenmerkend voor de angst onder de bevolking was de toename van de Mariadevotie. Op iedere straathoek verscheen een O.L.V. -kapelletje. Vanaf 1944 verlieten steeds meer stedelingen de onveilige stad, omwille van de bombardementen en zochten ze een onderkomen in de randgemeenten. Ondanks de aanslepende oorlog en de steeds harder wordende bezetting, besteedden de Belgen steeds meer aandacht aan ontspanning. Een voorbeeld hiervan was de aantrek van de wedrennen die, op een korte onderbreking na, de hele oorlog lang gehouden werden. [221]

[200] R. Gobyn, Het dagelijkse leven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een vreemd mengsel van individualisme en solidariteit, In: H. Balthazar (red.) e.a., 1940-1945. Het dagelijkse leven in België, Brussel, 1984, p. 34.
[201]J. Rommel, Kortrijk tijdens Wereldoorlog II, Kortrijk, 1986, p. 14.
[202] R. Gobyn, op.cit., pp. 34-43.
[203] J. Rommel, op.cit., p. 15.
[204] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel III, Kortrijk, 1988, p. 66.
[205] J. Rommel, op.cit., p. 16.
[206] J. Rommel, op.cit., pp. 16-17.
[207] I. J. Lambrecht, 50 jaar sociaal en politiek engagement, Kuurne, 1985, p. 89.
[208] J. De Launay, J. Offergeld, J. Van Den Drie, Belgen en bezetters. Het dagelijkse leven tijdens de bezetting, 1940-1945, Antwerpen, 1983, p. 69.
[209] R. Tanghe, P. Vancolen, Gedenkboek stad Kortrijk 1830-1976, Kortrijk, 1978, p. 213.
[210] M.S.A.K., Beraadslagingen van het College van Burgemeester en Schepenen, 4 september 1944-27 juni 1947, bundel 7269.
[211] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel II, Kortrijk, 1987, p. 28.
[212] R. Tanghe, P. Vancolen, op.cit., p. 214.
[213] I.J. Lambrecht, op.cit., p. 82.
[214] Leieland, 13/03/1943.

[215] E. Verhoeyen, België bezet. 1940-1944, Brussel, 1993, p. 197.

[216] Leieland, 13/03/1943.

[217] De Bevrijding, Strijdorgaan der Vlaamse Kommunistische Partij West-Vlaanderen, mei 1944.

[218] E. Verhoeyen, op.cit., p. 208.

[219] E. Pertz, De tewerkstelling van Kortrijkzanen in Duitsland (1940-1945), In: Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, 4, 1976, p. 194.

[220] R. Tanghe, P. Vancolen, op.cit., p. 213.

[221] J. De Launay, J. Offergeld, J. Van Den Drie, op.cit., p. 141.

HOOFDSTUK V: HET VERZET

Deel I: Het verzet in Kortrijk: de verschillende groeperingen

1. Een korte inleiding

Het verzet nam tijdens de Tweede Wereldoorlog verschillende vormen aan. Na de bevrijding werden er door de Belgische regering vijf verzetsstatuten toegekend: de inlichtings- en actiediensten, het gewapend verzet, de sluikpers, het burgerlijk verzet en de werkweigeraars. [222]

Het gewapend verzet beschikte over het grootste aantal erkende leden. Tot deze groep behoren de vijftien erkende verzetsorganisaties, zoals het Geheim Leger, het Onafhankelijkheidsfront, Groep G, de Witte Brigade, het Bevrijdingsleger, de Belgische Nationale Beweging, etc. Naast deze vijftien groepen bestonden nog ontelbare kleinere groepjes, maar die werden meestal opgenomen door een van de grotere organisaties. [223]

Het is erg moeilijk om het verzet in vijf verschillende verzetsstatuten op te splitsen omdat dit soms te artificieel is en het probleem ontstaat dat er tussen de diverse vormen van verzet vaak geen scheidingslijn te trekken is. [224] Maar er duikt ook een tweede probleem op, namelijk dat het verzet in Kortrijk geen op zichzelf bestaande entiteit is. De bestaande groeperingen stonden in nauw contact met andere organisaties uit de regio. Om de volledigheid en accuraatheid van de studie niet in het gedrang te brengen zullen, indien nodig, de grenzen van de stad Kortrijk soms overschreden. Ook de leden die vaak tot andere gemeenten behoorden, zullen in dit hoofdstuk vermeld worden.

In dit hoofdstuk zullen we die verzetsorganisaties bespreken die in de stad Kortrijk opereerden en eventueel de vertakkingen naar de andere gemeenten in kaart brengen. Daarbij zie ik mij genoodzaakt om eerst de voorgeschiedenis van de groepen weer te geven. Per verzetsgroep zal dan de casus in Kortrijk besproken worden. In het tweede deel komt de statische analyse aan bod.

2. De socialisten in het verzet: het eerste sluikblad: B.A.T.-B.A.V. (Belgigue Avant Tout-België Voor Alles)

Het eerste verzet in Kortrijk was ontstaan in de middens van de Belgische Werklieden Partij (BWP). Eerst gaan we dieper in op het verschijnen van het sluikblad B.A.T.-B.A.V. in Kortrijk, afkomstig uit deze socialistische middens. In het volgende hoofdstuk zullen we het Onafhankelijkheidsfront (OF) bespreken. Deze organisatie vond eveneens haar oorsprong in de linkse middens.

2.1. De socialisten en het verzet

De oorzaak dat de BWP verdeeld de oorlog in ging, lag in de mislukking van het Plan De Man, de erkenning van de regering van Franco in Burgos door Spaak en de neutraliteit die de socialistische ministers aanhingen. Op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog had de BWP dus af te rekenen met een toestand van verdeeldheid en onzekerheid. Op een laatste vergadering van de socialistische vakbond in Toulouse was men tot de vaststelling gekomen dat er geen mogelijkheid bestond om een clandestiene strijd te beginnen. Bovendien sloeg de verwarring van de socialisten over in verbijstering toen Hendrik de Man op 28 juni 1940 een manifest publiceerde, waarin hij verklaarde dat de BWP niet langer een politieke rol kon vervullen. Wel zouden de socialistische mutualiteiten en coöperatieven hun taak verder zetten. [225]

Vanaf september 1940 begon men zich in alle politieke milieus te "bezinnen" en op politiek vlak ontstonden de eerste verzetskernen in Luik en Brussel. In Vlaanderen engageerde Nic Bal zich om, eind 1940, in Vlaams Brabant "Morgenrood " te stichten. Louis Major in Vlaanderen en Camille Van Eukem in Wallonië begonnen de socialistische krachten te hergroeperen. Aan Vlaamse kant waren de prominente figuren Achille Van Acker, Herman Vos, Edward Anseele en Antoon Spinoy. [226] In het Kortrijkse werkten De Keijn en Van Damme, de eerste in Menen, de tweede in Rekkem. Ook August Debunne steunde de illegalen uit alle macht. Oudenaarde deed zowel mee op syndicaal als politiek vlak. Walter Debrock en zijn vrienden Demanez en Dumont hadden er de partij terug clandestien opgericht en daar bestonden de eerste contacten

met het OF.[227] Deze "radicale jongeren" kregen in de zomer van 1941 steun van de kaderleden van de vooroorlogse partij en in september 1941 mondde dit uit in de stichting van de Belgische Socialistische Partij (BSP). Dit gebeurde in Burnot-Rivière waar op 13 en 14 september 1941 een groep Waalse en Brusselse socialisten bijeenkwamen. Bovendien werd beslist dat de BSP drie centrales zou omvatten, namelijk een Brusselse, een Vlaamse en een Waalse en dat de partij niet zou opgaan in andere verzetsbewegingen, met name het OF. De socialisten voelden immers weinig voor de radicale strijdmethodes van de communisten. Toch belette dit niet dat vele socialisten zouden toetreden tot het OF, de partizanen, de Witte Brigade, enz...Over het engagement van de socialisten in het OF hebben we het verder onder het punt het Onafhankelijkheidsfront in Kortrijk.

De clandestiene partijstructuur was nooit erg uitgebreid en er werd evenmin een beroep gedaan op personen van buiten de beweging. Wel kon de BSP rekenen op een netwerk van instellingen die legaal gebleven waren. Eén van de belangrijkste bekommernissen van de clandestiene beweging was de politieke voorbereiding van de naoorlogse periode, waarvan het "Plan voor Onmiddellijke Actie" en het "Voorontwerp voor het Sociaal Pact" voorbeelden waren . De groeiende communistische invloed heeft daar zeker een rol in gespeeld. [228]

2.2. Het belang van de sluikpers

Door de verordening van 14 juni 1940 werd bepaald dat voor het opnieuw verschijnen van dagbladen en tijdschriften de goedkeuring was vereist van de Militärbefehlshaber. Daarenboven moest binnen de tien dagen voor het opnieuw verschijnen een aanvraag worden ingediend bij de bevoegde Oberfeldkommandatur. De pers en media stonden bovendien onder het toezicht van de Propaganda-Abteilung. Van een objectieve en waarheidsgetrouwe informatie was er geen sprake meer: ze stond volledig in het teken van het nationaal-socialisme. Het doel van de sluikpers was dan ook de andere kant van de zaken te belichten. De berichtgevingen van het front kwamen nu vanuit een andere hoek. De hoofdzaak was vooral het moreel bij het publiek hoog te houden en vertrouwen te wekken in de toekomst. Op de gevaren voor de opstellers en de zware tol die Duitse repressie van de drukkers en verspreiders eiste, dient niet meer gewezen te worden. Het is ons allen bekend dat de verboden pers een gunstige invloed had op het moreel van de bezette bevolking

en met meer dan 600 titels en ongeveer 50.000 uitgegeven bladzijden een psychologisch massawapen was in de clandestiene oorlog. [229]

2.3. Het sluikblad B.A.T.- B.V.A. en haar opstellers.

In Kortrijk verscheen één van de eerste Westvlaamse clandestiene bladen. "Belgique Avant Tout- België Voor Alles" was een Franstalig dagblad en werd verspreid vanaf midden november 1940. In het begin was het een velletje schrijfpapier met aan één zijde een gestencilde tekst, waardoor het sterke gelijkenissen vertoonde met een pamflet. De verantwoordelijke uitgever voor dit blad was Gabriël Devos. [230]

Devos was een 21-jarige student die zijn eerste kandidatuur economie aan de Gentse Universiteit overdeed. Zijn studies werden onderbroken door de oorlog. Twee redenen voor de uitgave van een clandestien blad, speelden hierin mee. Ten eerste voelde hij zich sterk verbonden met het politieke gebeuren. Zijn interesse voor de sociale en internationale denkbeelden en verwezenlijkingen reikten, als voorstander van een wereldomvattend federalisme, verder dan het nationalisme. Tevens zag hij in Hitler een vijand die Europa alleen onderworpen had met het oog op een blokvorming tegen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Daarom moest het Derde Rijk kapot gemaakt worden en België - "België voor alles"- moest zich bevrijden van dit juk.[231] Het beste middel daartoe lag voor handen: het oprichten van een sluikblad dat de propaganda van het Derde Rijk bekampte en de politieke gebeurtenissen "waarheidsgetrouw" naar voor bracht.

Met enkele vrienden uit het middelbaar onderwijs richtte hij een modelvliegtuigenclub op, die als façade fungeerde waarachter de groep haar clandestiene activiteiten uitvoerde. Deze groep was ontstaan binnen de schoot van de Kortrijkse BWP.[232] Leopold Verheust was een van de medestichters van de groep. Hij stond tevens in nauwe betrekking met het Franse Deuxième Bureau en slaagde erin aan jongens, die de Belgische strijdkrachten in Engeland wilden vervoegen, valse paspoorten te bezorgen.[233] Devos schreef onder de schuilnaam G. de Céver. De teksten werden door André Cottem gestencild op de machine van het bedrijf waar hij werkte, zonder medeweten van zijn patroons. De rest van de groep zorgde voor de verspreiding. José Cleppe was een van die verspreiders. Als 14-jarige student aan de Provinciale Technische School in Kortrijk kwam hij in contact met B.A.T.-B.V.A. en zorgde hij voor de

verspreiding ervan op zijn school.[234] Eind oktober telde de groep B.A.T.-B.V.A. volgens Vanbosselе zestien leden: André Cottem, Raymond Holvoet (alias Ray d'Arras), Serge Deltour, Robert Ledure, Gérard Demarez, Florian en zijn broer Jules-Pierre Masquelier, Norbert Leleu, Geneviève Moulaert, Camille Lammertyn, Jean Lammertyn, Henry Nieuwenhuyse, Roger Carette, Buysschaert Henry, Desmedt John en José Cleppe.[235]

In de tweede helft van oktober/ november(?) verschenen de eerste twee sluikblaadjes. Ze waren door Gabriël Devos opgesteld en uitgetypt. De volgende nummers werden achtereenvolgens door Norbert Leleu (tot eind november) en daarna door André Cottem gestencild. Tussen oktober '40 en februari '41 publiceerde B.A.T.-B.V.A. 20 nummers. Het eerste nummer verscheen rond 11 november, onder de titel " Notre Territoir Belge ne peut pas agrandir dans la défaite momentanée" bevatte een oproep om de strijd tegen de bezetter aan te gaan. Niettegenstaande Devos ook enkele nationale bladen steunde, bleef zijn initiatief enkel tot Kortrijk beperkt. Veel hulp, buiten wat minieme geldelijke steun en de verspreiding van enkele exemplaren van het Kortrijkse blad, kreeg Devos niet van de liberale volksvertegenwoordiger Ernest Demuyter. Laatstgenoemde hielp in Brussel mee aan enkele grote sluikbladen, en patroneerde ook de groep B.A.T.-B.V.A.[236] Dit blad zou in november een oplage van om en bij de 500 exemplaren bereikt hebben. Daarvan werd een aanzienlijk deel langs Jean Lammertyn en Henry Nieuwenhuyse in het college van de Paters Jozefieten in Melle bij Gent verspreid. [237]

Devos verdween van het toneel toen hij op 13 februari 1941 besloot om de rangen van het Belgisch leger in Groot-Brittannië te vervoegen. Samen met enkele anderen van zijn groep, waaronder ook Raymond Holvoet, Roger Carette, Jean Lammertyn, Lucien Verhaeghe, Henry Busschaert en Florian Masquelier, was hij op de hoogte van het feit dat de Duitse politie lucht had gekregen van hun activiteiten in de sluikpers. Ze besloten naar Engeland te vluchten. Gabriël Devos raakte slechts tot in Lourdes en terug thuis gekomen dook hij onder. Via zijn vader stuurde hij nog enkele teksten door naar Demuyter, maar deze werd in juli 1941 gearresteerd. De verdwijning van Devos betekende ook dat er vanaf februari geen nieuwe artikels meer werden uitgegeven. Alleen de groep onder leiding van Verheust gaf de reeds verschenen nummers nog eens uit en zorgde voor de verspreiding ervan. Begin april 1941 zorgde de Duitse politie voor het doodbloeden van hun activiteiten. Maurice Verheust, Camille Lammertyn, Robert Ledure, Serge Deltour, John Desmedt, Norbert Leleu en Jules-Pierre

Masquelier werden rond april 1941 opgepakt. Verheust zat 36 maanden opgesloten, de rest kwam vroeger vrij.[238]

José Cleppe werd op 4 november 1941 in de Kortrijkse gevangenis opgesloten en kwam na 21 dagen vrij.[239] Hij overleed op 28 september 1943 aan de uitputting en verwondingen. De anderen die naar Engeland wilden vluchten, slaagden niet in hun opzet met uitzondering Jean Lammertijn.[240]

2.4. De betrokken personages

2.4.1. Methodologische problemen

Het doel van dit hoofdstuk bestaat erin om een algemene schets te bieden van de betrokken personen bij deze sluikpersgroep. Hierbij houden we volgende vraag voor ogen: wie waren deze verzetslui en wat waren hun activiteiten? Het valt op dat sommige namen, alhoewel ze vermeld zijn in het voorgaande punt, niet in het volgende lijstje voorkomen. Welke zijn deze namen, geschikt volgens hun voorkomen in de tekst: André Cottem, Raymond Holvoet, Robert Ledure, Gérard Demarez, Geneviève Moulaert, Roger Carette, Lucien Verhaeghe en Ernest Demuyter. Waarom werden deze namen niet opgenomen?

Ten eerste hebben we ze niet teruggevonden in de dossiers van erkende verzetslui. Hierbij moeten we wel de nadruk leggen op het feit dat we alleen die dossiers hebben doorgenomen die op de stad Kortrijk betrekking hadden. Omdat we deze personen niet verder belichten, betekent dit niet dat ze niet betrokken waren tot deze verzetsorganisatie. Het duidt alleen op het feit dat ze niet in de stad Kortrijk geboren en getogen zijn en/of zich na de oorlog buiten Kortrijk hebben gevestigd, waar ze dan hun statuut hebben aangevraagd. We hebben ze toch vermeld daar het in de bedoeling lag ook de leden van buiten de stad op te nemen.

Een ander probleem is het volgende. Waarom werd Henry Nieuwenhuyse niet belicht? Ons doel bestond eruit alleen dieper in te gaan op die personen waarvan we, uit de dossiers betreffende de stad Kortrijk, hebben kunnen afleiden dat ze zeker tot de sluikpers behoorden. Van één persoon, Henry Nieuwenhuyse was dit niet het geval. De enige reden voor zijn aanhouding was

dat hij de "Belgische legers in Engeland wilde vervoegen". Het blijft dus moeilijk te achterhalen of hij betrokken was in de organisatie B.A.T.-B.V.A. Volgens Vanbossele was dit wel het geval. We hebben hem toch opgenomen in de tekst, alhoewel zijn rol in de sluikpers misschien overroepen is.

Ons laatste probleem dook op bij de gegevens over Gabriël Devos. In het onderzoek van Deneckere, die de Westvlaamse clandestiene pers behandelt tijdens de Tweede Wereldoorlog, beschrijft hij Gabriël Devos als de verantwoordelijke voor dit sluikblad. Ook José Vanbossele is het hiermee eens. Maar er rijst hierbij een probleem: we hebben hem evenmin teruggevonden in de doorgenomen dossiers. In samenspraak met José Vanbossele namen we de kieslijsten van 1945 voor de stad Kortrijk door. Hieruit blijkt dat Devos ook hier niet in voorkwam. Daaruit concludeerden we dat hij, alhoewel hij kiesgerechtigd was, niet meer in Kortrijk woonde. Hij heeft zijn aanvraag voor zijn erkenning waarschijnlijk in zijn naoorlogse woonplaats gedaan, waardoor we hem niet in de dossiers van stad Kortrijk hebben teruggevonden. Wat weten we dan wel? Hij werd geboren in Kortrijk in 1919 en woonde in de Doorniksewijk. Hij kwam in contact met leden van de sluikpersgroep op de trein naar Gent, omdat de meesten daar school liepen. Wanneer Devos besloot om de rangen van het Belgische leger in Groot-Brittannië te vervoegen, verdween hij van het toneel. Hij raakte slechts tot in Lourdes en daarna dook hij onder. Volgens Vanbossele verbleef hij dan in Tourcoing. Waarschijnlijk heeft hij daar ook na de oorlog nog een tijd gewoond. Vanaf dan zijn we elk spoor van hem verloren, wat niet betekent dat hij niet terugkeerde naar België.

2.4.2. De personages

Buysschaert Henry: Hij werd geboren in Kortrijk op 29 november 1922 en was student. Hij was actief betrokken bij de oprichting van het blad B.A.T.-B.V.A. De eerste keer werd hij aangehouden in Tours op 18 april 1941. De hoofdreden van zijn aanhouding was dat hij "*de geallieerde legers in Engeland wilde vervoegen*". Dit deed hij samen met de anderen die door de Duitse politie gezocht werden omwille van hun activiteiten binnen de groep B.A.T.-B.V.A. Hij werd tot 8 maand gevangenisstraf veroordeeld. Hij werd een tweede keer aangehouden in Weimar op 18 februari 1944 omdat hij "*luisterde naar de Engelse radio en Engelse propaganda las*". Hij werd op 5 mei 1944 veroordeeld tot 25 maand gevangenisstraf en verbleef respectievelijk in de kampen van Weimar en Leipzig. [241]

****

Cleppe José: Hij werd geboren in Kortrijk op 7 januari 1926. Hij was dus 14 jaar toen hij tot het verzet toetrad. Hij studeerde aan de Provinciale Technische School in Kortrijk. Ook hij was vanaf het prille begin bij de sluikpers betrokken en stond in voor de verspreiding van dit blad in zijn school. Hij werd in Kortrijk opgesloten van 4 november 1941 tot 23 november 1941. Hij was verdacht van "*betrekkingen met Engeland, anti-Duitse gezindheid en lid van het B.A.T.*" Zijn celstraf was relatief kort, omdat hij door zijn jonge leeftijd verzachtende omstandigheden kreeg. Toch zou hij kort na zijn vrijlating overlijden, daar hij tijdens zijn gevangenisstraf zo erg gemarteld en uitgeput was. Zijn ouders vroegen na de oorlog het statuut van politiek gevangene aan en dit werd hem toegekend. [242]

****

Deltour Serge: Hij werd op 17 augustus 1921 geboren in Kortrijk en studeerde daar. Hij was ongehuwd en na de oorlog werd hij bediende. Op 19-jarige leeftijd trad hij tot de sluikpers toe. Op 4 april 1941 werd hij in Kortrijk aangehouden in zijn huis in de Goedendaglaan en opgesloten in de gevangenis van Kortrijk tot 11 april 1941. Dit gebeurde omwille van zijn betrokkenheid in de sluikpersgroep BAT-BAV. Daarna werd hij een tweede maal opgesloten, namelijk van 6 augustus 1941 tot 29 september 1941. Hij werd daarbij op 18 augustus 1941 voor het Gerecht der Feldgendarmerie in Kortrijk gedaagd. De reden van zijn aanhouding luidde "*vervaardigen en verspreiden van vlugschriften*". [243]

****

Desmedt John: Hij werd geboren in Kortrijk op 13 augustus 1924 en was student. De redenen van zijn twee aanhoudingen lagen hem in volgende feiten: hij had "*een kaart uit Portugal van gevluchte personen*" bij en was betrokken bij de "*clandestiene pers*". Hij werd in Kortrijk opgesloten van 3 april tot 5 april 1941, voor het in bezit zijn van voornoemde kaart en werd een tweede keer opgesloten van 27 juni tot 28 augustus 1941 voor zijn betrokkenheid in de sluikpersgroep. [244]

****

Lammertijn Camille: Hij werd geboren op 8 september 1925 in Kortrijk en was de jongere broer van Jean Lammertijn. De reden van zijn aanhouding thuis door de GFP was dat hij, net als zijn broer, bij de sluikpers betrokken was. Aangezien hij bij zijn aanhouding slechts 15 jaar was, werd dit door de Duitsers als verzachtende omstandigheid gezien en werd zijn straf minder streng. De opgelegde straf, uitgesproken door de OFK- rechtbank in Brugge, hield in dat hij 3 weken plus voorarrest werd opgesloten in Kortrijk, namelijk van 27 juni tot

18 augustus 1941. Hij werd na de oorlog niet erkend als politiek gevangene, waarschijnlijk door het feit dat zijn straf niet echt zwaar was. [245]

****

Lammertijn Jean: Hij werd in Kortrijk geboren op 14 april 1921. Hij studeerde aan het college van de Paters Jozefieten in Melle. Daar zorgde hij, samen met een medestudent, Henry Nieuwenhuyse, voor de verspreiding van dit blad. De reden van zijn aanhouding was dat hij "*tot de weerstand behoorde en naar Engeland wilde vluchten*". Hij behoorde tot de groep van B.A.T.-B.V.A. die eind 1941 in het oog gehouden werd door de Duitsers en daarom naar Engeland wilde vluchten. Hij werd in Lourdes aangehouden op 22 november 1941. Daar werd hij gevangen gehouden tot 2 december 1941. Daarna werd hij opgesloten te Perigeux van 9 april 1942 tot 5 mei 1943. Op 23 augustus 1943 heeft hij zich dan uiteindelijk kunnen aansluiten bij de rangen van het Belgisch Leger in Groot-Brittannië. Hij werd na de oorlog erkend als politiek weerstander. [246]

****

Leleu Norbert: Hij werd geboren in Kortrijk op 30 januari 1903. Hij was magazijnier van beroep. Hij werd eveneens aangehouden in april 1941 en verbleef van 4 augustus tot 7 augustus 1941 in de Kortrijkse gevangenis. Hij werd een tweede keer aangehouden in 1942 en werd van 27 mei tot 29 maart 1942 opgesloten in de gevangenis van Kortrijk, daarbij nog eens twee weken in de gevangenis van Gent en zes à zeven weken in de gevangenis van Leuven. Dit was omwille van zijn activiteiten in de sluikpers van het OF, waar hij na het doodbloeden van de sluikpersgroep B.A.T.-B.V.A. was toegetreden. Hij werd na de oorlog erkend als gewapend weerstander. [247]

****

Masquelier Florian: Hij werd in Kortrijk geboren op 14 februari 1922 en hielp in de handelszaak van zijn ouders. De reden van zijn aanhouding in Tours door de Duitse politie en douaniers op 13 april 1941, luidde: "*ontvluchting naar Frankrijk zonder papieren en verspreiden van vlugschriften*". Hij was immers in oktober of november 1940, op 18-jarige leeftijd, toegetreden tot B.A.T.-B.V.A. Dit had een opsluiting van 10 maand tot gevolg in respectievelijk Tours, Kortrijk, St.-Gillis en Merksplas. Normaal gezien zou hij 13 maand gekregen hebben, maar wegens zijn minderjarigheid werd de straf door de OFK-rechtbank in Kortrijk teruggebracht tot 10 maand. Hij werd een tweede keer aangehouden, maar dan door de Spaanse politie, op de trein naar Madrid. De reden voor zijn aanhouding was dat hij naar Engeland wilde gaan. Hij werd opgesloten in de gevangenissen van Madrid, Avila en Miranda. Op 29 april 1943

werd hij terug vrijgelaten en kwam uiteindelijk, als enige van zijn groep in Engeland aan. Na de oorlog werd hij erkend als gewapend weerstander. [248]

****

Masquelier Jules-Pierre: Hij was geboren in Kortrijk op 31 oktober 1885 en was gehuwd met Degraeve Gabrielle. Hij oefende het beroep van handelaar uit. De reden van zijn aanhouding in 1941 luidde " *het inrichten van reizen van jongelingen naar Engeland en geheime vergaderingen in Kortrijk ten zijnen huize*". Hij behoorde tot de sluikpersgroep B.A.T.-B.V.A. en was aanwezig tijdens de eerste vergaderingen in november 1940. Hij werd opgesloten te Kortrijk op 6 augustus 1941, daarna in St.-Gillis en Merksplas tot 6 februari 1942. Zijn activiteit bestond er eveneens in reizen voor jongelingen die naar Engeland wilden vluchten te organiseren. Hij werd na de oorlog erkend als weerstander. [249]

****

Verheust Leopold Maurice: Hij werd in Kortrijk geboren op 14 april 1904. Hij was rentenier van beroep en gehuwd. Als overtuigd socialist nam hij actief deel aan de oprichting van het sluikblad B.A.T.-B.V.A. Op 4 april 1941 werd hij door de Feldgendarmerie aangehouden. De Duitsers legden hem naamloze brieven voor. Deze brieven hadden ze onderschept en waren gericht aan Verheust. Zij bevatten de volledige ledenlijst van de groep. Op die manier waren de Duitsers op de hoogte van hun activiteiten. Hij werd tot 2 jaar en 6 maand veroordeeld. Hij werd achtereenvolgens opgesloten in de gevangenis van Kortrijk, St.-Gillis, Merksplas en Hamm tot 23 november 1943. Hij werd na de oorlog als politiek gevangene erkend. [250]

3. Het Onafhankelijkheidsfront (OF)

3.1. Algemeen

3.1.1. De rol van de Kommunistische Partij van België (KPB) en haar initiatief

De KPB was in 1921 ontstaan uit een samensmelting van de afgescheurde linkerzijde van de BWP. De grote doorbraak kwam er pas met de verkiezingen van 1936, toen de partij 9 zetels in de Kamer en vier in de Senaat behaalde. Dit was het gevolg van haar engagement tijdens de stakingen van 1932 en 1936. Op het buitenlands vlak toonde de KPB een anti-fascistische overtuiging. De

communisten engageerden zich sterk in de Spaanse burgeroorlog, ondermeer door het werven en begeleiden van vrijwilligers. Ook op het binnenlands vlak ging de KPB de strijd aan tegen het fascisme. Om die strijd tegen de rechtse partijen en bewegingen, met name Verdinaso, Rex en VNV te vergemakkelijken, werd een herstructurering van de partij doorgevoerd.[251]

De KPB verzette zich heftig tegen iedere toegeving aan Hitlers expansiepolitiek. Zij wees voortdurend op de zwakke positie van de Westerse democratieën ten opzichte van nazi-Duitsland. De ondertekening van het niet-aanvalspact op 23 augustus 1939 tussen Duitsland en de Sovjetunie door Stalin, kwam dan ook zeer hard aan. Toen op 1 september 1939 Duitsland Polen binnenviel en op 3 september 1939 Frankrijk en Engeland de oorlog aan Duitsland verklaarden, kregen de communisten het steeds moeilijker. Op 5 september 1939 verklaarde de nationaal-secretaris Xavier Relecom dat de communisten op de eerste plaats zouden staan om het land te verdedigen en bovendien zagen de communisten in nazi-Duitsland niet langer meer de hoofdschuldige voor de oorlog. Ze haalden eveneens scherp uit naar de Westerse landen. [252]

Met de inval van Duitsland in de Sovjetunie op 22 juni 1941 vond de operatie Barbarossa plaats. In België werden alle bekende communisten, een aantal anglofielen en socialisten -die voordien al zorgvuldig op zwarte lijsten waren geplaatst- opgespoord en aangehouden. Na de capitulatie haalde de communistische pers scherp uit naar Frankrijk en Engeland. Nieuwe Orde-gezinden werden steeds meer geviseerd en ook de bezetter, die een steeds strengere controle uitoefende op de partij, moest het ontgelden. [253]

De operatie Barbarossa betekende echter geen ontmanteling van de KPB. De hogere kaders waren al ondergedoken en werkten een strategie uit om aan de bezetter weerwerk te bieden. Het resultaat hiervan was het in mei 1941 verschenen belangrijkste manifest van de KPB, namelijk "*Oproep aan het Vlaamse en Waalse Volk voor de onafhankelijkheid van het land*". Dit betekende dat de KPB zich als één blok achter het verzet schaarde, de pogingen van de anderen om de strijd tegen de bezetter aan te gaan erkende, en dus bijdroeg in de strijd voor onafhankelijkheid. Vanaf nu zouden de communisten de motor worden van het verzet tegen de collaboratie en de bezetter en werd de grondslag van het OF gelegd op basis van dit manifest.[254]

3.1.2. Het ontstaan van het OF

Opmerkelijk hierbij was dat de Belgische partijleiding al in maart 1941 aan de hoofdredacteur van de clandestiene "Drapeau Rouge"- de nationale spreekbuis van de Kommunistische Partij (KP) en de Franstalige tegenhanger van "De Rode Vaan - Pierre Joye de opdracht had gegeven in alle stilte enkele personaliteiten te contacteren. Hij had Albert Marteaux, die begin 1940 overgestapt was van de socialistische partij naar de KPB, aangespoord om een eenheidsfront te stichten.[255] Marteaux kwam samen met de priester Bolland en de liberale advocaat Fernand Demany. Tijdens deze vergadering, op 15 maart 1941, in Brussel werd het OF opgericht. Bij deze stichtersgroep behoorden ook nog de baron Jean Poncelet en de liberaal Albert Procès. [256]

Wat wilden de communisten bereiken? Ze wensten een zo breed mogelijk volksfront uit te bouwen waarbij het front " ***van alle vrijheidskrachten, zonder onderscheid van politieke of wijsgerige overtuiging*** **" zou functioneren. Het doel van de KPB bestond er dus in politieke meningsverschillen zoveel mogelijk uit de weg te gaan. In hun droom van "een onafhankelijkheidsfront", waarvan de arbeiders de ruggegraat uitmaakten, hechtten ze veel belang aan een samengaan met de socialisten. Maar deze wezen elke vorm van samenwerking met de communisten af. Desondanks waren toonaangevende socialisten bij de werking van het onafhankelijkheidsfront betrokken. Bij de katholieken voelde men weinig voor een door de communisten geïnspireerd verzetsfront: slechts enkelen uit de christen- democratische beweging bleken bereid tot medewerking. Geen enkele bestaande politieke partij zou dus tot het "front" toetreden, met uitzondering van de KPB.[257] Toch belette dit niet dat bepaalde personen behorend tot een van deze niet-toetredende partijen, zich bij het OF aansloten. Dit was echter een individuele actie.**

Het doel van het OF bestond erin het geheel van de bestaande verzetsgroepen van België te overkoepelen. Verschillende nationale groeperingen, regionale en lokale comités werden lid, waarvan de meeste al actief verzet tegen de bezetter boden voor de stichtingsdatum van het OF.[258] Volgende organisaties maakten deel uit van de beweging en bleven dat tot na de bevrijding van België: de KPB, het Belgisch leger der Partizanen, Solidariteit, de Patriottische Milities (PM), de Syndicale Strijdkomitees (SKK), de Boerenbeweging, het Jeugdfront voor de Vrijheid, Vrienden van de Sovjetunie, de Vrouwenbeweging, de Leraarsorganisatie Middelbaar Onderwijs (LOMO), het Joods Verdedigingscomiteit, Les Anglophils, Wallonie Libre, Wallonie Indépendante,

Les Intellectuels Antifascistes, Enseignement Libre, Justice Libre en Medicine Libre. Het OF was als het ware de bovenbouw van een aantal basisorganisaties die gecoördineerd moesten optreden.[259]

Wat waren de activiteiten? De sterk uiteenlopende activiteiten van het OF waren slechts mogelijk door een uitgebreid net van ondergrondse strijdbladen. De hoofdbedoeling was de beïnvloeding van de bevolking in de strijd tegen de bezetter, wat ook een grote steun betekende voor de gewapende partizanenstrijd. Daartoe had de leiding van het OF een persdienst in het leven geroepen die richtlijnen opstelde voor de samenstelling van de verschillende illegale kranten. De taak van de plaatselijke bladen, door de verschillende lokale organisaties uitgegeven, bestond erin de belangrijke plaatselijke gebeurtenissen en wetenswaardigheden op te nemen. [260] Het O.F. telde 250 verschillende bladen. Het nationaal blad was "Front" met een oplage tussen de 25.000 en 50.000 exemplaren. Alhoewel het OF geen gewapende verzetsorganisatie was, werden toch lichte sabotages gepleegd en beschikte ze over "Groupes d'action", de latere Patriottische Milities. [261]

Het OF had in 1943 een definitieve vorm aangenomen. Aan de leiding hiervan stond een driemanschap, een Nationaal Secretariaat, bestaande uit Fernand Demany, advocaat, Jean Terfve die de KP vertegenwoordigde en Norbert Hougardy die zetelde in naam van de liberale partij. Daarbij kwam een Nationaal Comité tot stand waarvan de leden, uit veiligheidsoverwegingen, in diverse kleine groepen vergaderden. In dit OF, dat zich steeds meer uitbreidde, werden de communisten steeds meer een kleinere minderheid. Velen onder hen waren immers al opgepakt of weggevoerd. Vooral de aanhoudingen in juli 1943 hadden dramatische gevolgen voor de communistische partij.

De bevrijding zelf werd door de communisten gezien als een "nationale opstand". Daarvoor werden Bevrijdingscomités opgericht. Onder druk van de regering in Londen moest het OF afzien van deze Bevrijdingscomités, die het lokale beheer tijdelijk in handen van het OF zou plaatsen. Toch ging men door met de voorbereiding van de nationale opstand en in die optiek werden in februari 1944 de PM opgericht. Maar door de snelle opmars van de Geallieerden werd het grondgebied echter zo snel bevrijd, dat de nationale opstand uitbleef en veel verzetslui ontgoocheld achterbleven. [262]

3.1.3. De Partizanen

Het OF incorporeerde ook het "Belgisch Leger der Partizanen" of de "Gewapende Partizanen", die in juni 1941 onder impuls van de clandestiene KP gebundeld werden in een sterk hiërarchisch leger. Deze organisatie trad eigenlijk op als de gewapende arm, de stoottroepen van de KPB. Toch behielden ze binnen het OF een sterke autonomie. Het typische aan het Partizanenleger was dat het uitsluitend personen wilde rekruteren die actief verzet wilden plegen en zich daarop volledig wilden toeleggen. Dit was het verschil met het OF dat als een massabeweging wilde overkomen en aan sterk gediversifieerd verzet wilde doen. [263]

Een precieze stichtingsdatum was er niet. De eerste kernen van partizanen waren meestal samengesteld uit oud-Spanjestrijders of soldaten die hadden deelgenomen aan de Achttiendaagse Veldtocht. Dat ook hier de communistische partij de impuls gaf tot het oprichten van deze organisatie, blijkt uit het volgende. Via Xavier Relecom probeerde Berei, afgevaardigde van de Komintern in België, een verzetsorganisatie te stichten. Relecom zocht daarop contact met Joseph Leemans, een oud-Spanjestrijder, die op zijn beurt samen met Paul Nothomb, Henri Agon en Bob Dubois de grondslag legde voor de Partizanen. Hun doel bestond erin de druk van de Duitsers op het oostelijke front te verminderen. Bovendien had Stalin hiertoe opgeroepen. Deze oproep leidde ertoe dat het aantal sabotages toenam. [264]

Eind 1941 ging de GP tot de georganiseerde actie over. In 1942 waren ze al volledig operationeel en begonnen ze vanaf september met de uitgave van twee clandestiene bladen "Le Partisan" en "De Partizaan". Bovendien gingen ze vanaf 1942 over tot systematische aanslagen op collaborateurs. De partijleiding van de KP en het Nationaal Commando van de partizanen gaven ook het bevel Duitse militairen, bij voorkeur officieren, te viseren. Maar dit laatste werd niet lang volgehouden, wegens de hoge tol die werd betaald onder de verzetslieden voor iedere neergeschoten Duitser.

Voor alle verzetsgroeperingen was 1943 een zwart jaar, maar voor de partizanen werd het bijna noodlottig. In juli 1943 waren de belangrijkste leiders van de KP en de partizanen aangehouden waardoor de acties ernstig in het gedrang kwamen. Niet alleen waren de verbindingen verbroken, maar bovendien bracht de golf van aanhoudingen een sterk wantrouwen teweeg bij de overgebleven partizanen en de basis. In 1944 nam de golf van geweld steeds

meer uitbreiding en sloeg de bezetter ongemeen hard toe. Maar deze repressie van de Duitsers had een omgekeerd effect als gevolg, waardoor de partizanen steeds meer sympathie genoten bij de bevolking. De toenemende repressie van de bezetter en de vaak erbarmelijke levensomstandigheden van de bevolking bevorderden de politieke, maar ook de criminele aanslagen, waardoor het steeds moeilijker werd om deze twee soorten geweld uit elkaar te houden. Toch moet men hierin voorzichtig blijven; deze uitwas mag geen smet werpen op de honderden partizanen die sneuvelden in de strijd tegen de bezetter, tegen het nazisme en voor hun idealen. Ten tweede kwam de vervlechting van politieke actie en banditisme nergens anders voor dan in Noord-Limburg. [265]

3.1.4. De uitbouw van het partizanenkorps en de KP in West-Vlaanderen

De hoge leiding van de partizanen begon al vlug met de verspreiding van de organisatie over het hele land. Daarbij kreeg Bob Dubois de opdracht om kernen van partizanen in Vlaanderen te stichten. Hij rekruteerde in het najaar van 1941 Emiel Normon, die aangeduid werd om Jonas Degryse te vervangen als korpscommandant van Zuid-West-Vlaanderen. Normon stelde voor zijn broer Jozef en de gebroeders Tack in zijn groep op te nemen. [266]

Deze personen waren geen onbekenden in de Vlaamse communistische middens. Emiel Normon was de secretaris van de KP in Izegem, bekleedde de tweede plaats op de lijst voor de Kamerverkiezingen in het arrondissement Roeselare-Tielt en was lid van de Centrale Controlecommissie en van het uitgebreid partijbestuur. André en Michel Tack waren eveneens lid van de KP in Izegem. Jozef Normon, die had meegevochten in de Internationale Brigades, werd in november 1941 aangehouden door de Duitsers, die op zoek waren naar oud-Brigadisten. [267]

Ondertussen zat men in de kringen van de KP ook niet stil. Op 10 mei, toen vele communisten moesten onderduiken, werd de partij geherstructureerd op basis van groepen bestaande uit 3 man. Ook werden er nieuwe verantwoordelijken aangesteld per federatie. In West-Vlaanderen was dat voor Oostende Emiel Monteyne, voor Roeselare Jonas Degryse en voor Brugge George De Meyere. De politieke instructeur voor West-Vlaanderen was Gerard Van Moerkerke, gestuurd door Fons Bosmans, secretaris van de partij. Van Moerkerke was de tussenpersoon tussen het Centraal Komitee en de Westvlaamse federaties. Door

zijn toedoen werd ook een federatie in Brugge opgericht. Van Moerkerke bleef in West-Vlaanderen van juni 1941 tot april '42. [268]

In Kortrijk ontmoette hij op 11 september 1941 Stan Vanhaverbeke, Maurice Latour (beiden lid van de KP) en Albert Deconinck, Oud -Spanjestrijder. Deconinck (alias Victor, mijnheer Soenen, Dierikx) kreeg de opdracht van Van Moerkerke om naar Roeselare te gaan. Hij zou zorgen voor de strikte clandestiene reorganisatie van de illegaal verklaarde partij. Bij zijn aankomst begon hij direct met dit werk. " *Dit was echter een gevaarlijk werk, omdat de Duitsers misschien op de hoogte waren van het lidmaatschap van de 35 leden van de partij. Daarom zocht ik in een kring van sympathisanten en bouwde van daaruit een illegale organisatie uit".* Ondergedoken bij militanten in Rumbeke en Roeselare, richtte hij de federatie Roeselare op.[269] Op het einde van de oorlog bleef slechts één federatie over. Deze omvatte de hele provincie West-Vlaanderen en had als hoofdzetel Kortrijk . Ze was rond mei 1944 ontstaan uit een fusie van de federatie "Zuid-West-Vlaanderen", die kort daarvoor de federatie Kortrijk, Menen, Ieper heette.[270]

Niet alleen reorganiseerde Albert Deconinck de Westvlaamse KP, maar hij zou ook actief meehelpen aan de uitbouw van de partizanen in de streek. In september 1941 besloot het Nationaal Comité van de KP het gewapend verzet in West-Vlaanderen op gang te brengen. Om dit doel te bereiken, besloot het een van haar beste krachten te sturen, namelijk Albert Deconinck. Wat was de rol van Albert Deconinck en hoe ging hij daarbij te werk? In de eerste dagen kreeg hij van Fons Bosmans, organisatiesecretaris voor Vlaanderen, opdracht zich in Kortrijk te melden. Hij had afgesproken in het café "Het Kelderke" onder het hotel "Continental" met Gerard Van Moerkerke. [271] Maar met deze afspraak liep het mis en de contactman kwam niet opdagen. In het Kortrijks Museum voor Schone Kunsten vond hij onderdak bij een oude kennis. Later kreeg hij opnieuw de opdracht om naar Kortrijk te vertrekken. Op 11 september was Deconinck opnieuw in Kortrijk nu met een adres in de Graaf Boudewijn IX-laan bij Stan Vanhaverbeke. Ook Gerard Van Moerkerke (alias Felix) en Maurice Latour waren aanwezig. Daar kreeg Deconinck te horen dat hij partijverantwoordelijke van de afdeling Roeselare zou worden.[272] Omdat men ervan uitging dat de Duitse politie eerder het communistische verzet in een grootstad dan in een van oudsher katholieke Vlaamse plattelandsgemeente zou zoeken, kreeg hij als standplaats Rumbeke. Hij was er gekend als Victor, alias

Dierickx, alias mijnheer Soenen. Gewapend met een schrijfmachine en een "aftrekbak" gaf hij een 400-tal exemplaren van het blad "Onze Weg" af.[273]

In oktober was hij al zover met de omgeving vertrouwd dat hij aan de oprichting van een gewapend verzet dacht. Hij legde contact met de groep rond Emiel Normon en probeerde nieuwe verzetskernen te stichten. Zo kon hij in september 1941 al over twee speciale groepen beschikken: één te Izegem, onder leiding van Emiel Normon, en één te Wevelgem, een groep rond Georges Declercq, samengesteld uit arbeiders van het vliegveld. Deze groepen kregen als codenaam "Het Kinderwelzijn". "*Het partizanenkorps West-Vlaanderen was geboren*". [274] Tot de acties van deze speciale groepen behoorden het vernielen van legervoorraden, het in brand steken van hooi-, vlas- en textielopslagplaatsen, overvallen op gemeentehuizen met het doel ravitailleringszegels te bemachtigen, het saboteren van spoorwegen en aanslagen op collaborateurs. Op het einde van 1941 werden deze "speciale groepen" gebruikt als basis voor het Zuid-Westvlaamse Partizanenkorps. Uit deze groepen kwamen dus de eerste detachements-en compagniecommandanten voort. Emiel Normon werd korpscommandant en Albert Deconinck moest toezien, als instructeur, op de organisatie en de veiligheid. [275]

Het was vooral in de omliggende gemeenten dat een sterk partizanenkorps gevormd werd. Uit een interview met Albert Deconinck blijkt dat dit in Kortrijk niet zo sterk was. De reden hiervoor ligt in het feit dat, wanneer de landing van de Geallieerden op de Belgische kust zou plaatshebben, men vreesde dat alle steden zouden worden afgesloten door de Duitsers, waardoor de partizanen geen acties meer zouden kunnen voeren. Het was dus niet aangewezen een partizanenkorps uit te bouwen in de stad Kortrijk, daar met de bevrijding ieder contact met de andere partizanen onmogelijk zou worden. Twee partizanenkorpsen waren voor Kortrijk en het omliggende belangrijk, namelijk dat van Wevelgem en Izegem. [276]

Ondertussen bleef Gerard Van Moerkerke nog steeds actief. Hij was via Olivier Laporte in contact gekomen met André Verhaeghe, spilfiguur van het Kortrijkse verzet. Deze laatste zou het verzet in de omliggende gemeenten in een groter geheel integreren, o.a. ook het verzet in Harelbeke. [277]

3.2. De OF/KP in Kortrijk

We beschikken voor deze verzetsbeweging over een enorm aantal leden, die we onmogelijk allemaal afzonderlijk kunnen behandelen. Bovendien is het zo dat de meesten van die leden zijn toegetreden op het einde van de oorlog. In de optiek de '*verzetsstrijders van het eerste uur*" te behandelen, hebben we alleen dezen die voor het einde van 1943-begin 1944 tot het verzet toegetreden waren, uitvoerig besproken en ook die waarvan we daadwerkelijk acties op hun naam mogen toeschrijven. Zowel de personen die vanaf het begin bij de verzetsorganisatie betrokken waren, als de "*verzetsstrijders van het laatste uur*", zullen verwerkt worden in het tweede deel van de studie, namelijk de statistische analyse.

3.2.1. Het ontstaan van het Kortrijkse OF-KP: de stichtersgroep en de eerste contacten

André Verhaeghe was de drijvende kracht achter de oprichting van het verzet in Kortrijk samen met Walter Debrock, een linkse socialist uit Oostende. Achter de schermen speelden vooral ook Maurice Naert en Olivier Laporte een belangrijke rol. Hoe kwamen de eerste kernen van verzet in Kortrijk tot stand en wie waren de kopstukken? Verhaeghe was geboren in Kortrijk op 10 januari 1914 en van huize uit socialist. Hij engageerde zich in de jaren '30 in de socialistische beweging. In 1938 werd hij de secretaris van de plaatselijke BWP- afdeling en zette een heleboel acties op voor de Spaanse politieke vluchtelingen en alle slachtoffers van het Nationaal-socialisme. Toen de oorlog uitbrak zocht Verhaeghe naar middelen die de bezetter konden tegenwerken: *"Ik kon mij niet verzoenen met een definitieve overheersing van het nazisme. Ik was te scherp bewust"*. [278]

In augustus nodigde hij een aantal leiders van de plaatselijke vakbond van de BWP uit, namelijk Ernest Maes en Pierre Tytgat, en belegde hij een vergadering in de woning van de BWP-senator Arthur Claeys, waarbij een aantal plaatselijke vakbondsleiders van de BWP aanwezig waren. Er werd gedebatteerd over de houding ten opzichte van de bezetter. Hij probeerde hen te overtuigen om mee in het verzet te gaan, maar botste op "verzet". Ernest Maes en André Verhaeghe waren het niet eens met de mening van Arthur Claeys, die niet wilde deelnemen aan actief verzet. Verhaeghe ontvreemdde daarop een schrijfmachine uit de lokalen van de BWP en sloeg de weg van het daadwerkelijk verzet in. [279]

Reeds in september 1940 stelde Verhaeghe het eerste clandestien blaadje op (Oproep aan de bevolking met de volgende inhoud: "*De oorlog is niet ten einde. Engeland houdt stand"*) en verspreidde het in de brievenbussen van mensen, waarvan hij zeker wist dat ze anti-nazi waren. Andere korte manifesten die hij typte en in het donker verspreidde, waren: "*Engeland houdt stand*", "*Amerika en Rusland komen in de strijd*", "*Weigert voor de nazi's te werken. Saboteert waar het kan*". [280] Ondertussen polste hij naar mensen die met hem zouden willen meewerken. Op die manier kwam hij in contact met Walter Debrock, die eveneens op zoek was naar betrouwbare elementen. Zo vonden de eerste besprekingen voor de oprichting van actief verzet plaats tussen Walter Debrock, leraar aan het Atheneum te Kortrijk, en André Verhaege in september 1940. Hun eerste bijeenkomst vond plaats in de herberg "De Zwaan" aan de Luipaardbrug. Een manifest werd uitgegeven, uitgedeeld en aangeplakt om de bevolking op de hoogte te brengen van het bestaan van een verzet en hen aan te sporen om de strijd tegen de Duitse bezetter te starten. [281]

Er werden andere personen, "*die anti-Duitse gevoelens koesterden*", aangesproken om een groep te vormen met de bedoeling het Duitse leger te saboteren. Zo werd in contact getreden in de lente van 1941 met een andere clandestiene beweging. Het was Walter Debrock die Verhaeghe in contact bracht met de groep rond Olivier Laporte, stichter van de KP-afdeling Kortrijk, die zich vanaf de inval op dergelijke acties toelegde en dit nog voor de operatie Barbarossa. Wanneer deze gezamenlijke beweging was ontstaan, zijn we niet kunnen te weten komen. Aan het hoofd van deze groep stonden Olivier Laporte, Werner Vandenborre en Stanislas Vanhaverbeke. In januari 1941 kwam Verhaeghe, langs Werner Vandenborre, in contact met Stanislas Vanhaverbeke, lid van de KP. [282] Het OF bestond toen nog niet.

Laporte bracht Verhaeghe op zijn beurt in contact met Gerard Van Moerkerke uit Gent, die voor de KP-West-Vlaanderen verantwoordelijk was. Onder zijn invloed zal Verhaeghe" *een gewillige prooi van de KP worden. Ikzelf, en met mij vele anderen, zouden nooit lid geworden zijn van de kommunistische partij, indien wij op enige medewerking van de socialistische leiders hadden kunnen rekenen. De KP trok mij onweerstaanbaar aan en ik werd er spoedig een enthousiast lid van. Na de bevrijding heb ik (weer met vele anderen) ingezien dat de gevolgde politiek van de KP niet beantwoordde aan mijn verwachtingen."*

[283] Verhaeghe kreeg van Van Moerkerke de leiding over het gewest Kortrijk in handen.

Ook zocht Verhaeghe contact met de liberalen en vond daartoe de liberale volksvertegenwoordiger Valeer Tahon. Die overhandigde hem 5000 frank als steun. Vanaf september 1941 zal hij geregeld financiële steun verlenen aan ondergedokenen.[284] Langs Walter Debrock leerde hij in de liberale middens Marie-Louise Lottin, lerares aan het Koninklijk Atheneum, en Amaat Raes kennen. [285]

3.2.2. De uitbouw van de verzetsactiviteiten: de sluikpers.

3.2.2.1. De activiteiten van de groep rond Verhaeghe : de periode van september 1940 tot aan de arrestaties van 1942

Tot in september 1941 bestonden de acties uit het rondhalen van steun, het aansporen tot werkweigering, sabotage, het inrichten van de groep op militaire basis en het verzamelen van wapens en munitie. Op dit tijdstip telde de beweging, die zich al had uitgebreid tot de gemeenten Kortrijk, Harelbeke, Zwevegem, Avelgem, Otegem, Vichte, Ingooigem, Bissegem, Heule, St.- Denijs, Heestert, Moen en Deerlijk, een 100-tal leden die actief betrokken waren in de strijd tegen de Duitse bezetter. [286]

De voornaamste activiteit rond de groep van Verhaeghe (schuilnaam Tom) bestond voornamelijk uit het opstellen, drukken en verspreiden van de clandestiene pers, die vanaf 1941 bij grote aantallen zal verspreid worden en afkomstig was vanuit deze linkse kringen. De sluikpers was hier de eerste vorm van verzet. Daarom zullen we ons eerst hierop toespitsen. De sluikbladen werden over het grootste deel van West-Vlaanderen verspreid, tot zelfs in Brugge waar Simonne Danneels voor de verspreiding zorgde. [287]

Het werk van de sluikpers zorgde voor allerlei problemen. De drukkers moesten zich redden met een "aftrekbak" of met een duplicator die met de hand werd bediend en waarvan de wisselstukken in het normale handelscircuit praktisch onvindbaar waren. Bij een eventuele breuk waren de opstellers aangewezen op de eigen vindingrijkheid of op de handigheid van de mecaniciens van de "Kortrijkse Kunstwerkstede". Uit deze firma kwamen ook

inkt, papier en stencils. Wie geen "aftrekbak" of duplicator had, typte de tekst gewoon in zoveel mogelijk exemplaren met doorslagpapier en dit werd zo vaak overgedaan tot men een voldoende aantal doorslagen had met onderaan de gebruikelijke formule: kopiëren en doorgeven a.u.b.[288]

Hoe werd de sluikpers georganiseerd en wie waren de voornaamste opstellers? Op een van de bijeenkomsten besloten André Verhaeghe, Werner Vandenborre, Stan Vanhaverbeke, Maurice Naert en Gerard Moerkerke een blad uit te geven : "De Fakkel". De redactie was in handen van Walter Debrock, Verhaeghe (die ook de illustraties tekende), Naert en Raes en zijn vrouw.[289] Het eerste nummer verscheen in januari 1941, nadien onregelmatig. Op het einde van 1941 verscheen het maandelijks.[290] Om deze opdracht te kunnen vervullen kreeg Naert een schrijfmachine van Debrock waarmee hij zijn teksten thuis opstelde. Gezien geen brieven zonder de vermelding van de afzender mochten verstuurd worden, lieten ze de stempels van Winterhulp namaken en verzonden de krantjes in omslagen voorzien van deze stempel. De omslagen en de nodige postzegels werden bezorgd door Maurice Naert, die bij de Boerencorporatie werkte en ze daar weggoochelde. Toen André Verhaeghe werd tewerkgesteld op het stadhuis van Harelbeke, draaide hij daar in samenwerking met Albert Vandamme, stencils af met de duplicator en op papier van de stad en dit met het stilzwijgend medeweten van de toenmalige stadssecretaris, Jeroom Herreman. Daar werden ook veel rantsoeneringszegels gestolen, die gebruikt werden voor ondergedoken weerstanders en voor families van ondergedoken werkweigeraars. [291]

De verspreiding van de eerste oplage van "De Fakkel" gebeurde via de SSK en op die manier kwam die in de fabrieken terecht. Vooral de Kortrijkse firma De Coene en Bekaert in Zwevegem waren de uitgelezen doelwitten voor het verspreiden van deze clandestiene bladen. Ze zetten de arbeiders aan tot traag werken en, in de mate van het mogelijke, tot de sabotage van de produktie. Ook kwamen de inkt, stencils(stiften) en papier van de Kortrijkse Kunstwerkstede.[292] 's Nachts werd een aanzienlijk deel in de bussen gestopt , waaraan onder meer Maria Blondeel, Julia Catteeuw, Werner Vandenborre, Maurice Latour, Norbert Leleu, Henriette Vandendriessche, Stanislas Vanhaverbeke, Prosper Vermeulen en vele anderen hun medewerking verleenden.[293] Het gevaar om door de stadspolitie gesnapt te worden was beperkt, doordat de Adj. Commissaris Robert Deltour heimelijk het dienstrooster van de nachtrondes doorspeelde. [294]

Een deel van de redactieleden van "De Fakkel" stelde ook "De Boer" op. Ook Albert Deconinck, afkomstig uit Mechelen en ondergedoken in Kortrijk van eind '40 tot '41, was hierbij betrokken. Hij was bovendien boerenverantwoordelijke. [295] Dit blad werd voor het eerst in september van datzelfde jaar verspreid en in totaal verschenen 2 of 3 nummers. [296] Het was vooral bedoeld om de boeren te sensibiliseren voor het verzet tegen de onderdrukking door de Duitse bezetter. "*De bezetter ruïneert de boeren! Boeren slaat de handen in mekaar en smijt de Korporatie de deur uit.-Weigert gezamenlijk nieuwe bijdragen te betalen*"".[297]

Ongeveer gelijktijdig met "De Boer", die -zoals de naam al verklapt- zich voornamelijk richtte tot de landbouwers, werd een blad uitgegeven, bestemd voor de schoolgaande jeugd, "De Jonge Strijder". Dit blad ontstond in het kader van de actie die gevoerd werd om de jeugd voor het verzet te winnen. Naert, die enkele jaren ervoor nog aan het Atheneum had gestudeerd, was belast met de leiding en de uitbouw van een jeugdafdeling. De actie spitste zich dan ook toe op het Atheneum. "De Vrije Jeugd", dat een nationaal orgaan van het OF was, en waarvoor Naert af en toe artikels schreef, werd opgericht onder invloed van KP-koerier Bob Woestijn. Het werd opgesteld door Vanhazebrouck, de scholier Maurice Vangilbergen en Naert. [298] In het begin verschenen een 500-tal exemplaren, wat aangroeide tot een 1000-tal. De inhoud was gericht tegen de bezetter en de "zwarte" leraars. Bovendien wees het de jongeren op de gevaren van de Duitse Oostfrontpropaganda.[299]

Intussen was het OF in Kortrijk ontstaan en in september 1941 bracht het twee bladen uit: "België Vrij" en "Front van de Onafhankelijkheid". Dit laatste was waarschijnlijk bedoeld om ruchtbaarheid te geven aan het feit dat er een organisatie van het OF in de streek was ontstaan. Het verscheen op een 200 à 400 exemplaren op hetzelfde ogenblik als "De Boer" en "De Fakkel". Het werd opgesteld door de communistische kern in Kortrijk, namelijk door Walter Debrock, André Verhaeghe en Maurice Naert.[300] "België Vrij" werd eveneens verspreid door Debrock, Verhaeghe, Naert en de nieuwkomer Fred Wallecan, tekenleraar aan het Atheneum te Kortrijk en afkomstig uit Menen. Het blad verscheen maandelijks op een 500 à 600 exemplaren en werd verdeeld op identieke wijze als de andere Kortrijkse bladen.

Uit het bovenstaande blijkt dat, zelfs met de oprichting van het OF, de bladen steeds door dezelfde personen werden opgesteld. Dit toont aan dat er geen echte scheiding was tussen het OF en de KP. Het is niet zo dat met de scheuring van midden 1941, waarbij een groot deel van de groep voor het OF koos, de samenwerking tussen de KP en het OF volledig wegviel. Vooral op het gebied van de sluikpers was het moeilijk een scheidingslijn te trekken tussen een communistische pers en de bladen afkomstig van het OF. Het is pas midden 1942, na een hele reeks arrestaties van kopstukken, dat de groepen meer autonoom zullen worden ingericht. Omer Vandemeulebroucke beaamde dit: "*In het begin werd alles onder de noemer van de weerstand geplaatst "tout court". De scheiding tussen de groepen was er niet. pas vanaf de arrestaties van 1942 zal er een duidelijkere scheiding komen tussen de verschillende groepen."* [301] Deze interactie tussen de KP en het OF had voor gevolg dat de clandestiene wereld erg kwetsbaar was. Dit blijkt uit het onderstaande.

**In maart 1942 bracht een vloedgolf van arrestaties het wegvallen van de sluikbladen en het oprollen van de organisatie met zich mee. Vijf bladen, in handen van dezelfde personen, namelijk "De Fakkel", "De Boer", "De Jonge Strijder"," Front van de Onafhankelijkheid" en "België Vrij", zullen in één keer van het toneel weggeveegd worden doordat de belangrijkste medewerkers in de handen van de politie vielen. Wat was er in 1942 gebeurd? Uit het activiteitenverslag voor de periode van 16 tot 31 maart 1942 blijkt dat de Geheime Feldpolizei de groep op het spoor was: "*Ook in de hoogste klassen van het Atheneum te Kortrijk valt een intense anti-Duitse propaganda activiteit te bespeuren. Vlugschriften als "Die Fackel" (De Fakkel), "Die Freie Jugend" (De Vrije Jeugd), "Die Revolutionäre Jugend Flanders" (De Revolutionaire Jeugd van Vlaanderen), "Die Rode Fahne" (De Rode Vaan), "Die Rote Streiter" (De Rode Strijder) en "La Libre Belgique" worden er verspreid. Vijftien leerlingen zijn al in hechtenis genomen, vijf van hen zijn naar de krijgsraad verwezen. Twee oudleerlingen van het Atheneum (waaronder Naert) zijn gearresteerd omdat ze zich een aanzienlijke hoeveelheid van de bovenvermelde opruiende geschriften hadden aangeschaft en deze onder de leerlingen hadden uitgedeeld".[302]*

**Hoe kwam het dat de GFP lucht had gekregen van de clandestiene activiteiten? Uit een interview met Omer Vandemeulebroucke blijkt "*dat de Sicherheitsdienst vanaf de inval van Duitsland in de Sovjetunie over een aantal adressen beschikte van communisten. Zelfs voor deze inval wisten ze wat er aan de hand was. Ze gingen niet over tot rechtstreekse actie en wachtten tot ze*

de leiding konden treffen. Hoe ze aan deze lijsten zijn geraakt, is een andere zaak. Vermoedelijk kwamen deze gegevens uit de hoek van de collaboratie. Want de procureur des konings in Kortrijk, namelijk Mostaert, wilde op 10 mei de lijst van communisten niet indienen."**[303]** **Het was ook zo dat in het Atheneum de gezindheid van de leraars en de directie diametraal tegenover elkaar stonden. Ook onder de studenten gaapte de kloof al even diep. Bovendien helde de studieprefect Van der Biest meer naar de kant van Duitsgezind. Volgens Marie-Louise Lottin was hij de oorzaak van de golf van arrestaties, daar hij cruciale informatie had doorgespeeld aan de Feldwebel Bernhard Galle, die over een verzameling sluikbladen en pamfletten beschikte en op die manier gemakkelijk de opstellers ervan op het spoor kon komen.** **[304]**

De gevolgen van de arrestaties in het Atheneum waren nefast voor het verzet in Kortrijk. De aangehouden leerlingen waren lid van verschillende organisaties tegelijk. Maurice Naert werd gearresteerd op grond van het bezitten en verdelen van sluikbladen. Hij werd veroordeeld tot 1 jaar en zes maand gevangenisstraf op basis van "*het herhaaldelijk verspreiden van duitsvijandelijke vlugschriften en het niet afleveren van duitsvijandelijk propagadamateriaal*" . Jacques Vanhazebrouck werd veroordeeld tot zes maanden opsluiting. Ook Maurice Vangilbergen werd opgesloten voor 1 jaar en zes maand. [305]

De andere kopstukken zoals Werner Vandeborre, André Verhaeghe en Walter Debrock doken zo vlug mogelijk onder toen ze lucht hadden gekregen van de arrestaties. Verhaeghe en Debrock verlieten zelfs West-Vlaanderen. Verhaeghe behield tijdens zijn verblijf in Rumbeke toch nog steeds contact met de Kortrijkse "kameraden". In juni 1942 werd hij door het Nationaal Commando overgeplaatst naar Antwerpen. Hij moest daar de overgebleven groepen, die na de arrestatie van negen verzetslieden volledig waren stilgevallen, opnieuw reorganiseren. Hij kreeg dus de verantwoordelijkheid voor de hele provincie Antwerpen en een gedeelte van Limburg. Samen met Debrock werkte hij daar actief mee aan de sluikpers van het OF. Maar als gevolg van verklikking werden ze beiden door de Gestapo in Antwerpen opgepakt. [306]

Ondertussen probeerde Stan Vanhaverbeke op eigen houtje nog "De Fakkel" verder uit te geven maar ook zijn arrestatie in juni 1942 gooide roet in het eten. Werner Vandenborre, die na de vlucht van Verhaeghe en Debrock de leiding op

zich had genomen, werd in juli of augustus eveneens ingerekend. [307] De sluikpers was volledig ontredderd. Pas vanaf juni 1942 zal een nieuwe wind waaien in deze vorm van verzet, met de aanvoer van nieuwe kopstukken door de Nationale Leiding.

3.2.2.2. De tweede periode van de sluikpers: juni 1942 tot aan de bevrijding.

Na het oprollen van het hele netwerk, was de balans weinig hoopgevend: de belangrijkste steunpilaren van de sluikpers zaten achter slot en grendel en de meeste kopstukken moesten zich schuil houden. De illegale sluikpers bestond niet meer, met uitzondering van enkele kranten die van buiten Kortrijk kwamen en door Alfred Legon werden verspreid. De nationale leiding gaf opdracht aan Albert Deconinck, landbouwverantwoordelijke die al lang actief was in West-Vlaanderen, Georges Gintertaele, organisatiesecretaris, en Geert Vercammen, politiek secretaris en veiligheidsverantwoordelijke, om het verzet nieuw leven in te blazen, wat Albert Deconinck eveneens zou doen voor het gewapend verzet. [308]

Na de vele arrestaties kreeg Prosper Vermeulen, die tot dan toe de verdeler van de sluikpers en een grote rol in het OF en Solidariteit vervulde, de opdracht van Marcel Latour, de provinciale verantwoordelijke van het OF, om de technische kant van de sluikpers te verzorgen en te zorgen voor de financiële hulp. Toen op 13 februari 1943 Latour ingerekend werd, verbleef Vermeulen vanaf dan in Waasten en zette hij daar het werk verder als gewestelijk organisatieverantwoordelijke van de PM en solidariteitsverantwoordelijke in de Westhoek. [309] De teksten van "De Boer" en "België Vrij" werden daar opgesteld en verspreid door de Poperingenaar Clément Deconinck, Prosper Vermeulen, Albert Deconinck en Georges Gintertaele. Op 10 december 1943 werd Prosper Vermeulen gearresteerd door de Gestapo.[310]

Hoe verliep deze arrestatie? In de herfst van 1943 kreeg Albert Deconinck het bericht dat ze te Poperinge een neergeschoten Engelse piloot moesten ophalen. Er was daar ook iemand die zich bij het Partizanenleger wenste aan te sluiten en een groep wilde stichten. Daarop gingen Albert Deconinck en Georges Gintertaelle naar Prosper Vermeulen en beraadslaagden over een te volgen plan. Prosper zou de piloot ophalen en de andere twee zouden de contactpersoon, die wenste toe te treden tot het partizanenleger, opzoeken. Zo gezegd, zo gedaan. Maar wat bleek? De hele zaak was een

opgezet spel door de Gestapo. Op de plaats waar Prosper Vermeulen zijn piloot diende te ontmoeten, werd hij door de Gestapo opgepakt. Ondertussen ondervroegen Deconinck en Gintertaelle de kandidaat, maar zijn antwoorden leken beiden zeer verdacht. Deconinck gaf teken aan Gintertaelle om weg te gaan en liet de persoon nog eens verstaan dat ze beiden gewapend waren. "*We waren amper 5 minuten weg of het café (naam onbekend) werd belegerd door Feldgendarmen. Onze kandidaat-partizaan was een Gestapo-agent*." [311]

Tien dagen na de arrestatie van Vermeulen werd "België Vrij" uitgegeven met een oplage van 25.000 exemplaren. Dit blad werd verspreid door Omer Vandemeulebroucke (alias Oscar) die ondertussen aangeduid was als Propaganda-en Agitatieverantwoordelijke. Dit gebeurde toen hij hoorde dat zijn oom Vermeulen gearresteerd was. *"Dit had hij gedaan om aan de bezetter te bewijzen dat de OF-pers niet dood was en hoopte op die manier de Duitsers op een dwaalspoor te brengen door hen te doen denken dat de kopstukken niet ingerekend waren*"[312] In de streek van Kortrijk werd Omer nu de verantwoordelijke van het Technisch Apparaat. Samen met zijn vrouw Frieda Laverge werd bij hen thuis een ware illegale drukkerij geïnstalleerd. Papiervoorraden en inkt werden opslagen bij familieleden. De papiervoorraden van de Kortrijkse Kunstwerkstede werden nog duchtig aangesproken, maar men kocht nu eveneens papier op rollen aan uit Brussel, dat per trein via Antwerpen naar Kortrijk kwam en versneden werd op quartoformaat. [313] Dit functioneerde tot aan de bevrijding. Nooit is het door de Duitse politiediensten gevonden. [314]

Vanaf begin 1944 kreeg Vandemeulebroucke op het redactionele vlak hulp van Maurice Naert en Jacques Vanhazebrouck, die in september en oktober 1943 de gevangenis hadden verlaten. De technische dienst bleef in handen van Vandemeulebroucke en zijn vrouw Frieda. Bovendien kreeg ze volgende taak toebedeeld: ze stond in voor inkt en papier, het ophalen van de redactionele bijdragen en het deponeren van de sluikbladen in de hoofddepot. Marguerite Devestel en Henriëtte Vandendriessche zorgden eveneens voor de koerierdienst. [315] In februari 1944 waren de belangrijkste opstellers Marie-Louise Lottin, Jacques Vanhazebrouck en Omer Vandemeulebroucke.[316]

In de loop van 1944 zagen nieuwe sluikbladen het licht, namelijk "De Bevrijding" met de Franstalige versie "L'Etincelle". In augustus 1943 hadden Deconinck, Gintertaele en Vandemeulebroucke besloten deze twee op te

richten, als organen van de KP-federatie Kortrijk-Menen-Ieper, en dit ter vervanging van "De Redding", "Onze Weg" en "De Fakkel". *"De titel "De Bevrijding" leek ons gepaster daar de politieke omstandigheden ook veranderd waren".[317]* Deze bladen verschenen voor het eerst in februari 1944, ongeveer om de maand tot aan de bevrijding met een oplage van 1500 voor het Nederlandstalige blad en 175 voor het Franstalige blad. We kunnen zelfs stellen dat dit blad de partizanenacties ondersteunde, want we vinden iedere keer een rubriek met de volgende titel "*We ontvingen van het Vrijkorps der Belgische partizanen volgende medeelingen".*

***B*ovendien steunde het ten volle de acties van de partizanen en keurde deze goed: "*deze eenheid betekent strijd voor de bevrijding van het land… Moedige partizanen belemmeren het transport van den vijand en kogelen verraders neer…*".[318] "De Bevrijding" werd opgesteld door de drie initiatiefnemers, bijgestaan door Maurice Naert, en mikte op Zuid-West-Vlaanderen. Vanaf mei werd de ondertitel veranderd in *"Orgaan der Vlaamse Kommunistische Partij West-Vlaanderen"*. "De Bevrijding" werd in het Frans vertaald in "L'Etincelle" door Deconinck, Vandemeulebroucke en Theo Vanhoutte en was bestemd voor Moeskroen, Waasten, Komen, Wervik en Menen. Vanaf juni 1944 werden Jacques Vanhazebrouck en Marie-Louise Lottin belast met het beheer. Beiden namen ook het blad "België Vrij" over en verzorgden de technische dienst ervan. [319]**

Naast deze twee clandestiene bladen ontstonden nog andere communistisch geïnspireerde bladen in Kortrijk. "De Werkweigeraar" werd in maart 1944 opgericht. Het blad "Onze Gids" was bedoeld voor de leden van de KP en werd opgesteld door Deconinck en later door Frans Verdonck. " De Boer" verscheen terug vanaf maart 1944 samen met "Ons Belang", een blad bedoeld voor de arbeiders in de firma De Coene. Het doel van "Ons Belang" was de rechten van de arbeiders in de firma te verdedigen. "*Maar wij arbeiders uit de privaat, zyn ook niet in staat om met ons loon toe te komen, we eischen dan ook ons recht op de 2000 fr. pp. Hoe welkom zou dit niet zijn in onze arbeidersgezinnen. Dat ons die 2000fr. zoo maar niet in onze zakken gaat stoppen kan men wel licht begrypen. Wy moeten daar voor stryden en ZULLEN er ook voor stryden." [320]* Dit blad werd voornamelijk verspreid door Omer Vandemeulebroucke en Olivier Laporte. [321] Het Kortrijkse OF gaf ook een blad uit in 1944, namelijk "Het Vrije Leieland". Het verscheen slechts één keer in augustus 1944, toen de bevrijding in zicht kwam. "*Het moet ook, dat in de*

eerst komende weken, die misschien wel de zwaarste en moeilijkste van gansch den oorlog zullen zijn, de landbouwers eindelijk de nationale plicht van Solidariteit zullen begrijpen en dat ZIJ AAN WIE HET GEDURENDE GANSCH DEN OORLOG NIETS ONTBRAK, een helpende hand reiken aan de bevolking der steden. Het Onafhankelijkheidsfront vaardigt diensvolgens volgende maatregelen uit... ABSOLUUT VERBOD VAN DORSCHEN MET MECHANISCHE DORSCHMACHIEN. VERBOD VAN LEVERING VAN KOOLZAAD. TEN STRENGSTE VERBODEN TE VERKOPEN AAN SMOKKELAARS." **[322]**

Het blad "<u>Solidariteit</u>" werd opgesteld door Marguerite Devestel, verantwoordelijke voor de Solidariteitsdienst, Frieda Laverge (alias Hilde) en Louise Lottin. Het bevatte propaganda voor de financiële bijdrage en bevatte lijsten van steungevers.[323]

We kunnen dus concluderen dat de sluikpers na de arrestaties in het Atheneum, met vallen en opstaan tot aan de bevrijding heeft kunnen standhouden.

<u>3.2.3. De activiteiten van Solidariteit "*Het Rode Kruis van het OF* " tot aan de bevrijding</u>

Na de razzia "Sonnewende" zag de KP de nood in van een steunfonds dat de ondergedokenen en hun familie kon helpen. Het doel van Solidariteit bestond er dus al voor de oorlog in om zowel de tegenstanders als de slachtoffers van het nazi-regime materieel en financieel te helpen. Maar in de eerste maanden van de bezetting rezen voor Solidariteit volgende problemen: ten eerste verbleef nog een groot deel politieke vluchtelingen in het land die moesten geholpen worden, ten tweede werd er door de Duitsers jacht gemaakt op de leden van de Internationale Brigades en als laatste obstakel werd de BWP, de belangrijkste steunpilaar voor Solidariteit, ontbonden. Nu bleek het belang van de geregionaliseerde structuur.

Oorspronkelijk werd Solidariteit opgericht om uitgeweken opposanten van het Italiaans fascisme te steunen. Toen Hitler aan de macht kwam in Duitsland en vooral tijdens de Spaanse burgeroorlog nam de actie van Solidariteit snel uitbreiding. Oorspronkelijk was het een beweging die zeer nauwe banden had met de partij. Naarmate het OF zich op nationaal vlak verspreidde , integreerde Solidariteit zich in het OF en kreeg ze een grote autonomie ten opzichte van de

KP. Om beter het hoofd te kunnen bieden aan de stijgende vraag om hulp, werd de organisatie regionaal uitgebouwd. [324]

In Kortrijk nam Prosper Vermeulen de taak op zich om Solidariteit te stichten. Hij werd vanaf augustus 1940 hoofdverantwoordelijke voor het Kortrijkse en begon met het inzamelen van geld in de eerste plaats bij diegenen die hij voor de oorlog met hetzelfde doel had aangesproken, namelijk voormalige de leden van de BWP, de gewone arbeiders en de gegoede burgerij. Om zijn anonimiteit te verzekeren kreeg iedere schenker een schuilnaam of herkenningswoord, waarnaast het geschonken bedrag stond. Deze periodieke lijst zal later uitgroeien tot een sluikblad onder de titel "Solidariteit".

Ook in de omliggende gemeenten ontstond er weldra een behoefte aan een dergelijk fonds, vooral vanaf het begin van 1942 toen, door een vloedgolf van arrestaties, verschillende mensen moesten onderduiken. In de omliggende plattelandsgemeenten werden landbouwers aangesproken, omdat die gemakkelijker voedsel en zegels konden afstaan. Alles werd overgemaakt aan André Verhaeghe, die er later was bijgekomen, en Prosper Vermeulen, de solidariteitsverantwoordelijken voor de streek. In de eerste fase, voor de arrestaties van 1942 en toen er nog geen mensen moesten onderduiken, maakten zij deze steun over aan Gerard Van Moerkerke[325]. Vanaf '42 moesten de fondsen aangewend worden voor het eigen volk in de eigen gemeenten, zoals ook in Harelbeke. [326]

Maar eind '42 werd Prosper Vermeulen, die sinds de zomer van '41 penningmeester van Solidariteit voor West-Vlaanderen was, door de Duitse politie opgespoord en moest hij uit veiligheidsoverwegingen in de illegaliteit gaan. [327] Hij werd overgeplaatst in opdracht van Maurice Latour naar Waasten als instructeur voor het gewest Ieper, Poperinge, Diksmuide en Veurne en als solidariteitsverantwoordelijke voor de Westhoek. [328] Zijn activiteiten in Solidariteit zullen worden voortgezet door Laverge Frieda als solidariteitsverantwoordelijke.[329]

Ook het sluikblad "Solidariteit" bleef na de verdwijning van Prosper Vermeulen verder verschijnen, maar nu onder leiding van Frieda Laverge , haar man Omer Vandemeulebrouke en Albert Deconinck. Het verscheen nu regelmatig om de maand. Ook Marguerite Devestel bleef actief betrokken bij het opstellen van het sluikblad en zamelde nog steeds geld in voor de "maquisards". [330] Marie-

Louise Lottin, Irma Delabie, vrouw van Olivier Laporte, en Gabriëlla Egels bleven, na het verdwijnen van Prosper Vermeulen, hun taken die ze sinds 1941 vervulden, verder zetten. Deze bestonden uit het ophalen van geld, etenswaren en zegels. [331]

In maart 1943 werd het comité heringericht. De voorzitster werd Nelly Deconinck, de secretaresse was mevr. Raes, alias Louise François, en de penningmeester was Frieda Laverge. Vanaf dit ogenblik werd het een belangrijke beweging en werkte het in heel West-Vlaanderen samen met het Rode Kruis en dit dankzij Nelly Deconinck die voor deze samenwerking had gezorgd. Ook Marie-Louise Lottin en Henriëtte Vandendriessche waren hierbij betrokken. [332]

***"Een keer werd solidariteit West-Vlaanderen officieel gesteund, namelijk in april 1944. Vanuit Londen kwam toen een aanzienlijk bedrag de kas spijzen. Voor de rest moest Solidariteit rekenen op de steun van burgers die met vrijwillige bijdragen hun steentje bijdroegen en de giften van belangrijke personen en kleine en grote ondernemingen die naarmate de krijgskansen voor de Geallieerden keerden steeds milder werden"*. [333] In het blad "Solidariteit" werd daar als volgt op gereageerd: " *Inderdaad, door een goed gevoerde campagne zijn wij erin geslaagd onze ophalingen ten bate van de gezinnen, slachtoffers van den bezetter, gedurende de maand april te verdubbelen. Ruim VEERTIEN DUIZEND FR. werden door de verschillende ophalers bij het Gewestelijk Comiteit binnengebracht. Velen onzer milde steuners verdubbelden hunne bijdragen, anderen daarentegen brachten nieuwe bijdragen mede. Wij hopen dat allen den ingeslagen weg zullen voortgaan en dat wij in de loop van de maand Mei de VIJFTIEN DUIZEND zullen bereiken.* "[334] Eind 1945 staakte Solidariteit haar werkzaamheden, nadat de organisatie in de mate van het mogelijke alle gedeporteerden, politieke gevangenen enz.… bij hun terugkeer had geholpen.**

3.2.4. Het gewapend verzet: partizaan of niet? De contacten met de andere verzetsgroeperingen

3.2.4.1. Methodologische problemen

In het onderzoek naar het gewapend verzet en de rol van de Kortrijkse verzetsstrijders hierin, stuitten we op een aantal onoverkomelijke problemen.

Ten eerste spreken de mondelinge en geschreven bronnen elkaar tegen. Uit het interview met Albert Deconinck is gebleken dat het gewapend verzet en het partizanenkorps gering was in de stad Kortrijk. De reden hiervoor hebben we al eerder aangehaald. Men dacht namelijk dat wanneer de landing van de Geallieerden op de Belgische kust zou plaatsvinden, alle steden zouden afgesloten worden door Duitsers, waardoor de partizanen geen acties meer zouden kunnen voeren. Daarom werden de belangrijkste partizanenkorpsen buiten Kortrijk opgericht, namelijk dat van Wevelgem en Izegem, die beiden belangrijk waren voor Zuid-West-Vlaanderen.[335] Daarnaast ontstonden er in Roeselare, Ingelmunster, Brugge , Menen, Ieper en Avelgem sterke korpsen. Alhoewel men uit het interview met Albert Deconinck zou kunnen stellen dat er in Kortrijk een gering aantal partizanen was, klopt dit niet met wat we in de literatuur hebben teruggevonden. Bovendien wil dit niet zeggen dat er in Kortrijk helemaal geen partizanen aanwezig waren en ze niet betrokken waren bij deze acties. De organisatie van de partizanen was zelfs in Kortrijk uitgegroeid tot een sterke eenheid. [336] We zijn hier dus geconfronteerd met een contradictie: de mondelinge bronnen spreken zowel de literatuur als de informatie die we in de archieven hebben gevonden tegen.

Het tweede probleem hiermee verbonden is het volgende. Indien Kortrijkzanen tot het partizanenleger behoorden, is het zeer moeilijk om deze personen te achterhalen. Na consultatie van de erkenningsdossiers, constateerden wij dat alle plaatselijke verzetslui zich hebben ingeschreven als lid van de PM en daarbij aangesloten waren vanaf 1940 of 1941. Dit stelde ons voor een probleem, daar alle beschikbare literatuur het over dit onderwerp eens is, namelijk de PM werden maar opgericht in februari 1944 en dienden als reservetroepen voor de Gewapende Partizanen.[337] Hoe kan men lid zijn van een organisatie die niet bestaat in 1940-1941? Waarom schreven alle verzetslui zich dan in als lid van de PM na de oorlog, hoewel men voordien in een andere verzetsorganisatie betrokken was?

Ten eerste vonden we een oplossing in de verhandeling van Jan Feys. Ook hij werd met dit probleem geconfronteerd en zocht hiervoor naar een verklaring. Uit een interview door hem afgenomen met Jacques Verbouwhede blijkt dat er na de oprichting van een kleine PM-groep in Harelbeke op het einde van de oorlog, diegene die voordien actief waren, zich ook als lid van de PM hebben gemeld. [338] Ook op Kortrijk kan dit van toepassing zijn, daar ook een PM-groep op het einde van de oorlog werd opgericht en alle personen die voordien

actief waren in een eventueel partizanenleger, zich op het einde van de oorlog als lid van de PM hebben ingeschreven.

Een tweede factor kan hierin ook een rol hebben gespeeld, namelijk dat men zich liever ingeschreven zag na de oorlog als lid van de PM dan als lid van de PA, omdat deze laatste communistisch was. Voorbeeld hiervan is Walter Debrock. In zijn dossiers vinden we hem ingeschreven als lid van de PM sinds augustus 1941. Volgens de geraadpleegde literatuur was er nog geen sprake van een PM. Uit zijn biografie echter, bleek hij geen "militant lid van de KP" te zijn.[339] We kunnen dus stellen dat hij zich als lid van de PM heeft ingeschreven, omdat hij na de oorlog wilde verhelen dat hij nog op vrijwillige basis heeft samengewerkt met de communisten. Ook de situering van Walter Debrock van de stichting van het OF in april of mei 1941 is volgens mij verkeerd. Het OF werd op nationaal vlak pas gesticht in het najaar 1941. Ook hier wilde hij waarschijnlijk iedere samenwerking met de communisten verdoezelen, en onder de koepel van het OF samenwerken, die iedere strekking verenigde.

Ook uit het interview dat met Omer Vandemeulebroucke werd afgenomen bleek dat er hieromtrent informatie werd achtergehouden. Niet alles werd uit de doeken gedaan. Toen de vraag werd gesteld of we voor 1944 te maken hadden met partizanen, werd hierop niet geantwoord. Ook wanneer er naar eventuele partizanenacties werd gevist, klapte hij toe.[340] We kwamen dus weer geen stap verder. Hoe zullen we deze problemen aanpakken? Om de kopstukken van het gewapend verzet en hun eventuele daden te bespreken, spitsen we ons toe op diegenen die, weliswaar ingeschreven als lid van de PM, voor de oprichting van de PM aangeworven waren en waarvan met grote zekerheid kan gezegd worden dat ze deel hebben uitgemaakt van het partizanenleger. Ze waren immers lid van de PM vooraleer het bestond? Dat ze voor 1941 niet betrokken waren tot het partizanenleger is juist, daar dit pas de verschillende bestaande "sabotagegroepen van drie" organiseerde in september 1941. We gaan er dus vanuit dat de verder besproken Kortrijkse verzetsstrijders eerst tot deze "sabotagegroepen van drie" behoorden, daarna onder het partizanenleger vielen en met de stichting van de PM zich dan ook als lid van de PM hebben ingeschreven in hun erkenningsdossiers. Dit is louter hypothetisch.

Om toch enigszins een beeld te scheppen van het partizanenleger in en rond het Kortrijkse zijn we dus vooral aangewezen op mondelinge bronnen en bronnen afkomstig uit de hoek van voormalige verzetsstrijders. Deze kunnen een fantastische bron aan informatie zijn, maar moeten toch met de nodige omzichtigheid behandeld worden, daar ze elkaar voortdurend tegenspreken en zal de daaruit voortgevloeide informatie vaak niet stroken met wat we teruggevonden hebben in de archiefstukken of lectuur. We zullen daarin trachten zo werkelijkheidsgetrouw mogelijk te werk te gaan en beide visies tegen elkaar afwegen. Maar we gaan eerst dieper in op de verschillende partizanenkorpsen en hun banden met Kortrijk. Al is de aanwezigheid van een partizanenleger in de stad Kortrijk omstreden, iets wat we wel zeker zijn, is het feit dat een aantal Kortrijkse verzetsstrijders contacten onderhielden met de naburige korpsen en zelfs betrokken zullen zijn bij hun daden. We kunnen dus met enige omzichtigheid stellen dat ze aan de hand van deze contacten verbonden waren aan de partizanen, misschien zelfs lid ervan geweest zijn.

3.2.4.2. De uitbouw van de activiteiten van de partizanen

Uit het voorgaande weten we dat in West-Vlaanderen al in september 1941 twee speciale groepen bestonden, namelijk het partizanenkorps van Izegem, onder leiding van Emiel Normon, en het partizanenkorps van Wevelgem onder leiding van Georges Declerq. De twee korpsen, namelijk dit voor Zuid-West-Vlaanderen en het Noorden van Vlaanderen, en dat voor het Sperrgebiet stonden onder leiding van sectorcommandant Albert Deconinck.

Tot in september 1941 spitste de groep rond Verhaeghe in Kortrijk zich vooral toe op de sluikpers. Vanaf dan, gelijktijdig met het ontstaan van het OF, zal men de aandacht vestigen op andere activiteiten, namelijk het gewapend verzet. Wie behoorde nu tot de groep rond Verhaeghe? We vonden volgende personen terug die als de stichters van de "PM" -voor februari 1944- werden beschouwd, namelijk Walter Debrock, André Verhaeghe, Prosper Vermeulen en Stanislas Vanhaverbeke.[341] We gaan er hier dus vanuit dat deze groep betrokken waren bij de acties van de partizanen en stellen ons de vraag wat hun rol in dit verzet was?

Walter Debrock stond samen met zijn vriend André Verhaeghe in voor de organisatie en de leiding van deze "troepen". Verhaeghe. Vanhaverbeke Stanislas zorgde voor de organisatie van de gewapende weerstand onder de

arbeiders in de firma De Coene. [342] De eerste zorg van de groep ging nu vooral uit naar het verzamelen van munitie en wapens. [343] Werner Vandenborre zou instaan voor het verzorgen van deze wapendepots. [344] Ook Devestel Marguerite Jeanne zorgde voor de aankoop van wapens en materiaal voor de "PM". [345] Maurice Naert zal eveneens voor de bevoorrading van de partizanen instaan. [346] Hoe kwam men aan deze wapens? *"Ten eerste hadden de soldaten van beide kampen tijdens de Achttiendaagse Veldtocht, heel wat munitie achter gelaten. Door het systematisch uitkammen van de streek, kon men toch het een en het ander recupereren. Daarnaast maakten we zelf onze wapens, of stalen we die." [347]* Omer Vandemeulebroucke smokkelde al sinds 1941 wapens voor de partizanen. [348] Ook Prosper Vermeulen bezorgde springstoffen aan de omliggende partizanenkorpsen. [349]

Naast het verzamelen van wapens en munitie werden nu ook "bespiedingsdiensten" ingericht die inlichtingen moesten verstrekken over incivieken, troepentransporten, opslagplaatsen, troepenverzameling, enz. Alle inlichtingen die deze groep kon verzamelen werden via de nationale koeriers naar Engeland doorgespeeld. Hierbij speelde Frieda Laverge en Marie Louise Lottin een belangrijke rol.[350] Ook nam de rechtstreekse sabotage aanvang.[351]

Deze Kortrijkse organisatie nam heel snel uitbreiding en kreeg vooral via de arbeiders in de bedrijven en de spoorwegen leden in de omliggende gemeenten. Er ontstonden sterke groepen in de regio Avelgem, Roeselare, Brugge en in Harelbeke, waar de eerste kernen van verzet onder leiding van Albert Vandamme opgenomen werden in het Kortrijkse OF door de contacten die deze verzetsgroep had onderhouden met André Verhaeghe. [352] Ten einde in te staan voor de veiligheid van de verzetslui en te verzekeren dat bij eventuele arrestaties niet het hele netwerk kon opgerold worden, werd er in cellen van drie gewerkt. Deze verschillende bestaande "sabotagegroepen van drie" werden in september 1941 georganiseerd in het Belgisch leger der partizanen. In iedere cel was er één lid die contact met één lid van een andere cel hield. Dit vormde een probleem in kleinere gemeenten zoals in Moen, Heestert en Harelbeke, en in fabrieken waar iedereen elkaar kende.[353] Verhaeghe kreeg al deze troepen begin 1942 onder zijn toezicht, waardoor hij verantwoordelijk was voor bijna heel West-Vlaanderen. [354]

Wat was nu de rol van Verhaeghe André in West-Vlaanderen? Hij werd omschreven als "*de stichter van het regionaal Onafhankelijkheidsfront en de P.A. van Kortrijk en omliggende*". [355] Dit is misschien wat overroepen. De korpsoverste van de partizanen voor West-Vlaanderen bleef Emiel Normon. Bovendien bestonden er al twee korpsen namelijk dat van Wevelgem en van Izegem die de basis vormden voor het partizanenkorps van West-Vlaanderen, waardoor Verhaeghe niet als dé stichter kan doorgaan. Waarschijnlijk werd Verhaeghe, al actief in de KP en het OF door Emiel Normon aangezocht zich bij het partizanenkorps aan te sluiten. Een verklaring uit 1946 ondertekende hij met "Adj. Korpscommandant".[356] Op die manier wordt een heleboel duidelijk. Indien hij als adjunct- korpscommandant een rol heeft vervuld, dan kan hij inderdaad gezorgd hebben voor de contacten tussen de verschillende gemeenten en die dan op hun beurt geïntegreerd hebben in een breder kader.

Toen in april 1942 Albert Deconinck het bericht kreeg dat er een mogelijke landing zou gebeuren op de Belgische kust, zal hij als verantwoordelijke voor de organisatie van de partizanen, het korps "Kinderwelzijn" hervormen. Het werd nu een zelfstandige eenheid onder de naam Vrijkorps. Met het oog op de invasie spitste het de arbeiders van het partizanenkorps van Wevelgem zich toe op het vliegveld. [357]

Na het bombardement door de Engelsen in september 1942, moesten de Duitsers zo snel mogelijk de schade herstellen. Hierbij werden verschillende partizanen ingeschakeld om de goede gang van zaken te verstoren. Zo werden bommen met tijdsontstekingen in de vliegtuigen geplaatst, waardoor er zeven toestellen onschadelijk werden gemaakt. [358] Het strategisch belang van deze actie lag hem in het feit dat vanuit Wevelgem Duitse vliegtuigen vertrokken voor raids op Londen. Over die actie schreef de Amerikaanse historicus G. Tanham " *De meest geslaagde aanval tegen een vliegplein werd georganiseerd door de gewapende partizanen in september 1942. Zeven toestellen gingen op het vliegplein van Wevelgem in de vlammen op.* " [359] Wanneer we het hier hebben over "verschillende partizanen" mogen we stellen dat ook hier leden van de Kortrijkse groep bij betrokken waren. We leidden dit af uit een interview afgenomen met Albert Deconinck. Hij was immers diegene die de partizanenacties van het korps in Wevelgem grotendeels leidde. Bovendien onderhield hij goede contacten met de Kortrijkse communistische verzetsstrijders en "*werden deze vaak betrokken bij de acties op het vliegveld in Wevelgem*"". [360] Maar wie hier juist bij betrokken was, werd niet verder

gespecificeerd. Toch vinden we in het dossier van Olivier Laporte het volgende terug: "*Hij was eveneens iedere keer betrokken bij de sabotages op de vliegvelden van Moorslede en Wevelgem*". [361] Of hij bij deze verzetsdaad betrokken was, blijft wel omstreden. We gaan in het volgende hoofdstuk een aantal specifieke daden behandelen, waarachter we een aantal Kortrijkse verzetsstrijders kunnen terugvinden.

3.2.4.3. De rechtstreekse aanvang van de sabotagedaden en de aanslagen op collaborateurs.

De partizanenacties die in de omgeving van Kortrijk gebeurden, werden door de verschillende korpsen georganiseerd. De contactpersoon en diegene die vaak de impuls gaf voor de daden, was de Kortrijkzaan André Verhaeghe en zijn groep.[362] Dit was vooral zo met het Harelbeekse korps dat in de schoot van het Kortrijkse verzet was ontstaan en waarmee André Verhaeghe goede contacten onderhield. Ook Prosper Vermeulen onderhield nauwe banden met het partizanenkorps tot aan zijn aanhouding in december 1943. Olivier Laporte was eveneens betrokken bij de contacten met de omliggende partizanenkorpsen. [363] Ook Maurice Naert had voor de aanwerving van Jozef Normon voor het partizanenkorps gezorgd. [364] Wanneer we de acties van de partizanen willen bespreken, moeten we wel de grenzen van de stad Kortrijk overschrijden, daar de meeste acties zich erbuiten situeerden. Wat was de rol van de Kortrijkzanen in het opzetten van deze acties?

Op 24 november 1941 manifesteerden, op aanstoken van de Kortrijkse partizanen en vooral onder impuls van André Verhaeghe honderden vrouwen in Harelbeke. Zij droegen zwarte vlaggen en eisten meer voedsel. Ondertussen hijsen Albert Vandamme, plaatselijk leider van het Harelbeekse verzet, en André Verhaeghe de Belgische vlag op de kerktoren. In verscheidene Westvlaamse gemeenten hadden rond 15 mei van datzelfde jaar ook al vrouwenbetogingen plaatsgevonden. Zo werden in de gemeenten Oostende, Ardooie, Roeselare, Izegem, Rekkem, Moeskroen, Rumbeke, Harelbeke en Kortrijk optochten georganiseerd door de comités van de KP voor een betere bevoorrading. [365] In een maandverslag van de Rijkswacht vinden we het aandeel van de groep rond Verhaeghe terug, " *in 't begin der maand werden strooibriefjes rondgedragen, hoogst waarschijnlijk afkomstig uit kommunistische middens, strekkende tot het inrichten van betoogingen voor*

betere bevoorrading". **[366] Het was Olivier Laporte die betrokken was bij de organisatie van deze vrouwenbetogingen in Harelbeke en Kortrijk.[367]**

***"Op de mannen van Harelbeke konden wij altijd rekenen*". Samen met dit korps haalde de groep rond Verhaeghe enkele hoogspanningspylonen omver, zodat de streek een tijdlang zonder stroom geraakte en meteen de Duitse radiozender de mond snoerde. "*Tussen Harelbeke en Kortrijk zijn wij erin geslaagd een tijdlang een Duits militair konvooi tegen te houden en het spoorwegverkeer in de war te sturen. Dit gebeurde door het doorknippen van de signalisatiekabels*." [368] We kunnen hier alleen de betrokkenheid van André Verhaeghe met zekerheid vermoeden. Welke Kortrijkzanen hier nog bij betrokken waren, hebben we niet kunnen achterhalen. Toch kunnen we stellen dat dit geen individuele actie van Verhaeghe was en hij waarschijnlijk enkele verzetsstrijders van het Kortrijkse hierbij heeft betrokken.**

Dat de acties zich ook binnen de muren van de stad Kortrijk afspeelden, blijkt uit het het bekalken van de muren van collaborateurs. Meestal zat André Verhaeghe, samen met Werner Vandenborre, hierachter "*In gansch de streek werden de volksverraders opnieuw openlijk geschandvlekt en hun gevels beschilderd. Te Kortrijk werd den apotheker Supplij (sic) "De Leeuw" in de Zwevegemstraat met hakenkruisen versierd". [369]* In de Doorniksewijk in Kortrijk bevond zich het zwaarbewaakte "Soldatenheim" waar voor Duitse officieren regelmatig bal- en dansavonden werden ingericht. Aan de overkant woonde de kapper en SS-man Gaby Maerten. Werner Vandenborre, Henriëtte Vandendriessche en André Verhaeghe trokken in de avond van 27 juni 1941 in de avond daarnaartoe en bekalkten de twee huizen met hakenkruizen.[370] Na het ophefmakende geval van Gaby Maerten, werd Duitse bewaking geëist voor de woonst van alle Duitsgezinden. Twee politieagenten werden geplaatst voor de huizen van geviseerde personen. Maar daarvoor deinsde men niet terug. In de "Fakkel" werd hierop volgende commentaar gegeven: "*Enkelen tijd geleden werd zijn gevel met "Judas" beschildert (sic) en sedertdien moesten op stadskosten alle nachten voor de deur van den rassenheld twee man nen wacht houden, welke hij stoelen aanbood en bier omdat ze het als het U belieft goed zouden waken"*. [371]

Werner Vandenborre en André Verhaeghe trokken in de nacht van 19 oktober 1941 naar het huis van Frans Strubbe, arrondissementsleider van het VNV. Hoe ging deze actie in zijn werk? "*Werner liep vooruit en trok de aandacht van de*

twee agenten opgesteld voor het huis door een verdachtmakende houding aan te nemen en zich snel te verwijderen. De agenten liepen erin. Zij volgden Werner, die het op een lopen zette. Van deze gelegenheid maakte ik (Verhaeghe) gebruik om vlug een hakenkruis te schilderen en de mooie arduinen gevel en de kostelijke eiken deur met teer te overgieten. Een weerstander-politieagent (Robert Deltour) bracht ons 's anderendaags verslag uit over de woelige scènes die op het commissariaat plaats hadden gehad." **[372]**

Volgens Vanbossele verliep deze actie anders. De vrouw van Verhaeghe, Henriëtte Vandendriessche, was hierbij ook betrokken. Zij lokte de agent met een smoesje weg en intussen gaven de mannen de gevel een fikse beurt. *"Tot daar was geen vuiltje aan de lucht, maar het verhaal verscheen in geuren en kleuren in de sluikpers. Een spotprent illustreerde de feiten met de legende: ga even opzij zodat wij kunnen verven. De politie kon er in ieder geval niet mee lachen."* [373] "De Fakkel" reageerde hierop als volgt: *"Bij mijnheer Strubbe advocaat en leider van het VNV te Kortrijk werd de muur beschilderd, nietttegenstaande dag en nacht zijn deur bewaakt is. Bewaking zal zelfs niet baten (om hem)tegen de volkswoede te beschermen. En 't zal verdiend zijn.* "[374]

In de nacht van 13 op 14 december 1942 werden vier huizen met teer bewerkt. De garage van het huis in de Pater Beckstraat, bewoond door Victor Deleu, werd met teer besmeurd en voor de ingang werden menselijke uitwerpselen teruggevonden. De voorgevel, de rolluiken en de huisdeur van het huis van Michel Loosfeld in de Pijckestraat waren eveneens beklad. Tevens werden het huis van Karel Laverge en het huis in de Boerderijstraat, bewoond door Alfons Vandenbulcke, secretaris van DeVlag in dezelfde nacht beklad.[375] We vinden in het Rijksarchief bovendien een brief van von Kaltenegger terug waarin vermeld staat dat hij de lijsten van alle mannelijke personen tussen de 18 en 50 jaar en wonende in de buurt van deze huizen, zo vlug mogelijk in zijn handen wil.[376] Hieruit blijkt dat de Duitsers vermoedden dat de acties werden ondernomen door personen uit de buurt, dus mannelijke Kortrijkse verzetsstrijders. Expliciete namen van de betrokkenen hebben we niet kunnen opsporen.

Voordien bleek dat de acties van de Kortrijkse verzetsstrijders binnen de stad waren toegenomen. In een brief van 29 maart 1941 van de provinciegouverneur

van de burgemeester van Kortrijk vinden we het volgende: *"De diensten der politiebewaking tot het verhinderen van de toenemende sabotagedaden in deze stad, werden waargenomen door de Rijkswacht. Er zijn al onderhandelingen aangeknoopt met de plaatselijke Kreiskommandant die aan het gemeentebestuur zal laten weten welke bewakingen er moeten ingevoerd worden."*[377]

Na de arrestaties in 1942 moesten Werner Vandenborre en André Verhaeghe onderduiken. Deze laatste had met Werner Vandenborre afgesproken dat bij een eventuele vlucht, ze elkaar 's anderendaags en de dagen daarop, indien de eerste afspraak zou mislopen, om 10 uur zouden treffen in het Astridpark te Kortrijk. Maar aangezien hij als socialistisch mandataris gekend was in Kortrijk stuurde hij de persoon waarbij hij in Otegem verbleef. In Kortrijk en omgeving werd door middel van aanplakbrieven in maart 1942 immers een beloning van 50.000 fr. uitgeloofd aan diegene die tot de arrestatie van Verhaeghe zou kunnen bijdragen. Werner was op de afspraak in het Astridpark. Hij zou zo snel mogelijk afspreken met het Nationaal Commando wat Verhaeghe te doen stond. Na zijn verblijf in Rumbeke zal Verhaeghe in juni 1942 door het Nationaal Commando overgeplaatst worden naar Antwerpen. Met zijn vrouw was Verhaeghe overeengekomen dat ze tegen de Duitsers moest verklaren "*dat ik met een andere vrouw weg was, en niet wist waar ik verbleef*". [378]

Ondertussen brak een nieuwe fase aan in de daden van het verzet toen, in de lente van 1942 op nationaal vlak, begonnen werd met het plegen van aanslagen tegen personen. Het Zuid-Westvlaamse partizanenkorps liet zich hierin niet onbetuigd en het ordewoord van de leiding van de gewapende partizanen werd gevolgd. Er werd een aanslag tegen Gilbert Desmet beraamd. Volgens André Verhaeghe "*bleef ik tijdens mijn verblijf in Rumbeke contacten onderhouden met de kameraden van het Kortrijkse en vanuit Moen-Heestert werd mij door Desmedt, een weerstander uit Heestert, gevraagd of wij iets konden doen tegen een naamgenoot van hem, eveneens een inwoner van Heestert. De kerel was lid van de Zwarte Brigade en terroriseerde de streek als verklikker. Ik wist dat ik hiervoor kon rekenen op Raf Teirlinck, een van mijn jonge en dappere rekruten. Ik liet hem naar Rumbeke komen en overhandigde hem daar een revolver uit het arsenaal van de partizanen van Roeselare en besprak met hem alle details van het plan."* We vinden hier André Verhaeghe terug als de motor achter de actie. Bovendien stelde hij zich voor als de persoon achter de rekrutering binnen het Harelbeekse partizanenkorps. Dit laatste kan waar zijn. Ook hier

vinden we weer een contradictie: enerzijds zou André Verhaeghe de persoon zijn die volledig betrokken was bij de actie, anderzijds beweerde Jan Feys in zijn verhandeling dat het Emiel Normon was die de opdracht had gegeven. Natuurlijk kan het zijn dat eerst Verhaeghe omtrent het beramen van de actie werd geïnformeerd, dat hij dan contact heeft gezocht met Emiel Normon, die het plan verder zou uitwerken, waardoor hij als de opdrachtgever werd bestempeld. Dit blijft echter een veronderstelling.

Op 21 mei 1942 werd te Heestert Gilbert Desmet neergeschoten door Raphaël Teirlinck, geboren in 1920 te Kortrijk, maar woonachtig in Harelbeke, en Pierre Rysaert, geboren en getogen in Harelbeke. Hoe ging deze actie in zijn werk? In mei 1942 werd er in het huis van Pierre Ryssaert een bijeenkomst gehouden onder leiding van de korpscommandant Emiel Normon. Daar werd de opdracht gegeven om Desmedt, VNV'er en actief ronselaar voor het Oostfront, neer te schieten. De partizanen spraken af dat ze de 21ste mei zouden samenkomen bij de brouwerij van Stasegem om dan per fiets naar Heestert te rijden. Maar er brak die dag een hevig onweer uit en Pattijn en Lippens, twee partizanen afkomstig uit Harelbeke, beslisten elk afzonderlijk om te wachten tot de bui overtrok. Toen ze elkaar in Stasegem troffen, waren Ryssaert en Teirlinck niet meer te bespeuren. Ze keerden beiden terug naar huis, daar ze dachten dat de actie afgelast was. [379] ***"Maar Raf en Pierre Rijssaert trokken naar Heestert. Raf was natuurlijk het huisnummer van Desmet vergeten, vond niets beter dan daar in de buurt aan te bellen en aan de vrouw die kwam opendoen het huisnummer te vragen. De vrouw bleef vanzelfsprekend nieuwsgierig staan kijken en werd dan ook getuige van het hele geval. Ze plaatsen hun fietsen tegen de gevel en laten de deurbel rinkelen. Het is een man die opendoet. Zijt gij Demet?, vraagt Raf. De man, niets vermoedend, leunt tegen het portaal en houdt met de hand de deur vast. Raf tovert de revolver van onder zijn jas, richt die op de borst van Desmet en lost na elkaar twee schoten. De man valt als een blok op de grond. De buurvrouw die het schouwspel heeft gadegeslagen schruwelt, terwijl de luide knallen meteen de hele buurt alarmeren. In minder dan geen tijd staan een aantal mensen op straat. Ondertussen wippen onze mannen op de fiets en rijden weg. Onder de haastige druk breekt de gemartelde versleten ketting van de een van de fietsen, zodat de helse vlucht onvoorzien onderbroken wordt en onze knapen in levensgevaar geraken. Raf heeft echter een vitale refleks. Hij laat de onbruikbaar geworden fiets vallen, geeft order aan zijn vriend de fietsplaat af te wringen en lost ondertussen een paar schoten in de lucht. Die knallen jagen de achtervolgers terug, waardoor onze twee***

vrienden de tijd krijgen om, de een op het zadel de ander op de stang, weg te koersen. Voor alle zekerheid lost Raf nog een paar schoten, zodat ze zich aan de vervolging kunnen onttrekken. Ze blijven echter niet op de weg. Wanneer niemand van de achtervolgers nog te zien is, sluipen ze in een korenveld en wachten daar de duisternis af. "[380]

De Duitsers waren buiten zinnen en gingen op zoek naar fietsen zonder plaat. Het blad "Leieland" riep op onder de titel "*Politieke moordaanslag te Heestert"* tot medewerking tot het vinden van deze dader(s).[381] Naar aanleiding van deze aanslag, en die op het echtpaar Corteville-Callens, zou er een einde komen aan de activiteiten van de Harelbeekse groep.[382] Om het korps nog enigszins, en vooral Teirlinck te redden, schreef Verhaeghe een brief naar de procureur des Konings Mostaert met volgende inhoud " *het gaat hier om een militaire actie tegen de vijand van ons land. Uw patriottische instelling kennende, ben ik ervan overtuigd dat u deze man zult beschermen en niet overleveren aan de vijand.* " Hier ondertekende hij opnieuw met commandant van de weerstand van West-Vlaanderen.[383] Al is hij misschien niet echt de man achter deze actie, toch kunnen we hieruit concluderen dat het partizanenkorps van Harelbeke hem nauw aan het hart lag en hij een grote betrokkenheid met de desbetreffende personen had.

Werner Vandenborre, KP-militant en medestichter van de clandestiene pers in Kortrijk, dook in 1942 onder bij zijn vriend Victor Vandenbussche in Harelbeke. [384] Voordien had Werner deze al aangesproken voor de verdeling van de Kortrijkse sluikbladen in Harelbeke, waarop Vandenbussche, als sympathisant van de KP, gretig inging. [385] Maar tijdens zijn verblijf in Harelbeke nam Vandenborre zijn verzetsactiviteiten terug op. Naast Verhaeghe was hij verantwoordelijk voor de organisatie van de (partizanen)acties, de clandestiene pers, het "bemachtigen" van wapens en de werving van leden. Op 10 oktober 1942 werd hij door de burgemeester van Harelbeke, Marcel Clarysse, aangehouden, met als reden "*lid van de weerstand"*. [386] Wat was de oorzaak van zijn aanhouding? De redenen die Clarysse aanhaalde om die arrestatie te justifiëren lagen hem in het feit dat Clarysse vreesde voor zijn leven. Hij wilde niet hetzelfde lot overkomen, als de mislukte aanslag op burgemeester Corteville in Kuurne en de moord op de VNV'er Desmet in Heestert. Bovendien wist Clarysse wie Vandenborre was, namelijk de tweede man van de Kortrijkse KP.

Hoe de gebeurtenissen kort voor de arrestatie en de arrestatie zelf verliepen, wordt beschreven in de verhandeling van Jan Feys aan de hand van de getuigenis die Marcel Clarysse verwoordde. Dit relaas van de feiten kwam overeen met de verschillende andere getuigenissen. Hieruit blijkt dat Werner Vandenborre al vanaf het begin van september 1942 herhaaldelijk rond het huis van de burgemeester gezien was en de oproep tot het plegen van aanslagen tegen Duitsgezinde personen niet uit het oog verloren had. "*Op een zondag kwam ik van Harelbeke van het stadhuis… toen zag ik voor de derde maal dezelfde persoon, die te voet was, met zijn fiets aan de hand. Van zoodra hij mij zag trok hij zijn klak(pet) voor zijn oogen en richte (sic) zijn blik te gronde. Ik ben hem dan nagereden en hem gevraagd "Vandenborre wat doet gij hier". Waarop hij mij vroeg: "Wie zijt gij". Ik zegde hem officier van de politie. Ik heb dan uit zijn binnenzak 4 bladeren papier gehaald, getiteld "Onderrichtingen voor de illegale roode kommunistische militie", daar las ik een zin in, die zegde dat ze de personen moesten uit de weg ruimen die teveel sympathie kregen met de bevolking. Daarop zijn wij beginnen vechten*". Clarysse overmeesterde hem en in een nabijgelegen huis riep hij de versterking van twee politieagenten in die hem naar het stadhuis brachten. Daar belde Clarysse naar de vendelleider van de DM/ZB en die verwittigde op zijn beurt de Feldgendarmerie, die hem inrekende. [387] Vanaf dan werd er jacht gemaakt op de personen rond Vandenborre en doken de meesten onder. In 1943 zullen zich een reeks aanhoudingen in het partizanenkorps Vrijkorps West-Vlaanderen voordoen. Wie werden gearresteerd?

Rond 22 februari 1943 werd in de Rijselsestraat Maurice Latour (alias Louis), de 5de secretaris van de KP afdeling Kortrijk, gearresteerd . Volgens Vanbossele "*was Louis nochtans een uitgekookte jongen; het pand n°5 was een winkeltje voor het hermazen van kousen en Louis hield er zich al sedert ruim twee jaar schuil".* Was hij verraden? In ieder geval deed de GFP een goede vangst: hij had niet alleen een leidende functie bij de KP, maar was tevens lid van de Gewapende Partizanen. "*Gelukkig liet de taaie Latour slechts de namen los van minder gecompromitteerde medestanders"*, zoals Georges Dewijn (Harelbeke), Gustave Depraetere (Harelbeke) en de sedert oktober 1942 gezochte Victor Vandenbussche, die samen met Achilles Degezelle op 24 februari werd ingerekend. Uit de arrestatie blijkt dat Latour eveneens betrokken was bij de partizanenacties en op zijn minst de namen van de personen kende. Uit de contacten met deze personen zullen waarschijnlijk acties voortgevloeid zijn, waarin Olivier Laporte ook zal betrokken geweest zijn. Ondertussen

poogde de GFP om Georges Declercq en Vermeulen aan te houden, maar die hadden ondertussen het hazepad gekozen. [388]

Op 19 februari 1943 werd de vrouw van André Verhaeghe, Henriëtte Vandendriessche aangehouden. Sinds haar echtgenoot voortvluchtig was -hij was zogezegd weggelopen met een andere vrouw- kreeg ze om de haverklap bezoek van de FG. Vanaf 1943 waren bijna alle partizanen uitgeschakeld in Kortrijk en werden de acties verder gezet door de andere korpsen. Maar ook in het Vrijkorps West-Vlaanderen ontstond in 1943 een ware vloedgolf van arrestaties door het niet in acht nemen van bepaalde veiligheidsvoorschriften en door de infiltratie van de Duitse contraspionage in de rangen van de Partizanen.[389] Elza Van Zieleghem, de hoofdkoerierster voor West-Vlaanderen, André Tack en Jozef Normon uit Izegem en Georges Declercq werden allemaal gevat. [390] Emiel Normon kon ontsnappen. Op 15 september 1943 werd het proces van het Partizanenkorps behandeld voor het Krijgsgerecht van de OFK 570.

Er werden 52 beschuldigden gedaagd en allen werden beschuldigd van "*begunstiging van de vijand en bolchevistische drijverij*". Dit betekende dat men in deze gevallen tot dwangarbeid of gevangenisstraf werd veroordeeld. In ernstige gevallen werd men zelfs tot de doodstraf veroordeeld.[391] Meer bepaald werden hen 27 brandstichtingen, 13 moord-en roofovervallen en 12 spoorwegsabotages aangewreven. Tegen negen personen werd de doodstraf uitgesproken, waaronder Geers, Tack en Declercq.

Door de aanhoudingen en door de overplaatsing van korpscommandant Emiel Normon naar Antwerpen was de verbinding met het nationaal commando in Brussel voorlopig doorbroken. [392] Albert Deconinck nam nu het bevel van het Vrijkorps weer over en reorganiseerde het opnieuw om alle sporen voor de Gestapo uit te wissen. De korpsen van Noord-en Zuid-West-Vlaanderen smolten samen tot het Vrijkorps met codenummer B.3., dat in 1944 Korps 031 werd. Albert Deconinck was korpscommandant. Ferdinand Geers, die na de aanhouding van Emiel Normon door Deconinck als adjunct-korpscommandant voor West-Vlaanderen werd aangesteld, werd op 28 mei 1943 gevat en op 5 oktober 1943 in het kamp van Vucht terechtgesteld. [393]

Alhoewel bijna het hele partizanenkorps opgerold was, bleek dat de acties werden verdergezet. Op oudejaarsavond van 1943 werden in de

gemeenten Wevelgem, Lauwe, Bissegem en Marke Duitse vlasvoorraden in brand gestoken. De Duitsers hadden dit vlas laten overkomen uit de Oekranië voor verdere bewerking in het Kortrijkse. Vierendertig brandbommen werden geplaatst en het vlas was onmogelijk te blussen, omdat de projectielen op verschillende tijdstippen aangestoken werden. [394] Uit het interview met Albert Deconinck mag men concluderen dat ook hier weer Kortrijkzanen bij betrokken waren, maar wie juist wilde hij niet zeggen. [395]

Dat dergelijke acties al vroeger gedaan werden, blijkt uit de verslagen van de provinciegouverneur aan het stadsbestuur. De bescherming van de oogst werd sinds 1942 opgedreven. Ook de Nationale Landbouw-en Voedingscorporatie spande zich daarvoor in. In april 1942 bestond de Boerenwacht uit 8 tot 20 manschappen per nacht, wat meer was dan in 1941.[396] Hieruit blijkt dat de overgebleven Kortrijkse partizanen, die niet in 1942 gearresteerd waren, onverlet verder gingen met hun acties.

3.2.2.4. De stichting van de PM

Wanneer dan uiteindelijk de PM werden opgericht in Kortrijk, werd Jacques Vanhazebrouck regionaal commandant en hield contact met de Militaire Verantwoordelijke van iedere groep aan wie hij de instructies doorgaf die hem overgemaakt werden door de Nationale Staf. Na zijn invrijheidstelling in oktober 1942, hernam Vanhazebrouck eind 1943 zijn illegale activiteit. Hij had van Gerard Vercammen, toenmalig illegaal instructeur en commandant "der patriottische militie-groepen" voor de provincie West-Vlaanderen, de opdracht gekregen om zijn "oude strijdmakkers" op te zoeken en met hen de patriottische militie-groepen uit te bouwen en te organiseren. De PM beschikten over een illegale dienst, waarvan de dokter Robert Mattelaer deel uitmaakte. Niemand wist dat de geneesheer lid was van het OF, ook de militanten niet die door hem gratis werden verzorgd. [397]

Wie waren nu aangesloten bij de PM? Verschillen deze met diegenen die betrokken waren bij de PA? Op deze vraag moeten we ontkennend antwoorden en we staven dit met de informatie, teruggevonden in de erkenningsdossiers. Al de betrokken personages bij de sluikpers, solidariteit en de partizanen, werden later ook lid van de PM. Al de mensen die we afzonderlijk behandelen in het volgende hoofdstuk waren, op de een of andere manier lid, van de PM en hadden allen een specifieke opdracht binnen de organisatie. We zullen niet

dieper ingaan op diegenen die toetraden bij het ontstaan van de PM in 1944, daar ze veel te talrijk waren. Wie waren dan de bekende personages? Ten eerste was er de PM-commandant Jacques Vanhazebrouck. Marie Louise Lottin vervulde de rol van secretaresse. Ook Ernest Maes schijnt betrokken geweest te zijn, maar we hebben wel zijn dossier niet teruggevonden. Gustave Viaene was organisatieverantwoordelijke. Daarnaast waren Albert Nollet, Joseph Lagae, die we later onder het Geheim Leger behandelen, en Valère Tahon tot de Kortrijkse organisatie betrokken.[398]

Dat de uitbouw van de PM ook onder de Kortrijkse bedienden gebeurde, illustreren we met de volgende gevallen. Eugeen Delaere, in 1944 tot de PM toegetreden, zorgde voor de uitbouw van de PM in het politiekorps en was verantwoordelijke voor deze illegale detachementen. Hij verschafte daarbij inlichtingen aan de staf der PM en kon op die manier ook de lijst van verraders bemachtigen. Hij speelde een rol bij de ordehandhaving in de stad tijdens de bevrijdingsdagen. [399]
Ook de activiteiten van Joël Vandevelde waren vooral toegespitst op het stichten van een groep onder de trambedienden. [400] Arthur Lottin was treinbegeleider en werkte dus voor de NMBS. Hij maakte deel uit van de groep PM die door het treinpersoneel werd gevormd en spitste zich met zijn groep toe op de desorganisatie van het Duits Militair treinverkeer.[401] Deze voorbeelden tonen aan dat de uitbouw van de PM in alle geledingen van de maatschappij gebeurde, ook bijvoorbeeld onder de arbeiders van de firma De Coene.

Wat ondernamen de PM nog op het einde van de oorlog? Vanaf 1943 werden er steeds meer sabotageacties ondernomen, vaak nog in samenspraak met de PA. Het is hierbij onmogelijk om al deze acties te bespreken en bovendien werd het ook steeds moeilijker te achterhalen wie bij deze acties betrokken was. Bovendien rijst de vraag: waren het PM of partizanen die de acties ondernamen? Nu bestonden immers beide organisaties. Een voorbeeld: Olivier Laporte organiseerde in 1944 de sabotage in een locomotiefdepot in Kortrijk. [402] Dit gebeurde waarschijnlijk op 26 juni 1944. In de "Akties van het Belgisch Leger der Partizanen" staat vermeld sabotage aan de treinen in Kortrijk. [403] Natuurlijk kunnen we dit niet met de nodige zekerheid stellen. Olivier Laporte was eveneens betrokken bij de militaire organisatie van de PM voor de bevrijding. [404] Op 21 juli 1944 had het OF een grote actie voorbereid voor de viering van de nationale feestdag. Er verscheen ook propagandamateriaal en van " België Vrij" verscheen een speciale uitgave. Ook

werd de opdracht gegeven om die nacht schilderacties te ondernemen. Deze waren mislukt omdat die nacht Kortrijk getroffen werd door een luchtbombardement. Einde augustus was de bevrijding in zicht. Maar Vanhazebrouck verklaarde: *"door een gebrek aan wapens belette ons echter al onze effectieven in de strijd te werpen".* [405]

De betrokkenheid van de PM bij de bevrijding was niet onbestaande. Wat waren hun acties tijdens de bevrijdingsdagen van Kortrijk? Op maandag, 4 september 1944 slaagde het OF erin enkele aanhoudingsmandaten af te dwingen van het vooroorlogs bestuur. Op dinsdag 5 september ontstond een hevig gevecht aan de Leiebrug, waarbij ook de PM betrokken waren , met name Joël Vandevelde, die hierbij zijn leven zal laten. Ook de GL was hier bij betrokken en hiervan zullen ook enkele leden het leven laten; daarover verder meer.

3.2.5. Wie waren de personages?

Hierbij behandelen we enkel de verzetsstrijders van het eerste uur. Al diegenen die tot het verzet in 1943 of 1944 toetraden, zullen niet afzonderlijk behandeld worden. De motivatie hiervoor ligt in het feit dat het ledenaantal zienderogen steeg en het in feite onmogelijk is om iedere persoon te behandelen. Aangezien we ook deze personen niet op de achtergrond willen schuiven en deze ook belangrijk zijn bij de beeldvorming van de verzetsstrijder in Kortrijk, zullen ze verwerkt worden in de statistische analyse.

Debrock Walter: Hij werd geboren in Oostende op 13 februari 1915 en woonde in Ronse. Hij was gehuwd met Kooy Marie-José. Van voor de oorlog was hij al een actief links socialist wat hem door zijn opvoeding werd meegegeven. In augustus 1941 werd hij lid van de "PM" te Kortrijk, voordien, sedert september 1940 trad hij lokaal op met "vrienden". [406] Zijn taak bestond erin de troepen te organiseren en hij nam er, in samenwerking met André Verhaeghe, de leiding van waar.[407] Hij was tijdens de bezetting leraar aan het Atheneum in Kortrijk. Daar wierf hij Marie-Louise Lottin en Amaat Raes aan. [408] Na de massale aanhoudingen van 1942 dook hij onder en begaf hij zich in de illegaliteit. In Oost-Vlaanderen en Limburg nam hij de dienst als instructeur van het OF op zich. Bovendien was hij provinciaal commandant van de PM van Oost-Vlaanderen en het gewest Gent. Onder zijn leiding werden er afdelingen van de PM te Ronse, Aalst, Dendermonde, Gent, Deinze, St-Niklaas, Tongeren, Maaseik

en Winterslag gesticht. Door zijn toedoen werden volgende bladen uitgegeven, verspreid en gedrukt: "Ronse Vrij", "Renaix Libre", "Vrij", "Strijd" en "Vrij Vlaanderen". In december werd hij adjunct van de nationale commandant voor heel Vlaams-België en vervulde hij een organisatorische rol. Intussen slaagde hij erin in de verbinding tussen het OF en de PM te verwezenlijken. Hij nam in februari 1943 terug zijn functie van instructeur van de PM en het OF in Antwerpen waar, met als opdracht daar de gedesorganiseerde verzetsgroep terug op te bouwen. Dit deed hij samen met Verhaeghe. [409] Toch was hij geen *"militant lid van de KP"* en zal hij iedere samenwerking met de communisten verhelen. Midden 1943, met de vloedgolf van arrestaties over het hele land, liep het verkeerd af en hij zou in Antwerpen gevangen genomen worden. Bij een afspraak in het park van Antwerpen liep hij in de val. Hij werd overgebracht naar St.-Gillis, vandaar naar Hoei, verder naar Vucht in Nederland en tenslotte naar de kampen in Duitsland. Hij werd bevrijd in het kamp Bergen-Belsen. [410]

****

Catteeuw (Maria) Julia: Zij werd in Kortrijk geboren op 6 oktober 1907. Tijdens de oorlog woonde ze in Kortrijk en was weduwe. In 1941 trad ze tot het verzet toe. Haar activiteiten spitsten zich vooral toe op het verspreiden van de sluikpers. Na de oorlog werd haar het statuut van weerstander toegekend. [411]

****

Deconinck Nelly-Marie: Zij werd geboren in Harelbeke op 6 mei 1890. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog woonde ze in Kortrijk en was weduwe. Ze trad toe tot de weerstand in april 1942 en was vooral betrokken bij de steun aan de ondergedokenen via Solidariteit. [412]

****

Delabie (Julia) Irma: Zij werd geboren in Kortrijk op 27 januari en huwde met Olivier Laporte. Haar activiteiten binnen het verzet bestonden uit het rondhalen van steun voor Solidariteit. Na de oorlog werd haar het statuut van weerstander toegekend. [413]

****

Devestel Marguerite-Jeanne: Zij werd geboren in Cannes op 25 april 1919. Ze was bediende. Voor de oorlog vestigde ze zich in Kortrijk en huwde met Maurice Naert. In maart 1942 trad ze tot het verzet toe. Ze was vooral betrokken bij het inzamelen van geld voor het onderhoud van de "maquisards"(ondergedokenen) en stond in voor de aankoop van wapens en materiaal voor de "PM". Bovendien zorgde ze voor de verspreiding van sluikbladen en sluikbrieven. [414]

****

Egels Gabriëlla: Zij werd geboren in Kortrijk op 3 februari 1896. Zij was gehuwd en had drie kinderen. Ze trad in september 1941 tot het verzet toe. Daar stond ze in voor het ophalen van steun voor Solidariteit. [415]

****

Laporte Olivier: Hij werd in Kortrijk geboren op 25 februari 1911. Zijn vrouw was Irma Delabie. Hij was de stichter van de KP-afdeling in Kortrijk. In het begin was hij actief betrokken bij de werving van gewapende weerstanders, het inrichten van sabotageacties, het verzamelen van wapens en de opslag hiervan, het verspreiden van de illegale pers, het zorgen voor een "aftrekbak" als voor stencils en papier. Vanaf 1940 was hij half illegaal, doordat hij bekend stond in de KP- middens. Vanaf de eerste dagen had hij contacten met de instructeur Fons Bosmans en met de omliggende partizanenkorpsen. In het begin van 1941 was hij ook betrokken bij de organisatie van vrouwenbetogingen in Kortrijk en Harelbeke. In de bedrijven organiseerde hij acties met de SSK om zwarte zegels en meer loon te verkrijgen. Ook verspreidde hij in de Firma De Coene en Bekaert sluikbladen en hij organiseerde daar sabotages. Hij was telkens betrokken bij de sabotages op de vliegvelden van Moorsele en Wevelgem. Op zondag 22 juni 1941 dook hij onder, omdat propagandisten, partijmandatarissen en oud-Spanjestrijders door de politie werden gezocht. Vanaf dit moment verdween hij volledig in de illegaliteit. Olivier Laporte had voordien al bezoek gekregen van de FG. In 1944 organiseerde hij de sabotage in een locomotiefdepot te Kortrijk. Hij bezorgde eveneens onderdak aan verschillende voortvluchtigen, waaronder Gintertaele, Deconinck en Vanmoerkerke. Hij was eveneens betrokken bij de organisatie van de PM tijdens de bevrijding. Hij werd erkend als weerstander. [416] Na de oorlog werd hem de graad van kolonel van de weerstand toegekend. [417]

****

Laverge Frieda: Zij werd geboren in Heule op 5 december 1917. Ze was gehuwd met Omer Vandemeulebroucke. Ze was inpakster. Vanaf juli 1943 zorgde ze voor de verspreiding van illegale bladen van de PM. *"Dit deed ik met de voiture (kinderwagen). Ik stopte deze vol met sluikbladen en onze oudste dochter zette ik daarop. Zo bracht ik die bladen naar het hoofddepot*". [418] Bovendien maakte ze deel van de IS en alle informatie over militaire bewegingen speelde ze aan deze organisatie door. Na de verdwijning van Prosper Vermeulen werd ze Solidariteitsverantwoordelijke. De hele oorlog kon ze haar activiteiten verderzetten, zonder opgepakt te worden door de Duitse politiediensten. [419]

Zij werd erkend als weerstander en na de oorlog werd haar de graad van luitenant toegekend. [420]

****

Lottin Marie-Louise: Zij werd geboren in Kortrijk op 17 maart 1905. Op het einde van 1941 werd ze door Walter Debrock, medestichter van het OF aangeworven. Hij was eveneens leraar aan het Koninklijk Atheneum en wist af van haar anti-fascistische overtuiging. Ze was liberaal. Ze kreeg als speciale opdracht Solidariteit te verzorgen en haalde geld, zegels en eetwaren op bij de patriotten. In 1944 werd ze persverantwoordelijke. Bij haar thuis bevond zich eveneens een depot van de clandestiene pers. Ook stond ze in voor de militaire organisatie van de PM. Ook was ze lid, zoals vele weerstanders, van de IS en bracht ze gegevens betreffende parachutisten en geallieerde legers over naar de hoofdzetel. *"Ik kreeg vaak sluikbladen van Amaat Raes om de maand en soms meer. Zij gaf ze verder door.* "[421] André Verhaeghe verklaarde: *"Ze werd aangeworven op september 1941. Na de aanhouding van Maurice Naert was ze leidster van de O.F. beweging (dit is misschien wel wat overdreven, maar in ieder geval nam ze de taak over van Maurice Naert). Ze stelde opnieuw vlugschriften samen, sommige bladen hadden zelfs hun depot bij haar thuis en later werd ze belast met het beheer van België Vrij"*. [422]

****

Naert (Georges) Maurice: Hij werd geboren op 20 mei 1922 en was gehuwd met Devestel Jeanne. Hij was bediende en had daarvoor gestudeerd aan het Koninklijk Atheneum van Kortrijk. Daar zorgde hij voor de uitbouw van een jeugdafdeling en hij schreef ook artikels voor de "Vrije Jeugd". De reden van zijn aanhouding op 27 maart 1942 was zijn betrokkenheid bij de clandestiene pers en het aanzetten tot sabotage. Door de rechtbank van Brugge werd hij op 10 april 1942 veroordeeld tot 18 maand celstraf. Hij werd achtereenvolgens opgesloten te Kortrijk, St.-Gillis, Merksplas, Fort Manon in Calais en daarna terug in Merksplas. Wat waren nu precies zijn activiteiten? Als overtuigd communist was hij bij het ontstaan van het verzet betrokken. In juni 1941 trad hij tot de "PM" toe. Zijn activiteit bestond uit het plaatselijk vertegenwoordigen van de PM en de verspreiding van de clandestiene pers. Daarnaast bevoorraadde hij de partizanen en zamelde hij geld in voor Solidariteit. Na zijn vrijlating in september 1943 hielp hij opnieuw met de opbouw van de sluikpers en de redactie hiervan. Na de oorlog werd hij erkend als lid van de PM en als politiek gevangene. [423]

****

Tahon (Walter) Valeer: Hij werd geboren in De Pinte op 29 augustus 1907. Vooraleer hij zich als advocaat in Kortrijk vestigde, was hij zes jaar leraar in het Staatsmiddelbaar Onderwijs. Tijdens deze loopbaan studeerde hij rechten en promoveerde met grote onderscheiding tot doctor in de rechten voor de middenjury. Hij was een van de stichters van het Liberaal-Solidarisme. Bij de parlementsverkiezingen van 1939 werd hij als volksvertegenwoordiger verkozen. [424] Hij was gehuwd met Lydia Margot. In september 1941 gaf hij financiële steun aan ondergedokenen en verleende zijn medewerking aan het sluikblad "België Vrij". Hij staat ingeschreven als lid van de PM sinds 1941. [425] Hij werd na de oorlog erkend als gewapend weerstander. [426]

****

Vandemeulebroucke Omer: Hij werd op 18 mei 1918 geboren in Kortrijk en was gehuwd met Frieda Laverge. Hij was mechanicien van beroep in de firma De Coene. Dankzij het vervoeren van auto's kon hij gemakkelijk de sluikpers verdelen. [427] In december 1941 was hij betrokken in het verzet. Zijn opdracht bestond er voornamelijk uit, na de aanhoudingen van 1942, de sluikpers te reorganiseren en het drukken van clandestiene bladen verder te zetten. Bovendien smokkelde hij vanaf 1941 al wapens voor de "PM", waarschijnlijk een verbloemde verwoording voor het partizanenleger. Hij hield zich ook bezig met de ledenwerving.

Hij werd niet opgepakt en kon zijn activiteiten tot aan de bevrijding verder zetten. [428] Na de arrestaties van 1942 werd hij verantwoordelijke voor de propaganda-, agitatie en het Technisch Apparaat. Hij en zijn vrouw, Frieda Laverge, bouwden bij hen thuis een ware illegale drukkerij uit. Na de arrestatie van zijn oom Prosper Vermeulen gaf hij op 20 december 1943 op eigen houtje "België Vrij" uit. Na de oorlog werd hem de graad van luitenant toegekend.[429]

****

Vandenborre (Ferdinand) Werner: Hij werd op 27 augustus 1912 in Kortrijk geboren. Hij was ongehuwd. Hij werd door de oorlogsburgemeester van Harelbeke, Marcel Clarysse, aangehouden op 10 oktober 1942. Hij was actief betrokken bij de sluikpers. Na zijn aanhouding in 1942 werd hij daarom stante pede opgesloten in de gevangenis van Kortrijk en later naar het kamp in Sachsenhausen gevoerd. De personen die net als hem bij de stichting van het verzet betrokken waren, konden vanaf dan geen inlichtingen meer over hem verstrekken. Uit wat bestonden zijn activiteiten? In de maand september van 1940 werd hij door André Verhaeghe voor de PM aangeworven. Hij werd daarbij

verantwoordelijk voor de organisatie van het verzet, de clandestiene pers, het verzorgen van wapendepots en de werving van leden. Na de oorlog ontving hij het statuut van politiek gevangene. Dit werd aangevraagd door zijn moeder Debree Marie-Zoë. [430] We weten dat hij overleden is in een concentratiekamp, maar daar blijft het dan ook bij. [431]

****

Vandendriessche (Hendrika) Ivonna: Zij werd in Kortrijk geboren op 2 februari 1913. Ze was gehuwd met André Verhaeghe. Ze was winkelierster. Op 4 mei 1943 werd ze aangehouden in haar woning in de Pluimstraat 14 in Kortrijk. De reden van haar aanhouding luidde: " *activiteit in de PM en echtgenote van Verhaeghe André*". Ze werd bijgevolg opgesloten in Kortrijk van 15 mei 1943 tot 15 februari 1944. Na de oorlog werd ze erkend als politiek gevangene. Waaruit bestonden haar activiteiten? Ze trad toe tot de "PM" in het begin van 1941. Ze stond in voor het verspreiden van manifesten en voor de koerierdiensten. Bovendien was ze eveneens betrokken bij een aantal acties, waarschijnlijk geleid door partizanen. Ze werd door de GFP aangehouden. [432] Na de oorlog werd ze erkend als politiek gevangene en werd haar de graad van luitenant toegekend. [433]

****

Vanhaverbeke Emiel Stanislas: Hij werd in Kortrijk op 17 december 1907 geboren. Hij was gehuwd met Maria Robijn. Hij was adjunct-inspecteur op het Ministerie van Ravitaillering. Als overtuigd communist was hij de stichter van de gewapende weerstand en organiseerde deze in de firma De Coene. [434] Na de oorlog werd hem volgende graad toegekend, namelijk die van lid van de PM en politiek gevangene.[435]

****

Vanhazebrouck (August) Jacques: Hij werd in Kortrijk geboren op 17 december 1907. Hij was technisch ingenieur weefkunde. Als overtuigd communist trad hij tot de weerstandsbeweging van de toe in september 1940. Zijn activiteit binnen de verzetsbeweging was vooral gericht op het verspreiden van de vlugschriften. Bovendien waren zijn activiteiten van september 1941 tot maart 1942 hoofdzakelijk toegespitst op het aanzetten van de studenten tot gewapend verzet. Hij was daarbij medewerker van het blad "Libération", dat zich in de kringen van Atheneum verspreidde".[436] Met de arrestatiegolf van 1942, waardoor de Duitse politiediensten het hele netwerk van de sluikpers ontmantelde, werd hij op 21 juli 1942 aangehouden. Hij werd daarop opgesloten te Kortrijk (van 24/03/42 tot 13/05/42), St.-Gillis (van 14/05/42 tot 20/05/42) en te Merksplas van (21/05/42 tot 30/09/42).[437] Na zijn

vrijlating was hij opnieuw betrokken bij de sluikpers en werd hij ook regionaal commandant van de PM in Kortrijk. Hij stichtte belangrijke PM-afdelingen in het Kortrijkse. [438] Hij werd na de oorlog als weerstander erkend en kreeg hij volgende graad toegekend, namelijk die van majoor en gewezen commandant van de PM. [439]

****

Verhaeghe André: Hij werd in Kortrijk geboren op 10 januari 1914. Hij was gehuwd met Henriëtte Vandendriessche. Van huize uit kreeg hij het socialisme met de paplepel ingegeven. Zijn vader en zijn moeder behoorden tot de stichters van de socialistische propagandaclub in Kortrijk in 1880. In 1938 werd hij de secretaris van de BWP-afdeling en engageerde hij zich voor het opzetten van acties voor alle slachtoffers van het nationaal-socialisme. Voor de oorlog had hij geen beroep: *"ik ben in de steenbakkerijen gaan kijken, want als politiek secretaris van de socialistische partij was er op het ogenblik niets te krijgen.* " Later werkte hij als bediende op het stadhuis van Harelbeke, waar hij samen met Albert Vandamme, de stencils van de clandestiene pers afdraaide. Hij werd vermeld als de stichter van de gewestelijke weerstandsgroep OF/PM. Reeds in september 1940 behoorde hij tot de weerstand. In zijn dossier worden volgende activiteiten aan hem toegeschreven: *"stichting weerstandsgroep, inrichten op militaire basis, aanleggen wapendepots, sabotagedaden aan de verkeerswegen en opslagplaatsen, droeg graad van commandant voor de provincie in het OF-Kortrijk."* Na zijn terugkeer uit het krijgsgevangenschap, gaf hij in september 1940 op eigen initiatief een clandestien blaadje uit, gericht tegen de Duitsers en zette de bevolking aan tot sabotage. In december 1940 kwam hij in contact met Walter Debrock. Reeds in het begin van 1941 werden de eerste sabotageacties gevoerd. Ondertussen werd onder zijn leiding een clandestiene drukkerij gesticht en werden "De Fakkel", "De Boer" en "België Vrij" gedrukt. Hij was de eerste in de streek die onderdook in maart 1942. In 1942 stond hij samen met Debrock in voor de stichting van het OF. Na zijn vlucht uit het Kortrijkse stond hij in voor de reorganisatie van de weerstand in de streek van Roeselare. Toen hij in Rumbeke verbleef, hield hij verder contact met de "kameraden" in Kortrijk en omliggende. Door het Nationaal Commando werd hij in juni 1942 naar Antwerpen overgeplaatst en reorganiseerde daar het verzet. Hij kreeg dus de verantwoordelijkheid over de hele provincie Antwerpen en een gedeelte van Limburg. Samen met Walter Debrock werkte hij daar actief mee aan de sluikpers van het OF.[440] Maar zowel Verhaeghe als Debrock werden in Antwerpen aangehouden op 13 maart 1943. Verhaeghe werd daarop naar het kamp in Breendonk gevoerd waar hij van 16 maart 1943 tot 12

februari 1944 verbleef. Daarna zat hij achtereenvolgens in de kampen Dachau, Vatzweiler en Vucht tot 1 november 1944 vast. Vanaf dan werd hij naar het kamp Gross-Rozen, en het Kamp Dora-Belsen gevoerd. Hij verbleef in deze kampen tot 24 april 1945 en werd door de Engelsen bevrijd. Na de oorlog werd hij als politiek gevangene erkend. [441] Ook werd hij bekroond met de titel "Ridder in de Kroonorde met den Palm". Hij werd eveneens benoemd tot "Commandant in den Weerstand" en kreeg "Het Oorlogskruis met den Palm" en "de Medaille van den Weerstand". [442]

****

Vermeulen (Joseph) Prosper: Hij werd geboren op 22 februari 1899. Hij was wever. In juni 1941 trad hij tot het verzet toe. Voordien was hij de stichter van Solidariteit en werd hoofdverantwoordelijke vanaf augustus 1940. Hij vervulde een belangrijke rol in de sluikpers. Hij drukte "België Vrij" en "De Fakkel" en zorgde voor de verspreiding ervan. Na de inrekening van Latour nam hij diens werk als gewestelijk organistieverantwoordelijke van de PM en solidariteitsverantwoordelijke in de Westhoek over. Op 10 december 1943 werd hij door de Gestapo ingerekend. Hij was betrokken bij de brandstichting van de spoorwagons in Kortrijk. Tevens bezorgde hij springstoffen aan het Belgisch Partizanenleger. In februari 1943 verbleef hij illegaal in Poperinge. [443] Na de oorlog werd hij erkend als lid van de PM en politiek gevangene. Hij kreeg de graad van commandant. [444]

home | lijst scripties | inhoud | vorige | volgende

[222] E. Verhoeyen, België bezet.1940-1945, Brussel, 1993, p. 254.

[223] W.M.C. Meyers, F. Selleslagh, De vijand te lijf. De Belgen in het verzet, Antwerpen, 1984, p.10.

[224] J. Puttemans, De bezetter buiten. Beknopte historiek van het onafhankelijkheidsfront, Nationale Beweging, 1941-1945, Lier, 1987, p. 33.

[225] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer, E. Verhoeyen, Het verzet, deel 2, In: België in de Tweede Wereldoorlog, Kapellen, 1988, 6, pp. 14-17.

[226] N. Bal, Mijn wankele wereld. Vier jaar in het socialistisch verzet, Leuven, 1984, pp. 137-156.

[227] N. Bal, op.cit., p. 273.

[228] R. Hemmerijckx, Les syndicats unifiés et leur doctrine syndicale, In: L'occupation en France et en Belgique 1940-1944, 2, p. 807.

[229] N. Bal, De clandestiene pers in Vlaanderen 1940-1945, Brussel, 1991, p. 1.

[230] J. Rommel, Kortrijk tijdens Wereldoorlog II, Kortrijk, 1986, p. 29.

[231] G. Deneckere, De Westvlaamse clandestiene pers tijdens de tweede wereldoorlog, Leuven, OLV, 1976, p. 25.

[232] P. Vancolen, De Hedendaagse Tijd, In: De geschiedenis van Kortrijk, Tielt, 1990, p. 384.

[233] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel I, Kortrijk, 1986, p. 163.

[234] J. Vanbossele, José Cleppe, een onbekende Kortrijkzaan, In: Curtricke, 1986, 11, p. 81.

[235] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog deel I, Kortrijk, 1986, p. 170. Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijke dossiers van Buysschaert Henry, Desmedt John en Masquelier Jules-Pierre, 24215, 130537, 130202.

[236] G. Deneckere, op.cit., p. 26.

[237] J. Vanbossele, op.cit., p. 171.

[238] G. Deneckere, op.cit., p. 27.

[239] J. Vanbossele, op.cit., p. 86.

[240] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Lammertijn Jean, 130291.

[241] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Buysschaert Henry, 24215.

[242] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Cleppe José, 054514.

[243] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Deltour Serge, 132093.

[244] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Desmedt John, 130537.

[245] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Lammertijn Camille, 130776.

[246] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Lammertijn Jean,130291.

[247] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Leleu Norbert, 32138.

[248] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Masquelier Florain, 32536.

[249] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Masquelier Jules- Pierre, 130 202.

[250] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Verheust Leopold Maurice, 130081.

[251] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer en E. Verhoeyen, Het verzet, deel 2, In: België in de Tweede Wereldoorlog, Kapellen, 1988, 6, pp. 24-25.

[252] R. Van Doorselaer, De Kommunistische partij van België en het Sovjet-Duits niet-aanvalspact, Brussel, 1975, pp. 65-71.

[253] R. Van Doorselaer, op.cit., pp. 118-133.

[254] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer en E. Verhoeyen, op.cit., pp. 29-31.

[255] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer en E. Verhoeyen, loc.cit.

[256] J. Gotovitch, Du rouge au Tricolore, Résistance et Parti communiste, Bruxelles, 1992, pp. 118-135.

[257] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer, E. Verhoeyen, op.cit., p. 31.

[258] W. M. C. Meyers, F. Selleslagh, op.cit., p. 11.

[259] J. Puttemans, op.cit., pp. 13-14.

[260] L. Van Brussel, Partizanen in Vlaanderen. Met actieverslag van korps 034-Leuven, Leuven, 1971, pp. 39-40.

[261] H. Bernard, La Résistance 1940-1945, Bruxelles, 1968, pp. 95-97.

[262] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer, E. Verhoeyen, op.cit., pp. 34-35.

[263] W.M.C. Meyers, F. Selleslagh, op.cit., p. 100.

[264] J. Gotovitch, op.cit., pp. 157-161.

[265] H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer, E. Verhoeyen, op.cit., pp. 440-446.

[266] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Tekst omtrent de uitbouw van het Partizanenkorps "Kinderwelzijn".

[267] J. Feys, Analyse en situering van het verzet in een middelgrote gemeente: Harelbeke 1940-1944, Gent, OLV, 1995, p. 57.

[268] G. Deneckere, op.cit., p. 46.

[269] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Albert Deconinck op 14/01/00.

[270] G. Deneckere, op.cit., p. 47.

[271] Deconinck wist pas achteraf dat de persoon waarmee hij een afspraak had Gerard Van Moerkerke was.

[272] G. Verbeke, Roeselare. Verzet, bezetting en bevrijding, Tielt, 1992, p. 53.

[273] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Tekst omtrent de uitbouw van het partizanenkorps "Kinderwelzijn".

[274] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Tekst omtrent de uitbouw van het partizanenkorps "Kinderwelzijn".

[275] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van Albert Deconinck.

[276] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Albert Deconinck op 14/01/00.
[277] J. Feys, op.cit., p. 59.
[278] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, pp. 190-191.
[279] N.M.W., Historiek van den Gewapenden Weerstand van het gewest Kortrijk tussen september 1941 en mei 1942, doos A/12.

[280] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 196.
[281] N.M.W., Historiek van den Gewapenden Weerstand van het gewest Kortrijk tussen september 1940 en mei 1942, doos A/12.
[282] N.M.W., loc.cit.
[283] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p.195.
[284] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Tahon Valeer.
[285] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 198.

[286] N.M.W., loc.cit.
[287] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Albert Deconinck op 14/01/00.
[288] Privé-archief van José Vanbossele, Een tekst over de organisatie van de sluikpers opgesteld door Omer Vandemeulebroucke.
[289] Alhoewel ze in de tekst vermeld worden, hebben we geen dossiers teruggevonden van Amaat Raes en zijn vrouw. We gaan hier voort op de getuigenis van Omer Vandemeulebroucke in een interview afgenomen door de auteur op 2/04/00 en het privé-archief van Marie Louise Lottin, waar we een getuigenis van haar hebben teruggevonden, waarin beiden vermeld staan als actief lid van de weerstand. We laten deze kwestie open.
[290] E. Josse, e.a., Guide de la Presse Clandestiene de Belgique, SOMA, p. 178.
[291] Privé-archief van José Vanbossele, Briefwisseling tussen Vanbossele en André Verhaeghe.
[292] K. Speelman, De Kortrijkse Kunstwerkstede in de economische collaboratie, In: De Leiegouw, XXXIX, 1997, pp. 253-254.
[293] Maria Blondeel werd niet in de dossiers teruggevonden. We kunnen niet bewijzen dat zij niet bij het verzet betrokken was, dus ook hier laten we de getuigenissen en de vermelding van Vanbossele gelden en laten we de kwestie

van betrokkenheid ook hier open. Norbert Leleu werd besproken onder B.A.T.-B.V.A. op p. 60.

[294] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel I, Kortrijk, 1986, p. 231.

[295] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.

[296] G. Deneckere, op.cit., p. 54.

[297] De Boer, nummer 2, december 1942.

[298] Maurice Vangilbergen was lid van de "Witte Brigade". Hij was betrokken bij de verspreiding van de communistische pers in het Atheneum van Kortrijk.

[299] G. Deneckere, op.cit., pp. 54-55.

[300] E. Josse, e.a, op.cit., SOMA, p. 41.

[301] Eigen verzameling documenten, interview afgenomen door auteur met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.

[302] J.L. Charles, P. Dasnoy, Rapporten van de Geheime Feldpolizei 1940-1945, België en Noord-Frankrijk tijdens de bezetting, Antwerpen, 1974, pp. 125.

[303] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.

[304] Privé-archief van Marie-Louise Lottin, Aantekeningen over Duits-gezinde leraars.

[305] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Gelijkvormig afschrift van de arrestaties.

[306] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, pp. 244-245.

[307] G. Deneckere, op.cit., p. 56.

[308] Privé archief van José Vanbossele, Mededeling van Maurice Naert en Omer Vandemeulebroucke.

[309] N.M.W., dossiers van de PM, persoonlijk dossier van Vermeulen Prosper.

[310] N.M.W., loc.cit.

[311] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van Albert Deconinck.

[312] Privé-archief van Marie Louise Lottin, Verklaring van Marie-Louise Lottin.

[313] K. Speelman, op.cit., pp. 253-254.

[314] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van Albert Deconinck.

[315] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laverge Frieda.

N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Devestel Marguerite.

N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vandendriessche Henriëtte.

[316] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Lottin Marie -Louise.

[317] Eigen verzameling documenten, interview met Albert Deconinck.

[318] De Bevrijding, Strijdorgaan der Vlaamsche Kommunistische Partij West-Vlaanderen, mei 1944.

[319] G. Deneckere, op.cit., p. 58.

Theo Vanhoutte was geen Kortrijkzaan, en was waarschijnlijk afkomstig uit Moeskroen.

[320] Ons Belang, Syndikaal Strijdblad der arbeiders der firma De Coene, oproep na de staking 1941.

[321] N.M.W., dossiers van de PM, persoonlijk dossier van Olivier Laporte.

N.M.W., dossiers van de PM , persoonlijk dossier van Vandemeulebroucke Omer.

[322] Het Vrije Leieland, oproep tot de landbouwers, augustus 1944.

[323] G. Deneckere, op.cit., p. 59.

[324] J. Gotovitch, op.cit., pp. 221-223.

[325] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Verhaeghe André.

[326] J. Feys, op.cit., p.105.

[327] Dit was naar aanleiding van de arrestaties in de sluikpers in 1942 waar hij ook een belangrijke functie had. Daar de Duitsers op de hoogte waren van zijn activiteiten, moest hij zo snel mogelijk in veiligheid gebracht worden. Dit zou niet baten, want in december 1943 zal hij in Waasten door de Gestapo opgepakt worden.

[328] N.M.W., dossiers PM, Vermeulen Prosper .

[329] N.M.W., dossiers PM, Laverge Frieda.

[330] N.M.W., dossiers PM, Devestel Marguerite.

[331] Privé- archief van Marie Louise Lottin, Activiteitenverslag.

N.M.W., dossiers PM, Delabie Irma.

N.M.W., dossiers PM, Egels Gabriëlla.

[332] Privé-archief van José Vanbossele, document geschreven door Frieda Laverge en Omer Vandemeulebroucke.

[333] Eigen verzameling documenten, interview afgenomen door auteur met Frieda Laverge op 2/11/99.

[334] Solidariteit, mei 1944.

[335] Eigen verzameling documenten, interview afgenomen door auteur met Albert Deconinck 14/01/00

[336] G. Verbeke, Roeselare. Verzet, bezetting en bevrijding, Tielt, 1992, p.55.

[337] Beknopte Historiek , organisatie en activiteit van het Belgisch leger der Partizanen, Brussel, 1989, p. 18.

H. Van de Vijver, R. Van Doorselaer en E. Verhoeyen, op.cit., p. 35.
J. Gotovitch, op.cit., pp. 238-239.
[338] J. Feys, op.cit., p. 70.
[339] L. Michielsen, Walter Debrock, de "antifascist", In: Nieuw Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel, IX, 1996, 4, pp. 62-64.
[340] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.
[341] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Effectieven gevormd voor 4 juni 1944.
[342] N.M.W. ,dossiers PM, persoonlijk dossier van Vanhaverbeke Stanislas.
[343] N.M.W., Historiek van den Gewapenden Weerstand van het gewest Kortrijk tussen september 1940 en mei 1942, doos A/12.
[344] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vandenborre Werner.
[345] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Devestel Marguerite.
[346] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Naert Maurice.
[347] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.
[348] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vandemeulebroucke Omer.
[349] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vermeulen Prosper.
[350] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laverge Frieda.
N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Lottin Marie-Louise.
[351] N.M.W., Historiek van den Gewapenden Weerstand van het gewest Kortrijk tussen september 1940 en mei 1942, doos A/12.
[352] J. Feys, op.cit., pp. 71-73. Albert Vandamme was politiek secretaris van de socialistische partij voor Harelbeke en eveneens de stichter van het plaatselijke verzet. Hij zal gearresteerd worden en zal sterven in een Duits concentratiekamp.
[353] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 199.
[354] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Verhaeghe André.
[355] N.M.W., loc.cit.
[356] J. Feys, op. cit., p. 82.
[357] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van Albert Deconinck.
[358] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Albert Deconinck op 14/01/00.
[359] G. Tanham, Contribution à l'histoire de la Résistance Belge 1940-1944, Bruxelles, 1971, p. 154.

[360] **Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Albert Deconinck op 14/0100.**
[361] **N.M.W. , dossiers PM, persoonlijk dossier van Laporte Olivier.**
[362] **We mogen stellen dat de groep die betrokken was bij de verschillende partizanenacties grotendeels overeenstemde met diegenen die betrokken waren bij de sluikpers. Toch hebben we niet voor iedere persoon deze betrokkenheid kunnen vaststellen. Daarom spitsen we onze aandacht toe op diegenen waarvan dit wel met enige zekerheid kan gezegd worden. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat er geen andere personen bij betrokken waren, maar wegens de geslotenheid in de interviews en het niet vermelden in de dossiers, vallen deze hierdoor wel uit de boot.**
[363] **N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laporte Olivier.**
[364] **N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Naert Maurice. Of dit werkelijk het geval was mogen we niet zomaar aannemen. Misschien is de aanwerving van Jozef Normon in het partizanenkorps van Izegem gebeurd door zijn broer, de korpscommandant Emiel Normon. Ook hier moeten we een definitief antwoord schuldig blijven.**
[365] **R. Van Doorselaer, op.cit., pp. 171-172.**
[366] **P.A.B., Maandverslag van de rijkswacht in Kortrijk van juni 1941, brief van de kapitein-commandant Pieter Aerents aan de heer gouverneur van West-Vlaanderen, bundel 1996/72.**
[367] **N.M.W. , dossiers PM, persoonlijk dossier van Laporte Olivier.**
[368] **Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 202.**
SOMA, Interview afgenomen door Rudi Van Doorselaer met André Verhaeghe.
[369] **De Fakkel. Strijdblad der Kommunistische partij voor Kortrijk en omliggende, 16/02/42.**
[370] **J. Vanbossele, op.cit., p. 47.**
[371] **De Fakkel. Strijdblad der Kommunistische partij voor Kortrijk en omliggende, 2/12/41.**
[372] **Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 204.**
[373] **J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. De verwoesting van de stad. Deel III, Kortrijk, 1988, p. 93**
[374] **De Fakkel, Strijdblad der Kommunistische partij voor Kortrijk en omliggende, 20/01/42.**
[375] **P.A.B., Verslag van den adj. Politiecommissaris Rabaut aan den heer burgemeester,1996/72.**

[376] P.A.B., Brief van von Kaltenegger aan de politiecommandant, 1996/72.

[377] P.A.B., Verhinderen van sabotagedaden, 72/A.

[378] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, pp. 209-210.

[379] J. Feys, op.cit., p. 88.

[380] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 210.

[381] Leieland, 24/05/1942.

[382] J. Feys, op.cit., p. 91.

[383] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 203.

[384] Privé-archief van José Vanbossele, Onuitgegeven memoires van André Verhaeghe, p. 204.

[385] J. Feys, op.cit., p. 107.

[386] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., Vandenborre Werner, 36331.

[387] J. Feys, op.cit., pp. 109-110.

[388] J. Vanbossele, op.cit., p. 234.

[389] Toen de GFP in het huis van Emiel Normon een boekje had gevonden met datum en uur van al zijn afspraken, werden daarop vooraanstaande partizanen gearresteerd.

[390] J. Vanbossele, op.cit., pp. 260-261.

Kortrijksch Handelsblad, 24/04/1945 en 03/03/1945.

[391] J.P. Daels, V. D'Hoest, Veroordelingen en terechtstellingen in de Tweede Wereldoorlog, Brussel, 1980, pp. 57-75.

[392] J. Vanbossele, op.cit., p. 261.

[393] G. Verbeke, op.cit., p. 56.

[394] Privé-archief van José Vanbossele, Brief van Albert Deconinck aan Vanbossele over het gewapend verzet in West-Vlaanderen.

[395] Eigen verzameling documenten, interview met Albert Deconcink op 14/01/00.

[396] P.A.B., Brief van het provinciaal bestuur aan de gemeentebesturen, 1996/150.

[397] Aangezien hij pas tot het verzet was toegetreden op het einde van 1943-begin1944 zal hij niet verder besproken worden en zal hij verwerkt worden, net als al de andere die op het einde van de oorlog tot de weerstand waren toegetreden in de statistische analyse.

[398] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Het ontstaan van de PM.

[399] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Delaere Eugeen.
[400] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vandevelde Joel.
[401] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Lottin Arthur.
[402] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laporte Olivier.
[403] Akties van het Belgisch Leger der partizanen, Brussel, 1987, p.45.
[404] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laporte Olivier.
[405] N.M.W., dossiers PM , persoonlijk dossier van Vanhazebrouck Jacques.
[406] De PM is hier te vroeg gesitueerd. We veronderstellen dat hij waarschijnlijk ook betrokken was bij de partizanen.
[407] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Debrock Walter.
[408] Privé- archief van Marie Louise Lottin, leraars aan het Koninklijk Atheneum in het verzet . Amaat Raes hebben we zoals we al eerder hebben vermeld niet teruggevonden in de dossiers.
[409] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Debrock Walter.
[410] L. Michielsen, Walter Debrock "De anti-fascist", In: Nieuw Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel, 9, 1996, 4, pp. 62-64.
[411] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Catteeuw Julia Maria.
[412] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Deconinck Nelly-Marie.
[413] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Delabie Irma Julia.
[414] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Marguerite Devestel.
[415] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Egels Gabriëlla.
[416] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laporte Olivier.
[417] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.
[418] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Frieda Laverge op 2/11/99.
[419] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Laverge Frieda.
[420] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.
[421] Privé- archief van Marie Louise Lottin, Activiteitenverslag.
[422] Privé- archief van Marie Louise Lottin, Verklaring van André Verhaeghe.
[423] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.
[424] De Vrijheid, Liberaal Weekblad voor Midden-en Zuid-West-Vlaanderen, 19/01/1946.
[425] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Valeer Tahon.
[426] M.S.A.K., Dienst van de weerstand. Erkend als gewapend weerstander, map 8292.

[427] Privé- archief Vanbossele, Onuitgegeven memoires van Albert Deconinck.

[428] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vandemeulebroucke Omer.

[429] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.

[430] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Vandenborre Werner, 36331/PPA.

[431] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van de graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.

[432] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vandendriessche Ivonna.

[433] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.

[434] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossiers van Vanhaverbeke Stanislas.

[435] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.

[436] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vanhazebrouck Jacques.

[437] Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke, Gelijkvormig afschrift van de arrestaties.

[438] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Vanhazebrouck Jacques.

[439] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers M.V.G., persoonlijk dossier van Vanhazebrouck Jacques, 654/BE.

[440] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Verhaeghe André.

[441] Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het M.V.G., persoonlijk dossier van Verhaeghe André, 15267/PP

[442] SOMA, Fonds Leo Lejeune, Personalia, André Verhaeghe.

[443] N.M.W., dossiers PM, persoonlijk dossier van Prosper Vermeulen.

[444] N.M.W., Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.

HOOFDSTUK V: HET VERZET

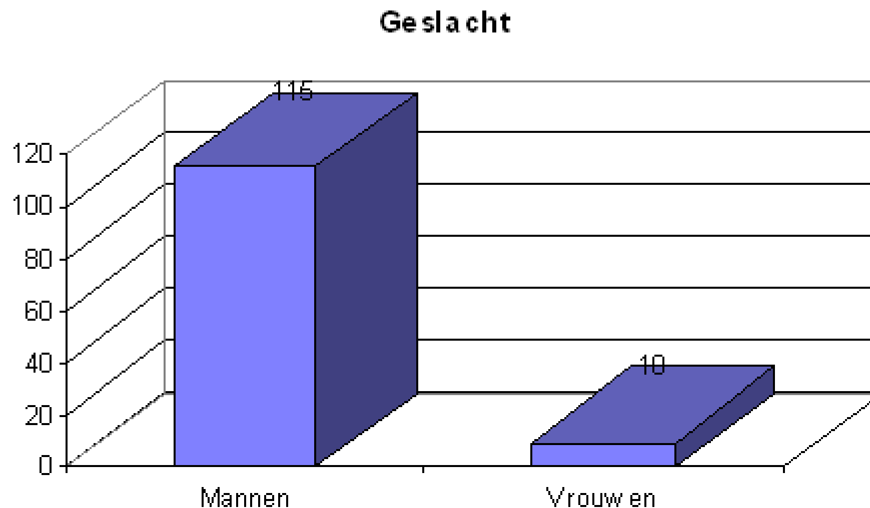
Deel II: De statistische analyse

1. Methodologie

Wanneer we het Kortrijkse verzet aan een statistische analyse onderwerpen, rijst de vraag op welke manier we dit zullen aanpakken. Belangrijk is de afbakening van de onderzoeksstof. Welke dossiers kwamen hiervoor in aanmerking? In totaal werden 125 dossiers verwerkt. De 125 weerstanders voldeden aan volgende vereisten: ze moesten de toekenning van een statuut of titel na de oorlog verkregen hebben en ze moesten voor en/of tijdens de oorlog in de stad Kortrijk woonachtig zijn. Personen die tijdens de bezetting actief waren in het Kortrijkse verzet, maar zich niet in de stad gevestigd hadden, vallen bijgevolg uit de boot. Binnen de analyse werden ook alle weerstanders verwerkt, die zowel in het begin als op het einde van de oorlog bij een of andere Kortrijkse verzetsorganisatie betrokken waren. Zowel de "verzetsstrijders van het eerste uur" als van "het laatste uur" kwamen in aanmerking. In de zoektocht naar de gemeenschappelijke kenmerken tussen de betrokken personen, hebben we drie parameters opgesteld: de vooroorlogse en naoorlogse positie van de betrokken personen en hun rol in het verzet. Op die manier bekomen we een "robotfoto" van de modale verzetsman of-vrouw van de stad Kortrijk. Natuurlijk is deze niet algemeen geldend en krijgt ons onderzoek een meerwaarde indien deze gegevens vergeleken worden met gelijkaardige studies. [555]

2. De verzetslui voor de Tweede Wereldoorlog

2.1. Geslacht

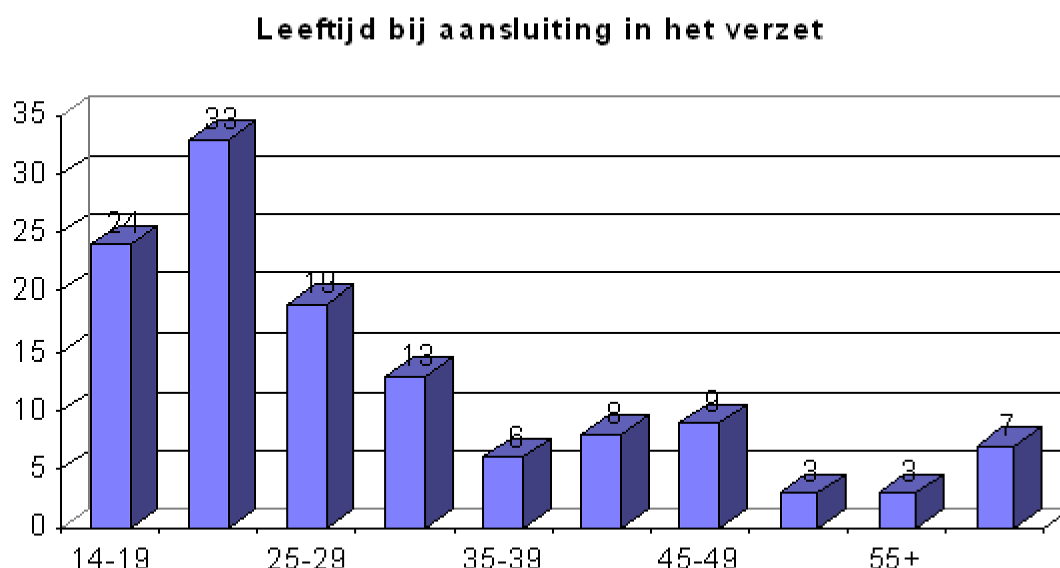

Uit de volgende grafiek kunnen we concluderen dat het Kortrijkse verzet voor het overgrote deel een "mannenzaak" was. Het bestond uit 92% mannen en 8% vrouwen. Wanneer we dit vergelijken met ander cijfermateriaal blijkt dit geen ongewone zaak te zijn. In Harelbeke werd het verzet gevormd uit 93% mannen en 7% vrouwen. In Veurne bestond de verzetspopulatie uit 96,7% mannen, in Essen namen de mannen 92% voor hun rekening. Opmerkelijk was de lagere score van het aantal mannen in Oudenaarde en Bottelare waar 73% van de weerstanders mannen waren. De studie van Boeckx behandelt alleen mannen, dus kan men de resultaten niet vergelijken met de Kortrijkse casus. De verklaring voor het gering aantal vrouwen in het verzet lag hem in het feit dat de participatie van vrouwen aan het vooroorlogs politiek en sociaal leven al relatief gering was. Daarnaast hadden de vrouwen in die tijd globaal gezien geen andere beroepsactiviteiten naast het huishouden.

De activiteiten van de 8 vrouwen, die lid waren van het Onafhankelijkheidsfront in Kortrijk, spitsten zich vooral toe op het inzamelen van geld voor Solidariteit, het verspreiden van de sluikpers. Daarnaast vervulden ze een belangrijke rol binnen de koerierdiensten. Twee vrouwen waren lid van het Geheim Leger. Hun opdracht bestond voornamelijk uit het verstrekken van inlichtingen en het organiseren van vergaderingen. Uit de dossiers hebben we kunnen afleiden dat alleen mannen werden ingeschakeld bij militaire aangelegenheden, bijvoorbeeld de bevrijdingsgevechten. We merken dat al die vrouwen bij het ontstaan van de organisatie van het verzet betrokken waren.

De helft van de vrouwen waren getrouwd met een belangrijk mannelijk lid van de desbetreffende organisatie en langs deze weg in contact gekomen met het verzet: de vrouw van Maurice Naert (Marguerite Devestel), de vrouw van Olivier Laporte (Irma Delabie), de vrouw van Omer Vandemeulebroucke (Frieda Laverge), de vrouw van André Verhaeghe (Yvonne Vandendriessche) en de vrouw van Gustaaf Naessens (Paula Vandenghinste). De andere vrouwen kwamen via hun broer (Maria Braeckeveldt) of via hun werk (Marie-Louise Lottin) in contact met de kopstukken van het verzet. Geen enkele van de 10 vrouwen was voor de oorlog actief in het politieke leven.

2.2. Leeftijd bij aansluiting in het verzet

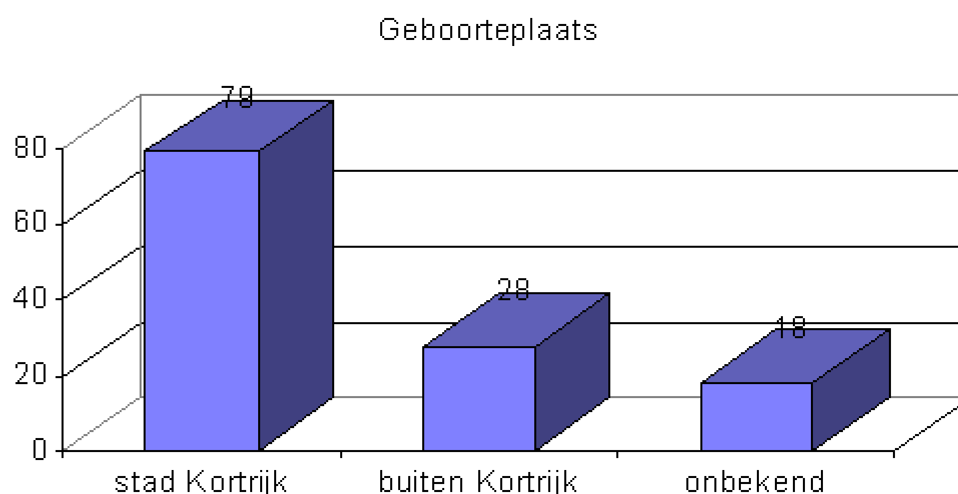

Uit volgende grafiek blijkt dat 60% van de weerstanders nog geen 30 jaar waren toen ze gerekruteerd werden. Nadat de grens van 34 jaar overschreden was, volgde er een relatief evenwicht. De aanwezigheid van vijftigers was gering. Wanneer we een opsplitsing maken naar de verschillende subgroepen, stellen we vast dat een groot aantal jonge verzetsstrijders werd geleverd door de sluikpersgroep BVA-BAT, ontstaan in het midden van november 1940. Bovendien werkte de 14-jarige José Cleppe hieraan actief mee en was hij hierdoor meteen de jongste Kortrijkse verzetsstrijder. Ook het Kortrijkse OF-KP en de "Witte Brigade" bestonden uit een groot aantal jonge leden, voornamelijk studenten aan het Koninklijk Atheneum te Kortrijk. Opvallend was dat de leidersfiguren binnen het verzet veel ouder waren. Dit

was bijvoorbeeld het geval met Gustaaf Naessens, leider van de "Witte Brigade" en gepensioneerd rijkswachter.

De globale cijfers tonen recurrenties met de andere studies: zowel in Bottelare als Veurne had 68% van de weerstanders de leeftijd van 30 nog niet bereikt. In Harelbeke was 63% jonger dan 30 jaar. Uit de resultaten van de studie van Boeckx blijkt dat 60% de kaap van 30 nog niet had overschreden. Ook in Oudenaarde bleek de meerderheid van de verzetsleden jonger dan 30 te zijn.

2.3. De geboorteplaats

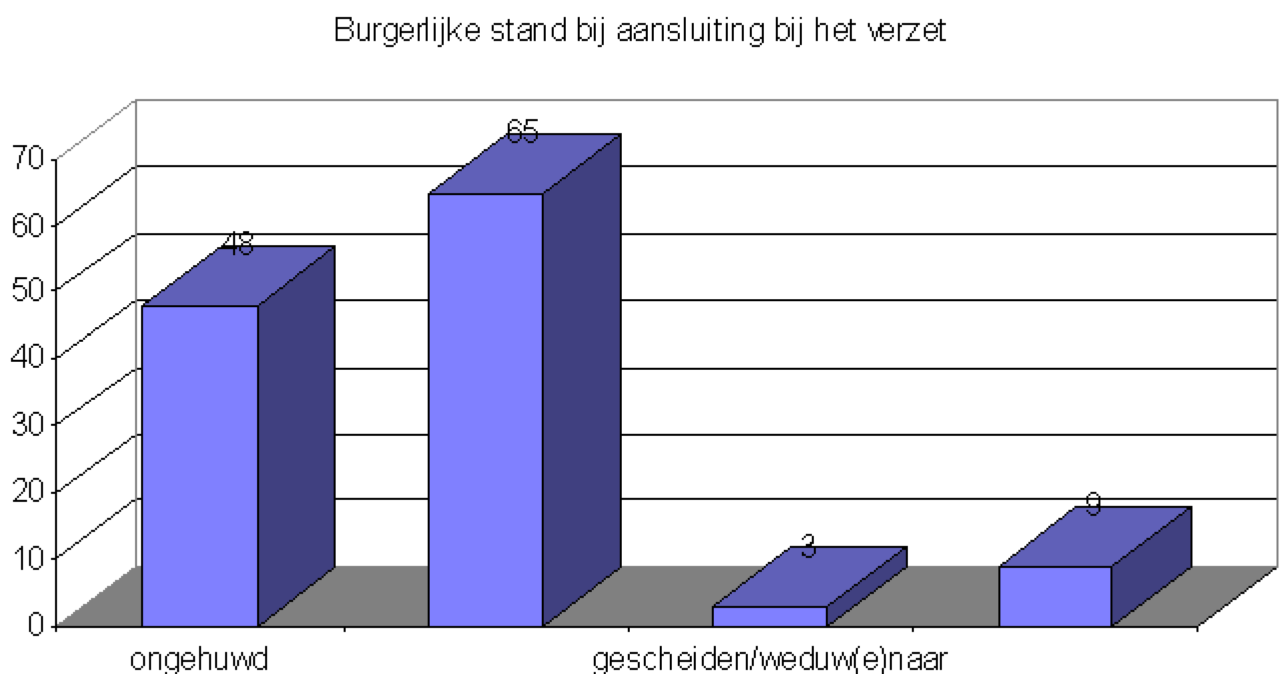
Uit deze grafiek blijkt dat 63% van de verzetslui in de stad Kortrijk werd geboren, 22% kwamen binnen het arrondissement Kortrijk of erbuiten ter wereld. Allen waren Belg van nationaliteit. Eén vrouw, Marguerite Devestel, werd in het buitenland geboren, namelijk in Cannes (Frankrijk). Eén man, André Boucneau, was van Franse afkomst en werd in Juliers geboren. Alhoewel de nabijheid van de Franse grens een eventuele rol zou kunnen hebben gespeeld in de nationaliteit van de verzetsstrijders, was dit toch niet het geval.

Parallellen trekken met andere studies is moeilijk, daar ons criterium niet altijd werd gevolgd. Toch kunnen we enkele randbemerkingen maken. Ook in Harelbeke bleek dat het overgrote deel van de verzetsstrijders, maar liefst 76%, binnen de grenzen van de gemeente geboren werden. Dit was ook het geval met de Essense weerstanders, die voor het grootste deel in Essen zelf of in de nabijheid ervan ter wereld kwamen. Dit cijfermateriaal en onze gegevens

vormen een groot contrast met bijvoorbeeld Veurne, eveneens een kleine provinciestad, waar 51% buiten de grenzen van de stad werd geboren.

Toch kunnen we stellen dat ons cijfermateriaal niet echt een uitzondering op de regel is. De meerderheid van de Kortrijkse verzetsstrijders werd, net als in al de andere gevallen, voor het overgrote deel binnen de grenzen van de stad geboren.

2.4. Burgerlijke stand bij aansluiting bijt verzet

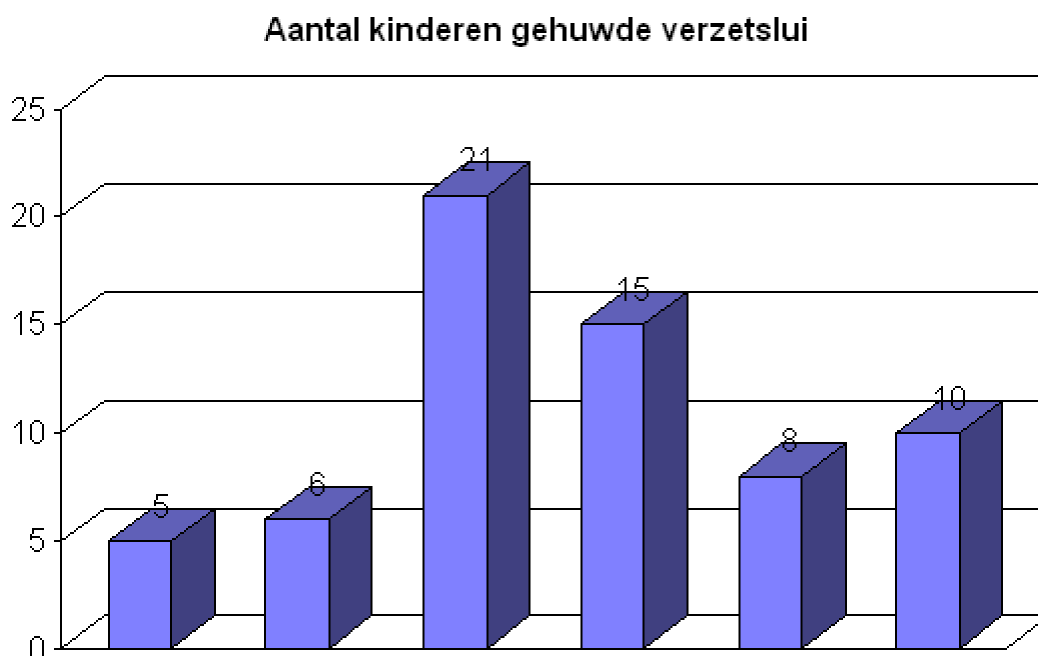

Van de 125 behandelde verzetslui bleek 52% gehuwd en 38% ongehuwd te zijn. Dit is ook niet verwonderlijk daar 94 personen 20 jaar of ouder waren toen ze tot het verzet toetraden. Deze groep leverde het meest gehuwde personen op. We kunnen dus stellen dat de gezinssituatie de mannen en vrouwen niet weerhield om tot het verzet toe te treden. Integendeel, vaak zorgden de mannen voor de aanwerving van hun vrouw in het Kortrijkse verzet. Toch rijst een probleem met de waarde "gescheiden" of "weduw(e)naar". Drie vrouwen, namelijk Julia Catteeuw, Maria Moreels en Nelly Deconinck stonden ingeschreven als "weduwen". We hebben hierbij niet kunnen achterhalen of ze deze burgerlijke stand toegewezen kregen omdat ze gescheiden waren of op een andere manier hun man verloren hadden. We laten dit in het midden. In de dossiers vonden we geen enkele man terug die onder deze categorie viel. Het

aantal ongehuwde personen is vooral te wijten aan het feit dat een groot aantal studenten actief waren in het OF, de sluikpersgroep BAT-BVA en de Witte Brigade onder leiding van Gustaaf Naessens.

Wanneer we deze gegevens vergelijken met de andere studies komen we tot volgende bevindingen: in Veurne was 42% van de verzetslieden gehuwd en in Oudenaarde maakten de gehuwden slechts 36% uit. In Harelbeke en Bottelare bleek het evenwicht tussen het aantal gehuwden en ongehuwden quasi perfect. Alleen de resultaten van Essen lijken in dit opzicht beter overeen te stemmen met die van Kortrijk. Ook in Essen lag, net als in Kortrijk, het aantal gehuwde weerstanders hoger dan het aantal ongehuwde verzetslui.

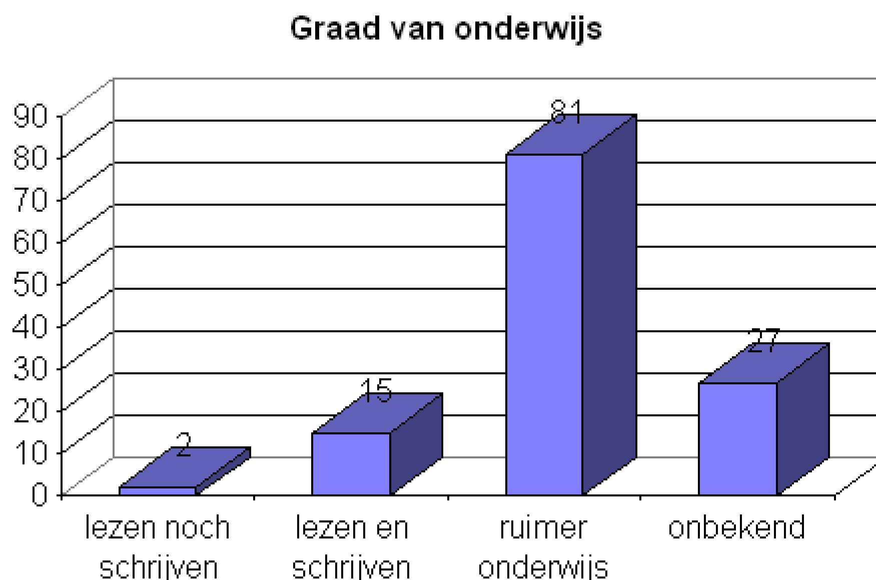
2.5. Het aantal kinderen bij de gehuwde verzetslui

Van de in totaal 65 gehuwde weerstanders, bezat een grote meerderheid een klein gezin. Vijf mensen hadden zelfs nog geen kinderen. De families met 2 tot 3 kinderen waren het talrijkst. Slechts van 8 personen van de totale groep bestond het gezin uit vier of meer kinderen. Het aantal kinderen hing in grote mate af van de leeftijd van de betrokken personages. We zien dat bij oudere verzetslieden, vooral lid van de "Witte Brigade" en de "Afdeling Pottelberg", het aantal kinderen hoger lag dan 2 per gezin.

Dit beeld komt goed overeen met de gelijkaardige studies: het gezin in Veurne bestond voor het overgrote deel uit geen of maximaal twee kinderen, in Harelbeke was de grootste groep die met één of twee kinderen en in Essen waren het ook de kleine gezinnen, bestaande uit 1 of twee kinderen, die de hoogste piek bereikten. Toch bemerken we een contrast met de studie van Bert Boeckx: 71% van de gezinnen bestond uit vijf kinderen of meer. We kunnen dus stellen dat de modale Kortrijkse verzetsstrijder niet over een kroostrijk gezin beschikte. Wellicht heeft dit grotendeels met de jeugdige leeftijd van de personen te maken, die vaak nog maar enkele jaren gehuwd waren.

2.6. Graad van onderwijs

Voor de interpretatie van de gebruikte categorieën is wel een woordje uitleg vereist. Wat verstaan we onder "lezen en schrijven". Hierbij werden alle personen gerekend die lager onderwijs hebben gevolgd en dus tot hun veertiende naar school zijn gegaan. Tot de categorie "ruimer onderwijs" behoren alle personen die secundair onderwijs hebben gevolgd, namelijk middelbaar, technisch onderwijs, beroepsonderwijs en kunstonderwijs. Ook diegenen die aan het hoger onderwijs - universitair en niet-universitair- hebben gestudeerd, kwamen hiervoor in aanmerking. We konden dus van 98 personen vaststellen hoelang ze school gegaan zijn en gestudeerd hebben.

Vooral het ruimer onderwijs bereikt de hoogste piek, met dien verstande dat ook een aantal jonge weerstanders student was aan bijvoorbeeld het

Koninklijk Atheneum te Kortrijk. Op een totaal van 125 weerstanders had 64% op de een of andere manier zijn middelbaar onderwijs en/of hogere opleiding voltooid. Dit staat in fel contrast met Harelbeke, waarbij het grootste percentage (43%) werd gevormd door verzetslui die problemen hadden met lezen en schrijven. We kunnen hier de vraag opwerpen of dit niet typisch is voor gemeenten die op het platteland gelegen zijn, waarbij men misschien vlugger zal geneigd zijn op vroege leeftijd als landbouwer of ambachtsman te werken? Bovendien bleek dat de meeste Harelbeekse verzetslui in deze sector waren tewerkgesteld. In Kortrijk daarentegen hadden slechts 13% van de 125 verzetslui problemen met lezen of schrijven.

De resultaten van Bottelare, net als Harelbeke een plattelandsgemeente, komen het best overeen met wat voor Kortrijk geldt. Boeckx kwam tot een percentage van 63% te rekenen vanaf het middelbaar onderwijs en komt eveneens tot de bevinding dat slechts 3% niet konden lezen of schrijven.

2.7. Ideologische strekking

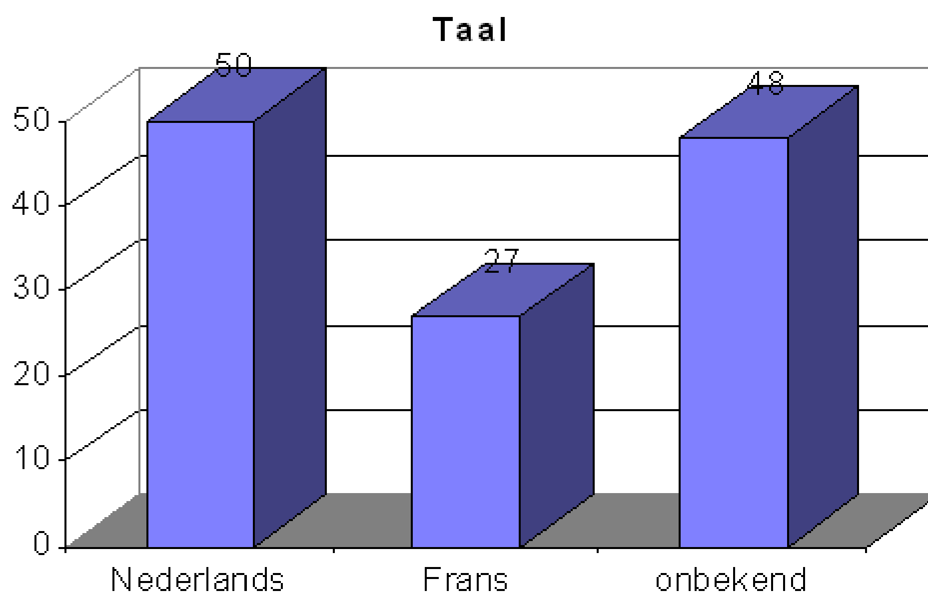

Deze grafiek is de systematisering van wat we in het vorig hoofdstuk hebben aangetoond. We kunnen hieruit concluderen dat het overwicht van links onbetwist is. Van de 125 verzetslui was 49 % socialist of communist, 13% bleek liberaal of katholiek gezind. Onder de noemer katholiek worden ook diegene gerekend waarvan we zeker weten dat ze Koningsgezind waren. Uiteindelijk kunnen we stellen dat in het katholiek bastion Kortrijk, deze partij

het liet afweten in het verzet. Natuurlijk moeten we er rekening mee houden dat we van 48 weerstanders hun overtuiging niet hebben kunnen achterhalen. Misschien zitten hier ook enkele katholieken in vervat?

Een groot aandeel van socialistische verzetsstrijders werd geleverd door de sluikpersgroep BAV-BAT, waarbij van vijf personen met zekerheid kan gezegd worden dat ze deze strekking volgden. Door het OF werden 19 socialistische verzetsstrijders aangebracht. De overige drie maakten deel uit van het Geheim Leger. Alle communisten behoorden tot het OF-KP, waarvan 12 bij de stichting van het OF betrokken waren. Ook leverde het OF twee liberalen, namelijk Valeer Tahon, gemeenteraadslid, en Marie-Louise Lottin. Het grootste aantal katholieken en Koningsgezinden waren lid van het Geheim Leger. Wanneer we dit vergelijken met Harelbeke, blijkt dat ook daar de linkse krachten overwegend waren. Ook hier vormt Kortrijk geen uitzondering op de regel.

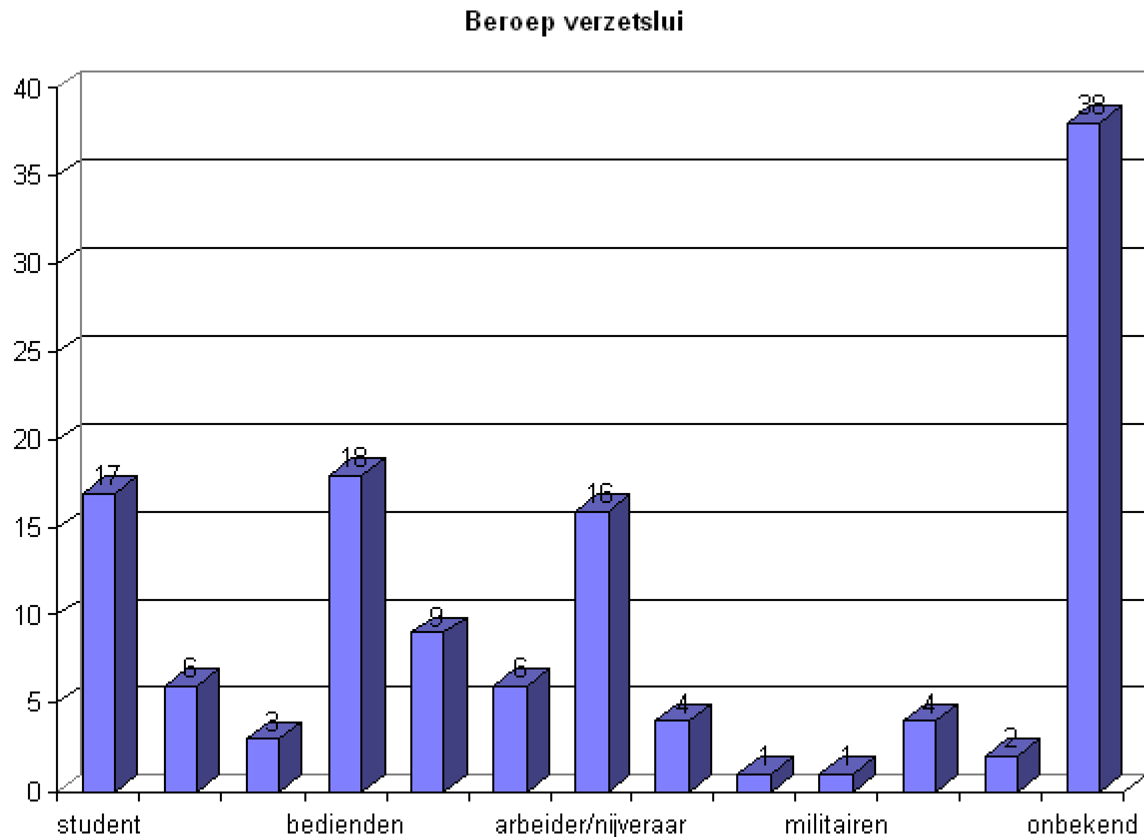
2.8. De taal

Wat is het doel van deze grafiek? Het ligt in onze bedoeling om na te gaan in hoeverre de Franse grens een invloed had op de taal van de verzetslui. We komen tot de conclusie dat 40% Nederlands sprak en 21% Frans. Natuurlijk hebben we een groot aantal "onbekenden". Waarschijnlijk zitten hier ook mensen in vervat die beide talen beheersten; dit blijft echter hypothetisch. We kunnen dus wel stellen dat het grootste deel van de verzetsstrijders

Nederlands sprak en dat ook hier de nabijheid van de Franse grens geen invloed had op de taal.

2.9. Het beroep van de verzetslui

Uit bovenstaande grafiek is gebleken dat de bedienden de grootste piek bereikten, namelijk 14%. Van de 125 verzetslui bestond 13% uit studenten, 12% was tewerkgesteld als arbeider in een fabriek. Binnen de verschillende verzetsorganisaties in Kortrijk, valt het op dat de leidinggevende functies in handen waren van ambtenaren en bedienden, magistraten, mensen van de politie en rijkswacht. Vooral in het Geheim Leger bleek dit het geval te zijn. Naessens, gepensioneerd rijkswachter, Jean Lagae, advocaat en Joseph Lagae, technisch ingenieur waren hier uitstekende voorbeelden van. Onder het criterium "politiediensten" zijn ook de beroepsmilitairen opgenomen. Deze waren allen lid van het Geheim Leger.

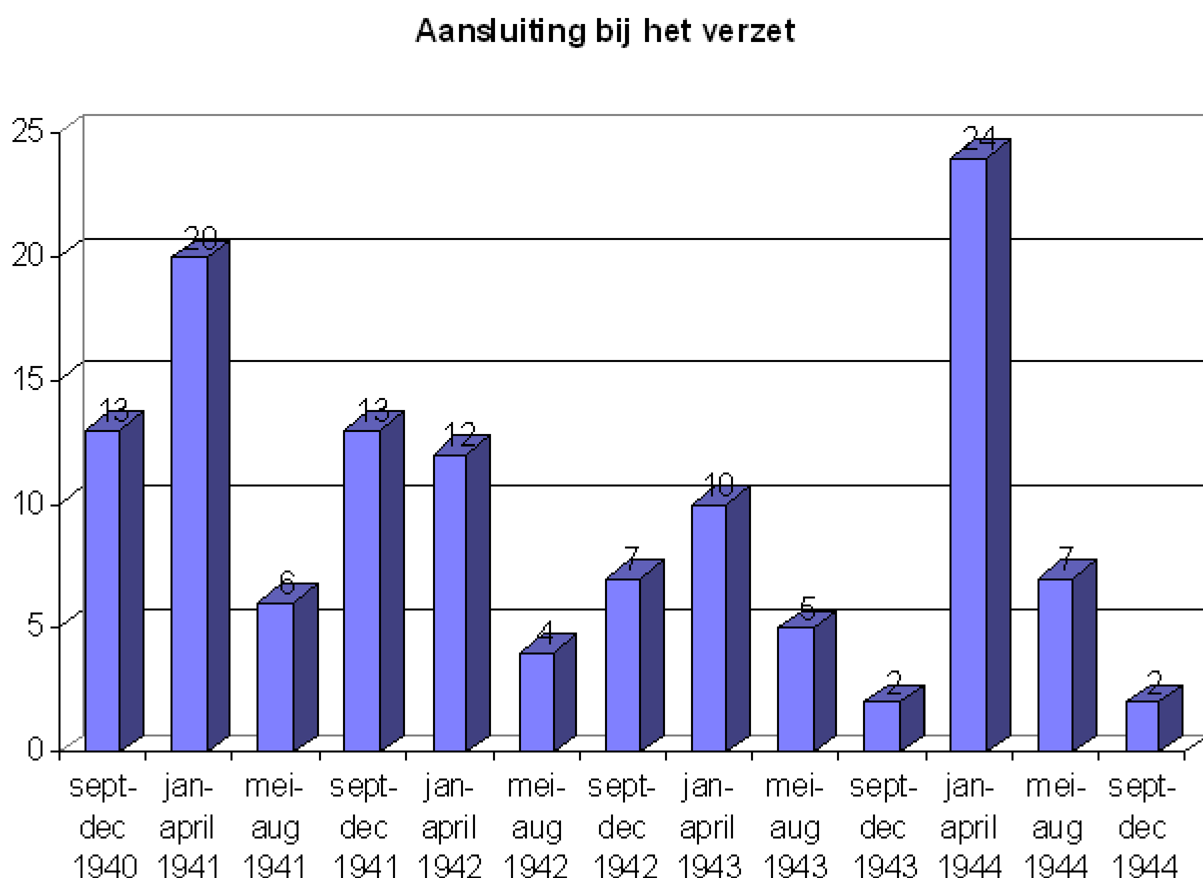
Wanneer we deze resultaten op de situatie van de stad betrekken, komen we tot volgende bevindingen: ten eerste kwamen geen landbouwers voor, ten tweede bestond het overgrote deel uit bedienden, studenten,

arbeiders en nijveraars. Deze laatste waren voornamelijk tewerkgesteld in de firma De Coene en in de textielfabrieken. We kunnen dus stellen dat in tegenstelling tot in Harelbeke, de Kortrijkse verzetsstrijders bediendenfuncties bekleedden. Dit is misschien eigen aan een stad.

Wanneer we dit vergelijken met andere studies komen we tot volgende resultaten, Boeckx behandelt de mijnstreek en uit zijn bevindingen blijkt dat 50% van de verzetsstrijders mijnwerkers waren. Het verzet in Bottelare hield volgende verhouding in: 34% studenten t.o.v. vier arbeiders (11%) en twee ambachtslieden (5,5%). We kunnen dus stellen dat de verhoudingen in Kortrijk tussen de studenten, bedienden en arbeiders/ nijveraars quasi in evenwicht zijn.

3. De verzetslui tijdens de Tweede Wereldoorlog

3.1. Aansluitingsdatum bij het verzet

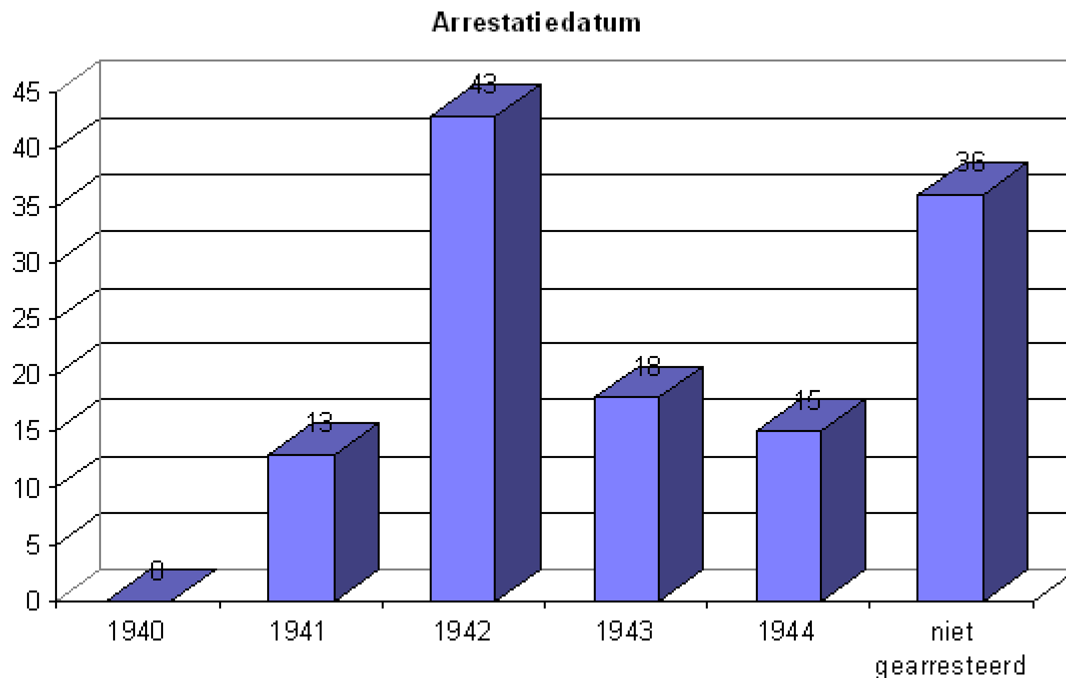
Vooral de periode van januari tot april 1941(16%) en die van januari tot april 1944 (19%) scoren het hoogst. Wanneer we de periode van september tot december 1940 en die van september-december 1941 met elkaar vergelijken, komen we tot hetzelfde resultaat. Dit betekent dat 20 % van de verzetslui in die periode tot het verzet toetraden. In het begin van 1942 werden nog eens 9% van de personen gerekruteerd. Als laatste verdient de periode van september tot december 1944 een nader woordje uitleg. September 1944 betekende dat de bevrijding van de stad in zicht was. Twee weerstanders traden nog in september 1944 tot de PM toe. Vanaf november, december 1944 werden er geen weerstanders meer gerekruteerd: de bezetting van de stad was verleden tijd geworden. We moeten er rekening mee houden dat het hier om de officiële aansluitingsdatum gaat. Veel weerstanders waren misschien al vroeger betrokken bij een of andere verzetsorganisatie. Aangezien we dit in de meeste gevallen niet hebben kunnen staven, nemen we de officiële datum die we hebben teruggevonden in de dossiers als criterium.

De maand november 1940 betekende het ontstaan van de sluikpersgroep BVA-BAT waarvan vijf leden betrokken waren bij de stichting. De overige acht leden maakten deel uit van de bewegingen die eveneens medio november 1940 gesticht werden en die later onder de verzetsbeweging van het Geheim Leger zouden ressorteren. De periode van januari tot april 1941 betekende het ontstaan van het OF in Kortrijk. Deze organisatie vormt het grootste aandeel van de gerekruteerde personen in deze periode. In het begin van 1942 werden nog een aantal verzetsstrijders aangeworven, maar vanaf maart tot september 1942 traden nog weinig mensen tot het verzet toe, daar bijna alle organisaties te maken hadden met massale aanhoudingen onder hun leden. Het was dus te riskant om zich in die periode lid te maken van een of andere Kortrijkse verzetsorganisatie. Het klein aantal weerstanders na april 1944 heeft eveneens te maken met de arrestaties binnen het Geheim Leger. Vooral in de maanden juli-augustus 1944 traden de verzetsstrijders tot deze organisatie toe: ten eerste waren de arrestaties binnen de beweging voorbij en ten tweede werd een groot aantal weerstanders gemobiliseerd met het oog op de bevrijding. Het overgrote deel van de gerekruteerde weerstanders in de maanden januari-april 1944 waren dus lid van de PM. Binnen deze organisatie kwamen immers in 1944 geen arrestaties voor. We kunnen hieruit concluderen dat, net zoals in Harelbeke en in de "groep Ouwegem" van Oudenaarde, de mate van de rekrutering grotendeels samenviel met lokale arrestaties binnen de Kortrijkse verzetsorganisaties.

Wanneer we de bekomen resultaten vergelijken met andere studies komen we tot de volgende bevindingen. In tegenstelling tot Harelbeke, waar de meesten zich aansloten bij het lokale verzet in september, december 1941, waren de Kortrijkse weerstanders al lid van een verzetsorganisatie in het begin van 1941. We moeten er wel rekening mee houden dat volgens Jan Feys het OF in Harelbeke ontstaan was in de schoot van de al eerder opgerichte Kortrijkse organisatie. Een ander contrast met deze studie is het feit dat 26% van de weerstanders in Kortrijk in 1944 toetraden tot het verzet, terwijl er in Harelbeke in deze periode een dieptepunt in de rekrutering te bemerken is. Op andere plaatsen, zoals in Bottelare, Essen en Oudenaarde is dit wel het geval.

We hebben niet met zekerheid kunnen achterhalen in hoeverre er een verband bestaat tussen de verplichte tewerkstelling en de aansluiting bij het verzet. We weten wel dat het aantal Kortrijkse arbeiders dat naar Duitsland vertrok slechts 1,3% van de totale bevolking bedroeg. Alhoewel dit louter hypothetisch is, zouden we, indien de Duitse arbeidsinzet een rol gespeeld heeft in de rekrutering, een piek moeten zien na 6 oktober 1942. Dit is wel het geval, maar we kunnen niet met zekerheid zeggen dat het overgrote deel van de verzetsleden tot de populatie van de werkweigeraars behoorden. We moeten er ook terdege rekening mee houden dat het vanaf dan weer veilig was om tot het verzet toe te treden, daar de eerste lokale arrestatiegolf voorbij was. Deze laatste factor was volgens ons toch de belangrijkste motivatie voor het al dan niet toetreden tot het verzet.

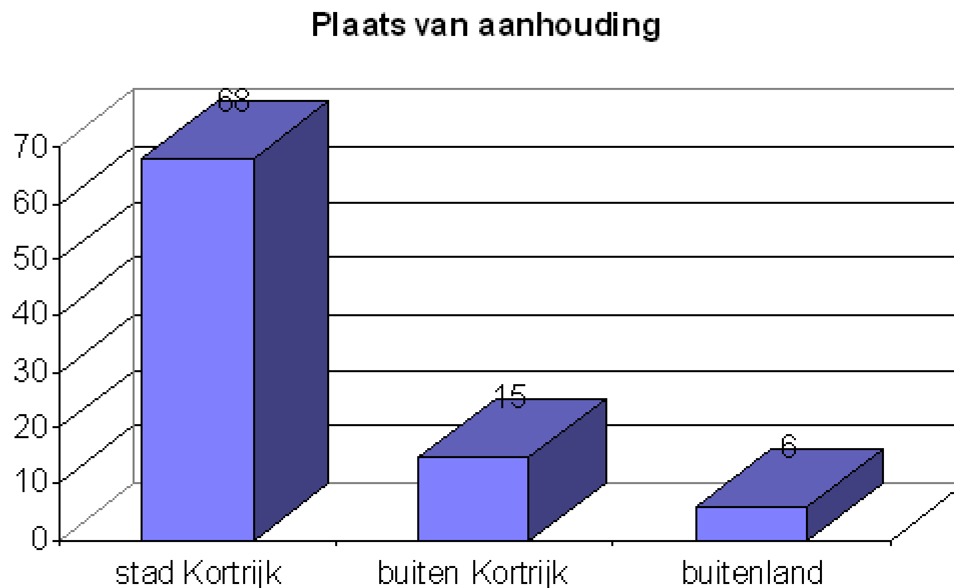
3.2. De arrestatiedatum

Uit de grafiek blijkt dat het hoogste aantal, namelijk 34% van de weerstanders in 1942 werd opgepakt. Dit was zoals eerder vermeld een catastrofaal jaar voor de Kortrijkse verzetsbewegingen. In 1943 werd 14% van de betrokken leden gearresteerd. In 1944 werden 15 personen gearresteerd, met dien verstande dat de 8 verzetsleden die tijdens de bevrijdingsgevechten van de stad omgekomen waren, hier ook toe behoren. In 1940 werden geen mensen opgepakt. Dit was logisch daar de eerste weerstandsbewegingen pas in het begin en medio november 1940 van de grond kwamen. In 1941 werden 10% van de weerstanders opgepakt, waarvan het grootste deel lid was van de sluikpersgroep BVA-BAT.

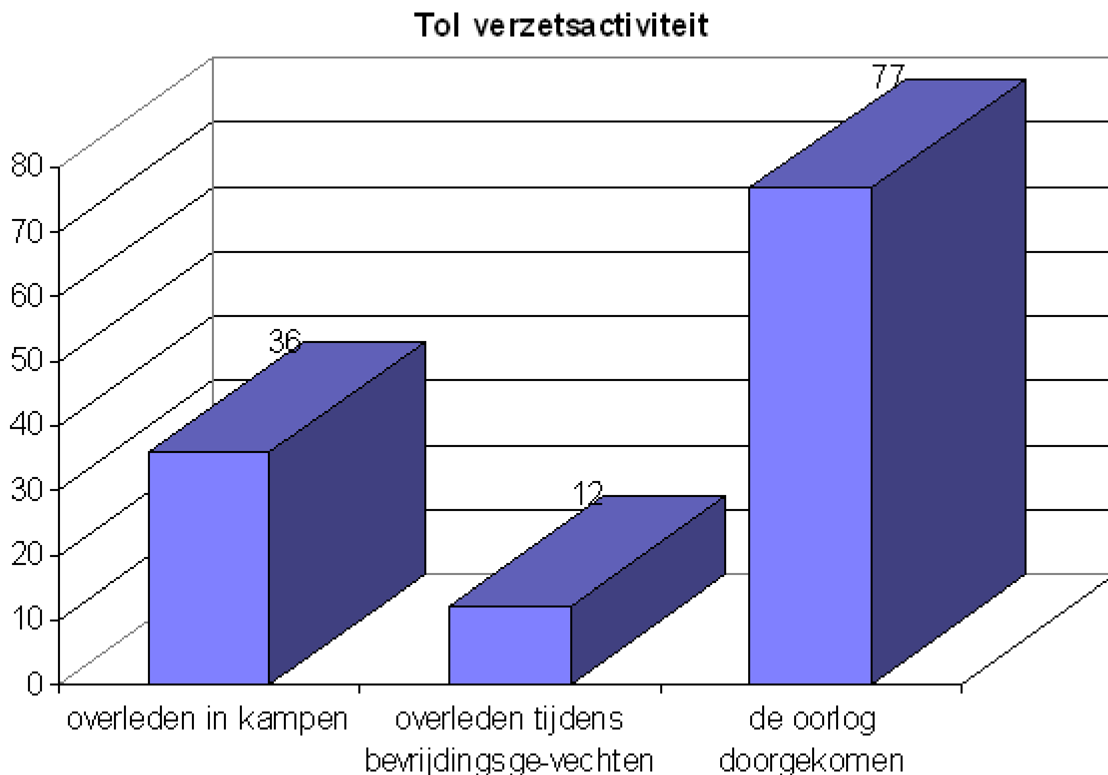
Wanneer we dit vergelijken met andere plaatsen, komen we tot de volgende bevindingen. In Harelbeke werd in 1943 de hoogste piek bereikt. De jaren daarvoor werden al een paar weerstanders opgepakt, maar enkelen kwamen na enkele dagen al vrij. We moeten er wel rekening mee houden dat het lokale verzet later was ontstaan dan in Kortrijk. Op die manier verschuift de arrestatiegolf ook, namelijk met één jaar. Ook in Essen werden het overgrote deel van de weerstanders in 1943 gearresteerd. In Veurne ontstond de georganiseerde weerstand in 1942, waardoor de arrestaties ook weer later zouden plaatsvinden. Van het totaal aantal weerstanders werd 28% niet gearresteerd.

3.3. De plaats van aanhouding

In totaal werden er van de 125 weerstanders er 89 opgepakt (71%): 76,4% werden opgepakt binnen de grenzen van de stad, 16,8% in het arrondissement Kortrijk of erbuiten en 6,7% in het buitenland. Dat 15 weerstanders buiten Kortrijk werden opgepakt, had te maken met het feit dat wanneer het in Kortrijk te warm werd, ze hun activiteiten verder zetten in andere oorden. Daar werden ze uiteindelijk door de Duitse overheid opgepakt. Voorbeelden hiervan waren Walter Debrock en André Verhaeghe die beiden gearresteerd werden in 1943 in Antwerpen. Hun activiteiten hadden zich vooral toegespitst op de heropbouw van het verzet. De personen die buiten Kortrijk werden gearresteerd waren allen lid van het OF. Diegene die in het buitenland gearresteerd werden, maakten deel uit van de sluikpersgroep BVA-BAT. Toen de Duitsers lucht hadden gekregen van hun activiteiten, besloten de leden hiervan de rangen van het Belgisch leger in Groot-Brittannië te vervoegen. De meesten slaagden niet in deze opdracht en werden in Frankrijk gearresteerd.

3.4. De tol voor de verzetsactiviteiten

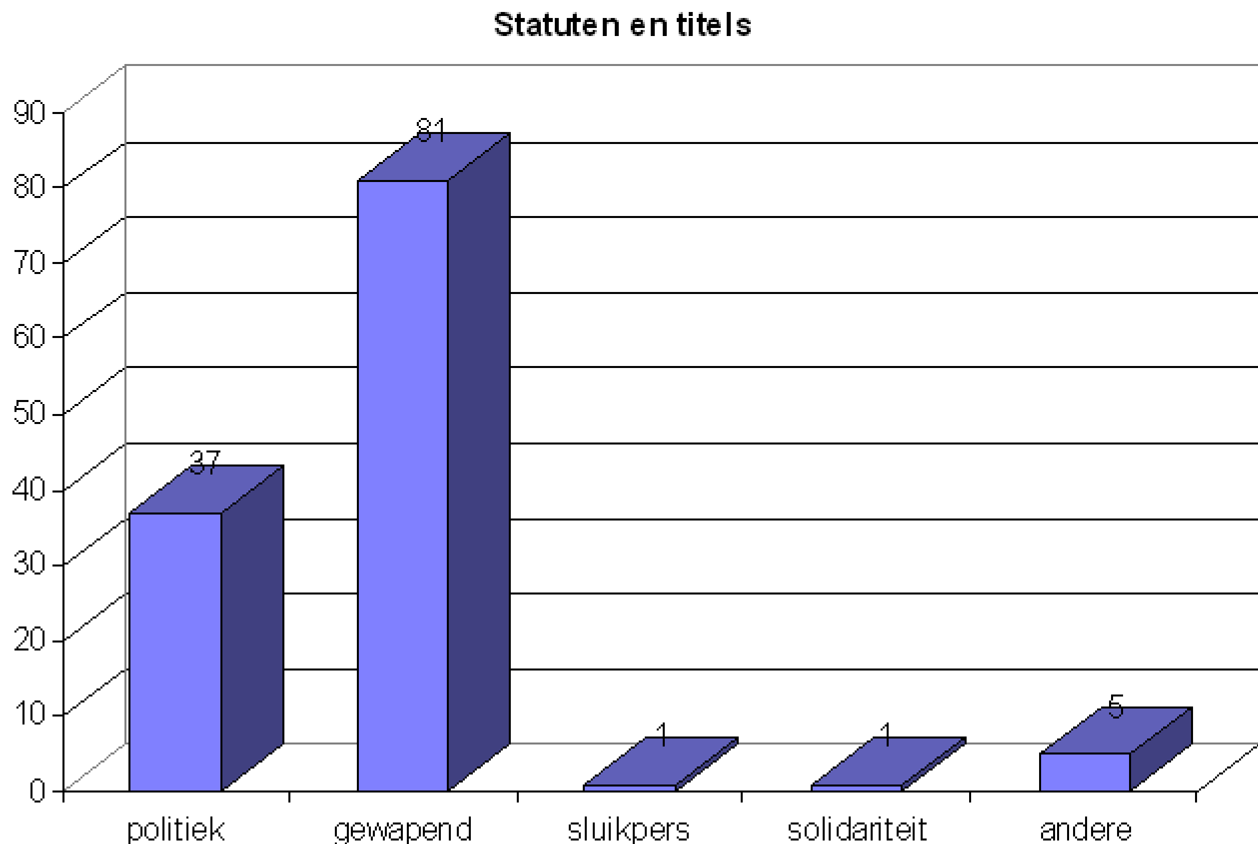

Van de 125 weerstanders overleed 28%, hetzij in de kampen en gevangenissen, hetzij door executie. Het totaal aantal overlevenden bedroeg 61%. Dit wil zeggen dat er van de 77 overlevenden, 36 niet werden gearresteerd en de overige 41 de kampen en hun opsluiting hebben overleefd. Acht verzetslui lieten het leven tijdens de bevrijdingsgevechten van 5 september 1944, de andere vier overleden kort na hun vrijlating aan de opgelopen lichamelijke verwondingen en uitputting.

De Harelbeekse casus komt ongeveer op een gelijkaardig percentage uit: 24% van de opgepakte weerstanders liet het leven, de overige 76% kwam de oorlog door. Een groter contrast vormt ten eerste Veurne waar 18% van de verzetslui gearresteerd werd, waarvan er uiteindelijk 8% overleed. Ten tweede stierf in Bottelare 11% van de weerstanders, in Oudenaarde 10% van de totale weerstandsgroep. We kunnen dus stellen dat Kortrijk het hoogste aantal sterfgevallen binnen het verzet heeft: van de 71% gearresteerde weerstanders overleed er 38%.

4. De verzetslui na de Tweede Wereldoorlog

4.1. De toegekende statuten en titels

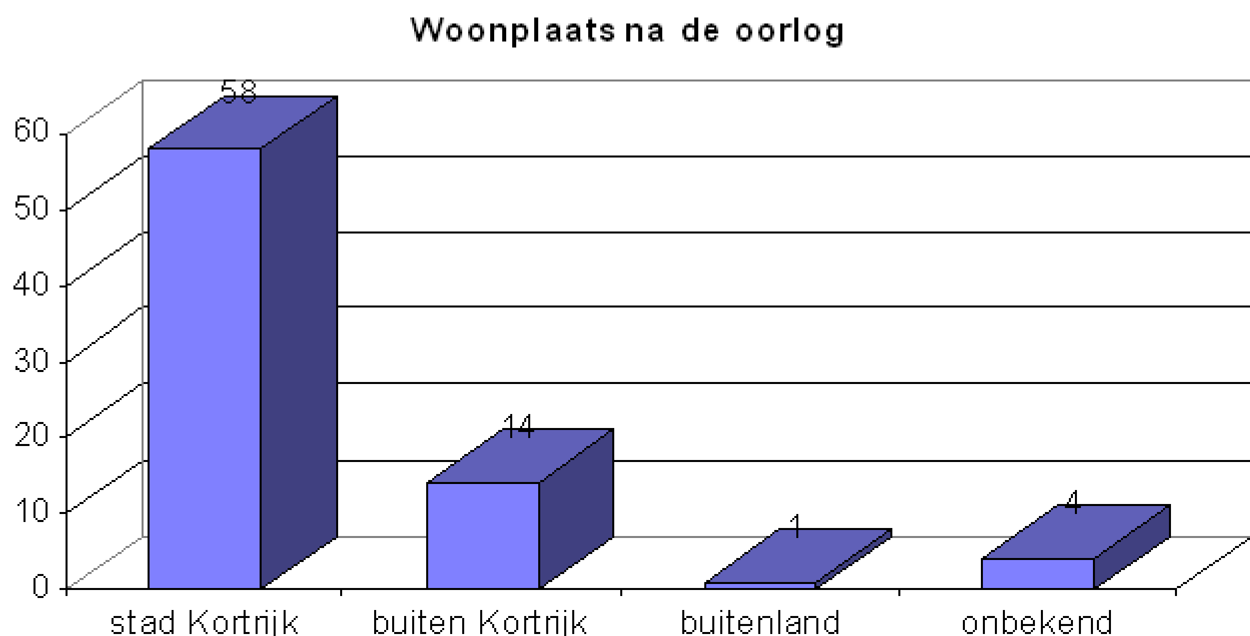

Het statuut dat gemakkelijkst kon verkregen worden was dat van gewapend weerstander. Van de 125 erkende weerstanders kregen 81 mensen dit statuut (64%). Dit komt in grote mate overeen met de andere studies waaruit blijkt dat dit statuut daar ook het grootste percentage bedroeg. Van het totaal aantal verzetslui kreeg 29% het statuut van politiek gevangene. Dit is in vergelijking met de andere studies opvallend veel. We moeten hierbij wel indachtig blijven dat dit te maken heeft met het feit dat in Kortrijk een groot deel van de weerstanders de oorlog niet was doorgekomen en de nabestaanden dit statuut met succes hebben aangevraagd en verkregen. Ze deden dan ook geen moeite meer om nog een ander statuut op te eisen, daar dit volgens Boeckx de meest begeerde titel, zowel uit moreel als financieel oogpunt, was.

Frieda Laverge kreeg het statuut van weerstander door solidariteit en Omer Vandemeulebroucke dat van weerstander door de sluikpers. Vijf verzetslieden kregen na de oorlog een (vaak postuum) andere erkenning. Dit waren vooral leden van het Geheim Leger, zoals Gustaaf Naessens. Het feit dat de activiteit binnen de weerstand moest aangetoond worden, leidde ertoe dat

velen het statuut niet hadden verkregen. Vijf leden die zogezegd betrokken waren bij de verdeling van de sluikpers, deden een aanvraag, maar kwamen tot de conclusie dat ze niet aan de vereisten van een "stelselmatige activiteit" voldeden. Uit het voorgaande hoofdstuk kunnen we concluderen dat een aantal weerstanders, volgens andere verzetsstrijders, tot een organisatie behoorden, maar niet teruggevonden werden in de erkenningsdossiers. Dit was o.a. het geval met Amaat Raes en Maria Blondeel. Misschien hebben zij nooit een aanvraag ingediend, daar hun activiteiten toch niet aan de gestelde vereisten voldeden?

4.2. Woonplaats na de oorlog

We kunnen uit deze grafiek afleiden dat van de 77 overlevenden, 58 verzetsstrijders na de oorlog terug in de stad woonden. De overige waren woonachtig in het arrondissement Kortrijk of erbuiten. Eén persoon woonde in Kongo. Van vier personen is de woonplaats na de oorlog onbekend. Wanneer we dit vergelijken met de plaats van arrestatie komen we tot de conclusie dat de resultaten ongeveer dezelfde zijn. We mogen hieruit dus concluderen dat de gevolgen van de oorlog geen rol hebben gespeeld bij de keuze van de woonplaats. We besluiten dat de meerderheid van de Kortrijkse verzetsstrijders geboren en getogen was in Kortrijk en daar zelfs na de verwoesting van de stad -door geallieerde bombardementen tijdens de bevrijdingsdagen-, woonachtig bleef.

[555] J. Laplasse, Veurne, een kleine provinciestad tijdens WOII. Een bijdrage tot de analyse van het verzet in de Westhoek, Gent, OLV, 1996.
J. Feys, Analyse en situering van het verzet in een middelgrote gemeente: Harelbeke 1940-1944, Gent, OLV, 1995.
F. Penninck, Analyse en situering van het verzet in Oudenaarde 1940-1944, Gent, OLV, 1996.
G. Duportail, Bottelare, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee. Prosopografische analyse van het verzet. Studie van het dagelijkse leven. Waardenonderzoek, Gent, OLV, 1995.
N. Wouters, Essen en Wouw, hetzelfde en toch verschillend. Een comparatieve prospopografie van verzet en collaboratie tijdens WOII in België en Nederland, Gent, OLV, 1997.
B. Boeckx, Motivatie en profiel van de verzetsstrijder. Een collectieve biografie van Breendonkgevangenen uit de Westelijke Mijnstreek 1940-1944, Gent, OLV, 1992.

Hoofdstuk VI: De bevrijding

In dit hoofdstuk zullen we de rol van het Kortrijkse verzet, zowel bij de bevrijdingsgevechten als bij de overname van het beleid van de stad belichten. Vooraleer we dit doen, gaan we eerst dieper in op de verwoesting van de stad door de geallieerde luchtaanvallen en de reactie van de Kortrijkse bevolking hierop. Daarna bieden we een antwoord op volgende vraag: kunnen we stellen dat de repressie van september 1944 een spontane reactie was of volgens een welbewust plan werd uitgevoerd in Kortrijk? Werden de buitensporigheden door de leden van het verzet gedaan of was het eerder een gevolg van het ontbreken van een machtsvacuüm, waardoor alle lagen van de bevolking de kans zagen om aan de plunderingen deel te nemen en de haat jegens de Duitse bezetting en zijn gevolgen op die manier te uiten?

1. Inleiding

Op 6 juni 1944 startte de landing in Normandië, waarmee de grootste gecombineerde zee-, land- en luchtoperatie uit de militaire geschiedenis begon. Het verrassingseffect bij de Duitse legerleiding bleek erg groot. De Duitsers dachten immers dat de landing in Normandië een afleidingsmanoeuvre was. Ze geloofden in een tweede ontscheping in het Pas de Calais of in België. Daarom verbeterden ze de kustverdediging. Veel inwoners van de kustgemeenten werden dan ook geëvacueerd.[556] Alhoewel de landing in Normandië erg onverwacht kwam, konden de Geallieerden dit voordeel niet uitspelen en moesten ze wachten op een tweede offensief einde juli om het Duitse overwicht te breken. De troepen van generaal Montgomery, het Britse 2de leger en het Canadese 1ste leger kregen de opdracht Vlaanderen te bevrijden.[557]

De snelle opmars van de Geallieerden verplichtte de Duitsers op hetzelfde tempo terug te trekken. Op 1 september 1944 stond de 21ste legergroep van Montgomery nog in Arras, maar dan stortte de Duitse verdedigingslijn ineen. Op 2 september 1944 trokken de eerste Amerikanen België binnen. Op zondag 3 september 1944 werd Brussel bevrijd en nog diezelfde dag werden ook de steden Ath, La Louvrière, Doornik, Roeselare en Ronse ingenomen door de Geallieerden. Op maandag 4 september volgden Leuven, Lier, Mechelen en Antwerpen. 's Anderendaags kwam de Belgische Militaire Zending uit Londen aan. Luitenant Pierre Everaert was

verbindingsofficier van de Belgische Zending bij het Bureel der Civil Affairs te Kortrijk en zijn opdracht bestond erin zoveel mogelijk getrouwe en volledige informatie te verstrekken omtrent de essentiële problemen in zijn ambtsgebied. Het grootste deel van West-en Oost-Vlaanderen zat toen nog in de greep van het Duitse 15de leger.[558]

Met de bevrijding in zicht maakten de Belgische regeringsmilieus zich zorgen over de manier waarop het grondgebied zou bevrijd worden. Men was niet enkel bevreesd voor de politieke bedoelingen van de grote verzetsbewegingen -Londen wantrouwde zowel de rechtse als de linkse bewegingen- maar ze waren eveneens ongerust over de houding van de geallieerde troepen. De regering wilde in geen geval dat het verzet zich in de plaats van het burgerlijk gezag zou plaatsen. Belangrijker nog was dat de grondwettelijke continuïteit, het voortbestaan van de democratische instellingen, zou primeren.[559]

Anderzijds vreesden de collaborateurs het ergste. Dit was niet ongegrond, want in september 1944 zou er een ware vloedgolf van arrestaties en interneringen plaatsvinden. In de eerste maanden van de repressie, namelijk van "zwarte" september 1944 tot mei 1945, regeerde de straat. Een belangrijke vraag kan hier gesteld worden: wat was deze volksrepressie eigenlijk? Was dit een spontane reactie of werd dit volgens een bewust plan uitgevoerd? De Vlaamse historicus Lode Wils schrijft hierover het volgende: "*Deze trieste episode is volgens een welbewust plan uitgevoerd, de volkswoede was door de communisten en hun aanhang in scène gezet, de wederrechtelijke opsluitingen en moorden zijn volgens een al vroeger neergeschreven scenario uitgevoerd.*"[560] Of dit werkelijk zo was, blijft nog altijd omstreden. Een tweede vraag duikt eveneens op: kan men de gebeurtenissen tijdens de bevrijding een volksrepressie of een straatrepressie noemen? Wanneer men niet aanvaardt dat bepaalde verzetsgroeperingen politieke bedoelingen hadden en dat sommige buitensporigheden werden begaan door de weerstandsgroeperingen, dan spreekt men van straatrepressie. Bij dit soort repressie werden ook de feiten niet voorbereid met zwarte lijsten en bevrijdingscomitès.[561] Het is dus eigenlijk riskant om, achter de gebeurtenissen uit de bevrijdingsdagen als een weloverwogen plan, de campagne van een of andere politieke beweging te zien. Een gedeelte van de bevolking heeft zich laten verleiden tot het vernielen van bezittingen en mishandelen van incivieken, maar dit is misschien gelieerd aan het klimaat van elke fin-de-guerre.[562]

2. De bevrijding van Kortrijk en de repressie

2.1. De vernieling van de stad

Met de nakende bevrijding in zicht zou Kortrijk steeds vaker getroffen worden door geallieerde luchtaanvallen. De bezettingsjaren 1943 en vooral 1944 werden in Kortrijk steeds geassocieerd met zware bombardementen. Vanaf juli 1943 waren het station van Kortrijk en het vliegveld van Wevelgem het uitgelezen doelwit. In het vooruitzicht van de geplande landing moest de Duitse oorlogsindustrie zoveel mogelijk vernield worden en de produktie ervan in grote mate afgeremd worden. Om de aanvoer van versterkingen naar het invasiefront te verhinderen werden vooral de fabrieken die voor de Luftwaffe werkten en alle oost-west verbindingen zoveel mogelijk ontredderd. Tot de circa 80 aangewezen "railway targets" behoorde eveneens de draaischijf Kortrijk. [563]

Op passiezondag, 26 maart 1944, omstreeks 21 uur werd Kortrijk 20 minuten lang getroffen door een zware luchtaanval. Er werden 2100 bommen uitgeworpen, die voor het merendeel op het vormingsstation en de buurt terecht kwamen. Men telde 250 doden en een 100-tal gewonden.[564] Er kwamen ook 7 bommen terecht op de Kortrijkse gevangenis, gelegen in de nabijheid van het station, waarbij ongeveer 30 opgeslotenen de dood vonden. Voor anderen was het bombardement een bevrijding: ze konden ontsnappen en in de clandestiniteit gaan.[565] Overal waren reddingsploegen volop bezig met het zoeken naar overlevenden. Voor het gezin van Albert Derbecourt, aanhanger van de Dietse standpunten, kon geen hulp meer baten. Op het gehavende vormingsstation werden een duizendtal arbeiders, waaronder 450 door de Werbestelle opgeëist, ingezet om de sporen vrij te maken.[566]

De verwijten aan het adres van de geallieerde legers bleven niet achterwege. Dit alles was koren op de molen voor de Nieuwe- Ordegezinden die van de omstandigheden gebruik maakten om de Geallieerden in diskrediet te brengen. Leieland reageerde als volgt: "*DUIZEND BOMMEN OP STAD KORTRIJK- 25 DODEN-VREESELIJKE VERNIELINGEN*" met daaronder een oproep van de Waffen-SS: "*De barbaarscheid roept om wraak. Zonen van Leieland meldt U bij*

***de SS, het eenige juiste antwoord op de moordenaars van Uw stadsgenoten".*[567]**

Op 10 mei 1944 kwamen, tussen 23 uur 17 tot 23 uur 37, een 500-tal bommen neer op de strook "Marionetten" tot het Sint-Janskerkhof. Ook werd aanzienlijke schade aangericht op de Pottelberg in de Bruyningstraat en de Markesteenweg. Er werden 10 doden geteld. Op 15 mei volgde er nog een zware luchtaanval. Die was vooral te wijten aan het feit dat de Duitsers geen gelegenheid mochten krijgen om de berokkende schade aan de spoorlijnen en -materiaal te herstellen. [568] Op 21 juli 1944 kende Kortrijk de twee zwaarste aanvallen. De eerste aanval gebeurde van 0.55u. tot 1.12u. waarbij vooral de oost-en westkant van de stad werden getroffen. De tweede aanval gebeurde tussen 1.55u. tot 2.15u., waarbij bommenwerpers in verschillende aanvallen hun lading op het centrum, de zuid-, noord- en westkant van het stadsgebied uitwierpen. Er waren 172 doden en een 1000-tal gewonden. [569] Sommigen stellen dat Kortrijk er van alle Vlaamse steden het ergste aan toe was. Het grootste deel van de bevolking van de stad trok naar de meer landelijke dorpen daar deze gespaard bleven van de geallieerde bombardementen. Zo daalde de Kortrijkse bevolking in de binnenstad tot 4000.[570]

Enkele weken voor de bevrijding diende het schepencollege zijn ontslag in bij de gouverneur. De reden van hun ontslag luidde als volgt: "… *de heele westkant van de stad, tot en met het stadscentrum , zoo goed als vernield werd door de opeenvolgende bombardementen die voor het vormingsstation bedoeld werden. Moest het zelfde nu wat den oostelijken kant der stad betreft zich herhalen, dan is er weinig hoop dat nog iets van de stad recht blijft… de paniek neemt zoodanige proporties dat er mede te rekenen valt dat weldra zeer weinig inwoners nog te Kortrijk zullen blijven. Het schijnt dus ook niet mogelijk in die omstandigheden, personen met verantwoordelijkheid als geneesheren, politieofficieren, zelfs schepenen, den plicht op te leggen in de stad te blijven".* [571] Maar de gouverneur meldde dat hij niet bevoegd was daarover een beslissing te nemen en dat hij het verzoekschrift had doorgestuurd naar de Secretaris-Generaal. In afwachting namen de burgemeester en het schepencollege hun ambt verder waar.[572]

2.2. Het keren van de geallieerde krijgskansen en de scherpere houding tegenover de Duitsgezinden

Naast de geallieerde aanvallen vonden er eind '43, begin '44 steeds meer aanslagen plaats op Duitsgezinden. Voor het verzekeren van hun veiligheid werd de Germaanse SS-Vlaanderen versterkt met leden van de DeVlag. Zo ontstond tussen april 1944 en augustus 1944 het Veiligheidskorps met de bedoeling weerstand te bieden tegen de steeds toenemende aanslagen tegen collaborateurs. Dit Veiligheidskorps stond onder de leiding van Louis Desmet, de stadssecretaris, en Albert De Jonghe, leraar aan het Koninklijk Atheneum.[573]

Toen het nieuws van de definitieve doorbraak aan het Duitse front door de Geallieerden in Normandië bekend raakte, en het Duitse leger tot de aftocht gedwongen werd, begonnen zich te Kortrijk de eerste tekenen van het einde van de bezetting te manifesteren. Vanaf dan zullen ook meer en meer sabotagedaden aan de spoorwegen in de streek gemeld worden.[574] Wanneer de Geallieerden op 22 augustus 1944 Parijs en Marseille ingenomen hadden, verschenen overal te Kortrijk graffiti met de opschriften "*Leve de OF. Leve de weerstand*".[575] Tijdens de laatste dagen van augustus 1944 begon de Duitse overheid met de ontruiming van alle burelen, lokalen en instanties die over de hele stad waren ingericht. Ook de voedsel- en brandstofdepots aan het station werden zo vlug mogelijk ontruimd.[576] In het Kortrijkse maakte het Geheim Belgisch Leger aanstalten om aan de eindstrijd deel te nemen en mobiliseerde veel van zijn leden.[577]

Op 1 september 1944 vertrok laat in de avond een trein met collaborateurs aan het station, die door verzetslieden werd beschoten. Louis Desmet en Robert Coene vertrokken per auto. Op zondagmorgen 3 september 1944 raakte het nieuws bekend over een gevecht aan de Groeningebrug, tussen Duitse soldaten en leden van de weerstand. Dezelfde namiddag werd bevestigd dat de Geallieerden Brussel hadden bevrijd. Engelse verkenningsvoertuigen van de 1ste Highland Light Infantery Brigade bevonden zich op dat ogenblik niet ver van de zuidelijke rand van de stad. Bevreesd voor mogelijke Duitse weerstand bleven ze wachten. Vanzodra de meeste Duitsers de stad verlaten hadden en de bevolking zich bevrijd waande, namen de plunderingen en vernielingen aanvang. [578]

De leiders van het verzet bereidden zich op zondag 3 september voor om het gezag over de stad in handen te nemen. Gustaaf Viaene begaf zich naar het

gemeentehuis met zijn OF-politie en militanten, waarbij Marcel Vercammen, de OF-instructeur, Marcel Verthé, Jaques Vanhaesebrouck, commandant van de P.M. en Marie -Louise Lottin, verantwoordelijke voor de sluikpers, aanwezig waren. [579] De schepenen Jules Coussens en Vital Depraetere deden hun intrede in het stadhuis, waar de leiders van het OF zetelden. De schepenen hadden het bestuur van tijdens de oorlog al uit zijn functie ontheven en verklaarden alle personeelsbenoemingen, die tijdens de bezetting gedaan waren, nietig. Ze herstelden tevens de vooroorlogse magistratuur in haar ambt.[580] Arthur Mayeur, die tijdens de bezetting door de oorlogsburgemeester Luciaan Rijckeboer vervangen werd, nam op maandag 4 september 1944 -in samenspraak met de leiding van het verzet- de leiding van de stad terug over. Onder voorzitterschap van Mayeur vergaderde de schepenen Gaston Bossuyt, Jules Coussens, Alfred De Taeye en Vital Depraetere. Tegen acht stadsbedienden werd een schorsing uitgesproken. Robert Terrie werd als stadssecretaris aangesteld, daar Louis Desmet de stad had verlaten.[581] De rijkswacht, politie en weerstanders werden belast met de ordehandhaving in de stad. 's Avonds kwamen de Engelsen op de Grote Markt aan; andere geallieerde troepen kwamen na het vertrek van de Engelsen de stad niet binnen. In de nacht van zondag op maandag 4 september 1944 werden de woningen van collaborateurs bewerkt: de meest voorkomende opschriften zijn hakenkruizen, SS'er, verrader en nazi. Bij Jozef Supply stond in druipende zwarte letters "oorlogsschepen". [582]

Op dinsdag 5 september 1944 slaagde een sterk bewapende colonne Duitse soldaten erin rond 14 uur de stad binnen te dringen via de Beheerstraat en Overleie en zo het grootste deel van de Leiebruggen te bemachtigen. Een nieuw gevecht ontstond aan de Leie. De leiders van het OF staken de koppen bijeen op het stadhuis, naar aanleiding van dit komende gevecht. Daar waren eveneens brigadecommandant Vekemans van de Rijkswacht, stafhouder Emile van den Berghe, Mr. Michiel Vandekerckhove, politiecommissaris Arthur Blondeel en -tot grote ergernis van de partizanen- Tony Herbert in uniform van Belgisch officier aanwezig. Op 5 september 1944 kwamen 8 verzetslieden, waaronder Henri Breulheid, Julien Dewildeman en de commandant Albert Steelant, allen lid van het Geheim Leger, om bij de bevrijdingsgevechten. [583] Willy Lecluyse eveneens lid van het Geheim Leger, raakte zwaar gewond tijdens deze gevechten en liet het leven op 15 september 1944 ten gevolge van de opgelopen verwondingen. [584]

Op 6 september 1944 was de stad definitief bevrijd. In de St.-Maartenskerk werd de zondag een plechtig Te Deum aangeheven ter gelegenheid van de bevrijding van de stad. De gemeenteraad, die sinds 7 april 1941 niet meer bijeengekomen was, hield haar eerste zitting op 18 september 1944.[585] In de voormiddag van 9 september werden de Nieuwe Orde-gezinden geconfronteerd met de eerste wilde uitbarstingen van geweld en plunderingen. Hoewel leden van het OF en het Geheim Leger hun manschappen onder controle trachtten te houden, liepen de spanningen onder de bevolking hoog op. Op zaterdag 9 september diende het OF zijn lijsten in, met de namen van de collaborateurs die moesten aangehouden worden. [586]

2.3. De intensiteit van de repressie tijdens de bevrijdingsdagen.

Door de afwezigheid van elke vorm van gezag, in combinatie met het ontbreken van de nodige middelen binnen het politiekorps om de orde te handhaven, brak er tijdens de bevrijdingsdagen een ware volksopstand uit. Toch bleef deze in Kortrijk vrij beperkt. Nadat de Duitse overheid voor het overgrote deel de stad had verlaten, werd het ontstane machtsvacuüm gauw opgevuld door het vooroorlogse bestuur. Op 3 september waren de vooroorlogse schepenen Jules Coussens en Vital Depraetere reeds terug op het stadhuis en de volgende dag kwam het schepencollege, in aanwezigheid van de vooroorlogse burgemeester Arthur Mayeur, al bijeen. Op dat ogenblik was Kortrijk nog niet bevrijd. Het enige wat we kunnen stellen is dat de politie ook in het Kortrijkse niet over voldoende manschappen beschikte, waardoor ze niet konden verhinderen dat er "baldadigheden" werden gepleegd.

Vaak waren de collaborateurs de enige slachtoffers van het wegvallen van de wet en de orde tijdens de bevrijding. Een dergelijke toestand beschreef burgemeester Arthur Mayeur aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken. "*Op zondag 4 september 1944, na den aftocht der laatste Duitse soldaten, hebben gewelddadige benden gebruik makend van de verwarring en de afwezigheid van de wettelijke overheid, zowat overal de stad geplunderd en schade aangebracht bij personen die bekend stonden als Duitsgezind en medewerkers van den vijand.*" Toch blijkt dat het niet alleen de collaborateurs en hun huizen waren die eraan moesten geloven, want uit een verslag over de OF-werking in de septemberdagen blijkt het volgende: "*het eerste wat wij ons als taak oplegden was het voorkomen van grote plunderingen in de voedselopslagplaatsen, die gedaan werden door een groot deel van de bevolking. Op vele plaatsen lukte het*

***ons, maar op enige moest met geweld en gewapende hand opgetreden worden., want de burgers waren brutaal en vol haat tegen de nieuwe rijken en de verraders".*[587]**

Hieruit kan men dus ten eerste afleiden dat de plunderingen ook tegen personen waren gericht die voordeel hadden genoten bij de Duitse overheersing en ten tweede dat het overgrote deel van de Kortrijkse bevolking bij deze plunderingen betrokken was en zelfs niet tot een of andere verzetsgroepering behoorde. Uit het interview met W.V. blijkt: " *Toen de plunderingen begonnen in september 1944 en ons ouderlijk huis in de Jan Breydellaan ook onderhevig was aan de plunderingen, trok Robert Mattelaer, die rechtover ons woonde en lid was van het OF, zijn kostuum van het verzet aan en verdedigde met zijn revolver ons huis tegen deze plunderende bende. De mensen werden na de bevrijding wel lastig gevallen, maar het was het "crapuul"(uitschot) van Moeskroen die dit kwam doen, niet de verzetsmensen van Kortrijk".* [588] Ook Jozef Vandenbulcke stelde: "*De plunderingen in ons huis waren niet het werk van de verzetsmensen uit Kortrijk. Zij wisten wie wij waren en ze lieten ons gerust. We hebben gedurende de bezetting zelf weinig last ondervonden van het verzet".* [589] Natuurlijk is er geen zekerheid voor het feit dat er helemaal geen verzetsmensen waren betrokken bij de plunderingen en dat ze het eventueel gemunt hadden op de zogenoemde "zwarten". Het is zo dat het Kortrijkse verzet een enorme stijging in het ledenaantal zal ondervinden in 1944, waardoor het moeilijker werd voor de "*kopstukken van het verzet en de verzetsmensen van het eerste uur"* om een goeie controle uit te oefenen op (de eventuele bedoeling van) deze leden. [590]

2.4. De schade en de eventuele tussenkomst van de stad

Het stadsbestuur was zich bewust dat de stad Kortrijk de schade zou moeten vergoeden en zo voor aanzienlijke uitgaven zou geplaatst worden. De financiële toestand van de stad was erg bedenkelijk en het stadsbestuur vroeg aan de regering of "*zij niet van plan was de uitgaven ten laste te nemen of te vergoeden als oorlogsschade zoals gedaan werd na den oorlog 1914-1918".* [591] Op 8 december 1944 besliste het schepencollege en de burgemeester "*dat het stadsbestuur niet zou tussenkomen in het herstellen van schade door besmeuring en beschildering aan gebouwen".*[592] Daarentegen werden soms wel begrafenisplechtigheden op kosten van het stadsbestuur gedaan. Zo ook met de begrafenis van Henri Breulheid, verzetsstrijder, die "*tengevolge van de*

kwetsuren opgeloopen in den strijd voor de bevrijding van de stad" **overleden was.** [593]

[556] L. De Vos, De Bevrijding. Van Normandië tot de Ardennen, Leuven, 1994, p. 41.

[557] J. Neckers, De Bevrijding, Antwerpen, 1984, pp. 16-17.

[558] W. Pauwels, De verdachten van september '44. Illegale interneringen tijdens de repressie, Antwerpen, 1994, p. 55.

A. Prevost, Het Kortrijkse van 30 september tot 12 november '44. Drie verslagen van Lt. P. Everaert, verbindingsofficier van de Belgische Zending bij het Bureel der Civil Affairs te Kortrijk, gedagtekend 10, 13.10 en 1.11.1944, In: Koninklijke geschied- en oudheidkundige kring van Kortrijk, Handelingen Nieuwe Reeks, LVI, 1990, p. 55.

[559] W. Pauwels, De bevrijdingsdagen van 1944. Honderd dagen tussen anarchie en burgeroorlog, Antwerpen, 1994, p. 14.

[560] L. Wils, Honderd jaar Vlaamse Beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds in en rond Wereldoorlog II. Deel 3, Leuven, 1989, pp. 247-253.

[561] W. Pauwels, op.cit., p. 47.

[562] L. Huyse, S. Dhondt, Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952, Leuven, 1991, p. 46.

[563] J. Rommel, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog, Kortrijk, 1986, p. 46.

[564] L. De Vos, op.cit., p. 37.

[565] A. Devos, Ik ben het niet geweest, mijnheer de rechter, In: Curtricke, 167, 1991, pp. 87-88.

[566] J. Vanbossele, Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. De verwoesting van de stad. Deel III, Kortrijk, 1988, p. 101.

[567] Leieland, 1/04/44.

[568] J. Neckers, op.cit., pp. 10-11.

[569] J. Rommel, op.cit., pp. 46-47.

[570] L. De Vos, op.cit., p. 39.

[571] M.S.A.K., College van Burgemeester en Schepenen, samenstelling 1932-1944, bundel 2458.

[572] M.S.A.K., Brief van de gouverneur aan de burgemeester 19 augustus 1944, bundel 2458.

[573] I. Declercq, Het politieke leven in Kortrijk (1938-1947), Leuven, OLV, 1993, p. 153.

[574] J. Vanbossele, op.cit., p. 147.

[575] J. Vanbossele, op.cit., p. 200.

[576] J. Rommel, op.cit., pp. 48-50.

[577] J. Vanbossele, op.cit., p. 207.

[578] J. Vanbossele, op.cit., p. 213.

[579] N.M.W., Verslag over het optreden van het OF bij de inname van Kortrijk, doos A/12.

[580] J. Vanbossele, op.cit., pp. 222-223.

[581] J. Vanbossele, op.cit., p. 229.

[582] J. Vanbossele, op.cit., p. 229.

[583] P. Vancolen, De Hedendaagse Tijd, In: De geschiedenis van Kortrijk, Tielt, 1990, p. 388.

[584] U.V.G.L., Persoonlijk dossier van Lecluyse Willy, II/30701. Persoonlijk dossier van Dewildeman Julien, III/307486. Persoonlijk dossier van Steelant Albert, II/307485, Persoonlijk dossier van Breulheid Henri, 19280/MRP.

[585] R. Tanghe, P. Vancolen, Gedenkboek Stad Kortrijk. 1830-1976, Kortrijk, 1978, p. 219.

[586] N.M.W., Verslag over het optreden van het OF bij de inname van Kortrijk, bundel A/12.

[587] I. Declercq, op.cit., pp. 200-201.

[588] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[589] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.

[590] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.

[591] M.S.A.K., Plunderingen na de bevrijding, bundel 2823.

[592] M.S.A.K., Beraadslagingen van het College van Burgemeester en Schepenen van 4 september 1944 tot 27 juni 1947, bundel 7269.

[593] M.S.A.K., loc.cit.

Hoofdstuk VII: De repressie en collaboratie, het verzet na de bevrijding

In dit hoofdstuk is het de bedoeling om de rol van het verzet na de bevrijding en zijn invloed bij de repressie te achterhalen in Kortrijk. Naast de uitzuivering van het College van Burgemeester en Schepenen, komen nog enkele belangrijke Kortrijkse figuren aan bod, die tijdens de bezetting een rol hebben gespeeld. Hoe verliep de uitzuivering voor deze mensen? Het is niet de bedoeling om iedere persoon die veroordeeld werd en "de kleine man" in kaart te brengen. Om de intensiteit van de verschillende vormen van collaboratie aan te tonen zullen we ons baseren op cijfermateriaal.

1. Algemeen

We kunnen stellen dat de bevrijding, zowel door de regering als door de verschillende verzetsgroeperingen, niet onvoorbereid tegemoet werd getreden. Wat was de rol van het verzet hierin? Reeds heel vroeg tijdens de Duitse bezetting bereidde de Belgische Weerstand het opmaken van lijsten met namen van collaborateurs – epuratie genaamd - voor. Het was de eerste belangrijke vorm van weerstand bij de eerste verzetsstrijders. Door het Onafhankelijkheidsfront werden eveneens bevrijdingscomités opgericht. Hun taak bestond erin de collaborateurs af te zetten, de wettelijke overheden opnieuw te installeren en mee te helpen aan andere opdrachten. Bovendien zag het OF na de bevrijding een politieke rol voor zichzelf weggelegd.[594] Maar de kern van de repressie was eigenlijk een zaak van de overheid of van de door haar gemandateerde instanties. [595] De weerstand was vooral in de eerste maanden na de bevrijding actief betrokken bij de aanhouding van verdachten. Vaak werd daarbij geen rekening gehouden met de bevoegdheden van politie en justitie, de bevelen van de wettelijke overheden en was er vaak geen arrestatiebevel bij de aanhoudingen aanwezig. Naarmate de overheid zich kon consolideren, verminderde daardoor het willekeurig optreden van het verzet. [596]

De "hachelijke toestand", namelijk het feit dat tienduizenden verdachten door de weerstand werden geïnterneerd, bezorgde de Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken veel kopzorgen. Om hieraan een einde te stellen, werd er door de regering een schijn van wettelijkheid aan de situatie gegeven. Ten eerste werden acht weerstandsgroeperingen erkend en de leden moesten een duidelijk kenteken dragen en een bewijs van inschrijving kunnen voorleggen. Op vrijdag 15 september 1944 rapporteerde generaal Erskine, die bezorgd was om de veiligheid van de geallieerde aanvoerlijnen, dat de herbewapening van de rijkswacht noodzakelijk was. Op aandringen van Eisenhower moesten de leden van de weerstand op bevel van de Belgische regering zo vlug mogelijk hun wapens inleveren. Deze wapens moesten, ten laatste op zondag 19 november binnengebracht worden, tenzij de wapendragers een vrijstelling hadden gekregen van de Belgische of geallieerde autoriteiten. Het Geheim Leger kondigde op 15 oktober 1945 zijn demobilisatie af, terwijl het OF daar meer moeilijkheden mee had.[597] Daar de meeste interneringscentra in handen waren van weerstandsgroeperingen, bracht de ontwapening een aflossing van de wacht met zich mee. De rijkswacht nam er de leiding over en koos zelf, in opdracht van de Minister van Justitie, zijn hulpkrachten. [598]

Op haar beurt zocht de regering in Londen al lang naar een wetgeving in verband met de epuratie. In de opbouw van de repressiewetgeving hebben velen een rol gespeeld, maar ze is hoofdzakelijk het werk geweest van enkele ministers van het oorlogskabinet-Pierlot, die zich daarbij lieten helpen door uit België overgekomen specialisten. Voor de bestraffing van de misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat werd er op 17 december 1942 een besluitwet uitgevaardigd. De nieuwe bepalingen verruimden op drastische wijze de reikwijdte van de strafwetten die op de collaborateurs betrekking hadden. Gelet op de zeer uitgebreide collaboratie was de toepassing van deze wet uiterst streng. Twee jaar later, op 26 mei 1944, verscheen nog een belangrijke besluitwet, waarbij de bevoegdheid en de rechtspleging werden onttrokken aan de burgerlijke rechtbanken en toevertrouwd aan de militaire. [599] Het doel van deze wetten lag hem in het feit dat de regering wilde vermijden dat het oppakken en berechten van collaborateurs uit de hand zou lopen.

Alhoewel de regering paal en perk trachtte te stellen aan de massale aanhoudingen, bleef het probleem van de duizenden interneringen bestaan en bovendien gebeurden er aanhoudingen die niet volgens de richtlijnen verliepen.

Het aantal dossiers lag in Vlaanderen veel hoger dan in het franstalig gebied. Men kan zich dan ook de vraag stellen of de repressie een anti-Vlaams en antikatholiek karakter had? [600] De collaboratie met de Duitse nationaal-socialistische bezetter vertoonde niet alleen vele facetten (economische, politieke, militaire en culturele collaboratie), er was tevens een sterke gradatie qua intensiteit. [601]

2. De Kortrijkse casus

2.1. De Kortrijkse Krijgsraad en de consultatieve commissie

De besluitwet van 26 mei 1944 leidde ertoe dat de Kortrijkse Krijgsraad werd opgericht in mei 1945. Maar de eerste zittingen van de kamer, gedetacheerd vanuit Brugge, werden reeds in oktober 1944 gehouden. De 13 auditoraten, functionerend vanaf oktober 1944, bleken niet voldoende om de massa's dossiers te verwerken. Daarom werden van de auditoraten secties afgesplitst. Deze permanente kamers van de Krijgsraden werden door de besluitwet van 18 mei 1945 op hun beurt Krijgsraden. Dit was onder meer het geval in Kortrijk en de oorzaak van het feit dat de eerste zittingen al in oktober 1944 werden gehouden.[602] In afwachting dat de krijgsraad zijn werkzaamheden kon aanvatten, was de boetstraffelijke rechtbank dus tijdelijk bevoegd.

Over het hoge aantal dossiers die binnen gekomen waren en de het feit dat de installatie van de krijgsraad in Kortrijk een dringende zaak was, meldde luitenant P. Everaert op 12 november 1944: "*Er zijn in het arrondissement Kortrijk 2200 dossiers. Een kwart van deze dossiers zijn voor het ogenblik in vooronderzoek en een krijgsraad zal moeten zetelen in Kortrijk, maar men wacht vruchteloos op de benoemingen sinds meerdere weken; de installatie van die raad te Kortrijk is echter dringend".* [603] In november 1944 moest het Kortrijkse Krijgsauditoraat gemiddeld vier à vijf aangehoudenen per dag vrijlaten, daar de aanhoudingen niet op een wettelijke manier waren gebeurd. [604]

De Krijgsraad van Kortrijk telde vijf kamers :3 grote (1 franstalige en 2 nederlandstalige) en twee kleine (2 nederlandstalige). De krijgsauditeur te Kortrijk was Veroughstraete, bijgestaan door zijn substituten die elk hun specialiteit hadden: politieke bijstand aan de bezetter, wapen- en uniformdracht, verklikking en economische collaboratie. Uit het interview met

W.V. blijkt: " *De krijgsauditeurs waren van die jonge snobs van rond de 23 jaar, afkomstig uit Engeland, die dachten dat ze het hier konden zeggen. Wat wisten zij? Alles wat Vlaams-gezind was moest er aan geloven en mocht niet meer bestaan*". [605] Luc Huyse berekende de regionale verschillen inzake de strafmaat. Daaruit blijkt dat de Kortrijkse Krijgsraad milder vonniste dan gemiddeld in het Vlaamse landsgedeelte. [606]

De consultatieve commissie, die aanvragen tot invrijheidstelling onderzocht, was in Kortrijk samengesteld uit de voorzitters Raphaël Guillemyn, Xavier Verbruggen en Michiel Vandekerckhove en de secretaris André Vermeulen. Ze beslisten tot voorlopig interneren 'ten huize van', tot voorlopige invrijheidstelling, tot onverwijlde invrijheidstelling, enz. [607] W.V. kwam voor deze consultatieve commissie "*omdat hij de zoon van zijn vader was, drager van een korte broek en een leidend element binnen de jeugdbeweging was. Maar ik heb hen toen uitgelegd wat mijn bedoelingen waren geweest en ik ben daardoor niet zo lang opgesloten geweest."* [608]

2.2. De interneringen

In zake de repressie was de eerste aanhoudingsgolf eind november 1944 over zijn hoogtepunt heen. Krijgsauditeur Veroughstraete en zijn twee substituten keken met gefronste wenkbrauwen neer op een stapel van 2200 dossiers en dat was maar bij wijze van voorproef, want het aantal gedetineerden lag beduidend hoger. Veruit het hoogste aantal wederrechtelijke aanhoudingen werden uitgevoerd door het OF, waarbij de OF-militie en de politie werden ingeschakeld onder de eiding van Jaques Vanhazebrouck, in opdracht van het *Comité d'Epuration de Courtrai".* [609] Het comité , later Zuiveringscomité genoemd, was in het begin een éénmansbedriijf opgericht onder de leiding van stadsgenoot Jules Goddaer. Jules Goddaer was na de bevrijding actief geworden als lid van de Intelligence Service. Hij had in het stadhuis een kamer opgevorderd en gaf van daaruit zijn directieven. Hij onderhield een briefwisseling met allerlei soorten van officiële en minder officiële instanties. Hij legde tevens ellenlange lijsten aan van verdachte personen waarbij hij steeds ondertekende met "I.S. hoofdagent J. Goddaer". [610] De krijgsauditeur wendde zich -om paal en perk te stellen aan de massale interneringen- tot het Bureau der Civil Affairs dat een onderzoek instelde. Uit dit onderzoek bleek dat Goddaer nooit lid was geweest van de I.S. In zijn dossier werd vermeld dat "*hij verdacht werd lid te zijn van de I.S."* [611]

Bovendien is het opvallend dat, naast het OF in Kortrijk, ook verzetslui actief waren uit Moeskroen, vooral dan in de Nederlandstalige gemeenten van het arrondissement Kortrijk, en ze ook bij de interneringen in het Kortrijkse betrokken waren. In een schrijven van 28 juli 1945 aan de krijgsauditeur te Kortrijk en aan de auditeur-generaal, protesteerden deze verzetsgroeperingen tegen het zogenaamd gunstig regime in het interneringskamp "De Wikings" en haalden er zelfs de pers bij. De Krijgsauditeur zal de beschuldigingen weerleggen want "alles gaat er regelmatig en in de meeste orde". [612]

In het begin werden de gearresteerden in een zestal noodgevangenissen ondergebracht en was de bewaking toevertrouwd aan leden van het verzet. Reeds begin oktober waren die gevangenissen overbevolkt en de aangehoudenen werden meestal naar de interneringscentra van Jabbeke of Brugge St. Kruis gevoerd. Op het einde van de maand oktober kreeg het stadsbestuur van de Krijgsauditeur de opdracht tot het inrichten van het interneringscentrum "De Wikings".[613] Door de natuurlijke ligging van de gebouwen en terreinen van "De Wikings", een roei-en tennisclub, scheen dit de geschikte plaats. Het lag in een hoek gevormd door het kanaal Kortrijk-Bossuit en de Leie. De oprichtings- en inrichtingswerken werden verzekerd door het Kortrijkse stadsbestuur. Er werd een beroep gedaan op verscheidene leveranciers en aannemers, waaronder ook de firma De Coene die moest instaan voor de levering van houten barrakken.[614] Het groot en tijdelijk interneringskamp dat plaats moest bieden aan 1800 personen. Er was ook een afdeling voor vrouwen aanwezig.[615]

Op 31 december 1944 verbleven er 377 mannelijke gevangenen in "De Wikings", 254 in de Academie op de Houtmarkt, 33 op de Grote Kring, 44 in de infirmerie in de Lekkerbeetstraat en 15 in het Hospitaal. In het Fort waren er op dat ogenblik 75 gedetineerde vrouwen. Het interneringscentrum voor vrouwen werd afgeschaft op 31 december 1945. Op 31 december 1945 telde men 1009 gedetineerden in "De Wikings". In juni 1945 was met 1.350 een maximum bereikt. Het interneringskamp "De Wikings" ging per definitie dicht op 29 mei 1947. De Kortrijkse gevangenis werd definitief afgeschaft op 30 september 1946 en het Kortrijkse krijgsgerecht op 31 juli 1947.[616]

2.3. Enkele Kortrijkse gevallen

2.3.1. De leden van de Kortrijkse groep

Frans Strubbe was, samen met Tony Herbert en Paul Beeckman, de leidende kracht geweest toen in 1925 het KVNV werd opgericht. Hij was eveneens arrondissementsleider geweest van het VNV tot 1944. Strubbe werd voor het volgen van de collaboratiepolitiek veroordeeld tot 5 jaar cel en een geldboete. Na zijn vervroegde vrijlating in 1948 was hij politiek niet meer actief. [617] Ook Beeckman, betrokken bij de oprichting van het KVNV en VNV, werd veroordeeld, maar kwam relatief weer snel vrij. Hij zal na de oorlog zijn activiteiten in de Vlaamse beweging hervatten. Tijdens een openingsrede voor het vernieuwde KVOHV in 1950 sprak hij over de noodzakelijkheid van de Vlaams-nationale beweging. Hij werkte eveneens mee aan het Vlaams-nationale weekblad "Opstanding" en werd de eerste voorzitter van de Vlaamse Volksbeweging. Van 1968 tot 1970 werd hij algemeen voorzitter van het Verbond der Vlaamse Academici.[618] Hij bleef dus, ondanks zijn veroordeling, na de oorlog politiek actief.

Een ander geval was Tony Herbert. Hij had tussen 1924 en 1940 een grote evolutie meegemaakt, die hem verwijderde van het Vlaams-nationalisme en in het kamp van de conservatieve, koningsgezinde katholieken bracht. Deze evolutie zette zich tijdens de bezetting verder. Hij zal dan ook niet veroordeeld worden. Hij zetelde zelfs in de Kortrijkse Krijgsraad en kon daardoor op weinig sympathie rekenen.[619] Marcel Clarysse, oorlogsburgemeester van Harelbeke, schreef hierover "*De toeschouwers in de gerechtszaal waren dan de getuigen hoe de officieren van de krijgsraad aan het demonstreren waren met de VNV-en de Hitlergroet. Het pijnlijkste voor de beschuldigde was de aanwezigheid, als lid van de krijgsraad, van een meneer die medestichter was geweest van het VNV. Nu zat zijn vroegere leermeester daar in uniform van Belgisch legerofficier en hielp zijn kwekelingen veroordelen.*" [620] Na de oorlog maakte Herbert de overstap naar de CVP en werd medefinancier en afgevaardigd beheerder van "De Nieuwe Standaard", die de standpunten van de CVP verdedigde. Herbert hoopte door de CVP als senator opgenomen te worden, maar dit mislukte en betekende het einde van zijn politieke rol. [621] Luciaan Rijckeboer zal in het volgend deel behandeld worden, namelijk bij de politieke epuratie binnen het stadsbestuur.

2.3.2. Het geval van Jozef De Coene

Vlak na de bevrijding kwam De Coene in opspraak en werd deze zaak een der eerste grote gevallen van economische collaboratie. De Vlaamsgezindheid van Jozef De Coene was af te leiden uit het artistieke en politieke milieu waarin hij vertoefde. Hij was bovendien lid van de DeVlag. Tijdens de Tweede Wereldoorlog organiseerde de DeVlag een 10-tal tentoonstellingen in Duitsland tussen januari 1941 en augustus 1943, waarbij Jozef De Coene aan een viertal deelnam. Na 1941 exposeerde Jozef De Coene niet meer in Duitsland, hoewel hij daar de kans nog toe had gekregen. Tijdens de Tweede wereldoorlog werkte de onderneming niet alleen voor de Belgische markt, maar met de steun van de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid ook voor de Duitse militaire overheid. [622]

Toen burgemeester Arthur Mayeur op 4 september 1944 zijn vroegere post terug bekleedde, gaf hij onmiddellijk het bevel tot internering van De Coene. Op 14 september 1944 werd deze geïnterneerd. De beheerders van de "NV Kortrijkse Kunstwerkstede" werden ervan beschuldigd hulp verschaft te hebben aan de vijand. Ze zouden voor om en bij de 443 000 000 fr. barakken, schijnvliegtuigen, noodwoningen, meubels en camoufleernetten geleverd hebben aan de Duitse bezetter en deze misdaad zou uit zuiver winstbejag zijn gepleegd. Na het gerechtelijk onderzoek kwam De Coene voor de Kortrijkse Krijgsraad. Jozef De Coene werd er tot levenslang veroordeeld; zijn medewerkers kregen minder lang celstraf. Bovendien moest door de beklaagden een enorme som aan schadevergoeding betaald worden en verloren alle veroordeelden hun burgerlijke en politieke rechten. Jozef De Coene ging in beroep en de zaak werd voor het Krijgshof van Gent gebracht, waarbij op 20 augustus 1945 een vermindering van de hoofdstraf werd uitgesproken en de opgelegde schadevergoedingen werden gewijzigd. [623]

Wanneer op 2 augustus 1945 Achiel van Acker aan zijn tweede premierschap begon en Marcel Grégoire als Minister van Justitie een strengere bestraffing van de economische collaboratie voorstond, speelde deze machtswissel in het nadeel van de Kunstwerkstede. Hoewel het ongebruikelijk was dat een arrest van een Krijgshof werd verbroken, was dit toch het geval met de uitspraak van het Krijgshof te Gent. Het Hof van Verbreking verbrak het arrest van het Gentse Krijgshof en verwees de zaak door naar het Krijgshof in Antwerpen. Op vrijdag 28 juni 1946 deed dit Krijgshof een uitspraak die op vele punten de uitspraak van de Kortrijkse Krijgsraad hernam. Daarmee was het

doek over het proces De Coene gevallen en wel definitief. De twintig jaar dwangarbeid viel voor Jozef De Coene minder zwaar dan te beseffen dat de Kortrijkse Kunstwerkstede de grote verliezer werd en in haar nederlaag ook de arbeiders tot slachtoffer zou maken. [624] Het bedrijf dat grote bedragen aan de staat moest betalen stond tot april 1952 onder sekwester. [625]

2.4. De uitzuivering van politiek en ambtenarij in de stad Kortrijk

Tijdens de Duitse bezetting werden in het bestuur van gemeenten, steden en provincies grote wijzigingen aangebracht. In 63% van alle Belgische gemeenten was de burgemeester geschorst en ontslagen. Daarnaast waren er honderden schepenen en gemeentesecretarissen afgezet en vervangen. Een soortgelijk maneuver werd uitgevoerd op het niveau van de provinciale gouvernementen. Vele nieuw benoemden waren aanhangers van Duitsgezinde organisaties en in Vlaanderen waren dat hoofdzakelijk VNV'ers. Dit alles moest na de oorlog ontmanteld worden. Die opdracht werd door de Belgische regering in Londen voorbereid. Zij had daartoe in mei '44 twee besluitwetten uitgevaardigd. De draaischijf van de "operatie ontruiming" was de besluitwet van 5 mei 44, die zowat alle bestuursdaden die de secretarissen-generaal en hun ondergeschikten na 16 mei 1940 hadden gesteld, vernietigde. Dit betrof ook de benoemings-en promotiebeslissingen. De besluitwet van 8 mei 1944 regelde de epuratie van de politieke mandatarissen en de ambtenaren wiens aanwerving van voor de bezetting dateerde. Het doel van beide besluitwetten bestond erin de ontmanteling van de Nieuwe Orde tot een goed einde te brengen. [626]

De besluitwet van 5 mei '44 leidde ertoe dat de benoeming van Luciaan Rijckeboer, als oorlogsburgemeester en van de oorlogsschepenen Jozef Supplie en Juliaan Vandenbulcke, nietig werden verklaard. Deze drie kwamen voor de Krijgsraad van Kortrijk op beschuldiging van politieke collaboratie. [627] Luciaan Rijckeboer, die op 4 juli 1942 door Secretaris-Generaal Romseé aangeduid werd als schepen en daarbij Gaston Bossuyt opvolgde en in het begin van '43 de plaats van Arthur Mayeur innam als waarnemend burgemeester, kreeg de zwaarste straf. Hij werd veroordeeld tot 8 jaar hechtenis door de Krijgsraad en werd, na beroep, door het Krijgshof tot 12 jaar veroordeeld. [628] Juliaan Vandenbulcke, op 31 juli 1942 aangesteld tot schepen en lid van het VNV, werd veroordeeld tot 2 jaar hechtenis. Jozef Supplie werd levenslang van zijn politieke en burgerlijke rechten beroofd. [629] "*Het grote verwijt aan het*

Belgisch bestuur was dat mensen zoals Rijckeboer, Supplie en mijn vader veroordeeld werden zonder een belastend ding. Het enige wat ze hen konden verwijten was dat ze een benoeming hadden aanvaard die niet democratisch was. Voor de rest hebben ze de schulden die de stad had tijdens de bezetting, kunnen ophalen en hebben ze mensen tewerkgesteld die anders naar Duitsland moesten gaan werken. Dat verdiende toch een bloemetje. Ze waren ook de enigen die durfden ingaan tegen de Duitsers." **[630]**

Naast de nietigverklaring van de mandaten van Rijckeboer, Supplie en Vandenbulcke was er nog de "zaak Valeer Tahon". Hij had zijn ontslag ingediend op 29 juli 1940 naar aanleiding van de schermutselingen rond het gerechtsgebouw waarbij het de opposanten erom ging Valeer Tahon het politieke en gerechtelijke werkterrein te zien verlaten. Valeer Tahon zal tegen zijn ontslag tijdens de bezetting verzet aantekenen, daar hij stelde dat hij onder druk werd gezet door Michiel Verkindere. In de gemeenteraadszitting van 16 augustus '45 werd het ontslag van Valeer Tahon en de aanstelling van Vandenghinste als titelvoerend gemeenteraadslid in zijn plaats, ongeldig verklaard. [631]

Sommige personen waren tijdens de bezetting op hun vooroorlogse post gebleven. Maar op hen rustte eveneens een verdenking van onvaderlands gedrag. [632] De besluitwet van 8 mei 1944 zal dan ook in Kortrijk aan de basis liggen van de veroordeling van Louis Desmet. Louis Desmet bekleedde het ambt van stadssecretaris van voor de oorlog en gedurende gans de bezetting heeft hij deze positie behouden. Tijdens de bezetting was hij de cel-en gewestleider van de DeVlag. Hij werd er ook van beschuldigd deel uitgemaakt te hebben van het bestuur van het Veiligheidskorps. Toen op 4 september 1944 het vooroorlogs College van Burgemeester en Schepenen de macht weer had overgenomen, werd hij vervangen door Robert Terrie, daar Desmet de stad had verlaten en naar Duitsland was gevlucht. [633] Toen hij pas in de meidagen 1945 terugkeerde naar Kortrijk, werd hij stante pede opgesloten in "De Wikings". [634] Nog voor de bevrijding werd Desmet dus bij ordemaatregel geschorst en op 16 juli 1947 door de Krijgsraad tot 20 jaar buitengewone hechtenis veroordeeld. Op 21 oktober 1947 werd Desmet door het Krijgshof tot 15 jaar buitengewone hechtenis veroordeeld. Op 6 mei 1964 werd hem door het Hof van Beroep van Brussel eerherstel verleend. [635]

Maar niet alleen werden alle tijdens de bezetting benoemde mandatarissen opzij gezet, de eigenlijke zuiveringsactie was ook gericht tegen diegenen die voor de oorlog een politiek mandaat bekleedden. In het Kortrijkse stadsbestuur werden hierdoor de burgemeester en drie gemeenteraadsleden uit hun ambt vervallen verklaard. De ontzetting van Arthur Mayeur uit zijn ambt van titelvoerend gemeenteraadslid vond zijn oorzaak in de brief aan Oberst. Von Werder en Kaldrach waarin hen gemeld werd dat in Kortrijk twee bruggen naar hen zouden genoemd worden.[636] Een van de stadsbedienden zou deze brief uit het stadsarchief ontvreemd hebben en naar het dagblad "Vooruit" en het communistisch weekblad "De Bevrijding" hebben doorgestuurd. Na de publikatie van de brief ging de bal aan het rollen en op 31 januari 1945 ontving het schepencollege een schrijven van de socialistische gemeenteraadsleden Claeys, Maes en Tytgat. Daarin werd gevraagd in een eerstkomende zitting van de gemeenteraad het College te ondervragen in verband met de echtheid van de brieven, verschenen in de twee dagbladen. Op 2 februari 1945 ontving het gemeentebestuur het schrijven van de gouverneur waarin gemeld werd dat Arthur Mayeur, burgemeester van de stad Kortrijk, voor de duur van twee maanden geschorst werd. Gaston Bossuyt zal tengevolge van dit besluit waarnemend burgemeester worden. [637] Op 15 december 1945 ontving het gemeentebestuur van de gouverneur terug een schrijven waarin het op de hoogte werd gebracht dat bij besluit van de regent van 15 maart 1945 Arthur Mayeur uit zijn ambt werd ontzet wegens zijn houding tijdens de bezetting. Het verval van het mandaat werd door de Bestendige Deputatie op 28 december 1945 vastgesteld. Toch kunnen we bij de afstelling van Mayeur enkele bedenkingen formuleren. Ten eerste zijn zowel de brief aan Oberst Kaldrach en Verwaltungsleider Von Werder ondertekend door de burgemeester, de schepenen en de stadssecretaris, waardoor het geen persoonlijke daad van Mayeur was. Ten tweede hebben we een brief teruggevonden in het archief, die alleen ondertekend werd door de burgemeester zelf en waarin staat "*bij deze wordt bevel gegeven de naamplaten Von Werderbrug en Kaldrachbrug onmiddellijk te doen wegnemen*".[638] Mogen we ons dan de vraag stellen of het niet eerder de bedoeling was van het socialistische kamp het ACW-overwicht te breken en dit misschien een partijoorlog was om de katholieken enigszins naar de kroon te steken?

Intussen waren reeds drie gemeenteraadsleden, namelijk de liberalen Marcel Hofman en Paul Provost en de socialist Robert Debeurme uit hun mandaat vervallen verklaard. Hoe kwam dit? Debeurme werd op 13 april 1945 samen

met Hofman geschorst als gemeenteraadslid. Tegen Hofman liep immers een gerechtelijk onderzoek omwille van het feit dat hij tijdens de bezetting gewestelijk secretaris was van de Unie van Hand-en Geestesarbeiders. Zijn zaak kwam voor op 30 november 1945 en hij werd vrijgesproken. Debeurme werd wegens zijn houding gedurende de bezetting uit zijn ambt van gemeenteraadslid ontzet. Hij zou zich laten inlijven hebben bij de Organisation Todt. In juli 1945, na zijn terugkeer uit Duitsland, werd hij aangehouden. Paul Provost werd op 30 juli 1945 als gemeenteraadslid geschorst.[639] Paul Provost was betrokken bij de zaak De Coene. Hij was immers op 3 maart 1943 samen met enkele anderen aangesteld in de nieuwe beheerraad van de firma. Hij werd voor de Krijgsraad tot 20 jaar hechtenis veroordeeld. Het uiteindelijke verdict van het Militair Gerechtshof luidde: vrijspraak. [640]

2.5. De politie

In een verslag van de politiecommissaris aan de burgemeester staat: "Van de 128 leden in het politiekorps werden er 15 leden geschorst en sommigen zelfs geïnterneerd".[641] Van 24 personen werd hun houding gedurende de bezetting in de gemeenteraad besproken, waarvan de eerste 14 al op 5 september 1944 - de stad was nog niet eens bevrijd - ten berde werden gebracht. [642] Daarbij behoorden een politie-inspecteur en twee adjunct-commissarissen. Voor geen enkel van de drie volgde een sanctie. Bij zes politieagenten werd verder geen gevolg gegeven aan de aanklachten tegen deze personen. Bij de bevrijding werden 15 agenten geschorst. Een ervan overleed in de bevrijdingsstrijd. Van acht agenten werd de schorsing ingetrokken, waaronder ook de schorsing van adjunct- politiecommissaris De Soete ongegrond bleek.[643] Twee agenten werden afgedankt. Twee mochten hun ambt na de schorsing terug opnemen en van twee agenten weten we niet of er na de schorsing een sanctie volgde.[644]

Op 25 september 1944 besliste het college van schepenen en burgemeester, in aanwezigheid van Arthur Mayeur, Gaston Bossuyt, Vital Depraetere, Jules Coussens, Alfred De Taeye en stadssecretaris Robert Terry dat de disponibiliteitsstelling op bevel van de Duitse overheid van de heer Robert Deltour, adjunct -politiecommissaris, nietig verklaard werd en hij terug in zijn ambt hersteld wordt. Bovendien zou zijn achterstallige wedde betaald worden. [645] Ook hier werd een zuivering doorgevoerd van het personeel en zullen de Duitse aanstellingen teniet gedaan worden.

2.6. Onderwijzend personeel

Dat het OF ook hier voor het grootste aantal aanhoudingen verantwoordelijk was, blijkt uit het volgende. In het Atheneum, waar de polarisatie tussen het verzet en de "zwarte" leraars tijdens de bezetting goed zichtbaar was, hielden enkele leraars, lid van het OF, onder wie ook Marie-Louise Lottin zich bezig met de uitzuivering van de school. Ook hier werden zwarte lijsten aangelegd met namen van incivieke leraars, waarbij we dieper ingaan op volgende personen.[646]

De studieprefect van het Atheneum, Nestor Oscar Jan Van der Biest, geboren te Erpe en wonende in Aaigem werd op 20 februari 1948 veroordeeld tot levenslange hechtenis.[647] Redenen hiervoor waren: "met een kwaad opzet 's vijands politiek te hebben gediend, propaganda te hebben geleid, verklikkingen aan de vijand te hebben gedaan. Het was hij die een aanklacht indiende tegen de leerling Maerten uit Bevere die een stencil in zijn bezit had met anti-Duitse propaganda. Het gevolg was dat er een onderzoek startte van de Gestapo waarbij anti-Duitse propaganda gevonden werd en leidde tot een heleboel arrestaties. Bovendien was hij lid van de DeVlag, O.M.O. en VNV.[648]

Albert De Jonghe, leraar geschiedenis en doctor in de Letteren en Wijsbegeerte, stond ook op de lijst van het OF. Hij werd tot drie jaar veroordeeld op 5 maart 1946 op basis van volgende redenen: "hij was lid van de DeVlag en secretaris voor propaganda, hij was bovendien geschiedkundig medewerker van de SS-man". [649] Albert Gevaert, redacteur van Leieland, lid van DeVlag en O.M.O., gouwleider van Volk en Kunst, werd tot drie jaar hechtenis veroordeeld en levenslange ontzegging van alle rechten. Henri Halsberghe, adjunct-arrondissementsleider van het VNV, werd tot 20 jaar hechtenis veroordeeld.[650] Ook Marc Rosseel en zijn vrouw José Libbrecht werden veroordeeld. Marc Rosseel werd voor drie maanden in hechtenis genomen, daar hij lid was van O.M.O. en bovendien voor deze organisatie gouwleider voor West-Vlaanderen was. Zijn vrouw, medestichtster van het VNVV, werd zwaarder veroordeeld.

2.7. Het aantal veroordeelden woonachtig in de stad Kortrijk

Tussen september 1944 en eind '49 werden door de Belgische auditoraten 57.254 vonnissen geveld. In Kortrijk waren het er 2753. Voor het onderzoek werden alleen die vonnissen opgenomen van de personen die tijdens de bezetting in Kortrijk woonden. In totaal bleven er 354 dossiers over. We zullen aan de hand van de onderzoeksresultaten van Ilse Declercq per type collaboratie de cijfers weergeven.[651] Deze resultaten omtrent de stad Kortrijk zullen op hun beurt afgewogen worden op nationaal vlak en voor het Krijgshofgebied Gent, in zoverre daar gegevens voor bekend zijn. [652]

2.7.1. Politieke collaboratie

De politieke collaboratie gaf aanleiding tot 37 processen in de stad Kortrijk, waarvan 34 mannen en 4 vrouwen. In totaal werden er 34 vonnissen geveld.

	Nationaal	Krijgshofgebied Gent	Stad Kortrijk
Criminele straffen Correctionele straffen	1.922 8.918	281 2.595	3 31
Totaal	10.840	2.876	34

2.7.2. Militaire collaboratie

Er kwamen 126 processen voor inwoners van de stad Kortrijk, waarbij er 123 personen veroordeeld werden.

	Nationaal	Krijgshofgebied Gent	Stad Kortrijk
Criminele straffen Correctionele straffen	7.359 12.233	1.574 5.153	42 81
Totaal	19.592	6.727	123

2.7.3. Economische collaboratie

Hiervoor kwamen 41 processen tot stand met 36 veroordelingen.

	Nationaal	**Krijgshofgebied Gent**	**Stad Kortrijk**
Criminele straffen	**378**	**47**	**7**
Correctionele straffen	**993**	**178**	**29**
Totaal	**1.371**	**225**	**36**

2.7.4. Verklikkingen

Dit gaf het ontstaan van 18 processen voor inwoners van de stad Kortrijk, waarbij 12 personen effectief veroordeeld werden.

	Nationaal	**Krijgshofgebied Gent**	**Stad Kortrijk**
Criminele straffen	**721**	**136**	**-**
Correctionele straffen	**3.239**	**613**	**12**
Totaal	**3.960**	**749**	**12**

2.7.5. Wapendracht en politieke collaboratie in meervoud (combinatie)

Van de 39 processen werden ook alle 39 personen veroordeeld.

	Nationaal	**Krijgshofgebied Gent**	**Stad Kortrijk**
Criminele straffen	**3.164**	**?**	**23**
Correctionele straffen	**2.976**	**?**	**16**
Totaal	**6.140**	**?**	**39**

2.7.6. Politieke collaboratie onder verzwarende omstandigheden (in combinatie met gemeenrechtelijke misdrijven, met verklikkingen, met economische hulp aan de bezetter of met verraad)

Er waren in de stad Kortrijk 8 processen terzake. Naar schatting werden nationaal 3.800 personen op die basis veroordeeld. Van de 8 processen werden er 7 personen effectief veroordeeld.

	Nationaal	Krijgshofgebied Gent	Stad Kortrijk
Criminele straffen Correctionele straffen	? ?	? ?	1 6
Totaal	?	?	7

2.7.7. Wapendracht in verzwarende omstandigheden

Van de 11 processen die gehouden werden, werden er 10 personen veroordeeld in de stad.

	Nationaal	Krijgshofgebied Gent	Stad Kortrijk
Criminele straffen Correctionele straffen	? ?	? ?	8 2
Totaal	?	?	10

2.7.8. Alle vormen van medewerking

Dit gaf aanleiding tot het ontstaan van 18 processen, waarbij ook alle 18 personen veroordeeld werden.

	Nationaal	Krijgshofgebied Gent	Stad Kortrijk
Criminele straffen Correctionele straffen	? ?	? ?	16 2
Totaal	?	?	18

[594] F. Demany, Geschiedenis van den Belgischen Weerstand en van het onafhankelijkheidsfront, Brussel, 1944, pp. 24-25.

[595] W. Pauwels, De verdachten van september '44. Illegale interneringen tijdens de repressie, Antwerpen, 1991, pp. 13-21 .

[596] F. Seberechts, Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie en repressie, Leuven, 1994, pp. 53-54.

[597] W. Pauwels, Verzet in West-Vlaanderen na de bevrijding, In: Handelingen van het genootschap voor geschiedenis, Brugge, CXVII, 1990, pp. 7-8.

[598] W. Pauwels, De verdachten van september '44. Illegale interneringen tijdens de repressie, Antwerpen, 1994, p. 104.

[599] K. Hoflack, L. Huyse, De afrekening met de vrienden van de vijand, In: L. Huyse, K. Hoflack, De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950, Leuven, 1995, pp. 29-31.

[600] W. Pauwels, op.cit., p. 130.

[601] F. Seberechts, op.cit., p. 39.

[602] L. Huyse, S. Dhondt, Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952, Leuven, 1991, pp. 23-24.

[603] A. Prevost, Het Kortrijkse van 30 september tot 12 november '44. Drie verslagen van Lt. P. Everaert, verbindingsofficier van de Belgische Zending bij het Bureel der Civil Affairs te Kortrijk, gedagtekend 10,13.10 en 1.11.1944, In: Koninklijke geschied-en oudheidkundige kring van Kortrijk, Handelingen Nieuwe Reeks, LVI, 1990, p. 237.

[604] J. Ballegeer, Repressie en interneringskampen in Kortrijk (1944-1947), Kortrijk, 1995, p. 34.

[605] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[606] L. Huyse, S. Dhondt, op.cit., pp. 201-202.

[607] J. Ballegeer, op.cit., p. 35.

[608] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[609] N.M.W., Historiek van de gewapenden weerstand van het gewest Kortrijk, september 1941 tot mei 1942, doos A/12.

[610] M.S.A.K., Het verzet in september-oktober 1944, bundel 2840.

[611] J. Ballegeer, op.cit., p. 23.

Privé-archief van Jozef Vandeleene, dossiers van het MVG, persoonlijk dossier van Jules Goddaer, 130782/K.

[612] J. Ballegeer, op.cit., p. 24.

[613] I. Declercq, Het politieke leven in Kortrijk (1938-1947), Leuven, OLV, 1993, p. 209.

[614] M.S.A.K., Inrichting interneringscentra voor incivieken: opeisingen hiervoor. Betreft vooral de Wikings, najaar 1944, bundel 4713.

[615] M.S.A.K., loc.cit.

[616] P. Vancolen, De Hedendaagse Tijd, In: De geschiedenis van Kortrijk, Tielt, 1990, p. 388.

[617] B. Van Causenbroeck, Frans Strubbe, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).

[618] E. Vandewalle, L. Vandeweyer, Paul-Felix Beeckman, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).

[619] J. Ballegeer, op.cit., p. 23.

[620] M. Stashar (pseudoniem van Marcel Clarysse), Ook dit was leven, Sint-Baafs-Vijve, 1982, p. 80.

[621] D. Luyten, Tony Herbert, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, 1998, (CD-ROM).

[622] K. Speelman, De Kortrijkse Kunstwerkstede in de economische collaboratie, In: De Leiegouw, XXXIX, 1977, pp. 230-251.

[623] K. Speelman, op.cit., pp. 281-287.

[624] F. Germonprez, Jozef De Coene en de Kortrijkse Kunstwerkstede, Tielt, 1983, pp. 193-197.

[625] N. Maddens, Jozef De Coene, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

[626] L. Huyse, S. Dhondt, op.cit., pp. 31-32.

[627] J. Vanbossele, Luciaan Rijckeboer, Oorlogsburgemeester van Kortrijk, In: Curtricke, 1992, 175, p. 47.

[628] J. Ballegeer, op.cit., p. 30.

[629] I. Declercq, op.cit., p. 193.

[630] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.

[631] I. Declercq, op.cit., p. 193.

[632] L Huyse, S. Dhondt, op.cit., p. 32.

[633] M.S.A.K., Beraadslagingen van het College van Burgemeester en Schepenen, 4 september 1944 tot 27 juni 1947, bundel 7269.

[634] Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.

[635] I. Declercq, op.cit., p. 197.

[636] M.S.A.K., Nieuwe naamgeving door het stadsbestuur aan twee Leiebruggen, bundel 9226.

[637] I. Declercq, op.cit., pp. 194-196.

[638] M.S.A.K., Nieuwe naamgeving door het stadsbestuur aan twee Leibruggen, bundel 9226.

[639] I. Declercq, op.cit., p. 196.

[640] F. Germonprez, op.cit., p. 177.

[641] M.S.A.K., Dossiers met betrekking tot de zittingen van het College van Burgemeester en Schepenen 1904-1945, bundel 6668.

[642] M.S.A.K., Beraadslagingen van het College van Burgemeester en Schepenen, bundel 7269.

[643] M.S.A.K., loc.cit..

[644] I. Declercq, op.cit., p. 199.

[645] M.S.A.K., loc.cit.

[646] Er kwamen nog namen voor op de lijst, maar we hebben alleen die behandeld die werkelijk veroordeeld werden door de Krijgsraden. De anderen waren slechts personen waar een verdenking op rustte, maar hiervoor niet gestraft werden. Bovendien komen de behandelde namen ook voor in hoofdstuk III.

[647] M.S.A.K., Uittreksels van vonnissen door de Krijgsraden 1945-1949, bundel 4700.

[648] Privé-archief van Marie-Louise Lottin, De Nieuwe Jeugd. Nationaal weekblad der geünificeerde Socialistische Jonge Wacht, 20/02/48.

[649] Privé-archief van Marie-Louise Lottin, documenten i.v.m. terechtstelling van A. De Jonghe.

[650] Privé-archief van Marie-Louise Lottin, documenten i.v.m. terechtstelling van G. Halsberghe en A. Gevaert.

[651] I. Declercq, op.cit., pp. 181-190.

[652] J. Ballegeer, op.cit., pp. 25-27.

Hoofdstuk VIII: Restauratie en vernieuwing van het gemeentelijk bestuur

In dit hoofdstuk komt de naoorlogse restauratie van het politiek leven aan bod. In hoeverre kwam dit overeen met de vooroorlogse periode en waren er verzetslui actief op politiek vlak?

1. Algemeen

Na de bevrijding wilde men zo vlug mogelijk de administratie en de bestuursinstanties op vooroorlogse leest schoeien , waarbij rekening moest worden gehouden met twee aspecten. Enerzijds dienden de verordeningen, besluiten en reglementen die tijdens de bezetting waren uitgevaardigd en een afbreuk betekenden van de vooroorlogse instellingen en reglementeringen, weggewerkt te worden. Anderzijds moest men het administratief of politiek personeel dat zich te Duitsgezind had getoond en/of tijdens de bezetting was benoemd, verwijderen. Men diende dus naast een strafrechtelijke vervolging van de collaborateurs ook een zuivering van de ambtenaren en bestuurders door te voeren.[653]

De regering Huysmans organiseerde op 17 november 1946 de eerste gemeenteraadsverkiezingen, na ze enkele keren uitgesteld te hebben. De omstandigheden waarin deze gemeenteraadsverkiezingen tot stand kwamen waren allesbehalve gunstig. Naast de wederopbouw van het land zou de Koningskwestie de politieke agenda volledig beheersen. Hoe gingen de politieke partijen de gemeenteraadsverkiezingen tegemoet en wat was hun positie na de parlementsverkiezingen van 1946?

De liberale partij had het na de bevrijding niet gemakkelijk daar ze niet over grote figuren beschikte, een vage houding aannam t.o.v. de Koningskwestie en haar rol in de regering(en) als een remmende en matigende rol zag, ook inzake de wederopbouw van het land. Bijzonder pijnlijk waren de parlementsverkiezingen van 1946 waar de liberale partij kleiner werd dan de KPB. Deze genoot na de bevrijding een hoge mate van populariteit en vertrouwen, wat dan ook de sterke vooruitgang met de parlementsverkiezingen verklaarde.

Ze presenteerde zich bovendien als de enige garantie voor een echte democratie en als enige dam tegen de terugkeer van de CVP. Maar uit de voorbereiding van de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen bleek het gebrek aan mankracht en ervaring. De inzet en het programma waren nationaal en het programma werd niet aangepast, waardoor de lokale afdelingen vaak passief blijven en verzuimen aan de cruciale rol van de lokale verkiezingen.

De socialisten waren meteen na de bevrijding aan de heropbouw van de partij begonnen en steunden hierbij op het voorbereidend werk dat sommigen in de laatste dagen van de bezetting hadden gedaan. Men kon dus relatief goed de oude lokale en federale structuren opnieuw laten functioneren. Bij de parlementsverkiezingen van 1946 deed de BSP het goed en het programma met de komende gemeenteraadsverkiezingen in zicht, legde sterk de nadruk op de gemeentelijke problematiek. Net als de Liberale Partij kon de BSP naar haar gemeentelijk verleden verwijzen en daarop steunen. Binnen de nieuwe CVP werd na de bevrijding alles in het werk gesteld om de eenheid te herstellen. De invloed van de standen werd afgeschaft en alles werd in het werk gesteld om de vroegere kiezers van de Vlaams-nationalistische partijen aan te trekken, waarbij de Koningskwestie als katalysator fungeerde. De CVP behaalde bij de parlementsverkiezingen een schitterend resultaat en ze zal, net als de KPB, de lokale verkiezingen proberen voor nationale doeleinden te gebruiken, waarbij toch sterk de nadruk zal gelegd worden op lokale acties. [654]

2. Herstel van de gemeenteraad.

Het gemeentebestuur van Kortrijk stapte de Tweede Wereldoorlog in met een zetelverdeling van 14 voor de katholieken, 6 voor de socialisten en 3 voor de liberalen. Rex, VNV en de communisten hadden geen enkele zetel. [655] Na de inval in België wenste de bezetter de bestuursinstanties en de administratie in Belgische handen te laten. Toch werden de instellingen centraler en efficiënter ingericht en geleidelijk werden ze geschoeid op de leest van het leiderbeginsel. Voor de gemeentebesturen betekende dit concreet de uitbreiding van de bevoegdheden van het schepencollege, in casu de burgemeester. Bij het besluit van 28 mei 1941 werden de bevoegdheden van de gemeenteraad dus overgeheveld naar het College van Burgemeester en Schepenen, waarbij zelfs

sommige vooroorlogse bevoegdheden van de gemeenteraad bij de secretaris-generaal kwamen te liggen.[656]

Het stadsbestuur van Kortrijk, dat na de verkiezingen van 1938 een homogeen ACW- college kende, was ten gevolge van de bezetting volledig gedwarsboomd in zijn activiteiten. Burgemeester en schepenen werden op één na volledig ontslagen en vervangen door leden van de Nieuwe Orde. Op 4 juli 1942 werd de schepen Gaston Bossuyt vervangen door de VNV'er Luciaan Rijckeboer, die op 2 januari 1943 burgemeester werd ter vervanging van de toen 60 jaar geworden Arthur Mayeur. Jules Coussens en Alfred De Taeye werden vervangen op 31 juli 1942 door de VNV'ers Julien Vandenbulcke en Jozef Supplie. Dit betekende dus dat het schepencollege er begin 1943 als volgt uitzag: de burgemeester was Rijckeboer en de drie schepenen waren Julien Vandenbulcke, Jozef Supplie en Vital Depraetere, die de enige wettelijke verkozene was.

Op maandag 4 september 1944 vergaderde voor het eerst de herstelde gemeenteraad met Arthur Mayeur als burgemeester en de vier schepenen Gaston Bossuyt, Jules Coussens, Alfred De Taeye en Vital Depraetere. Twee personen waren afwezig, namelijk het socialistisch gemeenteraadslid Jozef Coole en de stadssecretaris Louis Desmet. Jozef Coole was overleden op 11 juli 1940 te Mazamet in Frankrijk. Louis Desmet was tijdens de bevrijdingsdagen naar Duitsland gevlucht en werd vervangen door de nieuwe stadssecretaris Robert Terrie, die dit ambt verder zou bekleden. Ook Valeer Tahon, die zijn ontslag had moeten indienen tijdens de bezetting, zetelde opnieuw in de gemeenteraad. Op 16 augustus 1945 zal zijn ontslag officieel ongeldig worden verklaard.[657] De toestand op 31 december 1944 zag er dus als volgt uit: [658]

10 mei 1940		31 december 1944
Mayeur Arthur	burgemeester	Mayeur Arthur
Bossuyt Gaston	eerste schepen	Bossuyt Gaston
Depraetere Vital	tweede schepen	Depraetere Vital
Coussens Jules	derde schepen	Coussens Jules
De Taeye Alfred	vierde schepen	De Taeye Alfred
Gillon Leopold	gemeenteraadsleden	Gillon Leopold
Sobry Hector		Sobry Hector
Coole Jozef	overleden	overleden

Clays Jozef		**Clays Jozef**
Lagae Joris		**Lagae Joris**
Desmet Maria		**Desmet Maria**
Maes Ernest		**Maes Ernest**
Demeersseman Gustave		**Demeersseman Gustave**
De Jaegere Maurice		**De Jaegere Maurice**
Debeurme Robrecht		**Debeurme Robrecht**
Tytgat Pieter		**Tytgat Pieter**
Rigole Alberic		**Rigole Alberic**
Verhenne Leopold		**Verhenne Leopold**
Berteele Jozef		**Berteele Jozef**
Tahon Valeer		**Tahon Valeer**
Provost Paul		**Provost Paul**
Hofman Marcel		**Hofman Marcel**
Vanhoutte Rachel		**Vanhoutte Rachel**
Desmet Louis	**Stadssecretaris**	**Terrie Leon**

Bij het herstel van de gemeenteraad kunnen we dus spreken van een politieke continuïteit. Maar vanaf 1945 ging de bal aan het rollen, wat zal leiden tot de afstelling van de burgemeester en drie gemeenteraadsleden wegens hun houding tijdens de bezetting. De gemeenteraadsleden Debeurme , Hofman en Provost zullen geschorst worden. Op 13 april 1945 werden Hofman en Debeurme geschorst en op 30 juli 1945 volgde Provost. Op 2 februari 1945 ontving het gemeentebestuur een brief waarin vermeld werd dat Arthur Mayeur voor twee maanden zal geschorst worden. Hij zal volledig uit het ambt van burgemeester ontzet worden op 28 december 1945. Ondertussen nam Gaston Bossuyt als waarnemend burgemeester zijn ambt in.[659] Het schepencollege bestond nu uit eerste schepen Vital Depraetere, tweede schepen Jules Coussens, derde schepen Alfred De Taeye en vierde schepen Leopold Gillon. [660] Pas met de gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1952 zal Mayeur eerherstel krijgen. Als kandidaat van de Christen Werkliedenpartij behaalde hij 1377 naamstemmen en nam hij op 14 april 1953 de functie als schepen van onderwijs waar, dat Mayeur tot zijn dood zal bekleden. [661] Het probleem van de aanstelling van een nieuwe burgemeester zal na de gemeenteraadsverkiezingen nog doorleven.

3. De Koningskwestie.

In het katholieke bastion Kortrijk zal de Koningskwestie actief meebeleefd worden. Tot de bevolking van Kortrijk werd een oproep gedaan om eensgezind te manifesteren voor de terugkeer van de koning. Op 21 juli 1945 hield de CVP haar eerste optreden naar buiten toe. In dezelfde namiddag werd in de Stadsschouwburg een meeting gehouden met als thema "De Koningskwestie", ingeleid door schepen De Taeye. Naast de partijpolitieke stellingname ontstond eveneens een niet-partijgebonden beweging onder de naam van "Het Blok van Koningsgezinden". De samenstelling van deze beweging was uiterst verscheiden en heel wat mensen uit de weerstand, zowel uit het OF als uit het Geheim Leger, namen eraan deel. Kortrijk was in die tijd het trefpunt van de Leopoldistische actie van het hele arrondissement. [662]

4. De gemeenteraadsverkiezingen van 1946.

Op 24 november 1946 hadden de eerste verkiezingen plaats voor de vernieuwing van de gemeenteraden. Daaraan nam geen nationaal gestructureerde Vlaams-nationalistische partij deel. Het VNV was immers ten gevolge van de gebeurtenissen tijdens de bezetting en de repressieperiode volledig uitgeschakeld. Dit impliceerde dus een volledige terugkeer naar de parlementaire democratie, waarbij volledig afgerekend werd met de autoritaire en fascistisch gezinde krachten. [663] De Vlaamse Beweging verkeerde dus in een zeer precaire toestand. Met de Liberale Partij was het niet veel beter. Het Liberaal Vlaams Verbond en het Willemsfonds, die zich voor de oorlog heel bedrijvig hadden getoond, werden tijdelijk op non-actief gezet. Het patriottische optreden van de Liberale Partij tijdens de bezetting stelde de partij weliswaar in de mogelijkheid om samen met de socialisten en de communisten deel te nemen aan de restauratiepolitiek. Bij deze samenwerking werden de Vlaamsgezinde Liberalen niet betrokken. [664] In het grootste gedeelte van het arrondissement van Kortrijk werden overal CVP-lijsten voorgedragen. In Kortrijk werden zes lijsten ingediend: Gemeentebelangen, communisten, CVP, socialisten, liberalen en afzonderlijke. [665]

De grote overwinnaar in de stad Kortrijk was de CVP met 16 behaalde zetels. De katholieke hegemonie was dus nog steeds een feit. De meest ingrijpende verandering die de bezetting teweeg had gebracht in het naoorlogse politieke leven in Kortrijk was de machtsontplooiing van de linkerzijde, namelijk de doorbraak van de communistische partij die als tweede overwinnaar uit de bus kwam. De socialisten hadden 6 zetels behaald en de liberalen slechts 1.[666] Wanneer we de uitslag van 1946 vergelijken met de uitslag in 1938 komen we tot volgende bevindingen. De grootste vooruitgang werd door de communisten geboekt die hun stemmenaantal bijna verdriedubbelden en door de CVP, die nog meer stemmen behaalde dan de Verenigde Katholieken en het Christelijk Werkersverbond samen in 1938. De socialisten verloren een goede 150 stemmen, maar konden net als in 1938 op hun zes zetels rekenen. Het grootste verlies werd door de liberalen geleden, die in 1938 nog drie zetels hadden. In 1946 had de CVP immers twee zetels op de liberalen veroverd. De socialisten konden net zoals in 1938 nog op zes zetels rekenen.

Het homogene CVP-college werd als volgt samengesteld: eerste schepen was Jules Coussens, tweede schepen Alfred de Taeye, derde schepen Georges Lagae en vierde schepen Albert De Clerck. Gaston Bossuyt was waarnemend burgemeester en zou slechts zijn functie als schepen kunnen waarnemen wanneer een burgemeester definitief zou benoemd worden. [667]

5. Het probleem van de aanstelling van een nieuwe burgemeester.

Het aanduiden van een kandidaat burgemeester vormde nog steeds een probleem en de benoeming van een burgemeester bleef op zich wachten. De eerste reden was dat de verkiezingen voor de gemeenteraden slechts in de maand november hadden kunnen plaatsvinden in plaats van op de traditionele datum, namelijk de eerste zondag van oktober. Ook de repressie vormde een oorzaak van het uitblijven van de aanstelling. Het was namelijk zo dat de benoeming van de burgemeester eerst nauwkeurig diende onderzocht te worden. Wanneer een document bezwarend was, of wanneer een individu een bezwaar indiende, dan werd de benoeming uitgesteld. [668]

De eerste helft van 1947 was voorbij en nog steeds was er geen burgemeester aangesteld. Toen ook de tweede helft van 1947 was verstreken, begon men in de CVP-middens ongedurig te worden. Er werden stappen ondernomen om de Minister van Binnenlandse Zaken te verzoeken de voordracht van Jules Coussens als burgemeester van de stad goed te keuren. In 1948 deelde de minister mee dat het onmogelijk was om de voorgestelde kandidaat Coussens aan te stellen, daar er bezwarende documenten in zijn dossier voorkwamen. Hij stelde voor dat de meerderheid van de Kortrijkse gemeenteraad een andere kandidaat zou voorstellen. Toen daar niet werd op ingegaan, liet de minister weten dat, indien er geen nieuwe kandidaat-burgemeester werd voorgedragen binnen een beperkte tijd, hij zou overgaan tot de benoeming van een burgemeester die niet tot de gemeenteraad behoorde. [669]

Uiteindelijk werd Alfred De Taeye voorgedragen als kandidaat-burgemeester. Bij Regentsbesluit van 5 augustus 1948 werd Alfred De Taeye als burgemeester benoemd. De benoeming van de nieuwe burgemeester van de stad Kortrijk verscheen reeds in het Staatsblad van 4 augustus 1948. De derde zondag van september vond de plechtige aanstelling plaats.[670] Alfred De Taeye werd op zondag 26 september 1948 tot burgemeester benoemd.[671]

De samenstelling van de gemeenteraad zag er op 20 augustus als volgt uit: [672]

De Taeye Alfred	**burgemeester CVP**
Coussens Jules	**1° schepen CVP**
Lagae Georges	**2° schepen CVP**
Bossuyt Maurits	**3° schepen CVP**
De Clercq Albert	**4° schepen CVP**
Clays Jozef	**raadslid BSP**
Desmet Maria	**raadslid BSP**
Maes Ernest	**raadslid BSP**
Tytgat Pierre	**raadslid BSP**
Verhenne Leopold	**raadslid CVP**
Tahon Valeer	**raadslid Liberalen**
Terrie Léon	**raadslid BSP**
Duyck Maurits	**raadslid CVP**
Holvoet Jan	**raadslid CVP**

Vanneste Aster	**raadslid CVP**
Desmet Prosper	**raadslid CVP**
Verbrugge Anastasie	**raadslid CVP**
Vandenbruel Martha	**raadslid CVP**
Hanninck Paulus	**raadslid BSP**
Delvoye André	**raadslid CVP**
Cornette Ludovicus	**raadslid CVP**
Bataille Gaston	**raadslid CVP**
Vanhoutte Joris	**raadslid CVP**
Terry Robert	**stadssecretaris**

We kunnen hieruit concluderen dat de gemeenteraad zich pas heeft kunnen stabiliseren na de definitieve aanstelling van een burgemeester, dus pas in 1948. Ten tweede zijn, net zoals voor de totaliteit van de West-Vlaamse gemeenten kan gezegd worden, ook in Kortrijk de verhoudingen tussen de politieke partijen niet fundamenteel veranderd. De voornaamste strekking, namelijk de katholieken, heeft nog steeds de hegemonie kunnen behouden. Toch bemerken we een kleine vernieuwing in de kandidaten op de lijsten. Opmerkelijk is het feit dat de gemeenteraad in 1938 slechts over één vrouwelijke kandidate beschikte, terwijl in 1948 er drie vrouwen in de gemeenteraad zetelen. Wel zijn er nog een aantal bekende gezagsdragers aanwezig die ook voor de oorlog een politiek mandaat bekleedden, namelijk Jules Coussens, Alfred De Taeye, Jozef Clays, Joris Lagae, Maria Desmet, Ernest Maes, Pieter Tytgat, Leopold Verhenne en Valeer Tahon. Van de 24 leden in de gemeenteraad zijn er dus 9 vooroorlogse leden aanwezig.

Wel is het zo dat -in tegenstelling tot Harelbeke, waar de socialist Jan Steelant verkozen werd in de gemeenteraad-, er in Kortrijk weinig verzetslui in de gemeenteraad zetelden. [673] Allen Tahon Valeer, lid van het OF, werd verkozen. We moeten er wel rekening mee houden dat hij voor de oorlog ook al een belangrijke rol in het politiek leven van Kortrijk had. We kunnen ons de vraag stellen of hij opnieuw verkozen op basis van zijn bewezen diensten of dat het feit dat hij lid was van het verzet de doorslaggevende factor was? Dit laatste wordt door ons uitgesloten, hoewel dit toch hypothetisch is. De sterke positie van het OF tijdens de bezetting kon zich niet consolideren. De gemeenteraadsverkiezingen van 1946 waren daar de emanatie van.

[653] **P. Gunst, Burgemeesters en raadsleden 1938-1947. Verandering en continuïteit van het politiek personeel, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek, Brussel, 1992, pp. 408-409.**

[654] **K. Deschouwer, De gemeenteraadsverkiezingen van 1946. De reconstructie van een partijsysteem, In: Tussen restauratie en vernieuwing. Aspecten van de Belgische naoorlogse politiek (1944-1950), Brussel, 1989, pp.64-68.**

[655] **M.S.A.K., Dossiers met betrekking tot de zittingen van het College van Burgemeester en Schepenen, inlichtingstabel omtrent de samenstelling van de gemeenteraad op 10 mei 1940-31 december 1944, bundel 6668.**

[656] **P. Gunst, op.cit., p. 403.**

[657] **P.A.B., Toepassing van de besluitwet 30 juni 1945. Heraanstelling gemeenteraadsleden, Valeer Tahon, bundel 53.**

[658] **M.S.A.K., loc.cit.**

[659] **M.S.A.K., Beraadslagingen van het College van Burgemeester en Schepenen, 4 september 1944 -27 juni 1947, bundel 7269.**

[660] **M.S.A.K., loc cit.**

[661] **R. Tanghe, P. Vancolen, Gedenkboek stad Kortrijk 1830-1976, Kortrijk, 1978, p. 327.**

[662] **I. J. Lambrecht, 50 jaar politiek en sociaal en politiek engagement, Kuurne,1985, pp. 115-116.**

[663] **F. Seberechts, De Vlaams nationale partijen in de gemeenteraadsverkiezingen na WOII, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1870-1970), Brussel, 1992, p. 275.**

[664] **E. Witte, Tussen restauratie en vernieuwing. Een introductie op de Belgische politieke evolutie tussen 1944 en 1950, In: Tussen restauratie en vernieuwing. Aspecten van de naoorlogse politiek (1944-1950), Brussel, 1989, pp. 42-43.**

[665] **M.S.A.K., Gemeenteraadsverkiezingen van 1946, bundel 458.**

[666] **M.S.A.K., loc.cit.**

[667] **R. Tanghe, P. Vancolen, op.cit., pp. 328-329.**

[668] **I. J. Lambrecht, op.cit., p. 118.**

[669] I. Declercq, Het politieke leven in Kortrijk (1938-1947), Leuven, OLV, 1993, p. 227.

[670] I. J. Lambrecht, op.cit., pp. 118-123.

[671] M.S.A.K., Huldiging van burgemeesters, bundel 2462.

[672] R. Tanghe, P. Vancolen, op.cit., p. 329

[673] J. Feys, Analyse en situering van het verzet in een middelgrote gemeente: Harelbeke 1940-1944, Gent, OLV, 1995, p. 219.

Algemeen besluit

In onze inleiding stelden we twee hoofddoelstellingen op voor deze studie. Enerzijds proberen we een beeld te schetsen van de modale verzetsman en-vrouw, anderzijds trachten we na te gaan of het verzet daadwerkelijk is ontstaan uit groepen uit de politieke marge en of ze daar, na de oorlog daadwerkelijk weer in belandden.

Voor onze eerste opzet verwijzen we naar de statistische analyse. We behandelen hier enkele "topics", voor de rest vinden we een specifiek besluit bij iedere grafiek in de statistische analyse. Hieruit is gebleken dat het Kortrijkse verzet al heel vroeg van de grond gekomen was. Vooral in het midden van 1940, begin 1941 ontstonden de groeperingen. De stichting van de sluikpersgroep B.A.T.-B.V.A. kwam er onder impuls van Gabriël Devos en de leden waren grotendeels afkomstig uit de socialistische kringen.

Ook het OF had zijn wortels in linkse middens. André Verhaeghe, secretaris sinds 1938 van de plaatselijke BWP-afdeling, was de drijvende kracht achter de ontstaansgeschiedenis van het Kortrijkse OF. Hij zocht naar personen in zijn omgeving die de bezetter op elk vlak wilden tegenwerken. Daartoe vond hij de medewerking van Walter Debrock, een links socialist uit Oostende. In de lente van 1941 bracht deze laatste Verhaeghe in contact met de al vroeger ontstane groep rond Olivier Laporte, stichter van de plaatselijke KP-afdeling. Tot deze groep behoorden eveneens Werner Vandenborre en Stanislas Vanhaverbeke, beiden fervent communist. We kunnen dus stellen dat de kopstukken van dit eerste verzet overtuigd socialist of communist waren, en dat deze groep samen met B.A.T.-B.A.V. het grootste aantal links-gezinden leverde. Daarnaast werden er ook contacten gezocht met liberalen, zoals Marie-Louise Lottin en Valeer Tahon.

In een katholiek bastion als Kortrijk, laat deze partij het in de weerstand afweten. Hoewel we niet met zekerheid kunnen zeggen dat er geen katholieken betrokken waren bij de stichting van het verzet, is het aantal leden echter miniem. Indien er dan toch katholieken aanwezig waren, werden deze vooral geleverd door de voorlopers van het Geheim Leger. Naarmate de oorlog ten einde liep en de krijgskansen van de Geallieerden keerden, sloten nieuwe leden zich bij de verschillende organisaties aan. De periode van januari tot april 1944

scoorde het hoogst. Vanaf dan wordt het moeilijker om de politieke oriëntatie van de verschillende verzetsbewegingen aan te duiden. De meeste organisaties waren aan het einde van de oorlog meer pluralistisch geworden. Iedereen van diverse strekkingen sloot zich bij een of andere verzetsorganisatie aan met het doel de Duitsers zo vlug mogelijk te verdrijven. Van enige politieke geëngageerdheid was er niet echt sprake meer.

Opvallend is ook dat het grootste ledenaantal van de weerstanders erg jong was. Daarnaast waren de leidersfuncties vooral in handen van iets ouderen. Toch hadden de meesten de kaap van dertig jaar nog niet bereikt. De verklaring hiervoor lag in het feit dat het Koninklijk Atheneum van Kortrijk een broeihaard van verzet was. De studenten waren lid van het Onafhankelijkheidsfront, de Witte Brigade, B.A.T.-B.V.A. en Het Nationaal Legioen. Sommigen waren zelfs lid van verschillende verzetsorganisaties tegelijk. Het verzet in Kortrijk entte zich vooral op een bestaande instelling, die op haar beurt een ideale rekruteringsbasis was. We kunnen hier de vraag opwerpen of het sterke, misschien zelfs overdreven, idealisme dat meestal tekenend is voor jongeren, de drijfmotor was voor de toetreding tot het verzet? Indien de leden gehuwd waren en eventueel kinderen hadden, bleek zelfs dat de gezinssituatie de verzetslui niet weerhouden heeft om tot het verzet toe te treden.

Het beeld van de modale verzetsman-of vrouw blijkt na vergelijking met gelijkaardige studies geen uitzondering op de regel te zijn. De hypothese dat het verzet er in een stad eventueel anders zou uitgezien hebben, blijkt in dit geval niet te kloppen.

Indien we willen nagaan in hoeverre het verzet ontstaan is uit groepen uit de politieke marge, schetsen we eerst het sociaal en vooral politiek kader kort voor, tijdens en na de oorlog. Kortrijk was voor de Tweede Wereldoorlog gekenmerkt door een katholieke hegemonie. Deze partij bleef, behoudens het liberale intermezzo van 1855 tot 1864, ononderbroken aan de macht. Tijdens de oorlog deed de Nieuwe Orde een greep naar de plaatselijke macht. De burgemeester werd vervangen door de VNV'er Luciaan Rijckeboer en drie schepenen werden afgezet. Hun plaatsen werden eveneens ingenomen door VNV'ers. De stadssecretaris, Louis Desmet, was lid van de DeVlag. Ondertussen waren er in Kortrijk verschillende verzetsbewegingen ontstaan, die weerwerk boden tegen de Duitse bezetter. Vooral de sluikpers vervulde in Kortrijk een belangrijke rol en zette aan tot sabotage tegen de Duitsers. De meeste

kopstukken en leden van de verschillende verzetsorganisaties hadden voordien geen belangrijke sociale en politieke rol vervuld. Alleen de stichters en de leden van het Onafhankelijkheidsfront hadden op de een of andere manier hun stempel gedrukt op het vooroorlogse politieke leven van Kortrijk.

Tijdens de bevrijdingsdagen speelden het Geheim Leger en het Onafhankelijkheidsfront een grote rol in de gevechten tegen de Duitsers. Daarbij verloren acht weerstanders het leven. Vooral het Onafhankelijkheidsfront legde, in samenspraak met het herstelde gemeentebestuur, zijn taak toe op de ordehandhaving van de stad. Het Zuiveringscomité was vooral in handen van een persoon, die later geen actief lid van de weerstand bleek te zijn. De lijsten van vermeende collaborateurs werden door het Onafhankelijkheidsfront al tijdens de bezetting opgesteld. Deze organisatie zorgde ervoor dat geen enkele "zwarte" aan de mazen van het net ontglipte.

Toch kunnen we stellen dat de straatrepressie niet het werk was van de Kortrijkse verzetsorganisaties en "de weerstanders van het eerste uur". Ten eerste was het ontstane "machtsvacuüm", na het vertrek van de Duitsers, vlug opgevuld door het vooroorlogs bestuur. Het herstel van het gezag leidde ertoe dat de vernielzucht grotendeels ingetoomd werd. Ten tweede was de woede van de bevolking ten opzichte van de bezetter en de Nieuwe Orde-gezinden zo sterk, dat veel van de baldadigheden door mensen werden gepleegd, die nooit tot het verzet hadden behoord. Ten derde is het zo dat het aantal leden in 1944 zo groot was geworden, dat de leiders iedere controle over hen verloren hadden. Indien tijdens de bevrijdingsdagen door de weerstanders roekeloos te werk werd gegaan, kunnen we deze acties grotendeels toeschrijven aan de "weerstanders van het laatste uur". Als laatste bleek dat het vooral verzetslui uit Moeskroen waren die tijdens de bevrijdingsdagen niet in toom konden gehouden worden en de stad met hun acties "terroriseerden". We kunnen stellen dat de acties tegen de bezetter en Nieuwe Orde-gezinden eerder kunnen toegeschreven worden aan het klimaat van iedere "fin-de-guerre", dan aan de verzetsorganisaties.

Alhoewel het Onafhankelijkheidsfront tijdens de bezetting en bevrijdingsdagen een belangrijke rol had vervuld, kon het zijn sterke positie niet consolideren. De naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen waren daarvan een emanatie. De verzetslui van de verschillende organisaties konden geen enkele politieke

doorbraak forceren. Alleen de liberaal Valeer Tahon zetelde in de naoorlogse gemeenteraad. Hierbij moeten we wel indachtig blijven dat hij die ook al had voor de oorlog. We kunnen volgende vraag opwerpen: heeft hij deze zetel verkregen door zijn betrokkenheid in het verzet of was hij verkozen omdat hij het vertrouwen van de Kortrijkse bevolking door zijn eerder bewezen politieke diensten niet had beschaamd? We menen dat deze laatste factor doorslaggevender was. We kunnen dus besluiten dat de groepen waaruit het verzet was ontstaan, met uitzondering van Valeer Tahon, terug in de politieke marge verdwenen en geen enkele rol meer speelden in het naoorlogse politieke leven.

Bibliografie

A. Onuitgegeven bronnen

a) Mondelinge bronnen

Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Joseph Lagae op 20/11/98.
Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Albert Deconinck op 14/01/00.
Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met L.V. op 11/03/00.
Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met H.V. op 12/03/00.
Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met W.V. op 13/03/00.
Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met M.B. op 27/03/00. Eigen verzameling documenten, interview door auteur afgenomen met Omer Vandemeulebroucke op 2/04/00.

a) Geschreven bronnen

Modern Stadsarchief Kortrijk

M.S.A.K., XI/18 COO
***Leden en personeel 1925-1944, bundel 2780.**

M.S.A.K., XII/1 Verkiezingen. Algemeen
***Gemeenteraadsverkiezingen van 1932, bundel 455.**
***Gemeenteraadsverkiezingen van 1938, bundel 457.**
***Gemeenteraadsverkiezingen van 1946, bundel 458.**

M.S.A.K., I/9 Burgemeester en schepencollege, samenstelling
***Huldiging van burgemeesters, bundel 2462.**
***Vaststelling van de wedde van burgemeester en schepenen, bundel 2461.**

***College van burgemeester en schepenen, samenstelling 1932-1944, bundel 2458.**
***Brief van de gouverneur aan de burgemeester, bundel 2458.**
M.S.A.K., <u>V/14 Wereldoorlog II en zijn gevolgen</u>
***Nota van de gouverneur aan het stadsbestuurbetreffende de veiligheidsmaatregelen te nemen in oorlogstijd, 31 oktober 1936, bundel 7507.**
***Plunderingen na de bevrijding, bundel 2823.**
***Onderrichtingen betreffende de lessen over de bescherming tegen de luchtaanvallen, december 1937, bundel 2851.**
***Nota's van de burgemeester in 1940, bundel 1257.**
***Toestand van sommige personen, bundel 2823.**
***Nieuwe naamgeving door het stadsbestuur aan twee Leiebruggen, bundel 9226.**
***Het verzet in september-oktober 1944, bundel 2840.**
***Vlaamse kinderen met vakantie in Duitsland, bundel 5039.**
***Inrichting interneringscentra voor incivieken: opeisingen hiervoor. Betreft vooral de Wikings, najaar 1944, bundel 4713.**
***Uittreksels van de vonnissen door de Krijgsraden 1945-1949, bundel 4700.**
***Dienst van de weerstand. Erkend als gewapend weerstander, bundel 8292.**
***Moordaanslag op Sandra en Verbeke, bundel 2824.**

M.S.A.K., <u>I/4 Bekendmakingen aan de bevolking</u>
***Bekendmakingen aan de bevolking, 1940-1945, bundel 2821.**
***Bekendmakingen aan de bevolking, 1940, bundel 4688.**

M.S.A.K., <u>I/12 Beraadslagingen van het college van burgemeester en schepenen</u>
***4 september 1944-27 juni 1947, bundel 7269.**

M.S.A.K., <u>I/13 Dossiers m.b.t. de zittingen van het College van Burgemeester en Schepenen 1904-1945</u>
***26-06-1945/06-07-1945, bundel 6668.**
***06-07-1945/28-12-1945, bundel 6669.**
***04-01-1945/30-08-1946, bundel 6670.**

M.S.A.K., <u>I/16 Gemeenteraad</u>
***Samenstelling, eedaflegging, bundel 2466**
***Stukken i.v.m. de bevoegdheden en de samenstelling van de afdelingen van de gemeenteraad, bundel 8196.**

Provinciaal Archief Brugge

P.A.B., rubriek 53-1941Gemeentezaken
***Ambtsverlating van mei 1940: Enkwest over de ambtsverlating door gemeentepersoneel**
in mei 1940, bundel 1996/42.
***Ambtsverlating van mei 1940: Burgemeesters, bundel 1996/43.**
***Omzendbrief voor het bestuursmemorial, 30 januari 1941, bundel 1996/45.**
***Brief van het provinciaal bestuur aan de gemeentebesturen, bundel 1996/150.**

P.A.B., rubriek 53-1945 Gemeentezaken
***Ontslag van de gemeenteraadsleden tijdens de bezetting, Kortrijk, Valère Tahon , bundel 712-145.**
***Toepassing van de besluitwet van 20 juni 1945. Heraanstelling gemeenteraadsleden, Valère Tahon, bundel 738-18.**

P.A.B., rubriek 65-1941 Politie
***Maandverslag van de rijkswacht in Kortrijk van juni 1941, brief van de kapitein-commandant Pieter Aerents aan de heer gouverneur van West-Vlaanderen, bundel 1996/72.**
***Brief van den adj. politiecommissaris Rabaut aan den heer burgemeester, bundel 1996/72.**
***Brief van von Kaltenegger aan de politiecommandant, bundel 1996/72.**

P.A.B., rubriek 54-1943 Lager Gemeentelijk politiepersoneel
***Kortrijk-benoemingen van 12 politieagenten op proef, bundel 1996/1.**
***Verhinderen van sabotagedaden, bundel 72/A.**

P.A.B., rubriek 54-1943 Lager Gemeentelijk politiepersoneel
***Kortrijk-benoemingen van 12 politieagenten op proef, bundel 1996/1.**

P.A.B., rubriek 54-1944 Gemeentelijke politie
***In disponibiliteitsstelling van Commissaris Deltour, bundel 23.**

Privé-archieven

Privé-archief van José Vanbossele
Privé-archief van Marie-Louise Lottin
Privé-archief van Omer Vandemeulebroucke
Privé-archief van Raphaël Baert

Studie-en Documentatiecentrum voor Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

Interview afgenomen door Rudi Van Doorselaer met André Verhaeghe
JOSSE (E.) e.a., Guide de la presse clandestine.

***De Bevrijding, Strijdorgaan der Vlaamsche Kommunistische Partij West-Vlaanderen, mei 1944.**
***De Boer, december 1942.**
***Het Vrije Leieland, oproep tot de landbouwers, augustus 1944.**
***Ons Belang, Syndikaal Strijdblad der arbeiders der firma De Coene, 1941.**
***Solidariteit, mei 1944.**
***De Fakkel. Strijdblad der Kommunistische partij voor Kortrijk en omliggende, 2/12/41, 16/02/42, 20/01/42.**

Inventaris 1: J. Gotovitch, Fonds Leo Lejeune, Bruxelles, 1971.
***Personalia, André Verhaeghe.**

Inventaris 4: J. Gotovitch, Archives des Partisans armés. Louis Van Brussel Bundesrachiv. Fonadtion Jaquemotte, Bruxelles, 1974.
***Korps 060 Kortrijk**

Inventaris 17: D. Martin, Archief VNV, Brussel, 1985.
***Algemene aard, nummer 651.**
***Gewest-en afdelingsleiders, nummer 652.**

Fichier sabotages en aanslagen

Unie der Verbroedering van het Geheim Leger

persoonlijk dossier van Adriën Noël
persoonlijk dossier van Bonte Romain
persoonlijk dossier van Boucneau André

persoonlijk dossier van Braeckeveldt Magdalena
persoonlijk dossier van Breulheid Henri
persoonlijk dossier van Deheegere Maurice
persoonlijk dossier van Delbaere Lucien
persoonlijk dossier van Delmotte Louis
persoonlijk dossier van Desauw Arthur
persoonlijk dossier van Destoop Vincent
persoonlijk dossier van Dewildeman Julien
persoonlijk dossier van Duthoo Jozef
persoonlijk dossier van Fieux André
persoonlijk dossier van Lagae Jean
persoonlijk dossier van Lagae Joseph
persoonlijk dossier van Lecluyse Willy
persoonlijk dossier van Ledure Gaspar
persoonlijk dossier van Legon Alfred
persoonlijk dossier van Naessens Gustave
persoonlijk dossier van Nuyttens Michel
persoonlijk dossier van Omeye Daniel
persoonlijk dossier van Opsomer Albert
persoonlijk dossier van Pannecoucke Henry
persoonlijk dossier van Parmentier Jozef
persoonlijk dossier van Steenlant Albert
persoonlijk dossier van Tieleman Léon
persoonlijk dossier van Vandeleene Robert
persoonlijk dossier van Vandeleene Roger
persoonlijk dossier van Vandenabeele Rogier
persoonlijk dossier van Vandenghinste Paula
persoonlijk dossier van Vangilbergen Maurice
persoonlijk dossier van Willems Florent
persoonlijk dossier van Zeebrouck Lodewijk

Nationaal Museum van de Weerstand

A) Geschiedenis van de weerstand in Kortrijk

Verslag over het optreden van het OF bij de inname van Kortrijk, doos A/12.
Historiek van den Gewapenden Weerstand van het gewest Kortrijk tussen september 1941 tot mei 1942, doos A/12.

Voorstellen tot de toekenning van graden voor leden van de weerstand 1972, doos A/12.

B) <u>Dossiers Patriottische Milities</u>

persoonlijk dossier van Catteeuw Julia
persoonlijk dossier van Debrock Walter
persoonlijk dossier van Deconinck Nelly
persoonlijk dossier van Delabie Irma
persoonlijk dossier van Delaere Eugeen
persoonlijk dossier van Devestel Marguerite
persoonlijk dossier van Egels Gabriëlla
persoonlijk dossier van Laverge Frieda
persoonlijk dossier van Lottin Arthur
persoonlijk dossier van Lottin Marie-Louise
persoonlijk dossier van Naert Maurice
persoonlijk dossier van Tahon Valeer
persoonlijk dossier van Vandemeulebroucke Omer
persoonlijk dossier van Vandenborre Werner
persoonlijk dossier van Vandendriessche Ivonna
persoonlijk dossier van Vandevelde Joël
persoonlijk dossier van Vanhaverbeke Stanislas
persoonlijk dossier van Vanhazebrouck Jacques
persoonlijk dossier van Verhaeghe André
persoonlijk dossier van Vermeulen Prosper
persoonlijk dossier van Vandendriessche Henriëtte
persoonlijk dossier van Vermeulen Prosper

<u>Ministerie van Volksgezondheid en Gezin: dossiers in het bezit van Jozef Vandeleene</u>

persoonlijk dossier van Ballieu Omer, I/30607/BE.
persoonlijk dossier van Bonte Romain, 130339/K.
persoonlijk dossier van Breulheid Henri, 19280/MRP.
persoonlijk dossier van Buysschaert Henry, 24215.
persoonlijk dossier van Cleppe José, 054514.
persoonlijk dossier van Delmotte Lodewijk, II653/PPL.
persoonlijk dossier van Deltour Serge, 132093.

persoonlijk dossier van Desauw Arthur, I60PP40.
persoonlijk dossier van Desmedt John, 130537.
persoonlijk dossier van Devos Willy, 30064/ND.
persoonlijk dossier van Dewildeman Julien, III/307486.
persoonlijk dossier van Gaveele Henri, 16485/PP.
persoonlijk dossier van Goddaer Jules, 130782/K.
persoonlijk dossier van Kindt Adriën, 130597/E.
persoonlijk dossier van Lammertijn Camille, 130776.
persoonlijk dossier van Lammertijn Jean, 130291.
persoonlijk dossier van Ledure Maurice, nummer onbekend.
persoonlijk dossier van Lecluyse Willy, II, 307013.
persoonlijk dossier van Legon Alfred, 130538/K.
persoonlijk dossier van Leleu Norbert, 32138.
persoonlijk dossier van Masquelier Florian, 32536.
persoonlijk dossier van Masquelier Jules-Pierre, 130202.
persoonlijk dossier van Naessens Gustave, 4098/PP40.
persoonlijk dossier van Pannecoucke Henri, 131006/E.
persoonlijk dossier van Steenlant Albert, 34937/F
persoonlijk dossier van Vandecaveye Gaston, 130674/K.
persoonlijk dossier van Vandeleene Roger, 890/PP4.
persoonlijk dossier van Vandenborre Ferdinand, 36331/PPA.
persoonlijk dossier van Vandenbroucke Polydoor, 1300325/E.
persoonlijk dossier van Vanhazebrouck Jacques, 654/BE.
persoonlijk dossier van Verhaeghe André, 15267/PP
persoonlijk dossier van Verheust Leopold, 130081.
persoonlijk dossier van Wietendaele Willy, 130350/E.

B Uitgegeven bronnen.

a) dagbladen en weekbladen

De Vrijheid: 1932.

Voor Allen: 1938

De Waarheid: 01/01/1940-31/12/1941.

Leieland, 1/01/1942- 31/12/1943
1/01/44- 1/04/44.

De Vrijheid, Liberaal Weekblad voor Midden-en Zuid-West-Vlaanderen, 1/01/46-31/12/46.

b) literatuur

Akties van het Belgisch Leger der Partizanen, Brussel, commissie geschiedenis van het onafhankelijkheidsfront, 1987.

ART (J.) red., Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel I: 19 de en 20 ste eeuw, Gent, Centrum voor Geschiedenis Universiteit Gent, 1993.

BAL (N.), De clandestiene pers in Vlaanderen 1940-1945, Brussel, BRT-Instructieve Omroep, 1991.

BAL (N.), Mijn wankele wereld. Vier jaar in het socialistisch verzet, Leuven, Kritak, 1984.

BALLEGEER (J.), Repressie en interneringskampen in Kortrijk (1944-1947), Kortrijk, Volksunie Kortrijk, 1995.

BALTHAZAR (H.), Het maatschappelijk politiek leven tussen de twee wereldoorlogen. In: Algemene geschiedenis der Nederlanden, XIV, Haarlem, 1979, pp. 148-199.

BALTHAZAR (H.), België onder de Duitse bezetting 10 mei 1940- 8 september 1944. In: Algemene geschiedenis der Nederlanden, XV, Haarlem, 1982, pp. 29-53.

BALTHAZAR (H.) red., 1940-1945. Het dagelijkse leven in België, Brussel, ASLK, 1984.

Beknopte historiek, organisatie en activiteit van het Belgisch Leger der Partizanen, Brussel, commissie geschiedenis van het onafhankelijkheidsfront, 1989.

BERNARD (H.), La Résistance 1940-1945, Bruxelles, la naissance du livre, 1968.

BERNARD (H.), Het Geheim Leger 1940-1945, Gent, s.n., 1986.

BOECKX (B.), Motivatie en profiel van de verzetsstrijder. Een collectieve biografie van de Breendonkgevangenen uit de Westelijke Mijnstreek 1940-1944, Gent, UG (OLV), 1992.

CHARLES (J.L.), DASNOY (P.), Rapporten van de Geheime Feldpolizei 1940-1945, België en Noord-Frankrijk tijdens de bezetting, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1974.

COCLE (P.), West-Vlaanderen in de bezetting, Roeselare, NV Roularta, 1984.

COMMISSIE VOOR DE HISTORIEK VAN DE WEERSTAND, Guldenboek van de Belgische weerstand, Brussel, Leclercq, s.d.

CREVE (J.), Recht en trouw. De geschiedenis van het Verdinaso en zijn milities, Antwerpen, Soethoudt en Co, 1987.

CROMBEZ (B.), Jan Acke, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

CROMBEZ (B.), De SS-Vlaanderen, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

DAELS (J.P.), D'HOEST (V.), Veroordelingen en terechtstellingen in België gedurende de tweede wereldoorlog, Brussel, KMS, 1980.

DEBRABANDERE (P.), Kortrijk 1940-1945, Kortrijk, Leiegouw, 1975.

DECLERCQ (I.), Het politieke leven in Kortrijk (1938-1947), Leuven, KUL(OLV), 1993.

DE JONGHE (A.), Hitler en het politieke lot van België, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, 1982.

DE JONGHE (A.), Het Derde Rijk. De Vlamingen vormen een netelig probleem, In: Knack, 29/11/1972, pp. 86-90.

DE LAUNAY (J.), OFFERGELD (J.), VAN DEN DRIE (J.), Belgen en bezetters: het dagelijkse leven tijdens de bezetting 1940-1945, Antwerpen, Soethoudt & Co NV, 1983.

DEMANY (F.), Geschiedenis van den Belgischen Weerstand en van het onafhankelijkheidsfront, Brussel, pers van den Weerstand, 1944.

DEMOEN (H.J.), Jeroom Leuridan, recht en trouw, Zulte, Oranje-Uitgaven, 1963.

DENECKERE (B.), De Westvlaamse klandestiene pers tijdens de tweede wereldoorlog, Leuven, KUL (OLV), 1976.

DEPOORTER (N.), Diksmuide tijdens de Tweede Wereldoorlog: een prosopografische analyse van het verzet, Gent, RUG (OLV), 1997.

DE RIJCKE (M.), August Debunne en de werkersbeweging in het arrondissement Kortrijk, Brussel, De Wilde Roos, 1931.

DE VOS (L.), DECAT (F.), België in de Tweede Wereldoorlog, deel 10: 10 mei 1940, van Albertkanaal tot Leie, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, 1990.

DE VOS (L.), De Bevrijding, Van Normandië tot de Ardennen, Leuven, Davidsfonds, 1994.

DEVOS (A.), Ik ben het niet geweest, mijnheer de rechter, In: Curtricke, 1991, 167, pp. 85-89.

DE WEVER (B.), Greep naar de macht. Vlaams-Nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945, Tielt, Lannoo, 1994.

DE WEVER (B.), De Vlaams-Nationalisten in de gemeentebesturen tijdens het interbellum. In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1870-1970), Brussel, 1992.

DE WEVER (B.), Het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

DE WEVER (B.), De Dietse Meisjesscharen, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

DEWILDE (M.), België in de tweede wereldoorlog, deel 3: De Nieuwe Orde, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, 1982.

DEWILDE (M.), België in de tweede wereldoorlog, deel 5: De kollaboratie, deel 1, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, 1985.

DUCARME (B.), Le financement de la résistance armée en Belgique 1940-1944, Brussel, CRISP, 1970.

DUPORTAIL (P.), Bottelaere, een plattelandsgemeente in Wereldoorlog Twee. Prosopografische analyse van het verzet. Studie van het dagelijkse leven. Waardenonderzoek, Gent, UG (OLV), 1995.

FEYS (J.), Analyse en situering van het verzet in een middelgrote gemeente: Harelbeke 1940-1944, Gent, UG (OLV), 1995.

FRANQUET (S.J.), La résistance dans les millieux paysan. In: Chroniques de la résistance du front de l'indépendance, 3, 1975, pp. 3-10.

GALLE (H.), THANASESSEKOS (Y.), La résistance en belgique, 1940-1945, Bruxelles, J.M. Collet, 1979.

GERMONPREZ (F.), Jozef De Coene en de Kortrijkse Kunstwerkstede, Tielt, Lannoo, 1983.

GOBYN (R.), Het dagelijkse leven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een vreemd mengsel van individualisme en solidariteitIn: H. Balthazar (red.)e.a., 1940-1945. Het dagelijkse leven in België, Brussel, 1984.

GOTOVITCH (J.), Du rouge au Tricolore, Résistance et Parti communiste, Bruxelles, Editions Labor, 1992.

GOTOVITCH (J.), Views of the Belgian Resistance on the Future of Europe. In: Documents on the History of European Integration, vol.I, consistental Plans for European Union 1939-1945, pp. 215-243.

GUNST (P.), Burgemeesters en raadsleden 1938-1974. Verandering en continuïteit van het politiek personeel, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek, Brussel, 1992.

HEMMERIJCKX (R.), Les syndicats unifiés et leur doctrine syndicale, In: L'occupation en France et en Belgique 1940-1945, 2, pp.787-808.

HOFWIJK (J.W.), De Partizanen, Haarlem, Becht, 1995.

HUYSE (L.), DHONDT (S.), Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952, Leuven, Davidsfonds, 1991.

HUYSE (L.), HOFLACK (K.), De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950, Leuven, uitgeverij Van Halewijck, 1995.

JEAN (C.), L'armée secrète. Historique de Zone I, Ecole Royale Militaire, 1965.

LAMBRECHT (I.J.), 50 jaar sociaal en politiek engagement, Kuurne, Vooruitgang, 1985.

LAPLASSE (J.), Veurne, een kleine provinciestad tijdens WOII. Een bijdrage tot de analyse van het verzet in de Westhoek, Gent, UG (OLV), 1996.

LOKKER (C.), Stokken in de wielen. De Belgische spoorwegmannen tijdens de Tweede Wereldoorlog, Brussel, s.n., 1985.

LOUYET (P.), België in de Tweede Wereldoorlog, deel 4: Het verzet, Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, 1984.

LUYTEN (D.), Tony Herbert, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

MADDENS (N.), Geschiedenis van Kortrijk tot 1945 in vogelvlucht, Vichte, Westvlaamse Gidsenkring VZW afdeling Kortrijk, 1983.

MADDENS (N.), Jozef De Coene, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

MEYERS (W.C.M.), SELLESLAGH (F.), De vijand te lijf. De Belgen in het verzet, Antwerpen, Helios, 1984.

MICHIELSEN (L.), Walter Debrock, de "antifascist", In: Nieuw Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel, IX, 1996,4, pp. 60-69.

MORTIER (V.), ROETS (W.), DEBAERE (S.), SANTY (F.) e.a., Een eeuw christelijk syndicalisme in het arrondissement Kortrijk, Kortrijk, ACV Kortrijk, 1992.

NECKERS (J.), De Bevrijding, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1984.

NOEL (C.), L'armée secrète. Historique de la Zone II, Ecole Royale Militaire, 1965.

PAUWELS (L.), De eerste wereldoorlog als breukpunt in het politieke leven te Kortrijk, Gent, OLV, 178.

PAUWELS (W.), De verdachten van september '44. Illegale interneringen tijdens de repressie, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1994.

PAUWELS (W.), De bevrijdingsdagen van 1944. Honderd dagen tussen anarchie en burgeroorlog, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1994.

PAUWELS (W.), Verzet in West-Vlaanderen na de bevrijding, In: Handelingen van het genootschap voor geschiedenis, Brugge, CXVII, 1990, pp. 7-20.

PENNINCK (F.), Analyse en situering van het verzet in Oudenaarde 1940-1945, Gent, UG (OLV), 1996.

PERTZ (E.), De tewerkstelling van Kortrijkzanen in Duitsland (1940-1945), In: Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, 4, 1976, pp. 175-194.

PREVOST (A.), Het Kortrijkse van 30 september tot 12 november '44. Drie verslagen van Lt. P. Everaert, verbindingsofficier van de Belgische Zending bij het Bureel der Civil Affairs te Kortrijk, gedagtekend, 10, 13.10 en 1.11.1944, In: Koninklijke geschied-en oudheidkundige kring van Kortrijk, Handelingen Nieuwe Reeks, LVI, 1990, pp. 235-254.

PUTTEMANS (J.), De bezetter buiten. Beknopte historiek van het onafhankelijkheidsfront, Nationale Beweging, 1941-1945, Lier, Nioba, 1987.

ROMMEL (J.), Kortrijk tijdens Wereldoorlog II, Kortrijk, Verbroedering der Vaderlandse Maatschappijen van Kortrijk, 1986.

SCHEPENS (L.) De provincieraad in West-Vlaanderen 1921-1978, Tielt, Lannoo, 1979.

SEBERECHTS (F.), DeVlag, van kultuurbeweging tot partij (1940-1944). Een studie over nationaal-socialistische machtsverwerving, Gent, RUG (OLV), 1989.

SEBERECHTS (F.), Ieder zijn zwarte. Verzet, collaboratie, repressie, Leuven, Davidsfonds, 1994.

SEBERECHTS (F.), De Vlaams nationale partijen in de gemeenteraadsverkiezingen na WOII, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De

gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1870-1970), Brussel, 1992.

SEYNHAEVE, Politie Kortrijk door de jaren heen. Evolutie van het korps 1830-1977, Kortrijk, s.n., 1997.

s.n., Kortrijk, het Westvlaams industriecentrum, s.l., 1985.

SPEELMAN (K.), De Kortrijkse Kunstwerkstede in de economische collaboratie, In: De Leiegouw, XXXIX, 1977, pp. 230-270.

STASHAR (M.) pseudoniem van Marcel Clarysse, Ook dit was leven, Sint-Baafs-Vijve, Oranje/ De Eenhoorn, 1982.

STRUBBE (F.), Geheime oorlog 1940-1945, de inlichtings-en actiediensten in België, Tielt, Lannoo, 1992.

STRUYS (W.), L'armée secrète. Historique de la Zone III, Ecole Royale Militaire, 1965.

TANGHE (R.), VANCOLEN (P.), Gedenkboek Stad Kortrijk 1830-1976, Kortrijk, Stadsbestuur Kortrijk, 1978.

VANBOSSELE (J.), Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Kroniek naar het dagboek van dokter Robert Mattelaer. Deel I, Kortrijk, Groeninghe, 1986.

VANBOSSELE (J.), Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel II. Kortrijk, Groeninghe, 1987.

VANBOSSELE (J.), Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel III: verwoesting van een stad. Kortrijk, Groeninghe, 1988.

VANBOSSELE (J.), Kortrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deel IV: de bevrijding. Kortrijk, Groeninghe, 1994.

VANBOSSELE (J.), Luciaan Rijckeboer, oorlogsburgemeester van Kortrijk, In: Curtricke, 1992, 175, pp. 41-47.

VANBOSSELE (J.), José Cleppe, een onbekend Kortrijkzaan, In: Curtricke, 1986, pp. 80-84.

VAN BRUSSEL (L.), Partizanen in Vlaanderen. Met actieverslag van korps 034-Leuven, Leuven, Masereelfonds, 1971.

VANCAMPENHOUT (N.), De Kortrijkse Mussolini was een Lokeraar, De Souvereinen, XII, 1989, pp.129-133.

VAN CAUSENBROECK (B.), Frans Strubbe, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

VANDEWALLE (E.), VANDEWEYER (L.), Paul Felix-Beeckman, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM)

VAN DE VIJVER (H.), VAN DOORSELAER (R.), VERHOEYEN (E.), België in de Tweede Wereldoorlog, deel 6: Het verzet (2),. Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel, 1988.

VAN DOORSELAER (A.), VIERIN (J.), WARLOP (E.), MADDENS (N.), VANCOLEN (P.), De geschiedenis van Kortrijk, Tielt, Lannoo, 1990.

VAN DOORSELAER (R.), De Kommunistische partij van België en het Sovjet-Duits niet-aanvalspact, Brussel, Masereelfonds, 1975.

VAN HAVER (G.), Onmacht der verdeelden. Katholieken in Vlaanderen tussen democratie en fascisme 1929-1940, Berchem, s.n., 1985.

VAN MEERBEECK (P.), VERHOEYEN (E.), VAN DE VIJVER (H.), De tijd der vergelding: het verzet, Brussel, BRTN-Instructieve Omroep, 1988.

VANSCHOENBEECK (G.), De oorsprong van de sociaal-democratische aanwezigheid in de Vlaamse gemeentepolitiek, In: Handelingen van het 16de Internationaal Colloquium van het Gemeentekrediet. De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970), Brussel, 1992.

VERBEKE (G.), Roeselare. Verzet, bezetting, bevrijding, Tielt, Lannoo, 1992.

VERHOEYEN (E.), België bezet. 1940-1944, Brussel, BRTN-Instructieve Omroep, 1993.

VERHOEYEN (E.) red., België in de Tweede Wereldoorlog, deel 9: Het minste kwaad, Kapellen, De Nederlandse Boekhandel, 1990.

VERSCHAEVE (A.), 't Fort 150 jaar: "Geschiedkundig overzicht van 1843-1993. O.L.V. -ter Engelen, Kortrijk, Groeninghe, 1992.

VERSTRAETE (P.J.), Reimond Tollenaere. Biografie, Kortrijk, Verstraete, 1996.

VERSTRAETE (P.J.), Albert Derbecourt, In: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt, Lannoo, 1998, (CD-ROM).

VERSTRAETE (P.J.), Albert Derbecourt, pleiter voor de nieuwe orde, In: De Leiegouw, XXXVI, 1994, 1, pp. 1-30.

VANVRECKOM (H.), L'armée secrète, Bruxelles, Editions J.M. Collet, 1985.

WILS (L.), Honderd jaar Vlaamse Beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds in en rond Wereldoorlog II. Deel III, Leuven, Davidsfonds, 1989.

WOUTERS (N.), Essen en Wouw, hetzelfde en toch verschillend. Een comparatieve prospografie van verzet en collaboratie tijdens WOII in België en Nederland, Gent, UG (OLV), 1997.

Lijst met gebruikte afkortingen

AB: Armée Belge

ACW: Algemeen Christelijk Werkersverbond

ACVW: Algemeen Christelijk Vak-en Werkersverbond

Art.Reg.: Artillerie Regiment

A.S.: Armée Secrète

Ast.Belgiën: Abwehrstelle (België)

AVHV: Algemeen Vlaams Hoogstudenten Verbond

AVNJ: Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond

B.A.T.-B.A.V.: Belgique Avant Tout-België voor Alles

BSP: Belgische Socialistische Partij

BWP: Belgische Werklieden Partij

COO: Commissie voor Openbare Onderstand

CVP: Christelijke Volkspartij

CWV: Christelijk Werkersverbond

DBV: Dietse Blauwvoetvendels

DeVlag: Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap

DM: Dietse Militie

DMO: Dinaso Militanten Orde

DMS: Dietse Meisjesscharen

FG: Feldgendarmerie

FK: Feldkommandaturen

GFP: Geheime Feldpolizei

GL: Geheim Leger

I.D.: Infanterie Divisie

I.S.: Intelligence Service

JVA: Jonge Vrouwen Afdeling

KAJ: Katholieke Arbeidersjeugd

KK: Kreiskommandaturen

KPB: Kommunistische Partij van België

KVIV: Katholieke Vlaamse Ingenieurs vereniging

KVNV: Katholiek Vlaams Nationalistisch Verbond

KVOHV: Katholiek Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond

KVV: Katholiek Vlaams Verbond

Lie: Linie Regiment

M.S.A.K., Modern Stadsarchief Kortrijk

MVG: Ministerie van Volksgezondheid en Gezin
NDAT: Nationale Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Toezicht
NL: Nationaal Legioen
NMBS: Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
NMW: Nationaal Museum van de Weerstand
NSDAP: Nationaalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSJV: Nationaal Socialistische Jeugd Vlaanderen
NVLC: Nationale Voedings-en Landbouwcorporatie
O.C.M.W.: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OF: Onafhankelijkheidsfront
OFK: Oberfeldkommandaturen
OLV: Onze Lieve Vrouw
Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling
PA: partizanenleger
P.A.B.: Provinciaal Archief Brugge
P.C.W.: Provinciaal Commissariaat voor Wederopbouw
PM: Patriottische Milities
SOMA: Studie-en Documentatiecentrum voor Oorlog en Hedendaagse Maatschappij
SS: Schutz-Staffeln/ Schutscharen
SSK: Syndicale Strijdkomitees
U.V.G.L.: Unie der Verbroedering van het Geheim Leger
Verdinaso: Verbond van Dietse Nationaal Solidaristen
VIVO: Vlaams Instituut voor Volksdans en Muziek
VNCSA: Vlaams Nationale Centrale voor Sociale Actie
VNV: Vlaams Nationaal Verbond
VNVV: Vlaams Nationaal Vrouwenverbond
VOJO: Voor Onze Jongens aan het Oostfront
VTK: Vlaams Technische Kring
VVKS: Vlaams Verbond van Katholieke Scouts
WAB: Weltanschauliche Arbeiterbetreuung
ZB: Zwarte Brigade